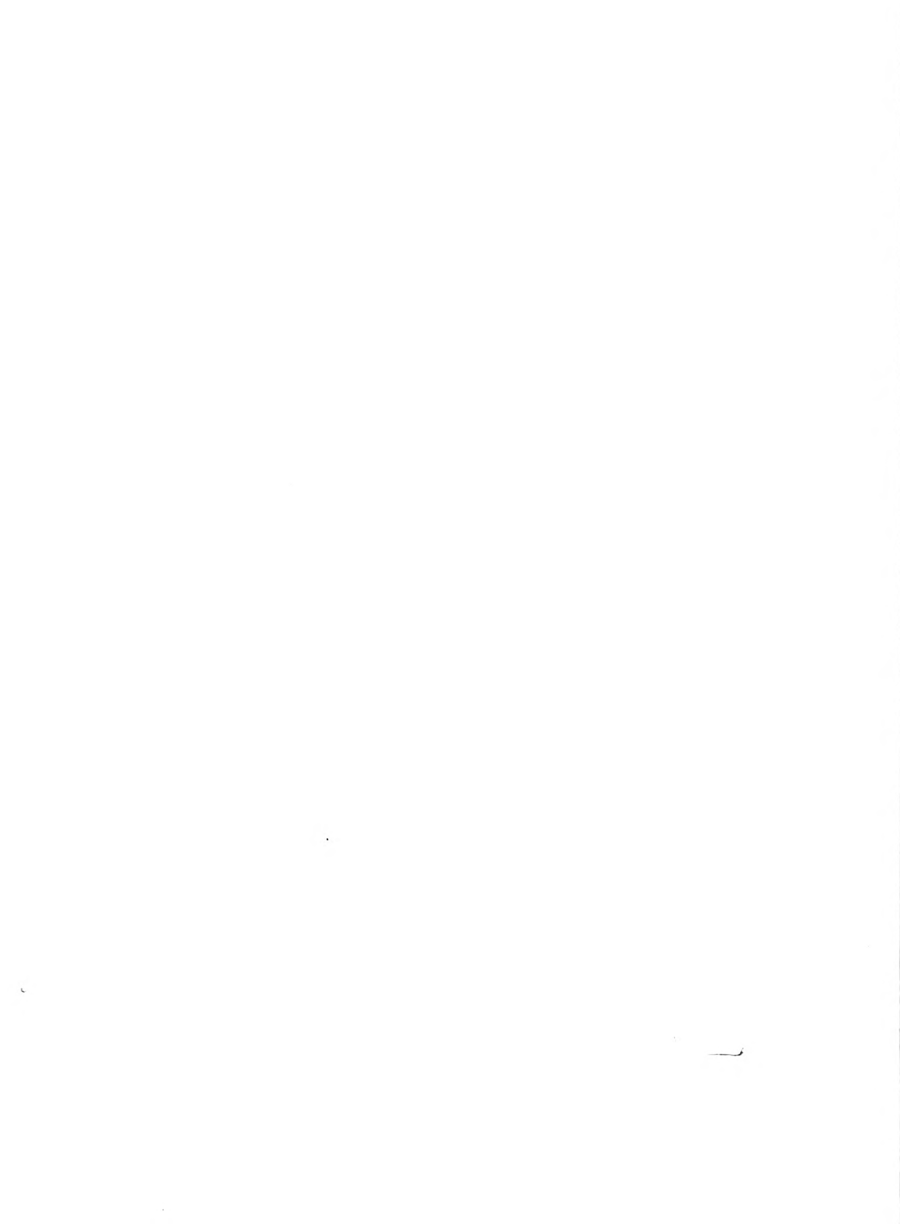

SV[illegible]

POS[illegible]NÍ [illegible]

POVÍ[illegible]

Svatopluk Čech:

POSLEDNÍ KNIHA POVÍDEK A ČRT

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC
V PRAZE.

SEBRANÉ SPISY

SVATOPLUKA ČECHA.

Pokračování posmrtné. - Pořádá Ferdinand Strejček.

DÍL XXIX.

POSLEDNÍ KNIHA POVÍDEK A ČRT.

V PRAZE
NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC
1909.

POSLEDNÍ KNIHA POVÍDEK A ČRT.

NAPSAL

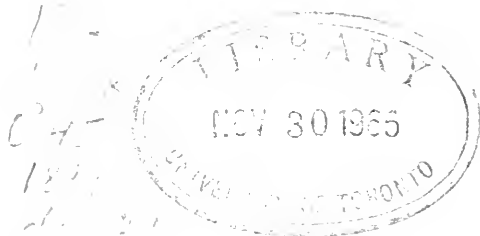
SVATOPLUK ČECH.

V PRAZE

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

1909.

Tiskem UNIE v Praze

POSLEDNÍ KNIHA POVÍDEK A ČRT.

Tímto svazkem navazuje se chronologicky na čtyři knihy povídek a čít, jež uspořádal sám spisovatel. Jsou tu shrnuty zbývající práce z doby od r. 1892 do r. 1908 a to i prósa příležitostná z posledních let činnosti Sv. Čecha v »Národních Listech« a ve »Květech«, i několik drobných vzpomínkových črt, napsaných nedlouho před smrtí

Kromě několika »vzpomínek z cest a života« ve sv. XXIII. a řady feuilletonů, jež otištěny byly v »Národních Listech« r. 1907, nebyla autorem po r. 1900 žádná jiná prósa dokončena a tak obsahuje rukopisná pozůstalost literární toliko několik náčrtků a náběhů k delším i kratším pracím, jež sem pojaty všechny i se zlomky z let 1892—1900.

F. S.

Také „listárna redakce“.

(Národní Listy 4. a 5. října 1 92, č. 274, 75.)

„Uprostřed lesa, pokrývajícího mírný svah po obou stranách Odoleny Vody, vine se úzká, stromy klenutá cesta; pocestnému, jde-li poprvé v tato místa, zdá se, jakoby v podsvětí šel. Ani jediný paprslek sluneční neblaží místo to a mocné koruny staletých stromu jakoby odděliti chtěly aspoň tento koutek od ostatního, proudem moderním zkaženého světa. Jen opeření obyvatelé lesa libují si na tomto místě, kde neodváží se zlá ruka lidská rušiti ten svatý, tichý život jejich. I oni, zdá se, že odpočívají, že ukrýti se chtějí před žhavými šípy slunečními...“

Který redaktor neznal by takových mnohoslibných úvodu, lákajících neodolatelnou mocí dále do půvabného zátiší, kam jej ochotní přispěvatelé kouzlem přenášejí z dusné městské světnice. A šťastný našinec nevychází ani z takových přírodních požitků, neboť každá druhá, třetí redakční zásilka začíná nějakým podobným lesním údolím. Čtenářstvu nedostane se však bohužel ani tisícího dílu všech těch krás, což snadno pochopíte, uvážíte-li, že nás Čechů čtení a na neštěstí i psaní znalých jsou milliony. Jaké spousty operlených niv a růžemi obe-

*

tkaných hor zanikají nikým nepožity a neoželeny, přicházejí na zmar prostě z té prosaické příčiny, že české redakce přes nejlepší vůli nejsou s to ani pročísti, neřkuli uveřejniti všechno, co se jim zasílá. Krátké: „Nehodí se nám“ s nějakým slibným titulem neb tajeplnou chiffrou — toť všechno, co z valné většiny zásilek dostává se na světlo boží.

Umínil jsem si, že alespoň částečku té křivdy odčiním a čtenářstvu občas sdělím tu neb onu ukázku své soukromé redaktorské četby.

Nuže, vraťme se k Odoleně Vodě a vnikněme do posvátného klidu lesní samoty. Rozumí se, že tu sedí „pod rozložitým dubem mladý, elegantní muž plavých vousů a obličeje krásných tahů sice, avšak pokrytého těžkým jakýmsi stínem duševní strasti“. V ruce má knihu a sice „tlustou, nevázanou“. Tato realistická zevrubnost není zcela bezvýznamná, neboť plavovlasý onen muž nevyhledal lesní tišinu, aby snad snil nad skvostně vázanými básněmi, nýbrž aby prostudoval rozsáhlý vědecký foliant. Je zkrátka učenec.

Ale „za několik okamžiků vynořila se ze svěží zeleně stepilá postava mladé, krásné paní, jež malé děvčátko za ruku vedouc, andělu je provázejícímu se podobala.“

A kdo je ta sličná paní? Manželka našeho vědce, kterou i s roztomilým, žvatlavým dítkem zavrhl, aby se mohl nerušeně věnovati svým učeným foliantům.

Příchodem jejím nastává děsivá katastrofa. „I ti ptáčkové umlkli, trapný očekávajíce okamžik.“ A je věru trapný. S duší rozrušenou čteme dále, jak ubohá žena marně se vrhá na kolena před bezcitným mužem, jak s roditelkou i děvčátko na-

darmo k němu ručičky vzpíná a jak ji ukrutník odbývá slovy: „Madame, již při rozchodu našem jsem vám řekl, že chci míti na paměti blaho veškerého lidstva a ne blaho jediné ženštiny..."

Na konec uchopil dítko a „s vichrem o závod" prchal z lesního zátiší, kde zazněl bolestný výkřik a pád mrtvého těla.

Mohlo by se mysliti, že je tím povídka efektně ukončena, ale podobné příspěvky mají tu zvláštnost, že nikdy nekončí tam, kde čtenář čísti přestává.

Originelní sentencí „Ostrý zub kolotavého času hlodá stále v poměrech i srdci lidském" zahajuje autor (šifra S. O.) druhou polovici povídky, jež doznívá konečně smírným, tklivým akkordem na hřbitově, kde o dušičkách u mramorového náhrobku před časem sestárnuvší muž mrtev klesá do náručí osiřelé dcery.

Hluboce pohnut odkládám první rukopis, který se mi dnes ve stohu ostatních namátl pod ruku, a kdybych chtěl autorovi mermomocí učiniti malou výtku, poukázal bych k tomu, že jeho smrti mohly býti ještě účinnější. V povídkách toho druhu již dávno neumírá se jen tak ledabylo. Počkejme: sáhněme tuhle po nejbližším příspěvku a podívejme se na konec. Vida, ten to umí jinak! Jeho vesnická povídka končí také na hřbitově (jako valná většina zásilek), ale „od kříže ozval se řinkot plechu a hned na to Jakub vykřikl. Lojzička uleknutá běží zpět a vidí: vítr byl shodil s kříže plechového Krista a tento padl ostrou hranou zrovna Jakubovi na hlavu..."

Ó, nevíte, co redaktor denně zažije srdcervoucích bolestí a rozrušujících hruz, o nichž vy nemáte

ani tušení! Věru je k našemu řemeslu potřebí žulového srdce a čivů ocelových.

S bázní sahám po třetím manuskriptu. „Na Uetli. Z cestovní mapy vybral Kl. P." S myslí poněkud klidnější zalétám od vlasteneckých luhů a hřbitovů v daleký alpský svět.

„Kamkoli oko orlem se rozlétne, všude samosamé skvostné panorama velikolepých obrazů. Jestliže čarovný rozhled na celou skvostnici přírodních krás s královny hor Rigi ohromuje duši naši svou rozsáhlostí a mohutností, jestliže báječný obraz horstva se závratné výše Pilatu naplňuje hruď naši netušeným roznícením a nezapomenutelným kouzlem, jež mysl a srdce uchvacují, hora Uetli podává nám v miniatuře neméně skvostných detailů na tisíce."

„Stříbrné tkanice", „zelenorouný brav", „hermelínovou obrubu", „věčným sněhem a ledem opancéřované giganty s tiarami ledovcovými" — všeho tu máme hojně na výběr.

Ale píšící cestovatelé mívají na skladě i prostší, útulnější dojmy. „Nabaživše se čarokrásného rozhledu" — jest známo, že takoví touristé cestují vždy nejméně po dvou — „uchýlili jsme se pod verandu hôtelu na samém vrcholu zbudovaného." V hôtelu bylo arci všechno pohodlí a množství cestujících z různých zemí. Mladá pianistka zahrála Schubertovy sentimentální melodie. Jakýsi italský signore dal na jevo svou nechuť ku plačtivé hudbě německé, načež přítomní Prušáci ostentativně zasypávali pianistku pochvalou, zvláště když jim zahrála na konec „Heil dir im Siegeskranz". Ale hned na to usedl k pianu krajan našeho cestovatele a strhl fantasií na naše národní písně, vyznívající na konci

velebným „Kde domov muj", všechno nepředpojaté obecenstvo k bouřlivému potlesku. Jen Prušáci ignorovali ostentativně jeho produkci. Za to odemstil se jim však náš cestopisec následující „tercinou" v pamětní knize hôtelu: „Die Čechen sind zum Musiciren, die Italiener sind zum Singen, die Preussen sind — " ne, pro smích nejde mi ani z péra ta skvostná pointa — „die Preussen sind zum Bandurenfressen!"

Nevolejte „au!" Kdybych si byl chtěl podobné redakční příspěvky vymýšleti, vypadaly by přece trochu jinak. Mám před sebou skutečnou literární zásilku s plným jménem a ctihodným charakterem spisovatele a nepochybuji, že jím citovaná „tercina" opravdu zdobí onu pamětní knihu, k nemalé zlosti Němcu a k veliké radosti Čechu, kteří na vrchol Uetli zavítají. — —

Avšak již dosti. Beztoho nevím, zdaž mi budou zasilatelé vděčni za muj pokus. Přispívají časem rádi též korrespondenčními lístky a snadno by mne mohli tímto zpusobem upozorniti, že jsem ten neb onen nesmysl uveřejnil celý a bez komentáru, nebo že jsem sám sepsal ledacos, nebo dokonce mi pohroziti, že neuvidím od nich na svém redakčním stole již ani jediného řádku.

Návrh nového spolku.

(Národní Listy 20. listopadu 1892, č. 327.)

Došel mne tento pozoruhodný, bohužel anonymní dopis:

Velectěný pane A. Ž.!

Kdokoliv pozoruje náš český život, pozná na první pohled, že strádá nedostatkem spolků. Jsou tu spolky, pravda, snad i mnoho spolků; ale mohlo a mělo by jich býti ještě mnohem více. Nechci rekapitulovati všechno, co již kdy ve prospěch čilého spolkového ruchu bylo uvedeno. Poukážu toliko na některé jeho výhody, které dosud náležitě nebyly oceněny. Spolky přispívají především znamenitě ku zvelebení ruzných odvětví domácího zemědělství a průmyslu, jako papírnictví, tiskařství, prýmkářství, sklářství (v pohnutějších dobách i sklenářství), chmelařství, vinařství a m. j. Spolky dále vyhovují všeobecné u nás potřebě hodností tou měrou, že si každý Čech snadno muže opatřiti nějaké předsednictví neb alespoň jednatelství. Spolky jsou semenisky bratrské lásky a svornosti, školami řečnictví a jemného společenského mravu – avšak nebudu

vás daremně zdržovati od jiných důležitých prací, jsa přesvědčen, že již z uvedených důvodů vysvítá povinnost každého uvědomělého Čecha, aby přispěl k obecnému dobru založením aspoň jednoho nového spolku.

Přítel, s nímž jsem onehdy hovořil o té věci, souhlasil v zásadě, ale namítl, že prý jest největší obtíží, vymysliti ještě nějaký spolkový účel. Máme prý již spolky pro všechny možné duševní i hmotné zájmy: spolky politické, literární, umělecké, spolky pro důležitosti všelikých stavů, povolání a řemesel, spolky pro pojišťování, pro vzájemnou podporu, pro pohřbívání členů, pro četbu a zábavu, pro zřizování pomníků, pro všeliký sport, pro sázení stromků, pro povznešení návštěvy cizinců — zkrátka, těžko prý nalézti nějakou důležitost, hračku nebo hloupost, která by dosud neměla svého pěstitele v některém zvláštním spolku. A bez účelu nelze prý založiti spolek prostě z toho důvodu, že v každém formuláři stanov účel bývá hned na prvním místě a místodržitelství bez vyplnění této formálnosti schválení jich by odepřelo.

Replika byla na snadě. Upozornil jsem přítele na stálé opakování předložky „pro" a poukázal vítězoslavně na předložku „proti". Mámeť ovšem již spolky p r o všechno možné na světě, ale kolik spolků je p r o t i něčemu? V novinách vyskytla se před lety zpráva o spolku proti pozdravování a snímání klobouku; ale marně ohlížel by se kdo v ulicích pražských po nejmenší stopě toho spolku. Totéž platí o spolku proti zasílání gratulačních navštívenek. Zbývá tedy jediný spolek proti týrání zvířat,

ale i ten existuje asi pouze na papíře, jakož můžete pozorovati při každé nové stavbě v Praze a v okolí.

V tomto negativním směru otvírá se tedy našemu spolkovnictví pole dosud téměř netknuté, slibující přebohatou žeň. Každému napadá zajisté hned sto věcí, proti kterým bychom se měli spolčovati. Přenechávám jiným, aby svou fantasii proháněli touto přerozsáhlou oblastí, a sám upozorňuji na jedinou věc, ovšem dle mého soudu především povšimnutí hodnou, kterou mi uvedly na mysl ony dva spolky proti smekání a gratulačním navštívenkám. Nemyslíte, že by bylo velezáslužné založiti — spolek proti zbytečnostem? Vidím v duchu, jak vám zasvitly oči radostným překvapením nad výbornou myšlenkou a jak se divíte, že jste sám na ni dávno nepřipadl, ačkoli byla tak na snadě, pravé vejce Kolumbovo. Vždyť třeba rozhlédnouti se jen zběžně po naší společnosti, po našem soukromém i veřejném životě, abychom poznali, že je tu prazbytečný věru nadbytek zbytečností všelikého druhu, jejichž vymítání by bylo nejvděčnějším spolkovým účelem, jaký si lze jen pomysliti.

Namítnete snad leda, že by bylo lépe neshrnovati obor tak ohromný v jediném spolku, nýbrž založiti speciální spolky proti každé zbytečnosti zvlášť, tedy ponechati a leda osvěžiti oba svrchu dotčené spolky proti pozdravování na ulici a gratulování (ovšem, existují-li posud) a přidati k nim zvláštní spolek proti titulaturám, spolek proti poklonám, spolek proti zdvořilým úsměvům, spolek proti illustrování románů, spolek proti cestám do Švýcarska, spolek proti vypisování konkursů na výnosnější místa atd., atd., atd. — zkrátka nekonečnou řadu sa-

mostatných spolků, což by se doporoučelo již proto, poněvadž by se tím zaopatřila spousta nápadníku hodností předsednických a jednatelských. Nenamítám konečně ničeho, ale myslím, že by ze všech těch zvláštních spolku mohl býti zase delegován „Ústřední spolek proti zbytečnostem vubec", čímž by se získalo ještě jedno předsednictví a jednatelství, nehledě ani k tomu, že takové „ústřední" spolky jsou právě nyní v modě.

Toť asi první, zběžný nástin mého návrhu. Obracími se s ním právě k Vám, poněvadž jsem z Vašich feuilletonu vypozoroval, že máte zvláštní náklonnost k pospolitosti a že se tudíž od Vás mohu nadíti nejhorlivější podpory pro svoji myšlenku. Žádám Vás především, abyste můj návrh sdělil veřejnosti a vzbudil o něm všestrannou diskussi. Jsem přesvědčen, že dojde živého ohlasu po celém národě a že přihlásí se hojně pomocníků, kteří nám přispějou, každý ze svého oboru a kruhu, poukázáním na rozličné zbytečnosti, jichž vyhlazování bychom mohli pojati do svého programu.

Až bude takto snesen dostatečný materiál, vystoupím ze své anonymity a svoláme společně předběžnou schuzi k poradám o potřebných krocích za účelem definitivního zřízení spolku, vypracujeme za pomoci některého právníka důkladné stanovy, vymůžeme jich schválení, vykonáme v ustavující schuzi volby hodnostu — Vás navrhnu za ústředního jednatele — a ve jménu Páně zahájíme spolkovou činnost.

Těším se na to již upřímně. Jsem člověk dosti zámožný a budu-li zvolen za předsedu, slibuju již napřed, že z vlastních peněz pořídím skvostný spol-

kový prapor, jehož kmotrovství ochotně převezme moje manželka. Svěcení našeho praporu bude slavností velkolepou. Vždyť přihlásí se zajisté členů na tisíce a v duchu vidím již ten imposantní, nekonečný průvod ve spolkovém kroji a se spolkovými odznaky — vkusný střih a tvar tane mi již poněkud na mysli — ubírající se důstojně v před za zvuků velebného spolkového pochodu, vzorně sehrávaného naší zvláštní spolkovou kapelou. Pak slavnostní řeč, zatloukání hřebů s ráznými hesly, společný banket s nekonečnou řadou ohnivých přípitků — zkrátka, bude to slavný den!

Nuže, kéž návrh můj padne na úrodnou půdu a vydá tisícerý zlatý plod k užitku a radosti nám i budoucím!

Těším se na osobní shledání s Vámi při svolání předběžné schůze a zatím tisknu Vám v duchu vřele ruku, trvaje

s dokonalou úctou

Vám upřímně oddaný a ku vzájemným službám vždy ochotný

N. N.

Douška: Myslím, že by znamenitě prospělo našemu budoucímu spolku, kdybychom získali za protektora některého vynikajícího šlechtice českého, ač-li bychom neměli zraků svých povznésti ještě výše. Přemýšlejte o tom!

* *
*

Není prý redakčním obyčejem, všímat si anonymních dopisů, ale já nováček v činnosti žurna-

listické neodolal jsem pokušení, nahlédnouti do prvního takového psaní, které se mi dostalo do rukou. Nelituji toho nikterak.

Pravda, z počátku byl jsem trochu zklamán přiznávám se upřímně, že jsem očekával lichocení nebo urážky za své mladé novinářské výkony, tedy v obojím případě něco osobně příjemného. Přes to nemohl jsem odepříti plného uznání věcnému obsahu listu a návrh důvtipného neznámého přišel mi právě nyní velice vhod.

Nedospěl jsem totiž doposud ve svých přípravách tak daleko, abych mohl již dnes potěšiti čtenářstvo slíbenou kritickou řeží (z níž minule páni sazečové udělali kritickou řeč - k mé veliké mrzutosti, neboť řečnění vubec, neřku-li kritického, nedočká se ode mne nikdo na světě). Jest mi tedy vítáno, že jsem našel v „Ústředním spolku proti zbytečnostem" vděčnou látku k vyplnění dnešní mezery.

Ano, vděčné thema. Sáhněte kamkoli kolem sebe, všude naberete plnou hrst zbytečností. Ani můj neznámý potíratel zbytečností nedovedl se jim vyhnouti. K čemu začíná jeho dopis tím zbytečným „Velectěný pane" a proč končí ještě zbytečnějším duchovitým tisknutím ruky a trváním v upřímné oddanosti? Co značí jeho dokonalá úcta a co mám z jeho ochoty ku vzájemným službám, když si mohu na prstech vypočítat, že by mi navzdor své zámožnosti nevypomohl ani nejskrovnější půjčkou? A k čemu je i ta douška? Že bychom se bez urozeného protektora neobešli, rozumí se přece samo sebou.

A nemusím ani pozorovati jiné lidi; mohu začíti sám u sebe. Není zbytečností tento přívěsek u ho-

dinek? Nevyhodil jsem peníze za tuto kravatu, která nijak neslouží k mé okrase a kterou nosím jen proto, poněvadž ji zcela zbytečně nosí ostatní? A proč nosím tamhle tu hůl? Ze zvyku. Ale je to zvyk zhola pošetilý, poněvadž bych byl bez ní zcela dobře vykonal svoji pozemskou pouť. Není-li prazbytečno, že kouřím? Zbytečností jest tam ten památník známé slečny, do něhož zbytečně napíšu nějaké zbytečné rýmované naučení pro život. A konečně, kdož ví, není-li také zbytečno, že vůbec píšu?

Hle, kolik tu rázem nových článků našeho ústředního spolku? Spolek proti úctě a oddanosti v dopisech, spolek proti bezúčelným douškám, spolek proti přívěskům u hodinek a kravatám, spolek proti holím, spolek proti kouření, spolek proti památníkům, spolek proti zbytečným spisovatelům.

Ostatně musím o tom thematu soustavněji přemýšleti a snad se vrátím k němu, až si odbudu své kritické vystoupení. Prozatím však splňuji ochotně přání anonymovo a vyzývám naši veřejnost, aby o jeho návrhu uvažovala a radou i pomocí k důležitému úkolu přispěla. Vyzývám všechny naše literáty, umělce, učence, žurnalisty, poslance, techniky, národní hospodáře a vůbec všechny lidi dobré vůle, aby ve svém bližším i vzdálenějším okolí pilně po zbytečnostech se rozhlíželi a výsledky svých studií mi zasílali. Doufám, že brzy redakční můj stolek bude zasypán zbytečnostmi všeho druhu.

Každý, i nejdrobnější příspěvek bude vítán; vyprošuji si pouze zbytečné narážky a urážky, za jakou bych musil pokládati na příklad upozornění, že bylo zbytečností i toto mé rozjímání.

Slovo na obranu.*

(1892.)

Poprvé v životě svém chápu se péra k osobní obraně. Jsem nepřítelem podobných polemik, ale čest mi velí, abych v tomto případě odpor svůj proti nim přemohl.

Hleďte: nedávno vylíčil mne jeden časopis téměř jako člověka bez povahy a poddajnou vládní stvůru proto, že ministerstvo ze státních peněz určených na podpory pro domácí umělce udělilo také nějakou částku překladateli jedné mé knihy.

Co živ, nikdy jsem nikoho ani přímo ani nepřímo nepožádal, vůbec ani nejmenšího kroku za tím účelem neučinil, aby bylo některé mé dílo do jiného jazyka přeloženo. Ale když se na mne někdo s žádostí o povolení ku překladu obrátil, svoloval jsem každému bez rozdílu. Tak svolil jsem již dávno ku překladům některých svých prací prosou i veršem do ruštiny, polštiny i němčiny. Letos v letě přišel ke mně p. Fux, přinesl německý překlad mých „Petrklíčů" a požádal mne o svolení, aby jej směl

---

* Vlastní obrana básníkova vetkána do »Pestrých cest po Čechách« (viz sv. XXVI., str. 200—202), ale k téže věci vztahuje se taky ještě náběh »Stesk českého literáta«, zařazené tu dále mezi zlomky, a pak feuilleton »Klepy« v tomto svazku na str. 18.
Pozn. pořadatelova.

vydati. Svolil jsem jako jindy a tím bylo naše jednání odbyto. Před nedávnem teprve jsem se dověděl, že byla p. Fuxovi ministerstvem podpora za překlad tento udělena. Já jsem o žádnou podporu k vydání toho překladu nežádal a nikdy bych tak neučinil. Nevím, jestli ministerstvo rozhodlo, že bude vubec podporovati hmotně německé překlady mých prací. Pochybuji však, že tuto podporu udělí ku překladu „Lešetínského kováře", „Václava z Michalovic", „Jitřních písní", „Nových písní" a jiných.

Abych vubec nijak podobnými útoky, na něž by se mi protivilo příště odpovídati, ohrožován nebyl, prohlašuji, že nikdy žádné podpory a žádného vyznamenání od vlády nepřijmu.

Jsem zajisté právě takovým odpurcem rakouského vládního systému, jako pisatel onoho útoku, a nikdy jsem se tím ve svých spisech netajil.

Abych pak docela nabyl klidu od lidí, podkládajících mi bažení po hodnostech a vyznamenáních, činím hned, co prozatím učiniti mohu: vzdávám se členství české akademie, jediné hodnosti, kterou mám.

Udělí-li ministerstvo i po tomto prohlášení někomu odměnu za překlad mých prací, nebude to mojí vinou a nemohu tomu zabrániti. Či si mám vubec zakázati všechny překlady do němčiny? I to učiním, přeje-li si to „Stráž na severu", abych dokázal, jak málo pro svou osobu o překládání svých prací stojím.

Možná, že p. pisatel i potom své útoky bude opakovati nebo snad s jízlivým úsměškem řekne,

že nechtěl než toto prohlášení na mně vynutiti; ale myslím, že je dosti smutné, když literát český po 25letém působení musí se chápati péra, aby odmítal nářek z podlosti, prodajné servilnosti a nevlastenecké bezcharakternosti.

Klepy.

(N. L. 3. prosince 1892, č. 334.)

Nevím, jaký je puvod slova „klepy". Snad povstalo upomínkou na čápy, klepající zobákem; nelze popříti, že tento zvuk je poněkud spřízněn s hlaholem kávové společnosti, když se dostane jak náleží do proudu. Nebo snad oním slovem vyznačuje se proklepávání čehosi: vždyť je to vskutku klepání kabátu, v němž arci vězí jeho majitel.

Buď jak buď, klepy jsou slovo ryze české a mnohem případnější, výraznější než-li německé slovo „Klatsch". A byl by div, abychom neměli svého vlastního trefného pojmenování pro věc, která je sice domovem po celém světě, ale u nás nabyla takového významu a rozvoje, jako snad nikde jinde.

Obdobně s attickou solí nazval bych klepy solí českou. Koření svou pikantní příchutí všechny naše hovory a zábavy, náš celý život soukromý a veřejný. Bez nich byla by naše společnost jedinou nudou, nudou tak strašnou, že bychom z ní všichni utekli.

Představte si jen kruh dam, sedících družně kolem stolu s pěkně vzorkovaným ubrusem, každá před malovaným porculánovým šálkem, jejž ruka se vzty-

čeným malíčkem umí tak delikátně zdvihati ke rtum a nad nímž rozehřátý obličej tak mile září při jemným rozjařením — představte si takový blažený kruh a rcete, co by si počal, kdyby nepřítomní mužové, známé sousedky a přítelkyně byly vyloučeny z jeho rozhovoru?! Je to naprostá nemožnost. Bez tohoto oživujícího dechu by malíčky sklesly, malované šálky by ztratily svuj puvab, obsah jejich svou vuni a milé dámy by zemřely dlouhou chvílí.

Ale bylo by nespravedlivo, přičítati hlavní zásluhu v tom oboru dámám. Jen z galantnosti uvedl jsem je napřed. Klepen mužského pohlaví je snad ještě více. Stejně zručně jako u pestrých šálku, ba snad ještě zručněji klepe se při sklenicích v kavárnách a hostincích. Jistě by mohla leckterá tetka v staromodním čepci a s kostěnými okuláry jít do učení ku své mužské kollegyni s cylindrem a elegantním skřipcem, která si muže uběhat nohy, aby za tepla po všech známých roznesla nejnovější „skandální historku" ze zákulisí politického, literárního, uměleckého nebo společenského života, a která všecka září radostným vzrušením, když muže v kruhu dychtivě naslouchajících druhu spustiti své známé: „Zdali pak jste už slyšeli, pánové . . .?" — „Znáte-li pak už tu aféru . . .?" — „Právě jsem se dověděl od . . ."

Někdy má taková mužská klepna vzezření, že byste se do ní nadáli spíše všeho jiného. Je to třeba vážný, starý muž, s imponujícím demokratickým plnovousem, s opravdovým, moudrým okem filosofa — k tomu nějaký vynikající hodnosta, politik, učenec, literát — domnívali byste se, že se rtu jeho mohou spadati jen těžká zlatá zrna mou

drosti... A měli byste viděti ctihodnou tu osobu, když klade dlaň k ústům, aby pošeptala přísedícímu nějaký zlomyslný klípek o vzdálenějším kollegovi!

Ano, klepy jsou ve všech vrstvách a kruzích naší společnosti nejnutnějším a nejpříjemnějším kořením každé zábavy. Klepáme všichni bez rozdílu a je to zcela přirozené. Sejde-li se několik lidí, sedávají z počátku dosti cize, zdrženlivě u sebe a rozprávka vleče se všelijak — ale sotva že se objeví první klep, hned zajiskří vesele oči, rozvážou se všechny rty a celá společnost oživne jako švihnutím kouzelného proutku. Bez klepů potuchl by u nás všechen soukromý i veřejný ruch. A co by bez nich byly časopisy?

Jest proto divno, jak se někdo pro nevinné klepy ještě může rozčilovat. A jsou takoví lidé.

Podám určitý příklad z nejbližšího okolí. Snad neškodí, že se týká jednoho z mých intimních přátel, jehož jméno zamlčím, ač je zasvěcení lidé snadno uhodnou.

Potkal jsem tyto dni onoho přítele, starého literáta. Vypadá již delší dobu jaksi mrzutě, ale tentokrát kabonil se tak nápadně a cuchal si prošedivělé vousy v rozčilení tak patrném, že jsem ihned zvětřil cosi kromobyčejného.

Vedli jsme cestou k akademické kavárně, kam se ubíral, následující dialog:

„Jaksi se dnes škaredíš, příteli — co pak ti přelítlo přes nos?"

„Což jsi nečetl?"

„Nějakou kritiku?"

„Žádnou kritiku. — Což nikam nechodíš?"

„Poustevničil jsem několik dní — dnes vycházím zas poprvé mezi lidi."

„Vrať se raději domů, schystej své vaky a zajeď si do lesní samoty, kterou jsi onehdy tak roztouženě líčil."

„Děkuji pěkně. Teď by se neleželo pod osněženou sosnou tak příjemně jako tehdáž, za doby květin a sluníček. A již mne také samotářství přešlo. Člověk potřebuje svěžího proudu života; jinak zlenivi a zhloupne jako kapr v bahnitém rybníku."

„Kde není štik? Nu, náš rybník je štikami požehnán až příliš. Našinec tu nemá ani chvilky pokoje. Víš, že jsem byl také několik měsícu na poušti! Měl jsem tam zůstati! Sotva že jsem se v Praze zase ukázal, již stará se přítel nepřítel, abych nevycházel z příjemného rozčilení."

„Ale u všech všudy, co pak se stalo?"

Přítel vyňal z kapsy venkovský časopis a podal mi jej, ukázav na článeček, zarámcovaný červenou tužkou.

Přelétl jsem zrakem noticku a vraceje časopis, tázal jsem se v udivení: „A pro tohle se tak rozčiluješ? Vždyť tu zpívají tvoji chválu. Poukazují na tvou nezištnost a ryzí povahu."

„Ovšem že. A taková chvála je pro našince nebeskou mannou. Nic nemůže býti lahodnějšího, než postaví-li nás naši příznivci na piedestal všech ctností a volají-li do světa: Hle, spravedlivý Aristides! Hle, muž zásad! Věren svému politickému přesvědčení, zamítl značné stipendium, které mu ministerstvo nabízelo. Šlechetný člověk! Vezměte si z něho příklad, vy ostatní! — A prstem se zároveň ukazuje na někoho jiného, na našeho vítězného li-

terárního soka: Ten vzal! Ten shrábl bez rozpaku ty mrzké vládní peníze!"

„Ale vždyť nemužeš za to, co jiní o tobě píšou. Tys tam přece tu zprávu nedal."

„Ty mě arci znáš a víš, že se tam nedostala mou vulí. Vždyť bych si takovým jednáním špatně posloužil. Kdyby můj čin měl nějakou mravní cenu, ztratil by ji v tom okamžiku, kdybych se jím před veřejností vychloubal. Ale čin můj nebyl vubec žádným mravním hrdinstvím. Prohlásil jsem loni v jednom spise, odmítaje útok na mne činěný, že jsem o státní podporu nežádal a že jí nikdy nepřijmu. Měl jsem ji hned rok na to přijati, když mi náhodou byla nabídnuta? Jednal jsem zkrátka, jak jsem po onom prohlášení jakožto čestný člověk jednati musil. Jinak mohl mi každý vmetnouti do tváře výčitku komediantství a bezcharakternosti. Za to přece nezasluhuji chvály pražádné."

„Ale řekni mi, proč jsi tehdáž ono prohlášení učinil? Což je vlasteneckou proradou, vezme li český umělec příspěvek ze státních peněz, určených na podporu domácího umění? Vždyť neplynou ty peníze z kapes ministrových, nýbrž z kapes poplatnictva a nemají s politikou pranic společného. Či přispívá české občanstvo k onomu obnosu proto, aby z něho byli podíleni jen cizí spisovatelé?"

„Soudím zcela jako ty. Vždyť přece oné státní podpory užívala Hálkem začínajíc celá řada předních českých spisovatelu, jež nikdo nebude viniti z nevlastenectví. A ke všemu jsem sám před lety onoho stipendia užil. Ono prohlášení učinil jsem jen proto, abych měl jednou pro vždy pokoj od útočníka, který mi mezi řádky vyčetl, jako bych bažil

po ministerské podpoře a přízni. Je to moje věc osobní a kdyby při ní třeba také rozhodovaly důvody politické, nemohl bych přece nikoho kaceřovati, kdo má v té věci náhled jiný. Pravda, nynější vláda je nám nepřátelská; ale na podpory ony jako na jiné státní subvence máme právo bez ohledu na své postavení k ministerstvu."

„Nuže, dobrá; ale po tom všem přece nechápu tvé rozčilení."

„Nechápeš? Nu, možná, že ty na mém místě napsal bys prostě do novin nějaké Zasláno, kde bys věc uvedl na pravou míru a objasnil své stanovisko; ale mně je to přetřásání osobních záležitostí před veřejností protivno do hloubi duše. Chci míti pokoj sám a nechat na pokoji ostatní. Protiví se mi, že u nás není radno říci v soukromí slovo, aby se zejtra všelijak vypestřeno a zahroceno nedostalo na buben veřejnosti a tvá osoba neprobíhala rozličnými lokálkami, notickami a hovornami. Jsou pak rádi, že mají zase novou „afféru", o níž možno s ironickými úsměvy mluvit několik dní."

Zatím došli jsme k akademické kavárně a přítel, podávaje mi na rozloučenou ruku, poznamenal: „Hleď, nechodil jsem do kavárny a teď musím zabíjeti drahý čas četbou celé haldy všech možných časopisů, nejen českých ale i německých. Vždyť víš, že „Bohemie", „Montagsrevue" atd. v jistých případech také nepohrdají novinkami z české společnosti, jak se stalo i v tomto mém případě."

„A bezpochyby pročítáš všechno od záhlaví až k poslednímu inserátu, neboť taková pikantní zprávička může číhati, kde se jí nejméně naděješ."

„Jaká pomoc? Jinak bych se dověděl třeba teprve za měsíc náhodou, co tam a tam o mně bylo napsáno.“

„A nebylo by ještě lépe, kdybys vůbec o tom nezvěděl? K sepisování obrněných Zaslán a Hovoren nemáš žádné chuti — nuže, co získáš svou četbou než leda někdy zbytečné rozčilení? Ostatně nějaké rozčilení časem je zdravé. Rozproudí krev a vyjasní mozek. Je dobře, že jsou štiky, které kaprům nepřejou klidu. — Ale nyní, hochu, slyš mou radu: Nech zbytečného louskání padesaterých novin a pojď ještě kousek se mnou! Sklepneme si trochu o všeličems. Právě jsem potkal jednoho známého, který mi sdělil fůru pikantních novinek ze zákulisí našeho Národního...“

Z podhoří.

(N. L., 12. prosince 1892, č. 343.)

Stává se, že uprostřed ruchu a šumu městského zatoužíte po venkově. Ne snad jen po čerstvém, zdravém vzduchu, po stínu lesním, po volném rozhledu na širé lány a po všem tom, čeho vám poskytuje dobře vybraný a zaplacený letní byt; nýbrž zatoužíte po vesnici, kde ještě nikomu nenapadlo, prodávati čerstvý vzduch a lesní zeleň měšťákům, kde v některé zalehlé dolině lidé žijí pouze mezi sebou svým zvláštním životem, na který se snad pamatujete jen ze svých dětských let; rádi byste takhle neviděni pobyli v prosté jizbě, pozorovali konání lidu, jak si bez městských svědků počíná zcela bez ostychu a bez přetvářky, naslouchali jeho nehledaným hovorům a potěšili se pohledem na rázovité postavy, o nichž skoro pochybujete, zdali nevymřely již na dobro.

Duchem můžete snadno učiniti takový výlet. Sáhněte po knihách Karla V. Raisa. Mnozí z vás je ovšem bezpochyby již znají, alespoň „Výminkáře“, vyšlé loni. Nedávno vyšly ještě „Horské

kořeny" a „Potměchuť"*). Spisovatel nazývá tyto své práce povídkami a kresbami z podhoří: čerpalť k nim látku z krajin podkrkonošských.

Jsou to tři knihy, do nichž jsem zamilován. Zaujaly mne hlavně třemi vlastnostmi: snahou, líčiti věrně skutečnost, bez okázalého vystrkování realistické firmy a bez honby po realistických effektech; upřímnou láskou právě k našemu kraji a našemu lidu, který má v domácí literatuře tak potřebí věrných tlumočníků svých zvláštností; poctivou, svědomitou prací, která se jeví téměř v každém řádku.

Vezměte některou figurku Raisovu — kteroukoli, na příklad kmotránka Stříhavku „jako růže". Několika ostrými črtami vypodobí vám jeho zevnějšek, že vidíte před sebou malého toho starce s kulatým začervenalým lícem, zardělým kulatým nosem, jiskrnýma očkama a slabě plesnivými, dosud hojnými vlasy se stezkou na pravé straně. Jako živý stojí před vámi ve svém krátkém kožichu s černým beránkem a v odřených do rezava praskavicích. V bezzubých dásních vězí mu krátká dřevěná dýmčice, z níž starý výminkář vesele bafá; všecek jeho obličej září spokojeně a ústům jakoby bylo do smíchu.

S lidmi Raisovými seznamujete se jako ve skutečném životě: Nejprve poznáváte prostě jejich zevnějšek; nic více. Některý snad zaujme vás na první pohled pro sebe, jiný učiní na vás dojem nepříznivý, ale jejich pravou vnitřní podstatu poznáváte teprve, když s nimi obcujete dále, z jejich řečí a skutků.

---

*) Všechny tři knihy vydány nákladem bratří Šimáčků (»Potměchuť« v »Libuši«). Pozn. aut.

Pouze tyto registruje spisovatel, nezabývaje se psychologickým rozborem, ponechávaje čtenáři, aby sám si učinil konečný úsudek o povaze každé osoby.

Dotčenému kmotránku Stříhavkovi nahlédneme brzy do duše. Je to dobrák od kosti, ale věří lidem, uvěřil vábení svého lakotivého zetě, kterému šlo jen o skrovné úspory tchánovy, a přestěhoval se z klidného výminku u cizích lidí ke svým dětem, kde stává se ubohým hrdinou tragedie, tak často se odehrávající mezi sestárlým otcem a vzrostlými dětmi na našem venkově. Ač Rais miluje náš lid, odkrývá bezohledně jeho vady; každá skoro povídka obírá se některým z těch mravních neduhů, otravujících nejednou život pod slaměnými střechami. A poněvadž počátkem nápravy jest poznání svých vad, bylo by si přáti, aby knihy Raisovy došly hojného rozšíření po našem venkově.

Ano, Rais nepodává nám ideálního venkovana sentimentálních vesnických idyll, ani divadelního sedláka mnohých jiných spisovatelů, který nemá se svým prototypem nic společného kromě snad kroje (a i ten bývá často zfalšován) a několika známých floskulí; jeho venkované jsou skuteční čeští lidé, které spisovatel zajisté znal a jimž podobné znali jste snad sami. Cítíte z nich teplý dech životnosti, jste přesvědčeni, že každý z nich tam někde v Podkrkonošsku skutečně žil nebo dosud žije, že ho autor pilně pozoroval a že se snaží vylíčiti jej v plné rázovitosti, nic nezastíraje a nic nepřimýšleje.

Studoval pilně nejen jejich tvářnost a šat, ale i všechny zvláštnosti jejich řeči, jejich zvyky a obyčeje až do nejjemnějších záhybů, které by ušly každému méně bedlivému pozorovateli. Následkem

toho pak jeho figurky skutečně žijí: čtouce, vidíte je nejen před sebou, ale zdá se vám, že slyšíte i jejich řeči, živý zvuk jejich hlasu. Ačkoli autor vyhýbá se některým gramatice odporujícím formám mluvy lidové, zdá se vám přece, jakoby každou tu rozmluvu byl dle skutečnosti stenografoval, tak případné je každé slovo, tak zcela se hodí k osobě mluvící.

Když čtete tyto vesnické hovory, bezděky přichází vám na mysl, jak zdravou by byla naší spisovné řeči častější a hojnější transfuse krve z rázovité řeči obecné. Co tu původních případných výrazův a obratů, jimiž by se mohla leckterá opotřebovaná fráse nahraditi, jazyk spisovný osvěžiti a prodchnouti češtějším duchem. Praví-li na příklad jeden z lidí Raisových o páru manželů, že by spolu „mohli žít jako sto květů“ — nevím zdali by našel náš umělý jazyk ve svém repertoiru pěknějšího a trefnějšího obrazu.

Prospěšný vliv pilného studia řeči lidové jeví se na celém slohu Raisově. Jeho řeč je svérázná, jadrná, místy až hrotitá a hranatá, ale plná nových zvuků a barevných tonů, z nichž dýcha skutečný, zdravý život.

Jak do podrobností studuje a vystihuje Rais obyčeje a konání lidu, toho nejlepším důkazem jsou scény po smrti Bětčině v povídce „Ta srdce!“ z „Horských kořenů“, zvláště večerní modlitby sousedů a přátel za zemřelou. Je to zároveň kabinetní kousek umění Raisova, jak hrubého sobce Lojzu, pobožnůstkářku Terynku a tu celou gallerii originelních vesnických postav, každou jen několika črtami, nastiňuje tak výrazně, že stojí jako živy před vámi.

Děj Raisových povídek bývá nehledaný, prostý, jak se nejčastěji v životě venkovském vyskytuje. Starý otec, zakoušející všechny strasti výminku mezi bezcitnými dětmi, krejčík, milující vášnivě noviny, ovdovělý tkadlec, jenž chodí jako bez ducha po smrti své věrné ženy a jehož zmalátnělost lakotní přátelé a sousedé snaží se vykořistiti, pijan sekáč, z něhož rázná a hodná žena udělala pořádného člověka — takové a podobné jsou motivy Raisových prací.

Stejně prostý a nehledaný je i způsob jeho vypravování. Není tu ani hlubokých reflexí, ani duchaplných sentencí, ani uměle sestrojených effektů, ani skvělého líčení. Jako úmyslně, na příklad, nevybírá si zvlášť malebných, bohatých krajinných rámců a nepiplá se příliš s popisem přírody; libuje si více v neokázalé, skromné krajině, jakou často vídáme u českých vesnic: dolina s potokem, role, kus lesa... to mu stačí a přírodní scenerii naznačuje obyčejně jen několika sporými črtami péra.

„Bylo v druhé polovině dubna měsíce, vlahý den jarní. V celé Hůře to šoumalo z hluboka, jako by ten širý bor, jenž táhne se po kamenité příkré skále od paty zvičínské obloukem až k Pecce, z plných plic oddychoval...“ Dost.

Pásmo Raisova vypravování rozvíjí se klidně, volně, přirozeně, bez příkrých přechodů bez násilného napínání a vzrušování čtenáře; ale pod klidným povrchem víří tu i dravé vášně, pravé a nezfalšované, čeří se hlubiny opravdového, nevyumělkovaného citu a časem zazní ton, který tě chytne

za srdce tím mocněji, poněvadž vytryskl nehledaně a přirozeně.

Kmotránek Stříhavka „jako ruže" sedí některý čas po svém přesídlení k lakotivému zeti Morákovi a jeho stejně nevlídné, tvrdé ženě u nich ve světnici. Je tu ještě dcera jejich Bára, která se zapomněla s mladým truhlářem a má s ním děcko. Truhlář chce si ji vzíti, ale lakomý Morák nechává dceru raději v hanbě, poněvadž její nápadník by přinesl do chalupy pouze tisíc zlatých, on však stojí na patnácti stech. Když vyšel dceřin poklesek na jevo, zbil ji provazem, že kolik dní vyležela a od té doby s ní nemluví.

Tito čtyři lidé jsou ve světnici. Morák strouhá louče, Moračka pobíhá kolem kamen, Bára tluče máslo, dědeček zamyšlen sedí na lavici. Mezi ním a Morákem rozpřádá se hovor o nešťastné Báříně lásce: dědeček se za ni přimlouvá, rozdrážděný Morák rozkřikne se konečně, že dceru truhláři nedá, raději že jí na krk tlápne.

V tom —

„Smilujte se, tatínku, pro všecko na světě i na nebi vás prosím, smilujte!" vykřikla Bára a pláč její pronikal jizbou. Skokem byla u otce a kolena mu objímala.

„Jdi, nebo tě —"

„Naposledy k vám, tatínku a maminko, volám, vždyť jste taky byli mladí —"

Dědeček, vida Báru v prachu před otcem téměř ležící, rozpálenou, všecku rozčilenou, třásl se jako suchá bylinka při severáku.

„Jdi, nebo tě kopnu!" vzkřikl Morák a vstával.

Bára vstala, vypoulenýma očima se rozhlédla po světnici a jako v mrákotách vyšla.

Tak po letech poprvé Morák promluvil s dcerou.

A stejně silně dojímá v prostotě své scéna následující brzy po tom.

Jednoho svátečního dne přichází dědeček z kostela a nevida nikde Báry, ptá se po ní. Ani zeť ani dcera mu neodpovídají. Teprve z večera vyzvěděl všechno na dceři. Bára prý se válí někde na půdě — vyšlo na jevo, že od truhláře neupustila a že po druhé se s ním zapomněla. Ostatní si dědeček domyslil.

A v noci, když všechno v chalupě usnulo, krade se dědeček po dřevěných schodech jako zloděj na půdu. Leká se každého zachrupnutí prkének pod jeho nohou.

Na půdě dohmatal se mezi hromadami slámy k úzké uličce.

„Výminkář stál a poslouchal — ticho tu bylo hluboké, ani stéblo se nehnulo.

„Báro!" více šeptem než hlasem volal výminkář.

Ticho.

Stařec postoupil do uličky o dva kroky v pravo a zase tak volal: „Báro jsi tu?"

„Tady jsem, dědečku," ozval se slabý Bářin hlas a sláma zašustěla.

„Kde jsi, holka, kde?" a výminkář pravou rukou hmatal po slámě, až dotekl se teplé ruky vztyčené. Stiskl ji vřele a podržel ji. Skloniv se, nahmatal Bářinu hlavu a usedl při ní. Hladil ubožačku

po hustých, měkkých vlasech, hladil ji po tvářích, jež pálily — —.

Bára mu děkuje a všechno vypravuje.

„Byl to dědečku, soudný den; ničeho jsem se nenadála, myla jsem se jako jindy, tatínek seděl u kamen a mračil se, jak se mračívá. Najednou vstal, oči mu svítily a zuby zavrzaly. — Ani maminka hned nevěděla, co se stalo, až z výkřiků tatínkových vyrozuměla."

„Bil tě?" ptal se dědeček a na otázce bylo patrno, že chvěje se před odpovědí.

„Tuhle sáhněte!" řekla Bára a položila starcovu ruku na svá záda; nahmatal pružinu jako provaz.

Hluboce dojemné je, jak ji zároveň kárá i těší a jak ubohá odcházejícího provází slovy: „Dobrou noc, dědečku, celá jsem okřála, že jste přišel."

Taková místa mluví sama za sebe.

Že má Rais i šťastný, samorostlý humor, dosvědčuje nejlépe episodní figurka bednáře Žežulíka ve výborné povídce „Špáta" ze sbírky „Potměchuť". Je staroch vysoko z hor, „dančák", mluvící zvláštním dialektem. Mlatec Špáta, bydlící u něho v nájmu, zdědil z nenadání patnáct tisíc. Když nevěřícího Žežulíka o tom přesvědčil, povídá tento: „Již je to pravda, štěstí vás říkaje našlo. Ale to když jsem býval doma na horách, byl tam nějaký Hladík; chodíval do Verchlábe na bělidlo s mým nebožtíkem otcem. Já je často vyprovázel až na Štěpanický verch, tam stojí kaplička a je viděti široko daleko. Tam je říkaje Jilemnice, tuhle Verchlábe a tam jsou hory Žalý, Kozí hřbety, všechno samý černý les —"

Pro nějakou překážku nemůže svou historku dopověděti; ale když jindy opět se dává se Špátou do hovoru, začíná znova: „Ale je to říkaje jako u toho Hladíka tam na horách. Chodíval s mým nebožtíkem otcem ze Šlapanic do Verchlábe na bělidlo. Byl to takový praneouhleda člověk a nikdo by si byl nepomyslil ...“

Ani tentokrát nemuže dopověděti a po celou povídku marně snaží se udati s ruznými přídavky a variacemi tu svou historii „o tom jistém Hladíkovi“, až konečně na konci povídky dopovídá ji šťastně se vším všudy trpělivému autorovi, který se s ním sešel.

V povídkách Raisových není oslňujících a skvostných barev — mají mírně ztlumené, střízlivé barvy našeho kraje; není v nich třpytu, pozlátka liché elegance, jalových effektů, raffinované umělosti — ale za to je v nich pravda, originálnost, vniknutí v ducha našeho lidu, zdravý názor života, upřímný cit a především pilná, svědomitá, poctivá práce.

A pro to všechno jsem zamilován do jeho prostých, srdečných knih.

Deputace do Vídně v březnu 1848.

Upomínka na první politické vystoupení dr. Pravoslava Al. Trojana.

(N. L. 11. února 1893, č. 42.)

Kolik vzpomínek, objímajících téměř celou dobu našeho nového národního života, obletuje tu ctihodnou stříbrovlasou hlavu, na jejíž vychladlé čelo právě kanou slzy vděčného národa! Málem celé století, století našeho probuzení a boje dosud neskončeného, se všemi svými strastmi, zápasy, úspěchy, nezdary, nadějemi a sklamáními obráží se v dlouhém, nadšení a práce plném životě toho kmeta, jenž do posledního až dechu horlivě a poctivě sloužil vlasteneckým ideálům svého mládí.

V tu chvíli, když jsem bral do rukou „Nár. Listy“, přinášející zprávu o úmrtí dr. Pravoslava Aloisa Trojana, ležel náhodou na mém stolku starý časopis z roku osmačtyřicátého, otevřen u stránky, na níž byla vylíčena jedna významná episoda jeho života. Je to sice episoda známá, ale v nynější chvíli nebude snad od místa, osvěžím-li upomínku na ni touto drobnou črtou.

Bylo jitro prvního dne jarního, 19. března 1848. Jarní dech vlál přírodou i myslemi národa, jemuž kynula vesna nového života. Koňský trh (který již

v následujících dnech na oslavu věkopamátné schůze lidu, dne 11. března téhož roku v lázních Svatováclavských konané, přezván Svatováclavským náměstím) hemžil se valnými zástupy zvědavého a radostně vzrušeného lidu, jenž tísnil se hlavně kolem sochy sv. Václava. Před ní zřízen byl stan, v němž arcibiskup s četnou assistencí sloužil mši a požehnal deputovaným lidu, kteří vydávali se na cestu do Vídně, aby tam na stupních trůnu složili hromadnou petici obyvatelstva pražského, tlumočící hlavní požadavky země. Za trvání mše zpíval pěvecký sbor, řízený Jelenem, starodávnou hymnu: Gospodine, pomiluj ny!

Po mši ubíral se odtud slavnostní průvod k nádraží. Nejprve gardy, pak zástup českých spisovatelů a měšťanů, pak duchovenstvo a pěvecký sbor Jelenův, za nímž kráčeli po dvou deputovaní. Všichni byli ozdobeni širokými červenobílými stuhami s černožlutou obrubou. V předu nesli petici ve skvostné červené vazbě dva nejznamenitější členové deputace: Petr Fastr a Pravoslav Trojan. Oběma náležela právem tato čest: byliť hlavními neohroženými původci schůze svatováclavské, z níž poprvé ozval se smělý protest proti absolutismu a v níž usneseno, projeviti na stupních trůnu žádosti nespokojeného lidu. A předním účastníkem, ba vůdcem odvážného onoho podniknutí byl Trojan, mladý tehdáž ještě muž, podřízený státní úředník, jenž svoláním oné schůze vydával v nebezpečí nejen svou karriéru, své hmotné postavení, nýbrž i svou osobní svobodu, ba svůj život!

Nadšený mladý muž odvážil se všeho a zvítězil. Již čtvrtý den po schůzi svatováclavské došla

do Prahy zvěst, že byla udělena konstituce. Odjížděl tedy Trojan do Vídně již s myslí hrdě povznesenou, s nadějí v úplný zdar díla, kteréž dne 11. března směle započal.

Průvod ubíral se Jindřišskou a Panskou ulicí, po Příkopech a Hyberňáckou ulicí k nádraží. Jelenův sbor zpíval cestou píseň „Svatý Václave“. Většina domu byla prapory ozdobena, s mnohých oken zdravena deputace máváním šátku. Před nádražím rozloučily se zástupy lidu s deputací nadšeným voláním: „Sláva Vám! S bohem! Vraťte se s dobrou odpovědí!“

Po proslovení některých řečí vstoupili deputovaní do zvláštního, červenobílými prapory ozdobeného vlaku, kterýž vyjel z nádraží za opětného hřímavého volání zástupů, tlačících se ve všech místnostech nádraží a na výšinách za ním.

Tím skončila se v Praze tato slavnost „ryze národního rázu“, jak o ní praví tehdejší „Bohemie“. Byla to arci „Bohemie“ zcela jiná nežli nynější; vždyť přinášela některé články v obou zemských jazycích a někdy dokonce dávala český text na přední místo. „Kdyby nebyly kroje upomínaly na moderní dobu“ — praví o tom dni dále — „snadno mohl's mysliti, že jsi se rázem octnul ve staré Praze z 15. století. Tak ryze česká byla tato slavnost.“

Ano, česká Praha se budila, budily se Čechy celé v těch prvních dnech nového národního jara a nechť si od památné schůze svatováclavské a petiční výpravy do Vídně krutý mráz spálil mnohé naděje, nechť si tuhá reakce sklátila mladé květy svobody a drahnou dobu tlumila znovu všechen ruch po českém kraji: — setbu oněch dnu neudusila

a přišel čas, kdy český luh oděl se v novou zeleň a nový květ, jejž bohdá nezničí již pohroma nižádná. Očekávají nás ještě mnohé zápasy, ale vítězství dříve či později nás nemine, budeme-li kráčeti dále za svými národními ideály s touž neoblomnou věrností, s týmž nechabnoucím nadšením, které stejně ozařovalo čelo mladého muže řečnícího v lázni svatováclavské a nesoucího žádost o právo lidu českého do Vídně, jako zářilo kolem bílé hlavy vlastence kmeta ještě v okamžiku, kdy dotýkala se jí ruka smrti.

Jaroslavu Vrchlickému
k 40. rozeninám.

(N. L. 15. února 1893, č. 46.)

Byl čas, za mladých mých let, kdy se mi jevila čeština materiálem nevděčným, hrubým a neohebným. Jak jinak zvučela mi řečtina v šestiměrech Homérových! I latina, ač jsem se do ní nikdy nezamiloval, zněla mi liběji v poesii Ovidiově. Ba, sama němčina, jakkoli drsnou se mi jevila na začátku, začala mi zponenáhla imponovati způsobem, kterýž bolestně se dotýkal mého citu vlasteneckého.

Ovšem, němčina byla tehdá živlem, do něhož nás ve školách potápěli od rána do večera a který do nás vnikal všemi porami. Na gymnasium zabývali jsme se jen německými klassiky a pseudoklassiky, jakoby nebylo žádné jiné poesie na světě. Dívali jsme se na svět německými brejlemi a také sluch náš se pozvolna germanisoval, tak že nám zněly velmi pěkně všechny německé drsnosti, ale za to české hromadění souhlásek, naše „ř" a „ou" atd. představovaly se nám jako osudné, neodčinitelné vady mateřštiny. Jako jiní škádlil jsem sice německé spolužáky „Sprachenklanggmesserem", v v němž Vinařický dokazoval, že i v němčině jsou

drsnosti pověstnému „strč prst skrz krk“ na vlas podobné; ale v hloubi duše jsem si pravil, že marno poukazovati na křivý nos jiného, abychom krásnějším učinili svuj vlastní hrb.

Později ovšem začal jsem pohlížeti na věci poněkud jinak. Dospěl jsem k náhledu, že každý národ má svuj zvláštní sluch, že na příklad českému sluchu nikterak nevadí to, v čem Němec shledává třeba šerednou kakofonii. K tomu nabyl jsem přesvědčení, že předsudek o drsnosti češtiny byl mi vlastně jen uměle vpraven německým školským vychováním, ve skutečnosti že mi čeština navzdor všem svým vadám vždy zněla lahodněji nežli němčina. Tuto pak zošklivil mi zvláště jeden professor, Němec, který prohlásil, že němčina, jak jsme ji dosud nejen my, ale i ostatní naši professoři mluvili, vlastně žádnou pravou němčinou není, a který nám začal teprve vštěpovati pravou německou výřečnost, jakou prý mají ryzí Němci v říši. Mohu říci, že se mi němčina v této metamorfose přímo zhnusila, k čemuž snad přispíval i zhola nesympatický pro mne zevnějšek a celý způsob dotčeného professora.

Ale přes to vše, když jsem se pak začal učiti jiným ještě jazykum, záviděl jsem frančtině — navzdor jejím nosovkám — elegantní svižnosti, vlaštině lahodné zpěvnosti; i ruština zdála se mi zníti pěkněji ve verších Puškinových a když jsem četl v originálu Mickiewiczova „Pana Tadeuše“, byl jsem všecek okouzlen libozvukem polštiny a povzdechl jsem si: Ó milá češtino, tímhle slavičím tlukotem nebudeš zpívat nikdy!

Leč to, co se mi jevilo obtíží, mělo i svuj puvab. Nevadilo mi již ovšem ani „ř“ ani „ou“, ani spřežky

souhlásek, pokud je volně snáší české ucho; ale vyzývaly mne v zápas jiné obtíže jazykového materiálu. Pravil jsem si: Pokusíš se, vybrousiti naši řeč básnickou do jemnějších a třpytnějších hran, dodat jí větší elegance a skvělosti, vyloudit z ní delikátnější odstíny barev. Dal jsem se s vášnivostí a pílí do té práce. Byla doba, kdy brousil, hladil, piloval jsem o jediné sloce celé hodiny, kdy jsem ji dvacetkrát zničil a začal psáti znova, než konečně jsem se domníval, že má alespoň trochu té uhlazenosti a skvostnosti, které mi tanuly na mysli. Co jsem i myšlenek obětoval této snaze! Nenáleží mně, abych posuzoval skutečné výsledky svého tehdejšího úsilí. Aniž chci říci, že básnický náš jazyk dříve již neměl značné vybroušenosti a mnohých krás, neb dokonce že snad mně náleží nějaká zvláštní zásluha o jeho další pokrok; vedle mne pracovali stejně jiní a čím kdo k povznesení české mluvy poetické přispěl, ocení bohdá nejlépe nějaký nestranný a pilný literární historik budoucnosti.

Ale nemají-li moje slova buditi dojem neupřímnosti, musel jsem se dotknouti i této věci, kterou pokládám ať právem či neprávem za jakousi svou zásluhu.

Snažil jsem se tedy vybrousiti a zjemniti českou sem tam, zkoušeli, hledali a tomu zdařilo se to, onomu tam, zkoušeli, hledali a tomu zdařilo se to, onomu ono; přece však viděli jsme před sebou jen v mlhavé výši konečný cíl, o němž jsme pochybovali, že k němu kdy dospějeme. Ale tu pojednou, kde se vzal tu se vzal, vstoupil mezi nás mladistvý mistr, který geniální rukou hravě provedl více, nežli jsme kdy tušili v nejsmělejších snech.

V době, kdy jsem byl spoluredaktorem „Lumíra", zasedl jsem si jednou k rukopisu delší výpravné básně „Satanella" od mladého poety, píšícího pod pseudonymem Jaroslav Vrchlický, kterého jsem již znal z některých kratších básní, uveřejněných dílem ve „Světozoru", dílem v „Lumíru". Vytušil jsem z těch básní veliký, vzácný talent a byl jsem žádostiv, jakou cestou se bude dále bráti. Dal jsem se tedy do čtení s očekáváním, že nebudu čísti verše špatné, ale přece i s lehkou příměsí nedůvěry, vysvětlitelné vůči první dlouhé básni mladého začátečníka. Ale nedůvěra ta brzy zanikla v pocitu jiném: čtu — čtu — a náhle cítím, že něco nového, dosud nepoznaného, velikého a čarovného uchvacuje mne mocí neodolatelnou a vnáší mne do světa skvělejších krás a kouzelnějších zvuků, nežli jsem kdy v dobách básnického opojení vídal a slýchal ve vlastní duši.

Nechci zapírati: nemyslil jsem tehdáž o sobě málo. Uveřejnil jsem již řadu básní od „Bouře" po „Adamity", které mi zjednaly velmi zvučné jméno. Ale více, než tyto zevnější úspěchy vážilo pro mne — (snad odpustíte sebedůvěru mladého básníka!) — vědomí, že jsem v těch básních nevystihl plný půvab a lesk oněch vidin, které zářily v mé duši a že v ní vře ještě celý svět jiných krás, jež podaří se mi snad v budoucnosti věrněji zobraziti.

Leč v oné chvíli, po přečtení „Satanelly", musel jsem sám sobě doznati: Svět, do něhož tě unesla ta báseň, je krásnější a kouzelnější nežli všechno, co kvete a pěje ve tvém vlastním nitru!

Viděl jsem před sebou vztyčovati se básnického obra, ale přece jsem ještě netušil, do jaké výšky

se vypne. Rostl báječně rok od roku a dnes, po dvaceti letech, nepřerostl jenom nás všechny ostatní básníky české, mrtvé i žijící, ale i všechny souvěké pěvce jiných národů. A celou velikost jeho změří náležitě teprve budoucnost.

Chci mluviti upřímně, snad až naivně upřímně, nechť se to vykládá jakkoli. Učiním tak, aby se nezdálo, že slavě Vrchlického rozlíti chci alespoň část toho lesku i na svou vlastní hlavu. Věděl jsem dávno, že Vrchlický jest mnohem větší mne a mně samému nikdy nenapadlo soupeřiti s ním. Vždyť bylo by bláhovo pouštěti se v boj se sokem, jehož neodolatelnou převahu dobře cítíme. Ale měl jsem nehodu, že velká část veřejného mínění kladla mne delší dobu nad Vrchlického a později alespoň jako rovnocenného po jeho bok. Měl jsem se tomu vzpírati? Co by to bylo pomohlo? Literát nemá zbraně ani proti nespravedlivému odsouzení ani proti přechválení. Vždyť jsem mohl tušiti, že by mi veřejnost odpověděla právě tak, jako činili jednotlivci, když jsem se v soukromí bránil nechťsi tonem sebe opravdovějším proti nezasloužené cti. „Skromnost je krásná ctnost", odpovídali a kolem rtů pohrával jim úsměv, jenž znamenal: Vždyť víme, že to tak nemyslíš a že chceš pouze, abychom tě chválili tím více.

Vrchlickému arci mé bezvolné „sokovství" uškodilo právě tak málo jako protivenství, jichž zakoušel dosti dlouhý čas. Překážkami jen rostly jeho síly a nyní mohu již svůj náhled o něm projeviti bez obavy před výtkou přílišné skromnosti a před ironickým oním úsměvem. Leda že si snad někdo pomyslí cos o kyselých hroznech. Ale nechťsi!...

Ještě tyto dni přirovnána v jednom časopise naše poesie ke gotickému dómu o dvou průčelních věžích. Kdyby obraz ten platil, byla by ona gotická stavba velmi nesymetrická. Avšak nikoli, souvěká česká poesie má jedinou věž, strmící vysoko nad celou stavbou a zářící skvostným vrcholem svým daleko do širého světa. A ctí dostatečnou jest, býti kamenem v tom kamenném lese pilířu, který skromněji vzpíná své fiály ve stínu onoho velkolepého nebetyčného kolosu.

Nehodlám, a nemohu v těchto řádcích poukázati na celý význam Vrchlického jako básníka. Není toho zde ani třeba. Každý vzdělanec český zná již alespoň hlavní rysy toho veleducha, v němž pojí se obrovské nadání s mravenčí pílí. Chci se toliko ještě dotknouti motivu, jímž jsem začal: básnické mluvy české.

Julius Zeyer — píšu toto jméno s pocitem, že bych měl pozměniti ono podobenství o lese pilířu přidáním nějakého obrazu, vyznačujícím zvláštní vynikající poměr tohoto jiného velikána našeho k Vrchlickému, ale nechám již měření výšek a porovnávání — Julius Zeyer dotknul se tedy v jedné své práci legendy o hlíně, z níž malý Ježíš uhnětl ptáky, kteří pojednou duhovýma křídloma vzletli k nebesum. Bezděky přichází mi na mysl ta legenda když vzpomínám na zářivý vzlet naší poetické řeči za posledních dvou desítiletí. I Zeyer má velikou zásluhu o tento pokrok. Ale dnes chci mluviti pouze o tom, čím stal se nám v tomto směru Vrchlický.

Nepřijal sice z rukou svých předchůdců pouhou surovou rudu. Básnická mluva česká byla již

před Vrchlickým vybroušena do leckteré zářící hrany. Ale co s ní učinil on! V jeho rukou stala se oduševnělou látkou, poslušnou každého nejlehčího pokynu myšlenky: tu jest tvrdým diamantem, který pod jeho prsty vybrušuje se v nejjemnější fasety, hrající všemi možnými odstíny čaroskvoucích barev; tu mění se v lehkou pavučinu, z níž tkají jeho prsty vzdušné krajky; tu jest pentelický mramor, z něhož dláto jeho tesá lahodné formy antické; tu zase pružná ocel, z níž umění jeho kuje břitkou čepel s nejskvostnějším zákalem Východu; není barvitého odstínu, pro který by neměla na své palétě nejdelikátnější ton; není nádherného lesku, který by nezářil v nevyčerpatelné její klenotnici; není nuance myšlenkového a citového zákmitu, která by se nejevila nejvýmluvnějším, nejkrásnějším odleskem na její líci; není zvuku, kterého by nedovedly z té klaviatury vylouditi jeho geniální prsty: od šepotu listí a sladké písně slavičí až ku slavným úderům zvonu a hromovému rachotu bouře obsahuje v harmonii velkolepé nekonečnou stupnici tonů, zaznívajíc i tajemnými ohlasy jiného světa, pravá řeč bohů!

Takovou učinil Vrchlický za dvacet roků básnickou mluvu českou. Již není po širém světě řeči, které bychom záviděli. V té příčině — myslím — nelze již dospěti výše.

Ale co jinak dovede ještě ten gigant, který tu stojí svěží a bujarý v plné mužné síle, hledě do budoucího století okem jasně zářícím, plným nevyslovených ještě velebných dum a čarolepých vidin?!

Již nyní dobyl na bojišti duchů, tomto bohdá jediném bojišti příštích šťastnějších věků, tolik velkolepých vítězství, že dostačují k oslavení jména českého pro všecku budoucnost.

Hrstka jarních citátů.

(N. L. 12. března 1893, č. 71.)

Zase „přilétlo jaro z daleka“. Máme již svatého Řehoře.

Na svatého Řehoře
přeletěly vlaštovičky přes moře.
Štěbetaly, šveholily: „Nesem máj!“
Rozvíjej se zeleňoučko luh i háj!

Fr. Táborský: Velký sněm ptačí.

Nechť si nebe povléká se ještě šedivými plachtami a mrazivý vítr prohání se nad holou zemí: za tím pošmourným mlhavým závojem skrývá se již líbezná tvář Jara. Jako byste slyšeli utajený přitlumený smích: to krásná ta dívka z ciziny těší se již, jak z nenadání roztrhá a zahodí ono zimní zakuklení a čtveračivě vyhlédne na nás v celé své kráse: „Vždyť jsem to už já!“

Ano, je zde. Starý pedant kalendář sice zavírá před ní oči a chladně ukazuje na 21. března, kdy slunce vstoupí do znamení skopce; ale mladistvá vesna neprosí se o jeho milostivé vrchnostenské dovolení a formální uvedení. Je zde, třeba incognito. Arci po způsobu lehkomyslné dováďivé mládeže bude nás ještě i po svém officielním vjezdu dlouho, do

omrzení dlouho škádliti hrou na schovávačku: sotva že nám ukáže svou usměvavou tvář, hned zase zachumlá se do nevlídných mračen a mlh a bude sypati plnými hrstmi sněhové vločky místo sněženek a bledul — vždyť známe zejména my v Čechách až příliš dobře její rozpustilé vrtochy. Kolikrát bude nás ještě týrat podobnými kousky, než konečně vyroste z toho dětinství v dospělou sličnou pannu, která již jen zdobí svůj puvab růžemi a sní pouze o lásce za teplých večeru májových!

Prozatím přichází jako rozmazlená malá holčice. Ale cítíme všichni a všude známky její přítomnosti. Objevují se před námi krejčovské vzorky, prokvétající svěžími jarními barvami; v inserátech vyskytuje se již první villa na prodej, se zahradou, v krásné lesnaté krajině; v kanceláři ponořuje se ten onen pan kollega chvílemi do záhadných myšlének a z kapsy jeho zimníku vyčuhuje ob čas kniha jízdních řádu: manželky stávají se velmi roztomilými ke svým manželům; básníci —

Avšak, to již thema tak otřepané, že o něm nelze vtipkovat. Jako kteroukoli jinou dávno uznanou pravdu nutno již jen suše registrovat, že jaro má zvláštní, neobyčejný vliv na tvoření básnické. Kdo je redaktor, může v tu dobu nazdařbůh sáhnouti do rostoucí vrstvy nových rukopisů na svém stole a vytáhne jistě asi takovouto báseň:

To jaro už prstem zas kývá
a od jihu ptáci zas letí,
prach žlutavý z jehněd se schvívá,
jak vítr jen zahoupá snětí.

A nebem jdou oblaky bílé
a duší jdou oblaky bílé

a květy jsou bílé, jsou bílé
a myšlenky duší jdou bílé...

A líbí se mi ty dvě sloky mladého přítele Karla Červinky (snad mohu jej prozradit), líbí se mi navzdor té čiré bělosti, v níž rozplývá se i rým. Snad líbí se mi právě pro tuto bezohlednost.

Jaro a básníci! Náš spolek spisovatelů belletristů „Máj" nemohl si zvolit názvu trefnějšího. Není třeba sahati k neotištěným dosud rukopisům — vezměte kteroukoli knihu veršů, již máte právě po ruce. Třeba zde Mužíkovy „Černé perly". Toť není sladký trubadúr milosti, toť silný muž s vážně zadumaným vzdorným čelem, jež raději nastavuje se bouři než lichotným jarním vánkům — a přece, obraťte jen několik stránek:

Ó jaro, kdy vše miluje a věří, —
vše křídla má a květ a spád a píseň
a nové barvy svěží naděje:
V květ obrať rány duší, mroucích v šeři,
jich slzy v rosu, a jich trud a tíseň
ať skřivanů se zpěvy vyleje!

A saháni k jiné knize. „Moje sonata". Jak tu hned na začátku slaví jaro náš veliký Jaroslav. Jak líbezné jsou jeho jarní rispetti:

Je pohled sladký první na květy
po dlouhé zimě na zelené nivě.
Zní ptáků hlasy jako rispetti
tak švitořivě a tak dovádivě.

Po dlouhé zimě jak to slunce blaží,
brouk, ještěrka, vše vyhřáti se snaží.

Ó rispetti ve vzduchu, vodě, trávě,
po dlouhé zimě zvoníte v mé hlavě.

Ale kdybych tak chtěl do opravdy začíti s jarními citáty, kdež by byl konec. Nebyl bych ani za den hotov s jediným naším básníkem. A což kdyby v někom vznikla myšlenka, sebrati z celé světové literatury od nejstarších dob do nejnovějších všechno, co poetové věnovali jaru! Mravencem vedle slona byl by proti té knize sám Ottův Naučný slovník. Na sestavení takové sbírky nestačil by lidský věk, ba ani celé století, a než by autor dospěl k poslednímu svazku, vzrostl by materiál pro Doplňky zase do nekonečna. Neboť mám za jisté, že nadšení básníku pro jaro i v příštím století potrvá, ba nejspíše ještě vzroste. A do očí vysmál bych se těm, kdož prorokují zaniknutí poesie v budoucnosti. Určitá forma poesie — ta snad zajde. Rým, odpočítané stopy, souměrné sloky, celý nynější mechanism. Snad roztřepí se časem k nepotřebě i odvěký ten její háv, utkaný z apostrof, metafor, podobenství, archaistických a neobvyklých slov a jiných podobných věcí. Tomu bych ještě snad uvěřil, ač spíše myslím, že háv ten bude jen obnoven a střižen na jinou fasonu. Ale poesie sama —! Té bude v příštích pokoleních spíš více, poněvadž ji najdou na mnoze i tam, kde my vidíme tak zvanou „čirou" neb dokonce „šerednou prosu".

Poesie nezahyne již proto, že se bude věčně vraceti vesna. Jsou to dvě nerozlučné družky.

A jaro samo je báseň. Vezměte do ruky třeba jen knížku střízlivého učence a čtěte stránky, kde vyličuje úkazy probouzející se vesny. Na příklad rozkošnou populárně vědeckou knížku „Čtvero ročních časů" od Boh. Bauše.

Čtete tam líčení lesa na jaře: „Jen pozvolna zlomena nadvláda zimy: bouře sněhové, promíchané deštěm, lomcovaly holými větvemi stromův a zmítaly suchým listím, které na habrech a dubech přes zimu utkvělo. V kotoučích vymítal vítr z lesů spadané listí a sněhové závěje zahnány vlahým větrem západním do úžlabin a roklí, kam slunko nikdy nevnikne. Celý ráz krajiny se pozměnil; mdlý, šedohnědý ton lesa dostal nádech temně fialový, tu i tam prohlédá modré očko jaterníka; pupeny stromů se nalévají.

Podél potoka, jehož uvolněné vlnky vesele si poskakují, stojí vysoké olše a větve jejich tuhé, skoro vodorovně odstávavé, obalují se hnědonachovými jehnědami; lepkavý vosk chrání dosud trojhranné puky, mladé šištičky, budoucí listy. Líbezný slezinník střídavolistý žlutá se kolem, křivatec a sasanka hlásí se předčasně, růžový plícník otvírá trubkovité své korunky. Již též fialka, která dle řeckého mythu symbolem jest panenství a znovu obživující země, skrývá se pod listím, dcera Atlantova, skrývající se před Apollinem.

Též holé větve lísky ověsily se chabými jehnědami, které při nejslabším dotknutí vypouštějí obláček žlutého pelu, jenž vzduchem se vznášeje zúrodňuje cudné, drobné nachové blizny květů ženských ..."

A tak líčí dále jarní zjevy rostlinstva, probouzející se ruch mušek, brouků, motýlů, změnu v životě ptactva, notujícího na holých dosud větvích toužebné hymny lásky ... Není-li poesie i v tom prostém popisu?

Fantasie o lepších Čechách.

(L. N. 23. a 30. dubna, 7. a 28. května, č. 112, 119, 126 a [illegible])

I.

Těžko již vymyslit něco z brusu nového. V říši fantasie nesnadno již najíti krajinu, kam nevstoupila dosud noha jiného literárního turisty, a snad právě to je příčinou, proč novější, realistický směr dělá nad fantasií kříž a podniká výzkumné cesty do méně známé skutečnosti.

Vezměte kteroukoli fantastickou látku, na příklad anachronismus. Všechny možné kombinace jsou tu již dávno vyčerpány. Člověk minulých století, probudivší se jednoho jitra v našem věku a hledící s úžasem na změněný svět — sám jsem před lety uveřejnil takový pokus. Nebo naopak, člověk našeho věku, octnuvší se pojednou někde v starém Římě nebo ve středověku — i v té příčině mohu poukázati na vlastní svůj literární hřích. Konečně za dnů mladosti radostné podíval jsem se ve feuilletonu jednoho našeho časopisu do roku 2000 — dávno před Bellamym atd., což nepovídám však pro marnou chloubu, neboť nepochybuji ani dost málo, že již jiní spisovatelé přede mnou do budoucnosti se zatoulali, třeba že je neumím právě citovat. A kromě

toho jsem upřímně rád, že onen můj mladistvý plod dávno zarostl travou zapomenutí.

Ovšem, budoucnost jest jako stvořena pro nevázané rejdy fantasie. Nejen pro satiry a básnické věštby, ale pro fantasmagorie každého člověka bez rozdílu. Budoucnost může si každý vymalovati a maluje si zcela po své libosti. Tu si každý upravuje podle svých moudrých nebo pošetilých přání a náhledů: neuznaní autoři budou tam slavnými mistry, učenci, jichž theorie propadly posměchu, budou tam řaděni k největším myslitelům lidstva, my dobudeme nazpět Horní i Dolní Lužice a zabereme také Tatry, Němci tam budou pány Čech a všeho dolu až k Jaderskému moři, socialisté budou se tam dělit o židovské peníze a šlechtické i kněžské latifundie, klerikálové zřídí tam z celé Evropy papežský stát a budou znovu nevěrce pálit na hranicích — jak vidíte, spíše by se mohl Pánbůh s počasím zachovati všem lidem, než budoucnost nesčetným těm, namnoze diametrálně si odporujícím přáním, libůstkám a vrtochům lidským.

Proto nechám budoucnost s pokojem a proměním si jen přítomnost na chvíli podle svého bláhového náhledu. Možná, že již takový hokus-pokus s přítomností ukáže, jak pošetilé jsou některé naše naděje do budoucnosti, a neukáže-li nic, alespoň způsobí mně a snad i některému z vás nevinnou zábavu.

Nuže, milá moje fantasie, vyruš se z odpočinku a buď mi po vůli! Nežádám na tobě, abys létala kams do oblak — vím, že již nemiluješ zbytečných pohybů a že trpíš rheumatismem. Nechci nic jiného, než abys zdvihla z kouta svůj ošumělý čarodějný

vějíř, vyklepala z něho prach a zamávala jím nad Čechami anebo třeba pouze nad Prahou, pronášejíc kouzelnou formuli, která rázem přemění povahu mých krajanu. Zevnějšek všeho zustane nezměněn, ale ze srdce uprchne všechna nenávist, závist, škodolibost, hašteřivost, zloba a místo jich zaujme čirá dobrota, vzájemná láska, snášelivost, beránčí mírnost a pravá slovanská holubičí něha. Zkrátka, učiníš z mých rodáku na nějakou chvíli samé lidi podle srdce mého a po přání těch filosofu, kteří blouzní o příštím lidstvu bez vášně a zloby, oplývajícím jen dobrotou a láskou.

A nemusíš ani příliš pospíchat. Dnes beztoho již z domu nevyjdu, načmárám ještě něco, vyspím se a teprve pak se podívám na tvé čarodějné dílo. Máš tedy času dost až do rána.

Nuže, dávám se do psaní — mužeš zatím svým vějířem ode mne odháněť špatné vtipy!

Chuděrka již vstává, oprašuje svuj staromódní romantický vějíř, uklání se od zadu nad mou lenošku a povívá jím nad mou přemýšlející hlavou. Avšak vhodná látka ku psaní se nedostavuje a ten vějíř pracuje nad mou hlavou jako ovivadlo v rukou otrokyně nad čelem indického radži. Jakoby velký pták, sedě na mém temeni, stejnoměrně mával křídloma, jako by vanul kolem mých skrání jarní vítr...

Tak mi to jaksi lahodí, ukolébává mou duši... Kladu hlavu na polštář lenošky a vzhlédám nad sebe, na ten široko rozestřený, sem tam kývající vějíř... Ó, ještě se na něm kmitají odlesky bývalé nádhery, stopy pohádkového zlata, těch překrásných obličejů a krajin, které kdysi... tehdáž...

Procitúji, mnu si oči. — Venku hrají blesky slunce v jitřních mlhách a já přespal noc v lenošce... Ó, vzpomínám — či byl to sen? — Nikoli, zde přede mnou ještě papír, na němž jsem chtěl napsati své pensum — zůstal prázdný. — Fantasie mne uspala třepetáním svého vějíře a odletěla bůh ví kam. — Kde jsi? — Nic! — — Snad neprovádí opravdu tam venku své čarodějné dílo?...

Nu, vyspalý jsem; trochu se upravím a vyjdu si do města.

Kráčím ze svého záměstského bytu Letnou dolu. Překrásné jitro; rozkošný pohled na jarní zeleň, tu již hustě nahloučenou, tam jen lehce nadechnutou, onde teprve prokmitající zelenými tečkami pupenců. Nedivím se, že strážník v sadech tváří se tak vesele a přívětivě. Usmívá se na mimojdoucí dělníky tak laskavě, jakoby chtěl každého z nich bratrsky obejmouti a stařeně v ošumělém oděvu, provázené psem, omlouvá se zdvořile: „Odpusťte, paničko, musím vás upozornit, že psi mají se vodit po sadech na provázku. Počkejte — snad mám nějaký u sebe — Sem, pejsku, sem!“ Pomáhá stařeně přivázati psa na řemínek, jejž byl z kapsy vytáhl a odmítá dík její slovy: „Ó, prosím, rádo se stalo. Má úcta!“

U domku před Františkovým mostem usmívají se vlídně zřízenci potravní daně a jeden z nich prosí právě venkovského vozku za dovolení, aby směl trochu prošťárati slámu v jeho košatinovém voze. „Nerad to dělám, tuze nerad,“ omlouvá se, zkoumaje ostýchavě a šetrně slámu. „Vím, že se měla tato nespravedlivá, obecenstvo tak nechutně týrající daň dávno zrušit, ale dokud se tak nestalo, musím

bohužel konati svou povinnost... Ajhle, drubež!... Nehněvejte se, milý příteli, že si musím za ni vyžádat poplatek, a po druhé ji schovejte líp!"

Vrtím hlavou. Divné! Snad ten čarodějný vějíř vskutku

Kráčím k mostu za chudou ženou, vedoucí jedno dítě za ruku a druhé nesoucí na zádech. Zastavila se, chtíc patrně vyhledati v kapsáři mostné, ale přívětivý výběrčí pokynul jí laskavě rukou: „Jen dále, matičko! Díky bohu, že nemusím již přijímat krejcar z rukou, do nichž bych byl někdy raději sám vtiskl almužnu. Tu máš, maličký a zde ty, maličká..." A vloživ každému děcku do ruky po krejcaru, dodal: „Mostné je ode dneška zrušeno. Vybíráme jen od zámožnějších dobrovolné příspěvky na rozličné národní a dobročinné účely. Dnes jsou první na řadě Třebenice. Prosím, pane, přispějte také nepatrným krejcarem na podporu třebenických bratří v boji proti lakotné agitaci německé!" A chrastí přede mnou červenobílou pokladničkou.

Chvíli stojím v úžasu nad nenadálou změnou jako ztrnulý, ale pak vynořuje se mi na mysli známé, přívětivé městečko tam pod Košťálovem, omílané prudce příbojem nenasytné germanisace, která nemá dosti na těch ohromných spoustách poněmčené již slovanské země a právě napíná všechny síly, aby penězi ze všech koutu Germanie sbíranými a zimničnou agitací vyrvala nám i tento rozkošný koutek českého kraje — a s radostí kladu do schránky svůj příspěvek.

„Již je to jisté!" — uvažuji, kráčeje dále po mostě. — „Fantasie vykonala svou práci. Co asi všechno uvidím!"

Vcházím na snídani do kavárny. Sklepník snáší mi časopisy. Beru do ruky „Hlas Národa“ a přiváben zvláštním nadpisem: „Mladočeši, Staročeši, podejme si pravice!“ dávám se do úvodního článku. Čtu, čtu a nechci věřiti svým očím: Pisatel článku přiznává, že Staročeši v ledačem pochybili, že sice i mladočeský program obsahuje některé body, s nimiž jeho strana souhlasiti nemůže, ale že věren dávnému svému volání po svornosti, vřele odporučuje bratrskou součinnost obou. A poněvadž není pochyby, že většina národa souhlasí s Mladočechy, činí návrh, aby strana staročeská splynula se stranou druhou v jediný mohutný celek, v němž by sice své zvláštní náhledy v některých věcech hájila, ale na venek za velké prospěchy národa a proti společnému nepříteli svorně postupovala po boku mladočeských bratří v jednotném, všenárodním šiku. Článek ukončen je vzletnou, dojemnou apostrofou na všechny Čechy vůbec, aby odstavíce všeliké strannické i osobní nechuti a hořkosti, vzájemnou ústupností a shovívavostí proměnili celé Čechy v jediný, velebný chrám bratrské shody a lásky.

V obvyklé rubrice „Z mladočeského tábora“ konstatuje se s uspokojením, že byly mylny nedávné zprávy o neshodách mezi některými členy strany svobodomyslné; pod tím dává se přátelská důtka jednomu staročeskému venkovskému listu pro jakýs urážlivý klep o dru. E. Grégrovi, kterýžto klep že ovšem redakce necituje, vylučujíc rozhodně ze svého listu všechny osobní útržky a urážky, bez ohledu na to, jestliže snad tu a tam některý politický odpůrce užil zbraně takové; mezi osobními zprávami padá mi do očí zvěst o potěšitelném obratu v ne-

moci poslance Eima s přáním brzkého uzdravení; v „Soudní síni" konečně chválí se obratnost dra. Podlipného, jenž vymohl svému klientu osvobozující rozsudek, při čemž se zároveň oznamuje, že v souhlasu se všemi ostatními redakcemi rubrika „Soudní síň" ode dneška nadobro bude vypuštěna, poněvadž jemnocitné, lidumilné čtenářstvo nemůže míti záliby v líčení mravní kleslosti a zvrhlosti bližních . . .

Přečtený „Hlas Národa" padá mi z rukou, třesoucích se úžasem a radostným rozčilením z nenadálého převratu v domácí politice; teprve po hodné chvíli probírám se z omámení a sahám po časopisech ostatních.

II.

Dychtivě beru do ruky „Čecha". Úvodní článek je nadepsán citátem z epištoly sv. Jana: „Pravil-li by kdo, že miluje Boha, a bratra svého by nenáviděl, lhář jest!" A v článku se praví, že hlavním přikázáním Kristovým jest láska k bližnímu a že tedy kněžstvu především přísluší, aby vzorným plněním příkázání toho dávalo zářící příklad ostatním; má proto laskavě se míti ke každému člověku a proti pobloudilým užívati jen vlídné domluvy, nikoli zlolajných slov, sršících záštím a nenávistí. Kněžstvu českému pak že zvláště přísluší, aby se varovalo rozdmychování svárů a smírným působením svým ze všech sil podporovalo snahy o blahou shodu v národě. K závěrku vyslovuje se přesvědčení, že církvi lépe se poslouží následováním vlasteneckých kněží-buditelů doby dřívější, kteří jako nejhorlivější pra-

covníci svorně postupovali s ostatní intelligencí českou, než příkrým, bojovným vystupováním, kteréž vzbudí odpor i v kruzích mírnějších.

Feuilleton obsahuje vřele psanou vzpomínku na Jana Nerudu. V denních zprávách oznamuje P. Škrdle, že peníze sebrané na katolickou bojovnou agitaci hodlá s nepochybným souhlasem dárců věnovati spolku spisovatelů belletristů „Máj", v literatuře pak doporučují se vynikající české knihy a časopisy, při čemž referent podotýká, že v nich tu a tam je sice leccos, s čímž zbožný katolík souhlasiti nemůže, že však nesluší proto ignorovati neb ubíjeti díla skutečné ceny umělecké, jakož by zajisté žádný intelligentní katolík nesouhlasil, aby všechny památky antického písemnictví a umění proto byly zničeny, že spočívají na pohanských názorech náboženských.

Velmi potěšen touto klerikální četbou, pročítám dále „Českou Politiku", která přináší zajímavou zprávu, pozdě večer jí došlou, o chystaném splynutí Občanských klubů s Jednotou. I jiné časopisy, které beru do ruky, jsou plny podobných zpráv a nadšených článku o prutech Svatoplukových, palmách míru a poutech bratrské lásky.

Pídím se po „Národních Listech". Všechny exempláře jsou náhodou v ruce a sklepník nabízí mi prozatím „Bohemii". Toť již vrchol překvapení: Stará partyzánka germanisace a centralisace doporoučí v úvodním článku českým Němcům z brusu nový program. Mají prý se vzdáti úskočných punktací, upřímně smířiti se s Čechy a společně s nimi zasaditi se o provedení českého státního práva. V autonomně spravovaných Čechách povede se jim

v ohledu hmotném nepoměrně lépe a v ohledu národním mohou se zajistiti kautelami, na které Češi za onu cenu rádi přistoupí. Aby pak čeští krajané v upřímnost nabízeného smíru uvěřili, navrhuje okamžité rozpuštění Schulvereinu, prohlášení, že české dítky do německých škol přijímány nebudou, a zastavení všeho nepřátelství proti českým menšinám v německých městech. Pisatel článku muže prý zároveň podati radostnou zprávu, že byly včera večer v německém kasině hlavní body nového programu stanoveny a že usneseno, aby pánové Plener a Schmeykal ihned zahájili vyjednávání v tom směru s rozhodujícími politiky českými. Článek končí vzletným vylíčením utěšeného obrazu, jaký poskytnou země koruny české, nové to Švýcarsko, až v nich dva národové v míru a lásce svorně pracovati budou pro blaho a rozkvět společné vlasti, soupeříce jen v ušlechtilém závodění na půdě vědeckých, uměleckých a kulturních snah, kterémuž cíli že pisatel v jazyku svých milých českých bratří provolává srdečné „Na zdar!“

Bezděky hledím znova na hlavu listu, stojí-li tam skutečně „Bohemia“. Stojí. Patrně čarodějný vějíř zasáhl i Anenský dvůr!

Sklepník přinesl mi ještě „Čas“. Úvodní jeho článek začíná slovy: „V bratrské lásce a jednotě všech —“

Ááá!

— „ve vzájemné shovívavosti a snášelivosti —“

Áááá!

Kýho víra! Přišlo na mne zívání. Nu, nevyspal jsem se jak náleží: ztrávil jsem noc v lenošce a ta nenahradí přece postel. Možná také, že mne na-

kazil tamhle ten pán u vedlejšího stolu; zívá nad svým žurnálem o přítrž. Ach, ovšem, drahý pane: v éře míru a lásky přestávají všechny zlomyslné klepy.

Sklepník přichází mne potěšit, že „Národní" již zamluvil a že budou volny za chvilku. Ale mně je v kavárně již těsno. Radost z nenadálé proměny v českých myslích bouří mi v prsou, vstoupá mi do hlavy zmatenou spoustou tisícerých vábných představ a nadějí — musím ven, ven na volný vzduch, pod širé nebe, do ulic proměněné šťastné Prahy, kde asi na každém kroku čeká mne příjemné překvapení. Ostatně, po všem předcházejícím mohu si představit snadno i obsah „Národních"; mír, mír, zlatý mír!

Zaplativ, opouštím kavárnu.

Na ulici všechno vesele září: domy jarním sluncem, tváře přívětivostí. Z každého zraku hledí srdečnost a dobrota a neznámí sobě chodci usmívají se na sebe, jakoby byli dávní přátelé. I mně jest, jakobych měl obejmout každého na potkání. Zajisté i na mne účinkoval zázračný vejíř. Vzpomínám si na kritika, který mne pocuchal — a ku podivu: včera ještě nenáviděl jsem ho z hloubi duše a dnes pravím si v duchu: Je to hodný člověk, který pečuje o tvé poučení a napravení. Potkám-li jej, stisknu mu vděčně ruku.

Malá pouliční příhoda: neopatrný drožkář srazil se s fiakristou a porouchal mu cosi na povoze. Oba zastavují a drožkář rychle slézá s kozlíku, aby pomohl fiakristovi napraviti škodu.

„Odpusťte, příteli," omlouvá se zkroušeně. „Je to moje vina. Nedal jsem pozor —"

„Trochu jsem také sám vinen," namítá přívětivý fiakrista. „Jel jsem jako posedlý –"

„Ne, ne, jenom já jsem vinen vším," tvrdí drožkář.

„No, nehádejme se. Celá věc nestojí ani za tolik slov. Hle, už je všechno zase v pořádku. Buďte zdráv!"

„Na zdar!"

A oba s přátelským zamávnutím kloboukû rozjíždějí se ruzným směrem.

Nová příhoda: Starý pán sklouzl na hladkém chodníku a klesl k zemi. Dva nejbližší lidé zdvihají ho a odnášejí do prujezdu vedlejšího domu. Třetí chvátá na ochrannou stanici.

Ostatní chodci kráčejí bez zastávky mimo.

„Co se mu stalo?" ptám se jednoho z těchto.

Krčí ramenem. „Nevím. Možná, že si vyvrtknul nohu. Ostatně ti dva tam v průjezdě zajisté učinili vše, čeho bylo prozatím třeba. Kdyby se i jiní chtěli přesvědčit, co se přihodilo, darmo by jim překáželi a zvědavá tlačenice nebyla by ubohému starci příjemna."

Ubírám se přes tichý ovocný trh.

Nějaká služka probírá se zvolna ve hromádce jablek, obhlíží jedno po druhém se všech stran a vrtí nespokojeně hlavou.

„Nelíbí se vám?" táže se stará, statná prodavačka, pohlížejíc přívětivě na její konání.

„Vypadají jako padavky a tohleto je nahnilé –"

„Ukažte! Skutečně. No, abych pravdu řekla, kuchařinko, pěkných jablek dnes mnoho nemám. Lepší mi rozebrali. Ale tamhle moje sousedka má

jablíčka, až se na ně srdce směje. Jen se podívejte!"

K soudní budově ubírá se kolem židovský advokát s balíkem akt pod paží, v průvodu jakéhos venkovana, jemuž domlouvá: „Radím vám upřímně, pantáto, zanechte toho sporu a smiřte se se svým sousedem. A vystříhejte se dle možnosti všech procesů, z nichž koukají většinou jen zbytečné útraty. Nu tedy, jděte v bázni boží domů a žijte tam se svými spoluobčany v míru a pokoji. Polovici palmáru vám odpustím — beztoho, abych pravdu vyznal, je většina toho papíru zde popsána zcela zbytečnými žádostmi o lhůty k podání spisů a—"

Ostatek jsem nezaslechl; vyšelť právě z blízkého průchodního domu známý literát.

III.

Literát, který se z průchodního domu vynořil, náleží k malkontentům našeho cechu. Sejdeš-li se s ním, víš hned, že pro dnešek ztratíš všecku chuť k povolání svému a k životu vůbec. Přesvědčuje tě po každé, že je u nás všechno shnilé, každá dobrá práce zapadne tu bez ohlasu, obecenstvo je stádo obmezenců, spisovatelstvo až na praskrovné výjimky (z přátelského pohledu jeho vyčítáš, že připouští jen dvě takové výjimky) bloudí na scestí, kritika je pravý skandál a o nakladatelích raději pomlčí, aby se zbytečně nerozčiloval.

Jmeno tohoto spisovatele z jistých důvodů zatajím. Vůbec je citování skutečných osob vždycky choulostivé, poněvadž každý přikládá svému jménu příliš vážný význam, než aby je někdo jiný směl

bráti nadarmo. A nepřidáš-li k citovanému jmenu plnou hrst pochlebných epithet, hned tuší nedostatek úcty nebo dokonce zlý úmysl. Poněvadž pak snadno může se státi, že navzdor vší opatrnosti tu a tam některé jmeno mi uklouzne, prosím jmenované již napřed, aby v tom žádného hrotu nehledali a své uši uzamkli před těmi, kdož k nim rádi přinášejí projev jiného se slovy: „Hleď, tohle bys neměl ztrpěti!“ a září uspokojením, když je dovedou svou interpretací popuditi proti nevinnému bližnímu.

Spatřiv onoho pessimistu, skládám bezděky již napřed obličej v ponuré záhyby, hodící se k jeho budoucím výkladum, ale ku podivu: dnes září jeho tvář vesele jako tam to jarní slunko na obloze.

„I hleďme, kde pak se tu bereš?“ táže se, tiskna mi vřele pravici.

„Jdu se zase jednou trochu podívat, co se děje v městě nového,“ odpovídám a slyším v duchu již posupný smích, s jakým pronese ironické: „No, uvidíš samé krásné věci!“

Ale na místě toho volá radostně: „Přicházíš mi, brachu, jako na zavolanou. Právě obcházím spisovatele, abych je sehnal ku přátelské schůzi s nakladateli a kritiky, na odpoledne —“

„Ku přátelské schůzi?“

„To máš, hochu, tak!“ vysvětluje mi, bera mne pod paží a kráčeje sė mnou dále. „Dnes v noci nemohl jsem spáti a tu mi z čista jasna napadlo, jak pěkně bychom my spisovatelé mohli žíti, kdybychom vypleli mezi sebou všechnu malichernou řevnivost, všechno vzájemné pomlouvání a sočení, všechny pletichy a klepy. Každý psal by svoje a nechával by

jiné s pokojem. Pověz, nebyla by pak radost pracovat?"

„Ale co chceš s nakladateli a kritiky?"

„Počkej, hned to přijde. Rozhodl jsem se tedy, že již na dnešek sbubnuju schůzku literátův, abychom se o těch věcech poradili. Sotva že jsem se dnes ráno vydal na tuto obchůzku, potkám svého nakladatele. Právě prý chvátá ke mně. Všichni pražští nakladatelé prý se včera večer v přátelské schůzi usnesli, že se spolčí v jediný veliký nakladatelský závod a že finanční správu toho podniknutí odevzdají spolku spisovatelů, jehož utvoření k tomu účelu hodlají navrhnout. Spisovatelstvo bude jim odevzdávat knihy k vydání, vyplácet si honorář v pateronásobné výši nynějšího, brát si podle potřeby z kasy podniku zálohy a z toho, co zbude po uhražení výloh za papír, tisk atd., vyplatí nakladatelům za jejich práce nějakou skrovnou provisi, ostatek čistého zisku pak rozdělí si spisovatelé mezi sebou nebo naloží s ním jinak po své libosti. Uznáš, že takový nerozvážně dobromyslný návrh nemůžeme přijmouti. Chudáci nakladatelé by přišli na mizinu. Hned jsem mu řekl, že nikdo z nás na pateronásobný honorář nepřistoupí. Vrchem dost bude dvojnásobného. A co se týče upotřebení čistého výtěžku, jsem pro bratrské dělení spisovatelů s vydavateli. Utlačovat je nebudeme. Ať se mají oba stavy dobře."

Přisvědčuji, mna si radostí ruce. Již jsem si připomenul zázračný vějíř fantasie a naslouchám proto bez údivu dalšímu vysvětlení:

„A co se kritiků týče, dali se z čista jasna na pokání. Z jakéhosi tajemného současného vnuknutí

sešli se také včera večer a vyzpovídali se druh druhu, že je tlačí na svědomí všichni spisovatelé, kterým kdy způsobili trpkou chvíli. Chtějí s námi nadále žíti v míru a lásce. Usnesli se, že nám podají bílý list, abychom jim tam napsali všechna svoje přání a direktivu, jak mají budoucně kritisovati, aby nám nezavdali žádné příčiny k nespokojenosti. Potkal jsem právě jednoho brněnského kritika, který s několika kollegy na telegrafické pozvání přijel do Prahy a je všecek nadšen myšlenkou všeobecného smíru. Slíbil mi, že celý kritický tribunál se dostaví se svým bílým listem do naší dnešní schuze."

„A čím dle tvého náhledu máme ten list vyplniti? Snad, aby všechna kritika vůbec přestala?"

„Pro to nejsem. O chválu pro svou osobu sice nikdo z nás nestojí, ale máme radost, když jsou chváleni jiní."

„Myslíš tedy, aby kritika jen chválila?"

„Ani pomyšlení. Jakou cenu by měl pro mne úsudek jiného, kdyby chválil každou moji práci bez rozdílu! Vždyť víme sami dobře, že se nám všechno stejně nedaří a že vyvádíme leckdy ledajakou hloupost. Či myslíš snad ty, že sypeš z rukávů samé skvosty?"

Kloním zkroušeně hlavu.

„No, vidíš," pokračuje přítel. „Každému z nás vtrousí se plevy mezi zrní. Ať je kritika s pánembohem odlučuje a hází do pece! Tak ješitným není nikdo z nás, aby si přál jen ustavičného podkuřování a nesnesl žádné výtky. Jen bude-li to kritika věcná, nezkalená osobními a strannickými motivy,

vycházející z poctivého přesvědčení a založená na dostatečné míře všeobecného a literárního vzdělání. A že takovou bude, za to nám ručí nynější smýšlení kritiků. Jen poslyš, v jakém duchu se neslo rokování jejich včerejší schůze. Někteří prý prohlásili, že se vzdají kritické činnosti pro nedostatečnou kvalifikaci a že budou raději pilným studiem doplňovati mezery své sečtělosti a literární znalosti. Klerikální účastníci kladli hlavní váhu na šetrnou, dle možnosti uhlazenou formu posudků a na vyloučení z nich všeliké jednostranné tendence. Jiní odporučovali především skromnost; je prý pošetilé a směšné, když se kritik tváří jako neomylná autorita, která všem nadutě předpisuje svůj samospasitelný recept. Umění prý méně než cokoli jiného dá se narážet na doktrinářské brdo. Zkrátka, mluvili samé zlato. Jeden dokonce navrhoval, aby každá kritika před otištěním zaslala se autorovi posouzeného spisu: ten ať prý škrtne v ní, co se mu nelíbí, a připíše, co uzná za potřebné — — Avšak odpusť! Musím chvátat. Mám dostaveníčko s Váňou, který mi pomáhá zváti spisovatelstvo k té dnešní bratrské schůzi. A přijď jistě! V pět hodin v Umělecké besedě. Servus."

Stisknuv mi ruku, letěl odtud jako střela, že by byl málem vrazil do prof. Kvíčaly, který se opodál vedl pod paždím s prof. Gebaurem.

IV.

Jest čas, abych z luhu fantasie vrátil se do skutečnosti. Ještě jsem se tam ani pořádně nepoohlédl a již stihla mne důtka se strany velmi vážné. Jeden učenec náš píše mi, že jsem se dopustil těž-

kého provinění poslední větou předešlé kapitoly: bylo by prý smutné, aby se kdy vubec a v lepších Čechách zvláště člověk, jakým je professor ..., vedl pod paží s člověkem, jakým je professor ..., Přiznávám se k vině. Vím, že není ani obraznosti dovoleno, vymalovat si takový naprosto nemožný výjev a poznávám již z toho jednoho příkladu jasně, jak pošetilá jest fantasie o všeobecném polepšení, odpuštění a smíru v Čechách.

Avšak musím již začatou přízi nějak dopřísti a proto zaskočím si ještě na chvilku do svých lepších Čech.

Nebudu líčiti dále podrobnosti svých cest po změněné Praze. Všude opakovaly se tytéž výjevy bratrské shody, při nichž srdce v těle skákalo radostí.

Kde vznikl nějaký spor, bylo to jen závodění v osvědčování vzájemné lásky. Tak na tramwayi, které jsem použil, dámy živou mocí nechtěly dopustit, aby pánové k vuli nim povstali se sedadla; dlouhá diskuse, v níž pánové odvolávali se na příkaz galantnosti, o které však dámy nechtěly ani slyšeti, hájíce v té příčině rovnoprávnost obou pohlaví, skončena vyrovnáním v ten spusob, že starším a neduživým účastníkum jízdy bez rozdílu pohlaví postoupena sedadla, kdežto mladší pánové a dámy jeli stojíce.

A podobné přívětivé obrazy naskytovaly se všude, kam jsem se obrátil. Veselé slunce svítilo na šťastné lidi, mezi nimiž nebylo ani stínu nepřátelství a vády. Bylo to arci divadlo rozkošné a povznášející — ale nemohu zatajiti, že po delším po-

zorování začal se mi louditi do té záře i lehký stín.

Nejkrásnější věci na světě, když se příliš často opakují, pozbývají svého puvabu. Slova: „mír, láska, bratrství,“ kterým jsem z počátku naslouchal s radostným nadšením, začala ponenáhlu pozbývati svěžího kouzla, když jsem je četl ve všech časopisech, na všech rozích, když zalétaly v můj sluch při každém kroku.

A nejen slova, i ten krásný, šťastný život sám měl jednu vadu.

Na příklad: zajdeš si do shromáždění některé korporace, v níž panovával velmi čilý ruch. Sedneš si — zvonek předsedův oznamuje začátek — a hle! všechno jde hladce a klidně jako na drátkách. Marně ohlížíš se po obou známých kohoutech, brzo-li jeden z nich povstane a mrští po druhém jizlivým pohledem a jedovatou narážkou; nadarmo čekáš, brzo-li s opposiční strany vlétne do shromáždění puma v podobě nějakého zlomyslného návrhu — nic, nic! Žádné osobní poznámky, žádné ostré interpellace, žádné výkřiky — pánové sedí tu, jakoby měli v žilách mléko místo krve. Řeční pokojně bez prudkých gest, bez hněvivého blýskání očí, bez ironického křivení rtů, přetřásají klidně důvody pro a proti a hlasují jako po másle... To všechno je sice krásné, velmi krásné, ale poněkud nezábavné.

Nebo zajdeš si do kroužku přátel, duchaplných přátel, kdež jsi se bavíval posloucháním nejnovějších novinek a řízných, vtipných posudků o nich. Přisedneš ke stolu a bystříš sluch. Přátelé si jako obyčejně gratulují k tomu neb onomu úspěchu, lichotí si pochvalným nebo i peprně upřímným slovem (li-

chocení může se totiž zahaliti i v roucho na pohled drsné, jen šetří-li se jistých mezí, za kterými upřímnost začíná býti nemilou) — zkrátka, dotud je všechno v pořádku. Ale nyní přicházejí na řadu nepřítomní. Čekáš dychtivě. Ale co to? Přátelé sdělují si dnes o nepřítomných samé dobré věci — o jejich hloupých a špatných kouscích jakoby nevěděli. A jestliže přece o nějaký jejich poklesek zavadí, hned je horlivě omlouvají nebo přidávají ohrady, jako: „— ale neviděl jsem to na vlastní oči", „bude to zajisté pouhý klep," „ostatně, musel bych s ním samým o tom dříve promluvit" atd. Nevěříš svým uším, slyše zde tolik příjemného o přátelích nepřítomných, ba i o takových lidech, kteří ani nepatří k našemu kroužku. Bezděky pátráš ve tvářích kolem, nepostřehneš-li v nich záchvěv jemné ironie — nikoli, vypadají naprosto opravdově. Pozoruješ jen v tom onom obličeji známky začínající nudy, hovor vázne, ruce sahají častěji ke rtum, aby zastřely zívnutí, a za krátko rozzíváš se s ostatními navzdor veškeré duchaplnosti té přátelské společnosti.

Ano, čtenáři, přiznávám se zkroušeně, že jsem po celodenní toulce tou proměněnou, mírumilovnou a láskyplnou Prahou uprostřed všech těch radostných dojmu začal jeviti velikou náchylnost k zívání, asi tak jako ty, dočítaje tuto mou fantasii. A zároveň jsem poznal, že příčinou toho není jen špatné vyspání v lenošce.

Dělej co dělej, nemohl jsem se zbaviti touhy po nějaké dissonanci v té naprosté, všeobecné harmonii, po nějaké trpké krupěji v tom moři lásky, po troše zla v té čiré dobrotě kolem,

Když jsem se po tramwayi vracel domů, pocítil jsem neodolatelnou chuť, způsobiti nějakou vádu, abych po tolika přívětivých, laskavých obličejích spatřil opět zakaboněné čelo a hněvem sršící oči. Jsem dobrák, jenž vědomě neublíží ani kuřeti, ale v tu chvíli nedovedl jsem přemoci pokušení, abych šlápl na nohu přívětivému pánovi, stojícímu vedle mne. Šlápl jsem celou váhou těla a nedodal ani slova omluvy; ale pán zahryzl se jen bolestí do rtu, poklonil se mi zdvořile a pravil: „Promiňte, pane, že moje noha zabloudila pod vaši botu.“ — — —

Jsem opět ve svém pokoji a zívaje usedám do lenošky, abych přemítal o všem tom, co jsem viděl a slyšel. Ale v tom pojednou si uvědomuji, že jsem ze své lenošky ani nepovstal a že můj výlet do lepší Prahy byl pouhou kratochvílí mé Fantasie.

Škoda! vzdychl jsem, ale hned na to musil jsem si doznati, že bych vlastně neměl ani chuti vrátiti se do těch ideálních Čech, jak si je moje obraznost luznými barvami lásky a míru namalovala. Již první den vzbudil ve mně ten lahodný obraz nudu, jakž by bylo teprve, kdybych měl žíti měsíce a leta uprostřed samých dobrotivých, láskyplných lidí, mezi nimiž by nebylo nikdy ani nejmenší roztržky a vády?! Poznávám jasně, že Darwinův „struggle“ je i mezi lidmi přírodní nutností, že bychom bez boje nedovedli prostě ani žíti.

Nu, prozatím není zejmena u nás v Čechách obavy, že by se onen nedostižný ideál blížil k fádnímu uskutečnění. Vzduch zavání bouří. A nebude ani třeba, abychom mezi sebou vyhledávali podnětů k veselému boji; zdá se, že postarají se jiní lidé, aby

v nás všech se náležitě rozproudila krev zápasem, k němuž nás vyzývají.

Mužeme jim za to býti vděčni. Takové rozjaření líné krve, zajiskření oka a sevření pěstě bývá časem zdravé. A někdy jest pravým ulehčením, muže-li si člověk navzdor všem příkazum hladké zdvořilosti a bázlivé rozvahy tou zaťatou pěstí bouchnouti do stolu před sebou nebo i někam jinam. Je to věru lepší, než schovávat ji ustavičně v kapse. Nosili jsme dost dlouho diplomatické rukavičky a máme ruce prázdné. Poznáváme znovu starou pravdu, že bez boje není vítězství. Nuž chutě do toho a všichni!

Kde bratr v horkém zápase
meč tasí proti soku,
tu věrný bratr neptá se
a letí k jeho boku,
tu v srdci láska pokrevní
vše schvátí vlnou žhavou —
Snad pod korouhví bitevní
zas najdem' svornost pravou!

Že se umíme čacky bíti, dokázali jsme na sobě samých dostatečně v ustavičných půtkách a šrůtkách domácích; nuže dokažme to také jednou vůči společnému nepříteli a popřeje li nám štěstí junácké, možná, že si pak skutečně všichni radostně stiskneme bratrské ruce ne-li v lepších, alespoň ve šťastnějších Čechách.

Květinové korso.

(N. L. 21. června 1893, č. 170.)

Vedřiny. Hle, nové slovo! Ta tam je sice doba, kdy vyrůstalo denně nových slov jako hub po dešti, kdy bývalo jich tvoření oblíbeným sportem filologů i laiků a každý uvědomělý Čech se snažil rozhojniti alespoň jednou stvůrou či nestvůrou poklad jazyka mateřského; docela však neutuchla tato tvořivá síla doposud. I dnes vyskytne se tu a tam nějaký novotvar; ale nebudívá z pravidla „mračnopozor“ přísných jazykozpytců a ješitnost jeho původce bývá tak skrovná, že obyčejně ani neznáme jmeno vynálezce. Nové slovo je z čista jasna zde, přijímá se vděčně nebo s rozmarným úsměvem, z počátku vyšňořuje se snad husími nožkami, ale ponenáhlu nabývá prostě obecné platnosti — po ostatním se nikdo netáže. Zná někdo z vás na příklad autora pěkného slova „četivo“? Jest patrno, že již dávno nejsme národem filologů.

„Vedřiny“ jsou takovou novinkou neznámého původu, která mně tyto dni poprve zavadila o sluch. Nelze popříti, že byla již nalehavá potřeba českého názvu pro věc, která se dosud buď musela opisovati celou větou neb vyznačovati nechutným ger-

manismem „hicky". Bezpochyby je to slovo i správně utvořeno: jmeno — jmeniny, vedro — vedřiny. Jen o libozvuku nového slova mohlo by se disputovati. Avšak věc sama budí tak nelibé představy, že by se pro ni ani nehodilo lahodné pojmenování.

Ovšem kruhy, pro jejichž potřebu to slovo hlavně bylo vynalezeno, nebudou asi se mnou souhlasiti. Školní mládeži zní jistě slovo „vedřiny" jako hudba andělská a založil bych se, že ani valné většině pedagogů není nesympatické. Za to tím více nám ostatním, kteří si nemůžeme povoliti prázdnin, kdykoli sloupec teploměru vystoupí nad určitý bod. Nám připomíná nové to slovo doby těžkých útrap tělesných i duševních, jimž nemůžeme uniknouti. Užíváme jich právě tyto dni do sytosti.

Dychtivě čekali jsme na řádné teplo a teď toužíme po trochu ochlazení. Třpytem slunečním až nás oči bolí: leskne se jím dláždění, svítí v něm rozpálené plochy a hrany zdiva, kde co skleněného a plechového v těch spoustách cihel, kamene a malty, plápolá oslepujícím ohněm. Vzduch žehá tě jako dech sálající výhně; úzkostlivě držíš se sporé silhuety, kterou průčelí domů vrhají po jedné straně skrovně oživené, málem jako vymřelé ulice na žhavé dláždění, ale i tento stín je prosycen vedrem, nenalezáš v něm úlevy... Ven, ven! Hlavou zamihnou se zelené třásně hustého jehličí, hluboký soumrak pod nimi, kyprý mech, vějíře kapradin, uslyšíš bublání pramene, ucítíš vůni pryskyřice a lesního kořání — ale hned v následujícím okamžiku ustupuje ten čichový přelud zápachu zcela jiného druhu, některému z těch rozmanitých libode-

chů, jimiž v letním vedru oddychuje podzemní i nadzemní Praha . . .

Ano, ven, ven! Šťasten, kdo může z té pece uprchnouti někam do lesu aneb alespoň v nejhorší chvíli dopřát si vedřin, povoliti lazzaronské jižní lenosti, která pod úmornou tíhou vedra neodolatelně vkrádá se i v organismy nejpružnější a nejčilejší. Ale běda tomu, kdo v době té ukován jest nejen k městu, nýbrž musí též konati svou práci, nechť pot ručejem stéká s čela a mdloba nepřekonatelná olověnou tíhou klade se na tělo i ducha.

Díky Ústřední Matici školské, že nám Pražanům tři takové dni alespoň částečně prodechla osvěžujícím vánkem, že nám alespoň chvílemi dala zapomenouti na jejich trýzeň. Přes to vše vypotili jsme se arci důkladně. Samo nebe Matici přálo: po všechny tři dni slavnosti bylo počasí krásné, tak krásné, že bychom si chvílemi byli přáli alespoň trochu mračen na horoucí obloze a snad i na hodinku pořádný deštík na spláchnutí hojného prachu.

Hned na začátku slavnosti, v sobotu odpoledne, pražilo slunce jak náleží. Ale do toho žhavého znoje dýchalo jako osvěžujícím větérkem slovo: Květinové korso. Slovo pro nás Pražany také nové, budící představu spousty čerstvých květů, líbezných vůní, spanilých obličejů, představu bujaré jarní svěžesti a veselosti, která jako zurkot chladivého lesního pramene rozptylovala úmornou mdlobu letní.

S touto představou v mysli ubíral jsem se přesně o druhé hodině do Královské obory, unášen proudem hustých davů valících se letenskou ulicí a pak stezkami mezi zelení dolu k sadové silnici. Pohodlnější zastavili se tam hned u nejbližší zatáčky sil-

nice, pravíce si s Tellem, že tudy Gessler — průvod musí přijíti — nač pachtiti se dále?

Nejdříve zastavil se hlouček na okraji silnice, pak osmělil se ten onen vylézti trochu výše na stráň do stínu stromu a když shledáno, že strážníci za mhuřují pro dnešek obě oči, utvořily se brzy po celé stráni malebné skupiny pánu, dam a dítek, odpočívající na mechu pod větvemi smrku, dubu a jiného lesního stromoví. Upomínalo to na lesní odpočinek veselé výletní společnosti.

Hloučku na stráni přibývalo a stále valily se kolem nás nové proudy obecenstva v dolejší partie sadu.

Dychtivě upírali jsme zraky vzhuru po serpentině silnice k letohrádku místodržitelskému. Po delší zkoušce naši trpělivosti — konečně — konečně —

Hle! tu několik Sokolu na bujných koních a za nimi —

Čarovný pohled! Obraz jako vyňatý z pohádky. Koně samý květ, okytěný vozka s lodyhou sněžných zvonečku místo biče, kola z ruží a lilií a povoz sám pravá jedoucí zahrada, z níž mezi pestrými, vonnými zvonci a kalichy kynou ověnčené hlavinky puvabných víl...

Promiňte: fantasie se mi trochu vyškubla z otěží. Po pravdě nebyl jsem unesen do říše pohádek, nýbrž zustal jsem na pevné pudě střízlivé skutečnosti. Květinové korso je sice u nás novinkou, viděl jsem je ve svém životě poprvé — ale takový dojem na mne neučinilo, abych musel k jeho vylíčení shledávati barvy z kouzelných luhu. Myslím, že mi vlastenecké zanícení neukládá za povinnost sháněti přepiaté hyperbole a proto pokládám za

dostatečné, řeknu-li prostě, že se mi naše první květinové korso líbilo. Tu a tam bylo živé kvítí trochu povadlé a umělé kvítí příliš živé, ale celkem poskytovala ta kvetoucí kavalkáda svěží a lahodný pohled. Ba, některé originální a líbezné podrobnosti v té květné výzdobě opravdu mne okouzlily; také leckterá sličná tvář ženská vplétá se do příjemné vzpomínky a radostí naplnil mne ušlechtilý zápal pro naši dobrou věc, který sálal a dýchal z té pestré, vonné spousty květů, zářil z očí a lící účastníků té rozkošné slavnostní jízdy. Značná část naší bohaté a vybrané společnosti s radostí se dostavila, aby v pyšné a vkusné nádheře hrdě osvědčili své rozhodné národní smýšlení a svůj vřelý souhlas se snahami spolku, který chrání dítky české před odcizením.

Ale něčeho jsem v tom květinovém korsu postrádal. Jsem naivní člověk; nemohu za to. Ve své naivnosti očekával jsem dychtivě, až se v průvodu objeví nádherný povoz knížete Švarcenberga — představoval jsem si nějaký div krásy ze samých růží, v upomínku na uvadlou slavnou „ruži pětilistou" — a za ním následovati bude nekonečná řada vkusně ověnčených šlechtických ekypáží. Kdež jinde — myslil jsem ve své prostodušnosti — měla by se zaskvíti česká šlechta, nežli při takové příležitosti, pro ni jako stvořené! Zajisté že se tu pochlubí ušlechtilostí svého koňstva, elegancí svých povozů, vzácnými krásami svých skleníků a květinových sadů, svým bohatstvím a vybroušeným vkusem — poznám tu zajisté okouzlující výběr těch půvabných aristokratických krasavic, o nichž snívám jak o vílách neznámé říše báječného lesku. Uchopí se té

příležitosti tím ochotněji, poněvadž tu jde o věc, k níž v nynější době nejtěsněji přilnulo srdce každého Čecha bez rozdílu: o prospěch naší Ústřední Matice školské, té mocné záštity naší chudé mládeže proti ohavnému molochu germanisace.

Nyní poznávám svou bláhovost. Květinového korsa neúčastnila se česká šlechta ani jediným povozem. Koňstvu naší šlechty mužeme se obdivovati při dostizích, skvostné jejich ekypáže možno viděti v Královské oboře každodenně, avšak výjimkou musel být arci den, kdy se tam pořádala slavnost výhradně česká a k tomu ve prospěch spolku, který je trnem v oku našim krajanum německým, ponévadž se staví na odpor jejich ušlechtilé snaze, olupovati české dítky o jazyk mateřský a vychovávati z nich bídné odrodilce pro větší slávu a moc veliké matky Germanie.

Opravdu, jakž by se mohla n a š e šlechta nadchnouti pro slavnost, která je zcela n a š e, která má ráz čistě český a pořádá se jediné za účelem národním? Zlobili jsme se, když Němci začali dělat distinkci mezi „böhmisch" a „tschechisch"; avšak někdy je ta distinkce vskutku případná. Máme, pravda, svoji českou šlechtu; ale překládají-li to Němci „der tschechische Adel", cítíme dobře krvavou ironii...

Snad mi někdo namítne, že naší šlechtě přece jen trochu křivdím; ale ať mi to připomene při nejbližší nějaké příležitosti, až česká šlechta skutkem osvědčí své n á r o d n í nadšení. Domnívám se, že ta nejbližší příležitost není příliš blízka.

Možno dále, že snad účastenství šlechty bylo z předu z programu korsa vyloučeno, nebo že mu

vadily jiné závažné, snad i samozřejmé příčiny, které jsem přehlédl, nebo které mi ukrývá jen moje neznalost podobných věcí; ale přes to nemám žádného duvodu zamlčeti, že mi o květinovém korsu znovu napadlo, jak málo je naše šlechta naší.

Než, stín té myšlenky přeletěl brzy. S radostí následoval jsem za průvodem, nadcházel mu postranními stezkami, abych znova a znova se kochal pohledem na ty delikátní pohyblivé boskety a záhony kvetoucího bezu, zlatého čilimníku, růží, viól a palem. Osvědčil jsem z předu dosti střízlivé zdrželivosti a proto čtenář uvěří, že se mi to naše korso i bez šlechty líbilo čím dále tím více a když se rozvinul z počátku ostýchavý, později živější boj něžným, vonným střelivem, s rozkoší pozoroval jsem ve květových povozech laškovně se usmívající půvabné obličeje, třeba že tu nebylo oněch mythických modrokrevných víl.

Alespoň bylo na matiční slavnosti všechno naše, vskutku a zcela naše. Šlechta by se byla sotva obešla tak naprosto bez němčiny. Tentokrát bylo i na výstavišti všechno úplně české, až na některé ty nápisy, buď z dřívější doby zbylé nebo pouhým nedopatřením tam zabloudilé a tu ještě „šly vlny národního fanatismu tak vysoko“, že na příklad před mýma očima jeden zuřivý Sokol bez okolků za smíchu obecenstva vlastnoručně odstranil německou polovici rovnoprávného nápisu na trafice vedle Matičné kavárny.

Exotické listy.

(N. L. 16. a 23. července 1893, č. 195, 202; III. část otištěna poprvé.)

I.

Tyto dni přinesl mi listonoš zásilku, která mne s počátku naplnila podivením a pak velikou radostí.

Byl to dopis neobyčejného vzezření: látka obálky upomínala barvou i žilkovatým povrchem na tabákový list, nebyla slepena, nýbrž sešita nějakým pevným rostlinným vláknem, adresa byla napsána v nemotorných, jako dřívkem provedených tazích, jakýms bledě červeným inkoustem a na ní, jakož i na rubu hemžily se rozmanité poštovní značky a otisky razítek.

Mám ve zvyku, zkoumati především rukopis adresy a tyto poštovní značky. Adresa, úplně česká, obsahující pouze mé jméno s označením „spisovatel“ a „Čechy“, byla příliš nemotorným psacím náčiním provedena, tak že bych nebyl v těch klikyhácích poznal snad ani ruku nejznámější. Delší dobu zajímalo mne studium poštovní odysseje dopisu. Jméno první pošty bylo Uno de Abril, pak následovalo Rio de Janeiro a několik cizozemských měst.

Bohudíky jest jmeno Čechy po celém světě již tak známo, že dopis dostal se správně do Rakouska, kdež asi teprve někdo nad slovo „Čechy“ připsal německý název „Böhmen“. Takto došla zásilka šťastně až do Prahy, ale zde připsáno: „Ein Schriftsteller dieses Namens hier unbekannt“, a psaní bloudilo zase semo tamo, až konečně přes Moravu (možná dost, že navštívilo obě tamější dědiny, honosící se jménem „Čechy“), vrátilo se opět do Prahy, tentokrát s lepším zdarem: dostalo se posléze do mého bytu na Letné, ovšem s trhlinou, která byla zalepena úředními pečetěmi s nápisem: „K. k. Post & Telegrafenamt-Holeschowitz-Bubna“ a s vedlejší českou poznámkou: „Došlo v poškozeném stavu“ — což mne naplnilo vlasteneckou radostí, neboť z pražské a jiných pošt dochází mně obyčejně v takovém případě vyrozumění: „Beschädigt angelangt, ämtlich versiegelt.“ (Prosím čtenáře za prominutí, že jsem tento odstavec trochu nemírně prošpikoval cizojazyčnými citáty.)

Avšak čekáte již netrpělivě, kdy konečně otevru tuto tak důkladně popsanou (v pravém i přeneseném smyslu) obálku. Jen ještě okamžik ztrpení. Poštovní značka „Rio de Janeiro“ na dopise napověděla mi, kde asi leží Uno de Abril, první stanice křížové jeho cesty; po delším pátrání na mapě našel jsem skutečně to jmeno v nejhlubším nitru Brasilie. Vzpomněl si tedy někdo na mne až v dalekých pralesích jižní Ameriky! Snad St. Vráz?

Mimochodem: Čtenáři neradím, aby také hledal Uno de Abril na mapě; nemá-li jako já nejnovější, brasilským generálním štábem vydanou ze-

vrubnou mapu té jihoamerické veleříše, hledal by nepochybně nadarmo.

Vzal jsem znovu uctivě do ruky vzácný dopis a přestřihl opatrně vlákno, jímž byla obálka sešita. Otevření dopisu nebylo však snadné; bylo to spíše pracné rozbalování čehosi zmotaně zohýbaného a přehýbaného a když jsem to konečně rozmotal, seznal jsem s překvapením, že držím v rukou prostě — ohromný uschlý list nějaké rostliny. V originální té obálce nenašel jsem ničeho, ale přihlédnuv bedlivěji, zpozoroval jsem, že vlastní dopis napsán je na samé vnitřní straně její týmž nemotorným písmem a bledě červeným inkoustem jako z venčí adresa.

Jak mám také ve zvyku, svezl se po přečtení nadpisu: „Milý příteli!" můj zrak hned k podpisu, který zněl: „Tvůj starý přítel Václav Beránek."

Odložil jsem na chvíli dopis, abych spořádal směsici myšlenek, která se mi hrnula do hlavy.

Dostati u nás český dopis z některého odlehlého koutu zeměkoule není nic neobyčejného. Od pólu k pólu není místa, kde by nebydlil — třeba na zapřenou — některý zavátý krajan neb kam by nemohl zablouditi některý domácí tourista. Quido Mansvet toulá se právě po Libanonu, dr. Kudrna po Australii, Vráz po Venezuele, Kořenský koná dokonce cestu kolem světa. Množství Čechů vypravilo se bezpochyby již také na chicagskou světovou výstavu a snadno mohl tu některý zablouditi i do Jižní Ameriky.

Zvláštnější už byla zevnější forma dopisu. Psaníčkem na palmovém listě nemůže se as nikdo v Čechách pochlubiti, ač tu my literáti musíme psáti ča-

sém na ledacos, na př. na damské vějíře. Když jsem se učíval, že samo slovo „list", ve významu značícím dopis nebo vubec škartku papíru jako lat. „folium", něm. „Blatt" atd. dokazuje, že v době pradávné psalo se na skutečné listy stromové: nikdy mi ani ve snách nenapadlo, že mně samému jednou doručí holešovická pošta palmový dopis.

Ale nejvíce mne překvapilo, že zasílatelem toho kuriosa z daleké zámořské končiny byl muj přítel, muj starý přítel. Beránek? Václav Beránek? Hm, nepamatuji se. Či snad —? Z dávné minulosti vynořila se přede mnou jeřebatá hlava, pihovatý obličej s šibalsky mžourajícím okem, který umíval tak dobře napodobit posunky našich professoru... Bylo by to možné?

Dal jsem se do čtení dopisu, který zněl takto:

Milý příteli!

Podivíš se asi, kde se vzal nějaký Tvuj přítel mezi divochy brasilskými a možná dost, že se již ani nepamatuješ na Vaška, s kterým jsi proseděl několik let na tvrdých lavicích gymnasiálních.

Ale zajisté se pamatuješ, jak rád nás professor S. „chytal" ze zeměpisu. Jednou chytil mě pořádně a vsolil mi „dvojku" (víš, co byla tehdejší dvojka!) za to, že jsem Brasilii hledal v Africe.

Nu, a hle! Nyní sedím uprostřed té osudné Brasilie a mohl bych professora S., kdyby ještě žil, uvésti do rozpaků jmenováním ruzných řek, hor a osad, o jichž existenci neměl ani nejnejmenšího tušení.

Jakým pestrým pásmem osudu a dobrodružství jsem se dostal až sem —

„dlouho zemí zmítán všelikou, též slané oblastmi“ — sdělím Ti v některém příštím dopise. Dnes povím Ti pouze, jak jsem si na Tebe tak z čista jasna vzpomněl a proč se mi zachtělo zapřísti s Tebou korrespondenci.

Představ si, že sedím na překlopeném indiánském člunu na břehu vody, nad níž otvírají se skvostné květy neznámého, vodního bylinstva a z níž čouhají bizarní tlamy alligatorů, utkej nade mnou z provazců lian a z obrovských smaragdových terčů, chocholů a třásní nejnádhernější baldachýn tropického pralesa, jaký si dovedeš vybájiti, vyšperkuj ten obraz okřídlenými drahokamy kolibříků, motýly báječných rozměrů a barev, nachově blankytnými papoušky . . . a buď ubezpečen, že tvoje básnická obraznost — nechť ji třeba nějaký zázračný elixír přes hamižnou čtyřicítku přenesl v plném zdraví — nedostihlo ani matného stínu té skutečnosti, které zde užívám.

Ano, příroda je božská zahradnice a v tom jejím samorostlém, neobsáhlém, nádherně velebném parku s útrpností vzpomínám leckteré té špetky zeleni, kterouž vy tam v Praze také jmenujete městským sadem. A věru, i ti hnědí, nazí divochové zdejší jsou mi příjemnější stafáží nežli hlavní návštěvovatelé vašich obecních parků se svou arrogancí, dotěrností a němčinou.

Ale přece . . . ano, přece mívám chvíle, kdy jímá mne stesk uprostřed těchto pralesů, kde slýchám jen vřeštění opic a skřek papoušků, kde stýkám se jen s divokými rudochy. Zachvacuje mne touha po bytosti spřízněné, po rodné řeči . . .

A právě dnes zachvátila mne více než jindy mocí neodolatelnou. Jako vzdušný přelud zamihly

se přede mnou nad vrcholky vzdálených palem obrysy velebných Hradčan, známé zástupy pražských věží a roztoužené nitro zaplavily upomínky na doby minulé, na rodný kraj, na šťastnou mladost. Vystali přede mnou dávní druhové ze studentských let — později jsem už přátel žádných nenašel a stojím nyní sám jako kul v širém světě — — Nediv se, že mezi těmi starými kamarády vzpomněl jsem především na Tebe, svého několikaletého souseda v jedné lavici...

A tu mi z čista jasna napadlo: Což abych mu dopsal? Jak by to bylo hezké, kdybych mohl zde v té pustině alespoň písemně obcovati s nějakou přátelskou duší z daleké domoviny!

Nuže, činím ten pokus.

Přijmi můj dopis jen pouze jako zaťukání, jako dotaz: Chtěl bys obnoviti — třeba jen na tu půlsvětovou distanci — bývalé přátelské styky a někdy — ač jen němým písmem — se mnou družně si pohovořit?

Jak rád bych se od Tebe dověděl, co tam v Čechách robíte, jak se máte, co je tam nového. Ani bys neuvěřil, jakou řadu let jsem už nečetl a neslyšel o vlasti téměř ničeho. Máte už konečně tu prožluklou rovnoprávnost? Kdy bude po korunovaci? Či je už odbyta? Piš, milý příteli, piš hodně obšírně — prosím Tě snažně.

Já bych Ti navzájem ledacos vypravoval o zdejších končinách a lidech, co by Tě snad zajímalo.

Však prozatím dosti. Beztoho Ti dá bezpochyby hodnou práci luštění mých hieroglyfů, čmáraných z nedostatku jiného materiálu na listu s nejbližší palmy kůstkou z „piranby" (jednoho druhu zdejších

ryby, namočené do — krve, kterou jsem uměle vyloudil z vlastního prstu. Tedy zcela po Faustovsku. Ostatně krev není zde dokonce zvláštní a drahocennou šťávou. Poslední skrovnou zásobu mého papíru sežrali termité, péro ukradla mi všetečná opice, která nyní s tím nástrojem učenosti za uchem paroduje na větvi nade mnou vážného notáře a poslední krapku inkoustu vypil mi včera divoch, po němž se právě chystám poslati tuto epištolu na nejbližší, jen deset mil odtud ležící poštu.

Piš! Piš! Piš!

Na adrese stačí mé jmeno. Brasilie, posl. pošta Uno de Abril, poste restante.

Tvuj starý přítel

Václav Beránek.

Nežli jsem mohl odpověděti na tento dopis, došlo mne od přítele Beránka psaní druhé, s nímž seznámím čtenářstvo příště.

II.

Druhý dopis Beránkův byl již psán pěkně inkoustem na obyčejném listovním papíře, měl adresu ve třech jazycích: francouzském, německém a třetím nadobro mi neznámém, a dle poštovních značek na obálce dostal se do mých rukou bez jakékoli závady nejkratší cestou.

Zněl takto:

Milý příteli!

Očekával jsem bezpečně, že mi bez průtahu odpovíš. Nyní, když nejdelší lhůta, kterou jsem si pro

Tvoji odpověď vyměřil. bez výsledku minula. vzniká ve mně obava. že snad můj první dopis nedostal se do Tvých rukou. Možná. že to zavinil nezvyklý materiál dopisu. nebo jsem snad pochybil v adrese. Napsal jsem ji z jakési národní zbujnosti pouze česky a za bydliště udal jsem jen krátce Čechy.

Z opatrnosti píšu toto druhé psaní na obyčejném papíře, který jsem si zatím z Uno de Abril opatřil. v adrese pak užívám jazyku francouzského, německého a — maďarského (který jsem za svého kočovnického života také pochytil). poněvadž je možná. že dualismus za mé dlouhé nepřítomnosti v Rakousku proveden byl do posledních konsekvencí a že snad rakouské pošty přijímají jen dopisy v obou státních řečích. Jako Tvé bydliště udal jsem Prahu. kde Tě jistě najdou; označení „v Čechách" jsem vynechal. neboť kdož ví. není-li království české již s map rakouských vymazáno a neleží-li Praha prostě v některém cislajtánském departementu.

(V následujících odstavcích opakuje Beránek stručně obsah svého prvního dopisu a pokračuje pak takto:)

Divíš se asi. že jsem tak beze všech zpráv o vlasti. přebývaje v zemi. v níž má Rakousko jednoho mimořádného vyslance a tři konsuly. Nu. snad je ti známo. jací bývají rakouští konsulové v cizině a že by špatně pochodil. kdo by u nich hledal spravedlivou informaci o věcech českých. A pak Ti musím sděliti. že jsem zde odtržen ode všech středisk obchodu a větších měst. Brasilie jest dvanáctkrát větší než celé Rakousko a na té ohromné rozloze má jen asi 14 millionů obyvatelů. z nichž pouze asi třetina jsou bělochové; uvěříš tedy, že

člověk samotář či vlastně nepřítel civilisované společnosti může tu najíti rozlehlé oblasti, kde nepotká za celý rok jediné bytosti, užívající hřebene a mýdla.

A mně jsou milejší nazí divochové, s nimiž se v této pustině stýkám, nežli civilisovaní neb spíše polocivilisovaní běloši v městech zdejších. Unikl jsem záhy z blízkosti těchto a nezůstal ani dlouho mezi těmi rudochy, kteří uvykli na pevná sídla a řády jim od bělochů vnucené. Ubozí Indios mansos, jak tyto ochočené divochy nazývají. Od r. 1755 jest otroctví Indiánů a od r. 1888 otroctví i černochů v Brasilii zrušeno; ale nakreslím Ti třeba jen jediný obrázek, z něhož poznáš, že zde kvete otroctví ve formě jiné, skorem ještě horší.

Představ si mladého Indiána z usedlého některého kmene. Žije ve své vesnici, poloskryté bujnou zelení překrásné volné přírody. Žije v patriarchální prostotě po zděděných obyčejích svého národa, v práci a zábavách se svými stejnorodými soudruhy, slýchaje pouze zvuky své řeči mateřské, té milé „abaňnengy", která mu zní sladčeji nežli všechny řeči světa. Však jednoho dne vyrvou ho z této domácí idylly, obleknou v nepohodlnou divnou uniformu a odvedou do dalekého pobřežního města, kde musí podle vtloukaných mu portugalských povelů — víš zajisté, že portugalština je státní řečí brasilskou — opičiti se po evropských vojácích. Dokud předkové jeho bývali otroky, musili obětovati pánu svou práci, sílu svých svalů; nyní však musí mu volný dle jména Indián na zavolání obětovati sebe celého, svou krev a svůj život. Namítneš, že daň z krve odvádí se všude i v Evropě. Dobrá. Ale když na příklad Francouz kráčí na bojiště, ví, že bude

krváceti na obranu nebo pro slávu a moc svého národa, i jde proto ne-li s nadšením, alespoň s vědomím, že nasadí svůj život za to, co celému jeho národu neb alespoň valné části jeho národa jest draho. Viz naproti tomu takového rudého brasilského vojáka! On musí cediti krev svou pro zájmy a libůstky plemene cizího, jednou pro čísi choutku na Uruguay, po druhé pro čísi zášť proti Argentině, jednou pro tu, po druhé pro onu bělošskou koterii, ale nikdy pro věc svou vlastní, ba obyčejně na svou škodu. Neboť každé zvětšení státní moci posilňuje toliko jeho utiskovatele: vládnoucí bělochy, kreoly (tak nazývají se zde černoši v Brasilii zrození a mulaty. A zachce-li se těm jeho tyranům, musí bojovati i přímo proti vlastním rudým soukmenovcům, jako bylo za války proti indianské republice Paraguayi.

A kdybys viděl, jak s těmi indiánskými rekruty zacházejí! Kolikrát vzbouřila se mi krev, když jsem na cvičišti u Ria spatřil, kterak nadutý důstojník běloch nebo míšenec takovému rudému vojákovi spílal nejsprostšími nadávkami, jej poličkoval, pěstí tloukl, ba i kopal! O takových věcech vy tam v Evropě nemáte ovšem ani tušení. Jsou možny právě jen zde, kde i v bílé tak zvané intelligenci pod slabým nátěrem civilisace vězí surové barbarství.

Když si pomyslím, jak u vás všude v Evropě šetří se úzkostlivě cti, občanské důstojnosti a národního citu každého vojáka, jak tam důstojnictvo slušně a humanně jedná s podřízeným mužstvem! Ovšem, u vás je důstojnictvo osvícené a ví, co se sluší na vzdělaného člověka. Ale zde je vojančina skutečným otroctvím.

A jakž by zdejší dustojnictvo nenakládalo surově s ubohými Indiány, když nechová se mnohem lépe ani k bílým lidem bez uniformy. Brasilský dustojník myslí, že je vysoko povznešen nade všechno, co se neodívá dvojím suknem, a že k civilistovi nemusí míti pražádných ohledu. Nepohlédni naň dosti uctivě, zavaď mu v tlačenici o blusu a takový hrdina nebude si pokládati za nečest, vytrhne-li šavli a srazí-li tebe bezbranného k zemi. Každý se zde tedy raději pánum s šavlí vyhýbá — arci kromě slabšího pohlaví, které jako v Evropě má i zde zvláštní zálibu v pestrém vojenském stejnokroji.

A propos uniformy! Neuvěřil bys, jak se v Brasilii všechno pachtí po uniformách. Nenosí jich pouze vojsko, nýbrž i každý úřadník a sluha úřadní, čím pestřejší, tím milejší. Vidíš tu samé prýmky, střapce, chocholy a epolety. Aby prostí občané mohli se také zablesknouti v nějakém stejnokroji, zakládají zvlášť k tomu účelu různé spolky, jichž nejhlavnější činnost záleží v paradování malebnými uniformami, přistřiženými se zvláštní zálibou podle vzoru vojenského. Příčiny té uniformové horečky jsou asi vedle pudu napodobování a lidské marnivosti též ukryté reakcionářství, které nemůže se spřáteliti s rovností všech občanu a rádo by společnost opět rozdrobilo v samé kasty, jakož i snaha brasilské vlády, vtisknouti všem od ní jakkoli odvislým lidem svuj cejch, aby občanstvu a sami sobě stále připomínati, čí chléb jedí a čí písničku musejí zpívat. A mnohý nosí ten cejch s pýchou lokaje, nafukujícího se ve svém skořicovém fraku. Myslím, že je to také pozustatek bývalého zdejšího otroctví.

Mluvil jsem o pudu napodobování. Ten je v Brasilii vyvinut měrou přímo chorobnou. Každý nový nápad pusobí zde jako nákaza. Na příklad: některému zdejšímu spolku napadne, pořádati výlet na oslích do pralesa; ihned učiní totéž spolek druhý, třetí, čtvrtý a za krátko pořádají se po celé „civilisované“ části Brasilie samé oslí výlety, až zase některé korporaci napadne oslaviti jubileum svého předsedy, načež není opět jubilejí konce. Jednou konají se samé sjezdy bývalých kollegu, po druhé neuslyšíš než o samých slavnostních kohoutích zápasech, po třetí řádí epidemie pamětních listu atd. atd. Snaha po napodobování zakotvena jest zajisté v samé podstatě člověka a zplodila již mnohé užitečné a krásné věci; ale mnohdy zvrhá se v hotovou karrikaturu, jako právě zde. Snad vězí to již ve zdejším vzduchu. Vždyť víš, že Brasilie jest požehnanou zemí opic a papoušku.

Však vrátím se ještě několika slovy k vojsku brasilskému. Čistokrevný Indián nestane se ovšem nikdy dustojníkem a ten, v jehož žilách proudí krev smíšená, musí jako dustojník zapírati indiánskou její část a počínat si, jako by byl dokonalým bělochem, třeba že barva jeho pleti na první pohled usvědčuje ho ze lži. Potká-li otce svého Indiána, chrání se před lidmi přihlásiti se k němu a za živý svět nepromluvil by veřejně indianského slova. Hovoří okázale jen portugalsky a je všecek šťasten, osvojí-li si zvláštní přízvuk, jakým se portugalština mluví v Riu de Janeiro.

To zapírání indiánštiny zabíhá až do směšných malicherností. Jsouť zde také vojenské kapely, skládající se namnoze z Indiánu, kteří v Brasilii vyni-

kají hudebním nadáním a mají pěkné národní popěvky. Ale při veřejných produkcích těch hudebních kapel mužeš uslyšeti skladby z celého světa, vídeňské valčíky, úryvky z vlašských oper, hudbu Wagnerovu, zkrátka všechno možné, jen nikdy za žádnou cenu nějaký domácí indiánský nápěv. Tuť by se svět sbořil.

Nevím, zdali brasilské ministerstvo vojenství přímými zákazy nebo zamezováním postupu a podobnými prostředky indiánštinu úmyslně potlačuje nebo jestli sami dustojníci rudé pleti z nerozumu, renegátství, přepiaté úzkostlivosti a zbabělosti svou mateřštinu zapírají. Možná, že pusobí zde všechny ty příčiny dohromady. Zřetel k jednotné armádní řeči nemuže tu rozhodovati; neboť dustojníci černošského a jiného puvodu mluví zde zcela bez ostychu veřejně svými jargony.

Jisto jest, že usedlí Indiáni jsou chabí, zbabělí a poddajní; neznají hájiti své samobytnosti a svéráznosti proti cizincum, směšují se s nimi, podrobují se jejich zřejmým i skrytým odnárodňovacím snahám a proto Indiánství na pomoří, kde druhdy vládlo neobmezeně, taje jak sníh na slunci. Již nedaleko jest doba, kdy vymizí zde nadobro.

Za to zcela jinak počínají si tak zv. divocí Indiáni, mezi nimiž nyní žiju: ti odmítají jho cizinců a hájí své volnosti, kde třeba, i se zbraní v ruce. Ovšem, že nepřátelé za to honí je jako dravou zvěř. Ale přes to jediná možná spása zdejších rudochů spočívá v boji; všude tam, kde odložili zbraň, paktovali s bělochy a podrobili se jejich řádům, hynou rychle a neodvratně.

Bohužel mají oni bojovní, samostatnosti své hájící divochové jednu velmi nehezkou stránku: jsouť z části lidožrouti a nepochutnávají si pouze na mase cizinců, nýbrž požírají se s obzvláštní chutí sami mezi sebou.

O svou osobu se ovšem nebojím, neboť na svízelných potulkách a zimnicemi zhubeněl jsem tou měrou, že by nejhladovější lidožrout stěží na mne dostal laskominy. Ostatně navzdor mé bílé (vlastně tropickým sluncem notně už zapražené) pleti mají mne rádi; poznaliť upřímné sympatie, které chovám k jejich nepoddajnosti a svobody milovnosti.

Avšak mimo nadání rozpovídal jsem se hned v tomto prvním (vlastně druhém) listě o Brasilii tak široce, že snad nebudeš státi o moje další brasilské obrázky. Končím tedy raději a prosím jen: Piš mi hodně brzy a hodně mnoho o českých poměrech!

Václav Beránek.

Uveřejňuji tento druhý dopis Beránkuv s jakousi starostlivostí. Hned po přečtení prvního listu sebral jsem několik naučných slovníků i cestopisů a hledal v nich zevrubnější zprávy o Brasilii. Že údaje Beránkovy tu a tam nesouhlasí s některým z těchto článků, není mi sice divné; vždyť i ty články nesouhlasí v ledačem mezi sebou (ba některý odporuje sám sobě, jako ku př. článek v jistém naučném slovníku, jenž praví na jednom místě, že census roku 1872 udává počet brasilských indiánů na 1 million, kdežto na sloupci následujícím čteme, že census r. 1872 udává plemene amerického v Brasilii 386.955 duší). Ale přes to nemohl jsem

se ubrániti při některých místech zejména druhého Beránkova psaní jakéhos podezření. Zvláště zarazil jsem se nad těmi brasilskými „pamětními listy". Což aby v tom byl nějaký podskok? Aby si ze mne někdo tropil neslušný žert? Aby tak celé to líčení Brasilie bylo holou smyšlenkou? Jižní Amerika není již dávno u nás nějakou báječnou Trantarií; máme zajisté učence, kteří pročtli obšírná díla o Brasilii a stopují všechny nové zprávy o ní; ba, možná, že jsou u nás i lidé, kteří zemi tu navštívili a procestovali. Aby tak dokázali, že jsem se stal obětí nejapné mystifikace!

Avšak nikoli! Vždyť jsou na Beránkových dopisech brasilské poštovní známky a proč by mne starý přítel mystifikoval? Ostatně uvidíme dále.

III.

Třetí list Beránkuv je částečně již odpovědí na dopis, který jsem mu mezitím zaslal.

Píšeť brasilský přítel takto:

Milý příteli!

Mužeš si pomyslit, jakou radost mi způsobil Tvůj dopis, ač obsah jeho není vlastně příliš radostný. Poznávám z něho sice, že země koruny české nejsou dosud rozparcelovány v několik cislajtánských departementu – ač poslední společná akce vlády a Němcu, o níž píšeš, zdá se mi již velmi opravdovým pokusem ve směru tom –, ale že přece vane z Vídně dosud týž vítr, který mne před lety odfoukl z Čech do ciziny.

Naříkáš si, příteli, že vláda, která nastoupila s heslem rovnoprávnosti, stejně jako vlády předešlé, ba ještě vydatněji fedruje germanisaci všemi prostředky, v úřadech soudních, politických i finančních, na poštách, na železnicích, zkrátka kde jen vůbec možno. Nesmíš se tomu diviti. Zajisté, že skládá se nynější ministerstvo jako předešlá ze samých Němců a tuť by byli špatní vlastenci, aby nepracovali ve prospěch své národnosti.

Ale můžete si přec ještě gratulovat, že nežijete v poměrech brasilských. U vás netroufá si zajisté vláda provozovati germanisaci příliš okatě a snaží se zachovati alespoň jakéž takéž zdání nestrannosti. Ale zde! Viz malý obrázek, s jakou bezohledností se u nás roztahuje plemenná nadvláda.

V nynější ústavě brasilské je také § 91., zaručující všem vyznáním náboženským a všem národnostem v zemi stejná práva. Ale v Brasilii ďasa ptají se, co stojí na papíře. § 91. cituje vláda jako pro posměch jen tehdáž, kdy obyvatelstvo vzepře se proti některé neoprávněné výsadě hýčkaného vládnoucího kmene. Všude jinde tváří se vláda, jako by o existenci toho § 91. neměla ani tušení nebo jako by ta ústavně zaručená rovnoprávnost byla pouhým ideálem, v jehož uskutečnění mohou věřiti leda nepraktičtí snílkové nebo bláhové děti. Navzdor krásnému tomu paragrafu pěstuje privilegovanou portugalštinu nejen ve vojště, ale i ve všech státních úřadech na úkor řeči původního obyvatelstva, posílá mu v té nesrozumitelné řeči rozličné výnosy a výměry, instrukce a vyrozumění, a kde si toto nějaký t. zv. ústupek vykřičí, strká alespoň portugalštinu okázale na přední místo, pod níž se do-

mácí řeč krčí jako z milosti v nějakém zastrčeném koutku. Avšak portugalisační horlivost vlády neobmezuje se toliko na úřadní kompetenci a sahá až do směšných titěrností.

Na příklad v státě, jehož hlavním městem jest Uno de Abril, postaveny po vzoru evropském na křižovatkách cest kuly, na nichž přibité dřevěné ukazováky s nápisem okazují, kam která cesta vede. Jak snad víš, skládá se nyní Brasilie po způsobu Spojených obcí z t. zv. státu (dříve provincií), kteréž požívají jisté autonomie a jimž v čele stojí guvernéři ústřední vládou jmenovaní. V našem Unodeabrilském státě tvoří ohromnou většinu obyvatelstva Indiáni dílem usedlí, dílem divocí, vedle nichž bydlí tu jen hrstka běloch u a míšenců portugalsky mluvících která by nestála ani za řeč, kdyby ji uměle nerozmnožovali židé, kteří se sem před několika lety z Ruska přistěhovali a jako všude ke kmenu vládnoucímu se přidávají, ač lámou dosud portugalštinu až běda. Nuže, nápisy na oněch silničních sloupech byly v řeči zdejších Indiánů (abaňnenga čili lingua geral) a pak v portugalštině.

Poněvadž sloupy byly již velmi schátralé, usneseno, nahraditi je novými. A tu si zdejší Indiáni pomyslili, k čemu že jim třeba nápisů portugalských, zejména, když v jiných územích, kde jsou Indiáni v menšině nebo bez moci, všude indiánština okázale se pomíjí. Poněvadž v naší provinciální správě mají převahu, začali opatřovati nové silniční ukazováky pouze indiánskými nápisy. Avšak hle! co se stalo.

Hrstka zdejších bělochů se židy strhla povyk a stěžovala si guvernérovi. Ten je také běloch a

mluví jen portugalsky — hle! tak dovoluje si nakládati vláda s ubohými rudochy, že svěřuje guvernérství v jejich území člověku, který nezná ani slova indiánského! Rci, bylo-li by to možné u vás?! Rozumí se, že guvernér postavil se hned na stranu bělochu. Nařídil telegraficky (kde jde o nějaký prospěch portugalštiny, tu se zde vždycky jen telegrafuje), že nové nápisy na silničních sloupech musí být odstraněny a portugalsko-indiánskými nahraženy, při čemž guvernér, jako na krvavý posměch pojednou dovolával se § 91., o němž dosud nikdy se mu ani nezdálo, šlo-li o křivdy činěné Indiánum. Naše zastupitelstvo nehodlá se však diktátu klidně podvoliti, nýbrž podalo rekurs k ústřední vládě. Poukazuje v něm na svou autonomii, kteráž by byla holou fraškou, kdyby se neměla vztahovati ani na takové maličkosti, jako jsou silniční sloupy, poukazuje na skrovný počet bělochů v našem území, na pouze portugalské nápisy v jiných smíšených územích, kde vládnou běloši atd. Ale poněvadž ústřední vláda je také bělošská, dá asi za pravdu guvernérovi. Než Indiáni nechtějí ani pak povoliti. Nejmírnější radí, aby se v tom případě indiánština dala okázalými literami nahoru, pod to pak drobnějším písmem nápis portugalský a k vuli cizincum anglický, francouzský a ruský (tento k vuli ruským židum, pro které navrhují někteří také nápis hebrejský), tak aby se vnucovaná portugalština mezi těmi cizími jazyky ztrácela. Jiní však nechtí o portugalštině ani slyšeti a prohlašují to guvernérovo rozhodnutí za políček, jejž indiánstvo snésti nemuže, nechce-li platiti za stádo bezectných zbabělcu, vůči němuž si každý dovoliti smí, co mu libo. Zde v Brasilii nesmí

žádná národnost povolit ani ve věci nejmenší. Zde platí jen ta, která stojí neústupně na svém až do poslední tečky a hotova jest každou píď svého majetku brániti třeba-li násilím. Tichý a skromný národ je tu ošlapkem ostatních; respektu domáhá se jen ten, kdo se umí hodně naparovat a nahánět vládnoucím kruhům hodně strachu. Nevím, jak ta věc se silničními sloupy skončí; ale o tom jsem přesvědčen: spokojí-li se Indiáni na konec s výnosem guvernérovým, budou nadále ve psí svým nepřátelům. Tvářiliť se v poslední době, jako by se chtěli rozhodně zasadit o svá práva: nuže, zde je první zkouška, v malé věci, s nevelikým risikem — neosvědčí-li v té skutkem opravdovost svého odporu, neuvěří nikdo, že by byli schopni rázné akce vůbec. Ostatně, jak se věci mají, radil bych všem zdejším usedlým Indiánům, aby se zkrátka obrátili zády k celému brasilskému státnímu zřízení a přidali se ke svým „divokým" bratřím ve volném pralese. Tam nechť vedou s nimi rozezlený boj proti bělochům, kde je potkají, a věř, že věc jejich není beznadějná. Neníť tu s živlem indiánským jako v severní Americe: v Americe střední a jižní jsou vlastně Indiáni hlavním plemenem, mají tu již některé čistě nebo alespoň většinou indiánské státy a kdyby se všichni ve svorném spolčení vzepřeli proti bělochům a černochům (míšenci by se zajisté na konec přidali na jejich stranu), snadno by se navždy vyzuli z jařma svých utiskovatelů.

Avšak hle! rozepsal jsem se tu o takové lapálii, jako jsou brazilské sloupy, které Tě asi pramálo zajímají. Nuže, snad přinese můj příští dopis věci zajímavější, ale ne již z Brasilie: neboť věz, že ne-

pokojná dobrodružná krev žene mě zase o kus dále, do republiky argentinské. Snad již i k Vám dostaly se zprávy, že tam opět jednou vypukla revoluce. Nuže, při té mele musím býti a snad obdržíš za krátko již ode mne dopis z vojenského tábora argentinských radikálů. Pravím snad, neboť jest také možná, že neobdržíš ode mne žádných dalších zpráv, přetrhne-li totiž násilně některá nepřátelská kule naši jedva začatou korrespondenci. Pak zachovej v laskavé paměti

Svého starého přítele

V. B.

Nevím proč, ale mám jakési neblahé tušení, že tento dopis starého přítele je skutečně posledním.

———

Žižkova třída

(N. L. 11. srpna 1893, č. 221.)

Často zrodí se při některé události v několika hlavách myšlenka na vlas stejná. Včera napadlo mně a snad mnohému jinému, co dnes čtu již černé na bílém v úvodním článku „Národních Listů“, aby totiž ulice pražské nově byly pojmenovány jmeny slavných českých mužu.

Napadlo mi hned také jedno určité jmeno a jedna určitá ulice, které by se především znamenitě k sobě hodily. Možná, že již také někdo jiný přede mnou měl a uveřejnil týž nápad nebo že se jinde objeví, než ještě tyto mé řádky dostanou se do tisku, neboť nabízí se takořka sám sebou. Ale na prioritě tu nezáleží a neuškodí snad, přečte-li si obecenstvo tutéž myšlenku dvakrát v jiných slovech.

Nejslavnější jmeno v dějinách českých jest: Jan Žižka. Jmeno prvního hrdiny národního, který v dobách nejtěžších svým nadšením, svou železnou vůlí a svým důmyslem ubránil národ svůj proti celému světu a jmeno české do knihy evropských dějin zapsal písmem nejskvělejším. Avšak nejen jako hlava království českého a jako srdce českého národa povinna jest především Praha uctívati největšího bo-

hatýra země a našeho lidu: ona v něm oslavuje i nejproslulejšího svého občana a svého chrabrého obránce. V Praze přebýval Žižka, nežli se vydal na dráhu válečnou; za jeho vedení vzchopili se Pražané k prvnímu brannému odporu; on v době krušné bitvou na Vítkově hoře obránil město proti ohromnému návalu rot křižáckých. V jedné chvíli chtěl sice Žižka, rozhořčen neupřímností a věrolomstvím Pražanů, vyhladiti město jejich s povrchu zemského; ale zajisté nejen výmluvnost Rokycanova, nýbrž i hlas vlastního srdce uchlácholily jeho hněv, že ušetřil „matky měst“ a znovu spojil se s ní proti společnému nepříteli.

Jmenem takového významu musila by se ovšem označiti také nejpřednější ulice pražská. Tedy Příkopy, kteréž jsou nyní nejokázalejší, nejskvělejší, nejživější třídou města. I vše ostatní poukazuje k nim. Na Příkopě, asi v místech nynějšího německého kasina, stával bezpochyby Žižkův dům; na blízku, v místech nynější kolleje piaristské, byl dům, jejž obec Novoměstská z úcty a vděčnosti k památce Žižkově darovala r. 1429 pozůstalé jeho příbuzné; dojdeš-li třídou touto k Prašné bráně, stojíš před místem někdejšího dvoru krále Václava, kam Žižka kdysi jako dvořan docházel, a spatříš odtud již horu, proslavenou jeho prvním velikým vítězstvím a po něm pojmenovanou. A hosté z ciziny, jež první cesta obyčejně vede na Příkopy, spatřili by tu s uspokojením jmeno, známé zajisté i tomu z nich, kdo nezná jinak ani zbla z historie naší; beztoho se asi mnohý cizinec divil, že nenašel nejslavnější, světoznámé toto jmeno české mezi názvy ulic pražských.

Jsem přesvědčen, že budou všecky tyto duvody na radnici uváženy. Proti takovému pojmenování neozve se zajisté ani ten, kdo nejhouževnatěji lpí na starožitných názvech ulic. Ostatně, co záleží na bezvýznamných starých jmenech? Již ustoupily Koňský a Dobytčí trh náměstí Václavskému a Karlovu, Františkánské náměstí Jungmannovu, ulice Jesuitská, dominikánská, široká, pasířská atd. Karlově, Husově, Jungmannově, Palackého atd. — a zajisté bude následovat i většina ulic ostatních. Komu sželelo by se prázdného jmena „Na příkopě"? Že tu býval kdysi příkop, dělící Staré město od Nového, ví bez toho každý, kdo zná poněkud historii staré Prahy — a jinému co připomíná název ten? Nic, leda že slyše o Příkopech představuje si jisté „lvy", kteří však s majestátním králem zvířat nemají pranic společného.

Jest na čase, aby Praha vydatněji následovala příkladu ostatních měst evropských, kteréž i jmeny svých ulic oživují hrdé vlastenecké upomínky. Města v Německu na příklad připomínají ti na každém kroku slavná vítězství německá a výtečníky německé všeho druhu.

Vidím již v duchu na nároží Příkopu červenobílou tabuli s nápisem „Třída Žižkova". Nevím, zda octne se pod českou tabulkou i německá — všechno je možno — ale jistě vyvěsí alespoň kavárník Stein okázale dvě tabulky s nápisem „Žižkastrasse". I Němci budou asi s úctou vzhlížeti k tomu jmenu a nebudou pranic namítati proti hrdinovi, který nadchnul jejich Alfreda Meissnera k veliké básni. A kdyby mimo nadání se pohoršili a proti novému názvu demonstrovali tím, že by elegantní německá

společnost vyhledala si jiné korso, že by se na Příkopech nadále neobjevil ani jeden křivý nos, že by se tam nezapestřila žádná cereviska a nezaznělo tam žádné německé slovo, kdyby se snad i tamější německé kavárny, směnárny, banky a obchody i s německým kasínem přestěhovaly někam k Heinovce —: bylo by to sice velmi nepříjemné, ale konečně bychom dovedli snad my Čechové používati z nouze i sami velkolepé Žižkovy třídy.

Myšlénky o myšlénkach.

(N. L. 30. září 1893, č. 271.)

Na počátku bylo slovo, praví písmo. Ovšem bere theologie toto Slovo ve zvláštním smyslu; ve významu obyčejném byla zajisté před slovem myšlenka. Vždyť slovo jest pouhý projev myšlenky, pouhý hérolt, jenž po neviditelných zvukových vlnách donáší vzkaz její k uchu a prostřednictvím sluchového ústrojí i k vědomí jiného člověka. Ale na této cestě od mozku k mozku děje se myšlence jako horskému pramenu, jenž probíhaje blátivou půdou nížiny, ztrácí valnou část své bystrosti a jasnosti, obtěžkán a zkalen příměsky bahnitých břehů. Tak oslabuje a zkaluje se i myšlenka ve styku s hmotným prostředím a k duchu jiného člověka dochází obyčejně jen matný její stín. A jako s myšlenkou vyslovenou, jest ovšem i s napsanou.

Dobře to ví a pociťuje každý z nás. Který básník na příklad by chtěl sám sobě namlouvati, že jeho líčení vzbudí v mysli čtenářově tutéž představu, neporušenou a nepobledlou, která se vynořila v roznícené jeho fantasii?

Mnoho myšlenek dostává se zmrzačeno na svět a ohromné jich množství vůbec nespatřuje světla božího, zaniká s nikým nesděleno. Není nezajímavo,

pozastaviti se u těch myšlenek ztracených, neprojevených slovem ani písmem. Kolik myšlenek zanikne již takto v duševní dílně spisovatele! Ani nejčilejší autor nedostává se k tomu, aby všechny své myšlenky zachytil na papíře a značná část literárních záměrů klesne s ním obyčejně neprovedena do hrobu. Jak často zasvítí v mozku literátově myšlenka, která jej v tom prvním zablesknutí oslní, opojí, nadchne, avšak odloží její provedení a myšlenka bledne, pohasíná, klesá v zapomenutí. Kolik myšlenek ztrácí se takto méně čilému a pilnému spisovateli, jenž mnohdy ze spousty záměrů provede za rok jedva několik! A co zde praveno o spisovatelích, možno říci zajisté i o hudebních skladatelích, malířích, sochařích, učených badatelích, řečnících atd., ba i o tom nejširším nezvěstném obecenstvu, o tom všedním davu, na nějž tvořící duševní elita namnoze tak s patra pohlíží. Myslím, že z valné čás i neprávem. Jaká spousta cenných myšlenek zaniká neprojevena i tam — pravím cenných, neboť o těch milliardách ztracených drobných myšlenek všedního života zde vůbec ani nemluvím. Avšak nelze pochybovati, že v tom bezejmenném množství zaniká i přemnohá poeticky krásná, třeba geniální myšlenka, přemnohý duchaplný a vtipný nápad, množství hlubokomyslných reflexí a pozorování, mnoho zkušeností a návrhů, které by mohly platně společnosti prospěti — zaniká jen proto, poněvadž neznámí tito myslitelé nejsou spisovateli ani řečníky, poněvadž neumějí, nechtějí neb se ostýchají vyjádřiti své myšlenky.

Jsou lidé, kteří si nejraději své myšlenky nechávají pro sebe, a bývají časy, kdy ani není radno

mysliti na hlas. V takových dobách bývá člověk rád, že si alespoň po tichu muže mysliti, co mu libo.

Myšlenky jsou to jediné, co nikdo nikomu urvati nemuže. Kdo má k tomu prostředky a moc, muže jinému člověku vyříznouti jazyk, muže spoutati jeho údy, muže vpáliti na jeho čelo znak otroctví a učiniti z něho slepý, němý, bezmocný nástroj své zvule; ale i nejbídnější otrok zachovává si jednu oblast, kde je sám vládcem neobmezeným a kde vzdorovati mužeme všem tyranum celého světa. Tuto svou suverenní říši nosí ve své hlavě, ve svém, od každé cizí vule neodvislém mozku.

Ve starém musejníku, v jednom psychiatrickém článku dra. V. D. Lambla četl jsem o šílenci, který se domníval, že mu někdo bere myšlenky z hlavy, a zvláštním zmateným řetězem úsudku dospěl k fixní idei, že na Mariánských hradbách v Praze umístěna je zvláštní „státní mašina", ustanovená k tomu, aby lidem myšlenky brala a jiné vnucovala. Toť arci myšlenka chorého mozku. Kdo má jen špetku zdravého rozumu, ví, že ani státní moc nesahá do území našich myšlenek; naše hlava, náš mozek, toť i v nejabsolutističtějším státě „my house — my castle", toť místo, kam nemuže vkročiti žádný slidič ani pochop. Pouhé myšlenky nepokutují se dle žádného trestního zákonníku, již proto, že je dosud neumí stopovati a zatýkati ani nejobratnější detektiv.

Ovšem řekne někdo, že myšlenky nevyslovené a nenapsané, myšlenky neprojevené nemají žádného významu a účinku na zevnější svět.

Ale někdy — kdož ví?!

Stává se snad časem každému z vás, že za živé diskuse v některé společnosti upoutá vaši pozornost člověk, neúčastnící se nikterak hovoru. Projevíte nějaký náhled, někteří ze společnosti jej schvalují, jiní vystupují proti němu, vy se hájíte proti námitkám, odpůrci buď se vzdávají před silou vašich důvodů nebo setrvávají ve svém odporu — avšak znenáhla povšimnete si člověka, který jediný dosud nepromluvil ani slova. Za další debaty díváte se na něho, chtějíce zvědět i jeho mínění. Ale on mlčí dále a výraz jeho tváře je takový, že nemůžete z žádné známky určitě souditi na jeho souhlas či nesouhlas. Dráždí vás tato hádanka i obracíte se na něho s přímou otázkou, leč on odpovídá nějakou bezvýznamnou frází nebo pouhým posunkem, z něhož nepoznáváte pranic. Zdvořilost neb jiné okolnosti vám brání, že nenaléháte důrazněji na mlčícího, avšak jeho mlčení vám vadí, rozčiluje, popouzí vás. Bezděky kladete za jeho přemýšlivé čelo všechny možné účinné námitky a snažíte se potříti ty domnělé, nevyslovené remonstrace, bádajíce po účinku svých slov na té záhadné tváři a zapomínajíce pro ni na ostatní, sebe výmluvnější odpůrce. A když debata ukončena, aniž jste vyloudili nějaký projev té němé osoby, jste neuspokojeni a zaměstnáváte se v duchu jejím mlčením déle, nežli všemi bystrými a pádnými protidůvody, které jste od jiných slyšeli.

Ovšem, delším obcováním se někdy přesvědčíte, že za tím mlčením nevězelo pranic nebezpečného. Je to zkrátka člověk flegmatický, člověk líných úst, který mlčel v tomto případu tím spíše, poněvadž ho předmět rozpravy nezajímal nebo poněvadž se snad obával, že by účastenstvím v ní mohl prozra-

diti nedostatečnou znalost věci. Ale jinak bývá takový mlčitel nepohodlným společníkem. Vidíte-li intelligentní tvář s dumavým čelem a hloubavým okem, a snažíte-li se marně otevříti mlčelivá její ústa, pociťujete tíseň, máte se na pozoru, je vám jako na blízku neurčitého nebezpečí.

„Tiché vody břehy ryjou" praví již přísloví, vyjadřujíc nedůvěru lidu k osobám mlčelivým, v sebe uzavřeným. Člověk hovorný za krátko odhaluje nám celou svou vnitřní podstatu, ač není-li pokrytcem nebo diplomatem, užívající řeči jen k zastírání svých pravých myšlenek. Ale jak dlouho trvá mnohdy, než zbádáme nitro člověka nemluvného! Tu často musíme souditi jen z poruzných činů, z výrazu tváře a posunků, musíme provozovati fysiognomiku, čtenářství myšlenek a leckdy dobíráme se nesprávného úsudku na pochybných těch základech.

Ovšem, někdy je čtení myšlenek velmi snadné. Na příklad: V této době proháněji se ruzné myšlenky mou hlavou, které zde nepíšu a nenapíšu. A přece vím, že tisíce českých čtenářů docela dobře vědí, jaké jsou ty myšlenky, jež si nechávám v péře. Ba, ještě více: také já vím, co si tisíce čtenářu v té době myslí a vím, že jsou to právě tytéž myšlenky, které probíhají mou vlastní hlavou. Hle, jaké je tu snadné dorozumívání mezi námi, bez psaní, bez mluvení, bez posunku, pouhou divinací, která je ostatně tak snadná a prapřirozená, že ani nezasluhuje názvu divinace.

V takových dobách by skoro ani nemusily vycházet časopisy. Lidé, kteří se potkávají na ulicích, pohlédnou tu jen druh na druha a vymění v tom jediném pohledu celý úvodní článek.

Ale za normálních poměrů je čtení myšlenek řemeslem dosti nesnadným. A možno snad říci, že většina lidí je nakloněna, čísti s čel svých bližních spíše nepříznivé nežli příznivé myšlenky. Pořekadlo: „Kdo mlčí, zdá se souhlasiti", není správné ve smyslu všeobecném. Pokládámeť mlčení za souhlas jen tehdy, je-li provázeno takovými známkami, jež souhlas projevený slovy nahražují. Kde však takových známek není, je mlčení ostatních vždy povážlivé a spíše znamením odporu.

Mlčení ostatních může býti někomu příjemno, ale jistě ne na dlouho. Vzpomínám si tu na jednoho „pana direktora", o němž jsem slyšel vypravovat. Odbýval každý den večer „raport", k němuž se dostavili hospodářští adjunkti, lesník, zahradník, šafář, poklasný, ovčák — zkrátka všichni jeho podřízení, aby tu referovali o pracích za tu dobu vykonaných a přijali instrukce na zítřek. Ředitel měl tu arci hlavní a rozhodné slovo, ale mnohdy zjednávali přece i podřízení průchod svému mínění, hájíce se proti výtkám nebo činíce uctivé námitky proti tomu neb jinému nařízení, které mívaly nejednou za následek změnu v původním úmyslu ředitelově. Jednou usmyslil si týž zavésti nějakou novotu v hospodářství. Ale hned o prvním raportu, kdy ji podřízeným oznámil, bylo patrno, že ji neschvalují. Ačkoliv si netroufali odporovati zásadě samé, činili přece rozličné námitky se stanoviska praktického a výraz tváří jejich dosvědčoval, že v nitru i zásadu pokládají za pochybenou. Museli se podrobiti, ale prováděli vše neochotně a při každém následujícím raportu vytasil se ten onen s nějakým neúspěchem, který měl dokazovati, že nový systém

v praxi se neosvědčuje, a ze živého vzplanutí všech očí, upřených vítězně na direktora, zřejmě vysvítalo, že i ostatní jsou téhož náhledu. Šéf arci vyvracel různé ty námitky, rozčiloval se znenáhla tím patrným všeobecným odporem a konečně, když jednou opět podobné remonstrace jej podráždily, rozkřikl se, že on je tu, aby nařizoval, co se má v hospodářství díti, ostatní pak že mají prostě rozkazy jeho vykonávati, že ode dneška nebude trpěti žádných dalších odmluv a ti, kdož nechtějí jednati dle jeho vůle, že mohou zkrátka jíti. Basta! Od té doby stáli podřízení při raportu mlčky s pokorně svěšenými hlavami, odpovídali jen prostě na to, po čem se jich ředitel přímo dotazoval, a poslouchali němě jeho výklady o novém systému. Šéf z počátku horlivě vysvětloval jeho přednosti a pozoroval tváře podřízených, zdali je přesvědčil; ale když viděl stále jen ty pokorně skloněné postavy, jež trvaly v hlubokém, vynuceném mlčení, začala horlivost jeho ochabovati a den ode dne scvrkaly se jeho samomluvy, nového systému dotýkal se řidčeji a řidčeji, pak již zmiňoval se o něm jaksi ostýchavě, nepohlížeje přitom na své podřízené, až konečně nový systém bez hlesu zapadl nadobro...

Ano, mlčení nebývá vždy příjemné tomu, kdo je způsobí. Umlčí-li někdo násilně všeliký odpor proti svému mínění, bývá to z počátku hezké: můžeť bez vyrušení chvalořečit svému názoru a potírati náhled opačný; ale znenáhla menší se radost z toho mlčení. Důvody, proti nimž nesmí nikdo ničeho namítati, nemají žádné přesvědčivosti; sebe říznější potírání odpůrce, který se nemůže brániti, nepřináší ni zisku ni slávy a konečně začíná umlčovatel, když

slyší stále jen svuj vlastní hlas, pociťovati stesk a obavy v tom mlčení kolem, v tom vynuceném mlčení, v němž jeho zlé svědomí může tušiti ledaco hrozivého, třeba i dusnou tišinu před bouří.

———

Brusařské epištoly.

(N. L. 4. a 16. srpna 1894, č. 213, 225.)

I.

Sedím si tu jako Zeus na oblačném trůně. Po levici mám „Brus jazyka českého“, který sestavila komise širším sborem Matice české zřízená, vydání třetí, úplně změněné a rozmnožené“; po pravici mám oba díly „Černé hodinky“. Hodlám totiž posvítiti na češtinu českých spisovatelů a vybral jsem si proto „Černou hodinku“, kde je mám pěkně pohromadě. Jak živ poprvé usedám na stolici soudnou a pociťuji hrdou rozkoš kritika, na jehož brvách spočívá štěstí a neštěstí všech píšících vrstevníků („současníků“ jest nesprávné, Brus 339). Poznávám, že není na světě povolání krásnějšího. Ó, že jsem to nepoznal dříve, již tehdy, kdy jsem poprvé namočil péro do kalamáře! Sedím tu vysoko, vysoko nad hemžením literárního mraveniště a s úsměvem lehkého sarkasmu shlížím dolů na ty lidičky, z nichž každého mohu, kdy se mi uráčí, zastihnouti drtícím bleskem … Dobře jsem napsal shora: Zeus na oblačném trůně.

Nuže, hezky po řadě. Karolina Světlá. Je mi sice trochu líto té ctihodné staré paní, vzpomínám si, s jakým blahým zanícením jsem před lety četl první knihu od ní — ale není pomoci, musí také pod můj pitevní nůž. Kritik nesmí znáti slitování. Hned sice první větou své vzpomínky — zmínkou o své dlouholeté chorobě — útočí na mé srdce; ale mně není dnes pranic po tklivém nebo rozmarném nebo jakémkoli jiném obsahu těch spisovatelských vzpomínek, pozoruji a zkoumám je pouze po stránce jazykové. „Snášela jsem —" píše Světlá — „osud svůj s velikou resignací —" proč ne raději se sebezapřením (Brus str. 305)? — „a když se mi" — pěkněji by se nesla starší vazba a když mi se (Brus, str. 344) — „známí obdivovali" — přesnější jest podivovali (Brus, str. 213) — „odpovídala jsem jim vroucně, jak si mnohá přítelkyně dosud pohnutě připomíná" — správně mělo by tu býti pohnuta (Brus, str. 287). „Nikdy jsem si nemyslela, že by se mohl osud proti mně nepřátelsky v tom ohledu zachovati —" lépe psáti v té příčině nebo vzhledem k té věci (Brus 227) — „aniž bych byla věřila —" zhola nesprávné místo aniž jsem věřila (Brus, 80). Ostatních méně ryzích, méně správných neb docela nesprávných rčení je v té črtě tolik, že přestávám pouze na vytčení nejnápadnějších: „Stará paní Buriánová, choť to koželuha" (Brus 363) — „V pokoji, jejž (správně: v němž) obýval" (Br. 217) — „celá řada obrázku z kruhů malostranských (Br. 163), kde se pohyboval" (správně: kde se otáčel, Br. 248) — „učinil na matku naši rozhodně příznivý dojem" (správně: zalíbil se

jí docela. Br. 119 a 310) — „před venkovanem tak málo v pražských zpusobech a modách honěným" (správně: zběhlým, Brus 138) — „čímž se vyšinul na podstavec" (správně povznesl se, Br. 401. Tramway se vyšinuje z kolejí!!) — Avšak vidím, že jsem té jediné spisovatelce věnoval bezmála již pul feuilletonu. A to nejsem ještě ani v polovici její vzpomínky. Tak píše nejslavnější spisovatelka česká!

Následuje Adolf Heyduk. Ó slavíku otavský, najisto jsem očekával, že u tebe najdu zhola nesprávnou „čarokrásnou noc měsíčnou"! (Br. 102.) Napsal jsi docela „nejčarokrásnější" — Bůh ti odpusť! A píšeš zcela klidně, že zvonění platilo tobě, jakobys neměl ani zdání, že správně má se psáti: náleželo tobě nebo týkalo se tebe. (Br. 123, 239.) Domníváš se, že druhdy znamená dříve (Br. 123), píšeš nesprávně „dal mně" (správně: dal mi, Br. 409), „s ohledem na jeho stav", „z kruhu dustojnických", „Emil, výborný to jonák" atd. Marně jsi doufal, pokrytče, že našince podplatíš čackým „jakkolivěk", které mne ve tvé vzpomínce překvapilo jako libá fialka mezi kopřivami.

—

Dále! Antonín Klášterský. Z mladých uvidíme, jak nové školy pusobily na rozvoj a vybroušenost jazyka. Pěkně! „Neuměl latinská slovíčka" — místo správného latinských slovíček (Br. 123) — „u kterých ... celé hodiny jsem vydržel" — místo správného vybyl, obstál nebo vytrval (Br. 394) — „a tak ... šel jsem" — místo správnějšího tedy (Br. 360) a j.

Ještě hůře představuje se Jan Antoš. Netřeba ani nahlédnouti do Brusu, abyste poznali, že rčení „rozloučil jsem se s jeho vzdušnými galeriemi, střeženými plátěnými rytíři mezi okny“, nemůže býti správné. Střeží rytíři galerie nebo jsou rytíři sami střeženi? A ti plátění rytíři (v Sokolovně) prý „nechávají se rozebrati v šermířskou předstěru, rukáv, rukavici a kukli“ — místo správného: dávají se rozebrati (Br. 206.). „Podobný případ“ místo lepšího příhoda (Br. 204) — „vydržel jsem seděti“ „myslet“ místo správnějšího „mysliti“ (Br. 190) „nadchází mi doba“ — správně nastává (Br. 194) „vyvolala ve mně pojem“ správně způsobila (Br. 403) — toť několik jen málo ukázek, jak tento mladíček nakládá s nešťastnou češtinou.

Adolfa Černého nechám stranou; snad by se vymluvil, že je více Lužičanem nežli Čechem.

Za to o Gabriele Preissové mohlo by se mysliti, že „tomu, kdo v rákosí (totiž na Moravě) sedí, snadno dělat píšťalky“. Ale chyba lávky. Koketuje sice ve své vzpomínce rčeními jako „na hrůzu veliké“, „pro moje hábky“ a p., ale vedle toho neostýchá se psáti: „Odtamtud se to tak hezky dívalo“ (Br. 363), „já s tím byla spokojena“ — správně tím (Br. 343), „v potůčních kamínkách“ — správně potočních kamíncích (Br. 18 a 27), při kamínkách by každý spíše myslil na malá kamna „úžeji“ — správně „úže“ (Br. 88) — ba dokonce „aby si loučení dlouho nebrala k srdci“, bezpochyby ani netušíc, že místo toho nešvaru máme krásné, ryzí rčení „aby se nad loučením dlouho nezabírala“ (Br. 90).

M. A. Šimáček přispěl básní, a českých veršů my filologové již dávno nečteme, abychom si marnou zlostí zbytečně nekazili zdraví — pravím marnou, neboť pánům na Pegase marno kázati a sypati před ně plné hrsti nejkrásnějších, ryze českých úsloví: ti náduti zatvrzelci setrvají při své ohavné, z germanismů, gallicismů a kazimluvu slátané „řeči bohů" — ó té blasfemie! Bohové jsou ovšem povzneseni nad všední mluvnici a malicherný pravopis!

Přecházím tedy k Aloisu Jiráskovi. Spisovatel takového jmena měl by věděti, že lépe jest psáti „na označenou času" než „na označení" (Br. 71 a 72), měl by věděti, že — že — hm hm — Nikoli, nevěřím v bílou vránu! Ovšem má v „Černé hodince" maličkost pouze na dvě stránečky a ještě zajisté je pouhá náhoda, že se na nich nedopustil hrubších nesprávností... Ale takhle mi nevyklouzne! Ohlédnu se po některé jeho delší práci. Třeba zde — „Tčevská hranice". Nahledněme v kteroukoli stránku. „Byl unaven, ale vydržel to" — „jel kolem" — správně: mimo (Br. 163) — „svých nejbližších krajanů, horáků to z Náchodska" — „Ten dvojí hranici zasluhuje" — správně měl tu býti genitiv. (Br. 415) — atd. Jest sice patrno, že pilně studuje staré spisy a řeč lidovou, a přece ani on nepíše češtinou veskrze správnou.

Pokračujme! Dr. Jiří Guth: „Intimní listy z cestovního denníku." Nu, víme již, jaká bývá čeština takových kočovníků, načichlých cizotou ze všech koutů světa. „Já v české jsa pohroužen myšlenky", praví na druhé stránce své cestopisné vzpomínky. To dostačuje úplně. Jsou to asi pěkné české myšlenky, když spisovatel nezná rodného

svého jazyka ani tou měrou, aby věděl, že neříká se pohroužen, nýbrž pohřížen nebo pohrouzen, v infinitivu pohříziti nebo pohruzovati (Br. 243). Má úcta, pane doktore!

Panu Jiřímu Bittnerovi dám pardon; je vlastně herec a spisovatelství provozuje jen mimochodem, z pouhé ochoty. Ostatně, že naše divadlo není školcu pro správnou češtinu, ví každý.

Následuje Božena Viková-Kunětická — Avšak poznávám, že takto napsal bych feuilleton, jehož délka by odstrašila i nejsvědomitějšího čtenáře. Bez toho se obávám, že hlouček jich už nyní povážlivě zřidnul; většina přečtla si jen úvod, mrkla pak okem po následujících sloupcích a když tam zahlédla samé Br. 217, Br. 350, Br. 411 atd., poroučela se s náležitým respektem učenému autoru a zašla si raději mezi lokálky nebo do Soudní síně. Ujišťuji Vás, že mne samého to ustavičné Br. Br. Br. Br. netěší, ale což naplat, když v takovém učeném článku musíme nezbytně citovat, hodně mnoho citovat — rozumí se, že ne duchy (po duchu nebývá v nich často ani památky), nýbrž doklady, střízlivé doklady! Musím tedy volky nevolky citovati dále Br. Br. Br. Br., ač je mi z toho opravdu brrrrr — totiž z té češtiny našich spisovatelu!

Všechny je tedy probrati nemohu. Musím přeskakovat. A skočím hned k Františku Heritesovi. Začnu čísti uprostřed: „S přítelem jsme jeli do ***. Učinili jsme návštěvu u rodiny *** —“ Nesprávné! Neříká se činiti nebo dělati návštěvu, nýbrž prostě navštíviti nebo býti návštěvou (Br. 111). „Neměl jsem čest znáti paní domu“ — Kolik slov, tolik téměř chyb! Předně: nečeské „paní

domu" slušelo by nahraditi ryzím „paní domácí" (Br. 134) a pak „m á m č e s t z n á t i" jest hrubý germanismus; správně píšeme za č e s t s i k l a d u, j e s t m i k e c t i (Br. 104). Měl tedy Herites celý ten odstavec napsati takto: „S přítelem jsme jeli do ***. Navštívili jsme rodinu ***. Nebylo mi ke cti znáti paní domácí." Myslím, že má čtenář dosti na té malé ukázce Heritesovské češtiny.

Opět malý skok a jsem u R. E. J a m o t a, u něhož z obzvláštní sympatie prodlím trochu déle. Začíná vtipkováním o mladíkovi, který se „zarděl n e j č i s t š í m studem". Nerozumím dobře tomu rčení, avšak má-li znamenati, že mladík pocítil pravý, nelíčený, hluboký stud, měl by se spíše zardíti studem sám autor, že nezná příslušné stati v Brusu na str. 105. „Podle všeho" — píše Jamot o několik řádku doleji — „chrání jej anděl strážný p ř e d l i d s k o u o s t u d o u". Avšak při slovese „chrániti" užívá přesná mluva pouhého genitivu (Br. 142); správná vazba by tedy byla: „Podle všeho chrání jej anděl l i d s k é o s t u d y". Jamot asi namítne, že snad ani nejbohatší bájesloví nezná nijakého anděla lidské ostudy... Ale sofistikou se nevykroutí — co mu vadilo užiti o několik řádku níže přesné vazby při slovech „chránilo jej před světskou hanbou", kde přece nemohl nastati žádný dvojsmysl? „Co i m n e tento stud o p u s t i l", není také přesno; mělo tu býti „co i o d e m n e tento stud o d e š e l (Br. 230). „O něco později dostal jsem v y p l a c e n ý honorář v o b n o s e šesti zlatých" jest veskrze nesprávné, zejmena určité příčestí v y p l a c e n ý (Br. 275), a místo v o b n o s e bylo by lepší s u m o u nebo prostě „šest zlatých h o n o r á ř e" (Br. 216).

A dále chyba za chybou: šel jsem poprvé v životě" — správně: jak živ poprvé (Br. 431), „moji slávu se mnou sdílel" — správně: o moji slávu (nebo mojí slávou) se mnou se sdílel (Br. 319), „vznešená nálada duševní, v níž jsem se nalezal" — správně: vznešená míra (chvíle, hodina) duševní, v níž jsem byl (Br. 196 a 197); náladu možno připustiti jen v mluvě vědecké, jinak budiž nechutný ten germanismus i s nesprávným rozmarem z dobré češtiny naprosto vyobcován a nahrazen ryzími úslovími, z nichž doporučiti sluší zejmena roznechutiti někoho, místo nesprávného přivésti někoho v špatnou náladu (Br. 311), „jak spisovatelská sláva vypadá" — správně: jaká je na pohled (Br. 397), „musí to býti něco ohromného" — správně: jest to zajisté něco ohromného (Br. 189), „nejeden student ukazuje je s úctou druhému" — správně: „student studentu je ukazuje" (Br. 151). — Jsem teprve na třetí stránečce Jamotovy vzpomínky, ale myslím, že je těch ukázek již vrchem dosti a jedinou slabou omluvou váženého jinak autora že může býti jeho vlastní kajicné přiznání: „Osud ze mne spisovatele míti nechtěl a pletú-li se posud někdy mezi spisovatele, je počínání moje podobno passí, s níž někdo v pozdějších letech vyřezává lupenkou klece, kalamáře a jiné užitečné věci." Již to slovo užitečné svědčí, že by byl pan Jamot lépe učinil, kdyby místo spisovatelské „passí" byl také raději zvolil pěstování řezby lupenkou.

Jaroslava Vrchlického ovšem přeskočiti nemohu. Ale spokojím se jen jediným mrknutím, někam doprostřed. „Já prodělával svou periodu

světobolu." Proděla t i díru čteme ovšem u Veleslavína (Br. 293), ale periodu

„Černá hodinka" letí do kouta. Mám jí už po krk dost! A končím svou první epištolu hrozným konstatováním, že nemáme ani jediného spisovatele, který by psal správně česky!!! Ano ani jedinkého. Nahlédl jsem i do druhého svazku „Černé hodinky", kde mi hned na prvních stránkách Svatopluk Čech podal bohatou kytici stylistického bodláčí a plevele, jako „navštěvoval jsem gymnasium" (správně: chodil jsem do gymnasia, Br. 203), „míval jsem dojem", „přikládal jsem jim literární význam" (správně: literární váhu, Br. 403), „slovní výraz" (Br. epištole vytkl několik jazykových poklésku (jest už Br. 111), „bod programu" (Br. 88) atd. atd. — vůbec probral jsem pak na zkoušku i všechny ostatní, zde nejmenované autory a po všem tom mohu s klidným svědomím opakovati onu děsnou pravdu: Naše nová literatura nemá ani jediného spisovatele který by uměl řádně česky!

(Některý budoucí den dále.*)

---

*) Brus sice praví, že slovo pokrok, ač nové, jest dobré, ale přece jeví k »pokroku« patrnou nechuť. Místo »pokroky činiti« doporučuje »prospěchy činiti« nebo »prospívati«, jako chybu vytýká rčení »pokračovati v řeči«, správně »mluviti dále«, a místo obvyklého: (Pokračování) navrhuje redakcím lepší: (Budoucně dále), čehož jsem také s malou obměnou hned vděčně užil A ještě něco: Možná. že páni původci a přátelé Brusu budou mne podzírati (nesprávně: podezřívati, Br. 215) z neupřímnosti a v mém článku sh'edávati potměšilý útok odpovědného nepřítele; že však odpůrcem takovým nejsem, dokáže světle epištola druhá.

II.

Minule jsem tiskem u širší českou veřejnost uvedl*) důkaz, že ani jediný z našich básníků a povídkářů nepíše správně česky. Jeden z nich pomstil se mi dopisem, v němž mé vlastní brusařské epištole vytkl několik jazykových poklesků (jest už do omrzení známo, že poklések píše se s dlouhým é), jako na př. „autor" (správně auktor, Brus str. 82), „rozmarná vzpomínka" (lépe veselá nebo žertovná, Br. 311), „přispěl básní" (lépe přičinil báseň nebo napomohl básní, Br. 289), „malý skok" (spr. skůček, Br. 420) atd.

Nuže, aby snad i tuto druhou epištolu nestihl stejný osud, odkládám již učenou kuklu, kterou jsem si v prvním článku na postrašení soudruhů belletristů navlékl, a přiznávám se upřímně, že nejsem o nic učenější jich. I já do nedávna při zmínce o Brusu pociťoval asi takové mrazení, jaké mi za dětských let pobíhalo po zádech, když jsem slýchal o pekelném žaltáři, přikutém na řetěze ke zdi čarodějnického brlohu. Ale konečně odvážil jsem se prohlédnout si z blízka domnělé strašidlo. Pořídil jsem si to dílo sám a tu jsem shledal, že Brus je vlastně kniha dosti nevinná, ba do míry dokonce i dobrá a užitečná.

Pozoruju sice v duchu, jak při posledních slovech moji kollegové belletristé ustrnule zadívali se

---

*) Slovo »uveřejniti« nelíbí se také Brusu. Doporučuje místo něho rčení: na jevo vynésti, u veřejnost uvésti, tiskem oznámiti« atd. Já jsem shora volil vazbu, která se mi zdála býti nejpřesnější — kromě toho jest ještě o hezký kousek delší než vazby Brusem doporučované!

na mne a patrně nevědí, mají li se smáti nepodařenému žertu či co.

Přes to neodvolávám z oné chvály Brusu ani písmenky.

Již zevnějšek té knihy není nikterak strašidelný. Není to žádný missál s těžkými koženými deskami — soudruhům belletristům bude se to zdáti pravděnepodobným, ale ujišťuji, že není na Brusu nic koženého a že nepáchne ani dost málo plesnivinou. Ani čerti nejsou na něm namalováni. Jediné co na titulním listě poněkud zastrašuje, jest ona „komise širším sborem Matice české zřízená". Čtenáři totiž vytane hned na mysli legie různých komisí, které mnohá již léta zasedají v jakýchsi tajemných, zraku a sluchu lidskému nepřístupných sklepeních starobylé naší radnice a budou tam snad zasedati do soudného dne. A což teprve matiční komise! pomyslí si čtenář. Ale chyba lávky! Z úvodu knihy může poznati, že komise k uspořádání nového vydání Brusu zřízena byla r. 1891, že téhož roku počala své práce a že je ukončila na jaře r. 1893. Byla to tedy výjimečně komise ku podivu hybná a svižná. Proč nepřeje nám osud, abychom stejně rychle jako správné češtiny domohli se na příklad zdravé pitné vody?!

Ale vrátím se k zevnější úpravě Brusu. Má vzezření dosti přívětivé, ba skoro švihácky moderní. Ani formát není neohrabaný. Z nouze vejde se celé to evangelium ryzí češtiny do obyčejné náprsní kapsy, což je znamenitou výhodou pro společenskou konversaci. Brus může nyní každého provázeti do společnosti, do soukromých a veřejných zábav. Budeš li v pochybnosti o ryzí českosti některé zdvo-

řilustky, nahlédneš úkradkem do svého Brusu a poopravíš ji jako před ručním zrcadélkem svůj účes. A za krátko bude salonní hovor český vybroušen do tak útlých a stkvělých hran, že staneme se v pravdě Francouzi východu.

Poslechněme si jen takovou na matičním Bruse uhlazenou rozprávku budoucnosti!

Pán: Podivuji se*) Vašemu vkusu, slečno.

Dáma: Upřílišujete, pane.

Pán: Neupřílišuji, nébrž jsem v pravdě unesen tenkým, hebkým a něžným**) Vaším smyslem pro všeliké umění.

Dáma: Tato skladba líbí mi se ven a ven.

Pán: Líbí-li se Vám i skladatel.

Dáma: Není-liž jím onen mladý muž s černými plnými vousy?***)

Pán: Ano. Slyším, že zamiloval slečnu Stříbrnou.

Dáma: Ah! A oblíbila-li též ona jeho?

Pán: Dosuzuji se z rozličných věcí, že si ho vzala do srdce.†) Avšak pochybuji, že se jí vyznal ze své obliby. Ošťádá se.††)

Dáma: Slečna Stříbrná je trvám pospovykaná.†††)

---

*) Správněji než »obdivuji se«. Br. 213.

**) Místo slova jemný navrhuje Brus »hebký, tenký, něžný« atd Z opatrnosti užil jsem všech tří slov najednou.

***) »Plnovous« je hrubý germanismus. Br. 240.

†) Br. 412.

††) = ostýchá se. Br. 430.

†††) »Spovykaný« nebo »zavyklý« znamená asi jako »rozmazlený« Br. 418. Zbytečné trochu nahrazuje se nejlépe předponou po —, tedy »pospovykati« = »trochu rozmazliti« Br. 370.

Pán: Ano, jest zavyklá. Avšak i při něm je třeba zamžiti oči k některým vadám. Ovšem, uměním zastěňuje své soky atd.

Avšak vidím, že také upřílišuji či přesoluji. Tak nezvykle by celkem nezněla brusařská řeč salonní. Snesl jsem totiž do této ukázky kde jaké obzvláštní rčení z nového Brusu a třeba doznati, že takových zvláštnustek není v něm příliš mnoho. Ještě z předešlého vydání byl bych mohl sestaviti ukázku mnohem šťavnatější.

Marně jsem hledal v novém vydání hojných těch krásných a ryzích pořekadel, jimiž staré vydání oplývalo. Ani stopy tu po rčeních: „býti v chobotu (nesnázi)", „přes přívory něco vléci" nebo „přes pařezy váleti" (místo germanismu „přitáhnouti co za vlasy"), „klásti něco na dlouhá povřísla" (etwas auf die lange Bank schieben), „přes přívoru vrci" (über die Schnur hauen), „dávati komu skrze sklo lízati" (někomu lichou naději dělati), „vysychá mu roh" (jest na holičkách), „propekl pánvičku" (má „smulu") a přemnohých jiných úslovích podobných, jimiž starší Brus hodlal obroditi českou konversaci. Zdá se, že nynější komise byla v té příčině střízlivější.

Někdy marno bývá leštiti starožitnosti, rezem úplně rozežrané. Ty již nehodí se jinam než do musea nebo do skladu antikvit a rarit, kde si je může vybrat milovník takových věcí. Z lidí ostatních sotva komu se zachce „vrci přes přívoru", nechť je to rčení sebe ryzejší.

V umírněnosti jest vůbec přednost nynějšího vydání. Přikazuje opravy jen při chybách zřejmých a nepochybných, přestávajíc jinde na pouhém přání.

aby místo ustálených nesprávných neb nečeských tvaru a úsloví raději užíváno bylo rčení přesných nebo aby vedle oněch přihlíželo se také k zanedbávaným ryzím obratům starším, s čímž souhlasiti muže každý, poněvadž jest literárnímu rozvoji jazyka tím prospěšnější, čím větší výběr a zásobu rozmanitých vazeb spisovateli poskytuje.

Avšak pánové měli ve své shovívavosti pokročiti ještě dále a vedle správnosti, ryzosti atd. položiti větší váhu také na ustálené užívání v mluvě lidové a v novodobé literatuře české.

Na příklad — proč doporučovati z nepatrných filologických skrupulí místo slov „obdiv, rozmar, nálada, zájem atd." slova jiná, když slova ona do spisovné i obyčejné řeči již dávno se vžila a přesně označují pojem, k jehož úplnému vystižení mnohdy navržená náhrada nepostačuje? Každý cítí, že mezi „obdivem" a pouhým „podivením" je vážný rozdíl, že by tedy bylo skutečným krokem zpět, kdyby místo správného (jak Brus sám uznává) „obdivovati se čemu" všude proniklo nejsprávnější (dle Brusu) „podivovati se čemu", že i „rozmarná báseň" liší se jakousi, nechť sebe jemnější nuancí od navržené „žertovné nebo veselé básně" atd.

Slov „čarokrásný, skalopevný, sněhobílý, bleskorychlý, stříbrojasný, medosladký" a mnohých podobných neužívali ovšem spisovatelé doby veleslavínské a starší, avšak užívali jich téměř všichni spisovatelé novější snad po plných sto let. A toto stoleté obecné užívání má váhu tak velikou, že proti ní klesá námitka nedosti správného tvaroslovného složení. Jest jimi protkána tak hustě celá nová literatura česká (zejmena básnická), že již naprosto

nelze vytrhnouti je bez porušení celého pletiva jejího.

Jiný příklad: Brus upozorňuje, že „vlas" a „vous" nejsou jmena hromadná, že slova ta v jednotném čísle znamenají toliko jednotlivý vlas a vous, nikoli vlasy a vousy vubec. Nemá se tedy říkati: „tento muž má krásný vous a vlas", nýbrž „má krásné vlasy a vousy", a slovo plnovous jest pouhý nesprávný překlad německého „Vollbart". Dobrá. Ale na celém novočeském Parnase bilionkrát rýmuje se „vlas" na „jas", „klas", „řas" atd., nikdo, kromě několika přísných brusičů jazyka se nad tím dosud nepozastavil a teď najednou mají se všechny ty básně státi odstrašujícími příklady jazykové nesprávnosti a snad šmahem ze školních knihoven býti vyloučeny, aby se jimi nekazila mluva budoucích pokolení?

Páni z Brusu namítnou snad, že podle své povinnosti prostě upozornili na zřejmou nesprávnost a že chtěli jen zabrániti, aby budoucně nesprávnosti té se neužívalo. Ale nebylo by lépe v takových věcech vubec zamhouřiti přísné oko, než činiti pokusy, aby každých deset dvacet let novými opravami spojitost literárního rozvoje byla přerušována a tvořily se uměle archaismy, jež by starší dobré spisovatele odcizovaly zbytečně mladším generacím? A což obhájí-li se spisovatelé prostě, že „vlas" místo „vlasy" jest pouze jedním z obyčejných básnických tropu, že to synekdoche, v níž obrazně klade se jednotný počet místo množného, jako když pravíme, že dívka má ružový ret, že role kyne plným klasem atd.

Avšak ani toho by nebylo třeba. Stoleté obecné užívání stačilo, aby slovo „vlas" mohlo se bráti i ve významu hromadném, a při tom zůstane najisto. Ba, možná, že budoucí vydání Brusu již také dovolí nešťastný „černý plnovous" místo správných „černých plných vousů", což je beztoho asi takové, jakobys místo „plný profesorský sbor" řekl „sbor plných profesorů".

A ještě jiný příklad. Brus důtklivě upozorňuje, že pravý význam slova „jemný" je buď jímací (na př.: jemná zbraň, kterou lze jímati rukou) nebo dojímavý, příjemný nebo konečně snadno (učení) jímající, chápavý, bystrý, a proto doporučuje, abychom za jemný v obecném nyní nesprávném smyslu užívali slov hebký, drobný, tenký, něžný. Ale při slově jemný ustálil se v nové spisovné češtině zvláštní pojem, který není vystižen žádným z uvedených slov. Brus doporučuje „tenká příze" místo „jemná příze", ale příze může býti tenká a přece ne jemná, jako jemný pokyn není vždy něžný, jako drobný písek a jemný písek může býti dvojí atd. Slovem „jemný", jak se ho nyní užívá, vyznačuje se asi to, co vyjadřuje se francouzským fin a německým fein, ale zároveň se zvláštním ještě přídechem měkkosti, hebkosti neb i libé dojímavosti, jako by v tom ještě lehounce dozníval starší význam toho domácího slova. Zkrátka nová čeština hledala slovo pro zvláštní pojem, jejž dobře cítila, ale k jehož přesnému vystižení dosavadní domácí copia verborum nestačila, tu vyskytlo se slovo „jemný", některý spisovatel bez okolků sáhl po něm, jiní učinili totéž a dlouhým užíváním ustálil se do nejsubtylnějších nuancí zvláštní nový význam toho slova.

Je to neštěstí? Není to spíše zisk? Máme snad proto, že „jemný" ve starých Letopisech Trojanských znamenalo jen to, co jímá nebo co se jímá, vrátiti mu onen starý smysl, v němž slovo to už dávno nikdo nepojímá a pro nějž máme případné výrazy jiné, jako jímací, dojímavý, vnímavý atd. a hledati pracně zase nová a málo případná slova pro pojem, který v literatuře celého století i v mluvě již s tím slovem srostl?

Nebylo by takové konání spíše svévolným obrušováním jemných, staletou součinností spisovatelstva utvořených facett a finess řeči spisovné, nežli skutečným vybrušováním jazyka?

Ale rád přiznávám, že ani takových bezohledných oprav není v novém Bruse příliš mnoho a že se zdá, jako by stanoviska brusičů a spisovatelů postupem času víc a více se sbližovala. A přátelský kompromis mezi oběma stranami jest zajisté žádoucí. Spisovatel ať ohlédá se po výsledcích studia jazykozpytného a kde může z nich těžiti pro skutečné vytříbení svého jazyka, nechť užívá jich vděčně; strážcové jazykové přesnosti a čistoty pak nevažtež rozmach tvořících duchu pouty příliš krutými a mějtež na zřeteli, že kvetoucí řeč spisovná stále musí bujeti novými a novými formami a že v boji myšlenky se slovem správnost mrtvé litery leckdy musí ustoupiti potřebám živého a oživujícího ducha.

— —

Vůně.

Také návrh literární reformy.

(N. L. 30. prosince 1894, č. 359.)

Myslím, že už je zase pilná potřeba, aby se někdo vytasil s nějakým novým literárním heslem. Naturalismus, symbolismus, dekadentismus — všechno jest již léta staré, tak že se pravý literární dandy pomalu ostýchá ukázati se v tom na Příkopech. A skoro půl roku neobjevil se vůbec žádný nový reformátor našeho písemnictví. Vím sice, že asi některá literární modistka (většinou bývají ovšem mužského pohlaví) jest již na cestě do Paříže, aby naši budoucí jarní sésonu osvěžila nějakým z brusu novým programem; ale pravil jsem si: Což musíme vždy jen choditi k Francouzům, Rusům, Angličanům, Němcům? Což není český mozek naprosto schopen, aby sám ze sebe vyvážil nějaký švižný nápad, který by vyhověl obecné žízni po něčem novém?

V usilovném hloubání zabořil jsem čelo do dlaní a když to ještě nepomáhalo, položil jsem si přemítavě ukazováček na špičku nosu — a v tom, tím bezděčným pohybem ruky, byl šťastný nápad la-

pen! Mám tě, vítězný znaku nové literární školy — mám tě, po věky odstrkovaný, potlačovaný, umlčovaný nose!

Posuďte sami.

Hlavní vadou dosavadní literatury jest, že téměř úplně zanedbává jeden důležitý smysl člověka. Básně, povídky a romány pečují horlivě o pastvu zraku čtenářova, malujíce mu své hrdinky co nejnázorněji až po konec růžového nehtu a po špičku atlasového střevíčku, shledávajíce také všechny barvy spisovatelské palety pro věrné vylíčení krajinné stafáže; i sluch bývá štědře obmýšlen rachotem hromu, šuměním lesa, hrčením potůčku, šveholením ptactva a zvoněním dívčích hlasů; nejetheričtější báseň bývá všeho chutí sladkých zraku, medových rtů, trpkých vzpomínek, hořkého zklamání atd.; ba, i pro požitky hmatu namahá se literatura popisem hebkých kadeří, měkkých dlaní, pružných ramen, drsné skutečnosti atd. — jenom čich je ubohým, odstrčeným pastorkem, na něhož nepamatuje téměř nikdo.

Vezměte kteroukoli knihu do ruky a hledejte tam něco pro svůj nos. Tu a tam jako oásu v poušti najdete osamělou vonnou kadeř nebo ambrový dech kvetoucího luhu — a dosti! Kolik přerozmanitých libých a nelibých zápachů jest na světě a jak pramálo jich dosud zachytilo péro belletristy! Všimne-li si kdo výminkou čichové stránky světa a života, obmezí se na všeobecné a neurčité: vonný, libě nebo nelibě páchnoucí, jako by nebylo nesčíslných různých odstínů vůně a zápachu.

Ano, hlavním nedostatkem dosavadní literatury jest, že nevoní. Je to hluchý květ, který sice hraje

všemi barvami, ale jemuž nedostává se nejhlavnějšího, vlastní duše květin: vůně!

Vidím překvapení všech nastávajících reformatorů, že sami nepřipadli na věc tak blízkou, ležící v nejvlastnějším slova smyslu přímo před nosem. Kdož by tu nevzpomněl na staré Kolumbovo vejce? Každý z těch pánů má nos, někteří důkladný nos, jejž strkají do všeho na světě a jímž vyčenichají na míli každou mravní a jinou hnilobu; ale kde mohli nosu svého upotřebiti nejlépe, tam jako by ho ani neměli. Všichni ti neuprosní soudcové našich knih ozbrojují oko své lupou, aby v každé mrvě mohli viděti břevno, naslouchají nejslabším šelestům v našich útrobách, aby mohli pronésti svou zdrcující diagnosu, ohmatávají se všech stran, ba i „chutnají“ — či vlastně „nechutnají“ současné literární plody; ale aby také p ř i v o n ě l i ke knize, vydané jim na pospas, to nenapadlo z nich nikomu. Teď to mají. —

Ano, já jediný seberu jim teď všechnu slávu před nosem. A vy všichni prahnoucí po ruchu a změně, zde jsem s novým praporem! Mladí talentové, jichž plamenné ctižádosti nestačí, aby jmenováni byli vedle jiných neb dokonce po jiných, ale kteří touží po slávě Tamerlanů, trůnících na troskách a mrtvolách všeho, co bylo s nimi a před nimi; netalentované, kterým úzkoprsost a zabedněnost nynějších vládnoucích koterií brání také vyniknouti na českém Parnassu; starší pánové, kterým se nevzdává náležitá reverence a kteří vítají každou vlnu, jež by je mohla vznésti opět na povrch a napojit jejich sluch lichotným, pochvalným šumem, kterého již bolestně postrádali; i ti ostatní, kteří milují zkrát-

ka každou osvěžující bouřku a veselou řež — vy všichni pospěšte sem a shrňte se vukol mne! V boj proti té hluché, vyčichlé literatuře nynější! Nic nedbejte, že zpátečníci a šosáci nenastaví jen klidně záda našim karabáčům, nýbrž povstanou proti nám se všemi těmi nízkými zbraněmi, jimiž doráží se na každou novou pravdu, na každou novou, smělou myšlenku. Sražme se v pevný, svorný šik proti nim, velebme se navzájem, vítejme jako genia a křišťálové ryzí povahu každého, kdo se přidá k nám, a prohlašujme za blbce a padouchy všechny, kdož opováží se jen dost málo pochybovati o naší neomylnosti. Hlavní však jest: nezapomeňte nikdy, že já to byl, od něhož vyšel podnět k ohromnému převratu, jen už náleží budoucnost!

Ale již k věci. Literární budoucnost naleží nosu. Povrženému, po staletí nespravedlivě utiskovanému nosu. Vždyť byl chudák dosud téměř jako nepočestný vyloučen ze svatyně písemnictví. Jenom nejkrásnější řecký nebo orličí směl se někdy jako z milosti objevit v pozadí sáhodlouhého popisu. Jinak psalo se o nosu leda jen s ironií, s posměšnými útržkami a pošklebky: vždyť znáte Wahlovské nosové epigramy, znáte „Nos“ Gogolův. Tomu bude nyní jinak. Po staletém ponížení vstoupí nos v popředí literárních dějin, stane se zářivým majákem příštího věku.

Nazírání na svět, pozorování života jsou od nynějška zastaralá, překonaná stanoviska. My spisovatelé nové školy nebudeme život pozorovat, nýbrž čichat. Nejmodernější literát zavře oči, zacpe si uši a bude jen větřit po těch nesčíslných subtilných

odstínech vůně, které unikaly tupému čichu přežilé literatury dosavadní.

Celé světové písemnictví od Homéra až po dnešní den jest jediným ohromným poblouzením. Všichni ti Aischylové a Sofokleové, Danteové a Shakespearové, Göthové a Byronové kráčeli světem jako bez nosu, nemajíce čichu pro tisíceré vůně a zápachy, které je obklopovaly. Stará, do omrzení známá vůně růží a fialek byla téměř jediným parfumem, kterým tu a tam napouštěli svá díla. Schiller miloval prý zápach nahnilých jablek; ale v jeho spisech nenajdete nejmenšího sledu po té zálibě. A pohleďte na moderní naturalisty: zevrubně líčí vám špinavé hadry, brlohy bídy a pelechy neřestí — ale který z nich zachytil a vystihl věrně na př. tu zvláštní směs podivuhodných, svérázných zápachů, jakou dýší za letních dnů ulice městské a jež i našim českým literátům nabízí se ke studiu téměř na každém kroku matičkou Prahou?

Zkrátka, celá dosavadní literatura je se stanoviska nosu bezcenná, starou budovu třeba strhnouti do základů a položiti základy z brusu nové. Jak asi se bude psáti nadále, ukáže čtenáři nejlépe úryvek z novelly, uchystané pro nově založený časopis „Resedu", jenž stane se orgánem naší nejnovější školy:

„Náš hrdina vystoupil na balkón. Chřípě jeho výrazného, orličího nosu se jemně pohybovaly, vdechujíce rázovitou, poutavou směs vůní, jakými vyznačuje se podzimní jitro v té staré čtvrti města; cítil jsi v tom dech vlhké hlíny a tlícího listí dole v parku protějšího šlechtického domu; zvláštní aroma plesnivého zdiva, vlahou vůni jitřního vzduchu,

lehce prodchnutého parfumem kouře, valícího se z okolních komínu; opojný zápach čerstvě pražené kávy, který sem zalétal odkudsi ze sousedství; jemnou vuni právě vypraného prádla, rozvěšeného na vedlejší pavlači…" atd. atd.

Možná, že čtenářstvo tuto první ukázku shledá slabou; ale na tom nezáleží. Hlavní je smělé vztyčení nového praporu, založení nové školy; co a jak se potom bude psáti, jest věcí zcela vedlejší. Ostatně, kdož také dbá o zásluhy pouhého pracovníka v době, kdy každý pachtí se po slávě smělého reformátora, po té slávě opojné, kteréž jsem si dobyl těmito několika řádky — k malé ovšem radosti čtenářstva, jemuž následkem jisté nemilé náhody dnes místo zábavné nedělní causerie dostalo se literárního článku, jakými se poslední dobou hemží celé Čechy.

— —

Dřevěné stavby české.

(Květy 1895, s obrázky.)

Na jaře r. 1881 vylétl jsem si poprvé na Moravu. Zatoužil jsem spatřiti kraj nedotknutý posud nivellujícím válcem moderní doby, kvetoucí ještě nepobledlou pestrostí lidového kroje. Hned, jakmile vlak přejel pomezí české, začal jsem vyhlédati nedočkavě z oken vagónu. Ale nic se tu nepestřilo... Pořád nic, nic... Projel jsem Hanou, nezočiv ani jediné Hanačky ve známém rozkošném úboru národním!

Pak mne z Polomi dovezl dostavník do Valašského Meziříčí, odtud šel jsem do Rožnova, vystoupil na Radhošť, navštívil Karlovice, jel v poštovním voze „Vsackem" do Valašských Klobúk — avšak i Valašsko mne zklamalo. Viděl jsem sice „húně" a tu a tam červenou vestu s hustou řadou kovových knoflíků; ale což to bylo proti všem těm svérázným krásám, na které jsem se těšil! Poznal jsem ovšem z rysů tváře a celého zjevu, z řeči a konání, že to lid rázovitý, jenž dosud žije svým zvláštním životem a zachoval si v nitru jádro původní; ale pro pouhého výletníka, jenž za svého kratičkého pobytu nemůže vnikati v povahu obyvatelstva, má

hlavní význam jen to, co na povrchu bije do očí a v té příčině, alespoň pokud se týče zevnější úpravy lidu, nebyl jsem tehdáž na Valašsku hrubě uspokojen. Možná, že tím z části byl vinen právě jen muj krátký, přeletný pobyt, čas a směr i zpusob mé cesty nebo jiné nahodilé okolnosti; než, buď jak buď, nemohu vypravěti než co jsem sám viděl a tu nezbývá mi než konstatovati, že onen zářivě pestrý, i v zevnější stránce své úplně neporušený obraz života národního, který mě na Moravu vábil, objevil se mi teprve na další mé cestě od Klobúk k Uherskému Hradišti, na moravském Slovácku, kde stěny chalup i kroje lidu smály se dosud všemi svěžími barvami jarního kvítí.

Co tuto na úkor Valachu napsáno, týká se ovšem — znovu na to upozorňuji — pouze kroje. Že jsou lid svérázný, národně zachovalý, pěkný a bystrý, o tom není pochyby, a že také kroj valašský je velmi hezký, muže viděti každý na naší výstavě národopisné. Ale proč i ten kroj nezachovávají všude a bez porušení?! Proč nezapadl jsem na své toulce Valašskem alespoň jednou do hospody s takovou družinou pěkně po staru oděných chlapíku, s jakými nás bodrý Pelár obveseluje „na posledním groši", a s takovou dvojicí švarných děvic v roztomilém národním šatě, jaká se na nás usmívá v té valašské hospodě výstavní?!

Za to okouzlily mě hned tehdáž příbytky valašské. Podám ten dojem, jak jsem ho za čerstva vylíčil ve feuilletonech uveřejněných ještě téhož roku 1881 (vydaných později, r. 1834, v malé sbírce „Několik obrázků moravských"): „Hle, tamo na blízku stojí jedna taková chalupa valašská, průčelím

ke mně obrácena. Spodek toho průčelí sroubeu je z klád hladce otesaných a vodorovně na sebe položených. Z této plochy vystupuje pouze trámcové obložení dvou něžných okének, jako by na ní visela dvě zrcadélka ve čtyrhranných dřevěných rámcích. Na obou čtyrhranných prkénkách, nyní odklopených, jimiž se okénka na noc uzavírají, vymalováno jest uprostřed červené srdce. Uzounká stříška odděluje spodek od štítu. Tento skládá se z prken, sestavených paprskovitě na způsob vějíře, a v něm vykrojeny jsou dva otvory v podobě trojlistů jetelových. Mezi těmi visí klícka, vyřezaná pěkně z jediného kusu dřeva. Má tvar věžatého kostelíčka s dvěma výklenky, pro vodu a semenec.

Šindelová střecha prodlužuje se před hořejší částí štítu v polokruhovitý výběžek se zubatým okrajem, podobný stříšce kazatelny. Kdybych se až k samému stavení namáhati chtěl, mohl bych si na prkenné plošce, jíž tento výstupek z dola je uzavřen, pohodlně přečísti, kterého roku a od koho ten dům „pro něho a budoucí“ s pomocí boží vystaven byl. Aspoň to dvojí bývá napsáno na spodku každého takového výstupku nemotorným švabachem, ale obyčejně správnou češtinou. Často připojeno bývá i kratší neb delší přání, aby se obyvatelům toho domu vždy dobře vedlo. Na jednom četl jsem však pouze jadrné: ‚Pán Bůh pomáhal a Pavel Trlica nakládal.‘ Na špičce štítu vypíná se veliká šiška, ze dřeva vyřezaná. (Na jiných domcích valašských tvoří tuto ozdobu železný kříž, někde plechová korouhvička nebo kohout.)

Tak stojí zde ta horská chalupa přede mnou, dřevěná od hlavy k patě, jako vysoustruhovaná, či-

stá a pěkná, navzdor zahnědlé své pleti a mluví mi k srdci tichým kouzlem prosté národní poesie. Přidejte k ní ještě plotem ohrazený dvoreček s otýpkami klestí a zelenou chvojí, do něhož vede branka, skládající se ze dvou kolu, spojených nahoře úzkou šindelovou stříškou — v malé zahrádce řadu oulu, jež upraveny jsou z neotesaných lesních kmenuv a rovněž opatřeny dřevěným přístřeškem — přimyslete si k jednomu tomu okénku s tím červeným srdcem na dřevěné okenici hezkou valašskou dívku v půvabném kroji národním — který zde bohužel vučihledě mizí —, zalétající toužebným okem ku protější vysoké stráni, odkud sem doléhá prostá, dojemná píseň lásky, provázená melancholickým zvukem pastýřské píšťaly — a máte rozkošnou, ryze slovanskou selanku horskou!

S bolestí vzpomínám si, že ustoupí v době nepříliš daleké i ten kus národní poesie, zachytivší se ještě v odlehlých těchto údolích, před nepřátelským duchem času, že oněmí tu navždy překrásná píseň lidu, že vymizí tu poslední zbytky malebného kroje národního a že čísti bude příští věk o té dřevěné chatě valašské jak „o perníkové chaloupce z pohádky".

Třeba si ovšem k tomu líčení přimysliti ještě krásné valašské hory a lesy, dlouhá zelená údolí, jimiž „ty úhledné, šedohnědé domky trousí se po jednom, po dvou, třech v táhlých řetězích, až pak srážejí se uprostřed půvabné doliny v hustou skupinu". (Měl jsem tu na mysli Rožnov.) „Zde vydala ta dřevěná architektura svůj plný květ, zde utvořila si malé město. Ty dřevěné chaloupky vypjaly se v jednopatrové domy dřevěné; vystrojily se hoj-

něji podloubími, pavláčkami, sloupci, zubovitými okrasami, seřadily se kolem prostranného náměstí a pořídily si také nevelkou sice, ale pěknou dřevěnou radnici, se schodištěm a sloupcovým pavlánem, jaksi kabinetní kousek svého slohu." Ba, místy zachoval se ještě i dřevěný kostel, jaký jsem viděl v Hodslavicích a v Karlovicích.

Tehdáž zamiloval jsem se do těch dřevěných staveb a brzy vzpomněl jsem si, že máme i v Čechách ještě dosti staveb takových, že jako studentík, na pěší cestě do Krkonoš, spatřil jsem také u nás celá města dřevěná, větší ještě než tam na Moravě a pyšnící se leckterou stavbou v pravdě imposantní, jakou byla na příklad — nyní již zmizelá — dřevěná radnice železnobrodská. I navštěvoval jsem pak znova krajiny pojizerské, podkrkonošské, orlické a s jiným teď porozuměním, s vřelým zalíbením pohlížel jsem na ta stará dřevěná stavení, pokud se ještě zachovala.

A tesknotou naplňovalo mne pomyšlení, že snad to staré stavitelství zajde neoželeno. „Vždyť nynější duch časový" — napsal jsem již v oné valašské črtě „pohrdlivě vymetá podobné nepraktické haraburdí a viděl by nejraději, kdyby celý svět vzal na sebe jedinou, rozumně nudnou tvářnost. Já jsem v ohledu tom hanebný zpátečník. Plesám, zachytím-li alespoň nějaký cíp unikající původnosti a poesie. Nedbám, že by se bezpochyby sám některý Rožnovák nade mnou usmál, kdyby se mu dostaly do rukou tyto řádky. Nu, tak obzvláštní ty naše dřevěnice nejsou! pomyslil by si asi. A já pravím, že mají ve způsobu svém, v prostých okrasách svých právě tolik samorostlého vděku, jako chaty švýcar-

ské. Tyto berou se po celém světě za vzorky k nákladným letohrádkum — ale kdož by si všiml sprosté chalupy slovanské?!"

Necituji snad onen svuj starý spisek z ješitnosti, nýbrž pouze na ukázku toho, že již před lety bylo nás dosti, kdož — jako i před tím četní přátelé svéráznosti lidové — s láskou i úctou pohlíželi na ty prosté stavební památky. Mnozí přestávali jsme ovšem na pouhých myšlenkách nebo sem tam napsaných podobných výronech citových. Za to však byli již tehdáž a dříve jiní, kteří přistupovali v oboru tom ke skutečné, plodné práci, kteří hlouběji nořili se do předmětu toho a snažili se slovem nebo kresbou vystihnouti a pro budoucnost zachovati zvláštnosti lidových stavení.

Z literárních pracovníku jmenuji tu Aloisa Jiráska, od něhož přinesly „Květy" r. 1887 stať „České chalupy a stará stavení městská", založenou na opravdovém, pilném a láskyplném studium starých českých staveb. „Na čase jest" — praví tam autor v úvodu — „abychom si všimli také význačného rázu českého stavení, abychom je vypsali, pokud nám nadobro nezmizí — před očima, a ono mizí! Městská stavení dřevěná domácího, českého rázu skoro již zanikla. Jen na vsích, v odlehlých končinách našeho království jsou ještě četná stavení takového rázu. Než i ta věkem chátrajíce ponenáhlu se tratí, bez náhrady, neboť na místě jejich budují stavení kamenná beze všeho slohu a rázu, většinou nevkusná a při tom všem nevalně pohodlná." V článku tom vylíčil Jirásek hlavní ráz našich staveb dřevěných a jednotlivé jejich části, uváděje při těchto všude pojmenování v lidu běžná.

Většinu vyobrazení k dotčenému článku nakreslil Jan Prousek, který již od r. 1881 pilně zobrazoval stavení lidová v okolí Turnova a to nejen z motivů čistě uměleckých, nýbrž také s určitým zřením k národopisu, soustavně a s uvědomělou snahou, sebrati materiál pokud možno nejhojnější, z něhož by mohly býti stanoveny všechny hlavní znaky i národopisně a umělecky cenné jednotlivosti starých staveb dřevěných. S vroucí láskou věnoval se tomuto úkolu, podával vyobrazení českých chalup a dřevěných domů městských do časopisů a jiných publikací, z části též sám vysvětlujícím textem je provázeje, kreslil a maloval na základě svých studií i samostatné obrazy, rozšiřoval svou činnost i přes meze Pojizeří do Podještědí, Podkrkonoší a vzdálenějších krajin českých, v těchto dnech pak shrnul výsledky svých prací v díle velmi cenném a záslužném „Dřevěné stavby starobyle roubené a lidový nábytek v severovýchodních Čechách“. (Nákladem F. Šimáčka.) Slušný počet řádků zaujímá vyjmenování vesnic a měst, z nichž podává tu přehojná vyobrazení celých stavení i jednotlivých částí a motivů stavebních i ornamentálních, štítů, lomenic, pavláček, sloupců, vyřezávaných lišt a jiných okras, malovaných okenic, nábytku, nářadí atd.

K dílu tomu sepsal i sám článek úvodní, v němž vyličuje vznik a rozvoj studia starých českých stavení, dotýkaje se i spisu o dřevěných stavbách v cizině, dále uvádí své práce vlastní a pak vyličuje hlavní ráz i části českého lidového stavení a nábytku. „Sám nejsa stavitelem,“ praví, „zabývaje se toliko jako malíř kromě krajinářských studií kreslením dřevěných staveb v rodném kraji svém, architekto-

nicky zajímavějších, vím, že není sbírka má úplná, ač po léta jsem jednotlivé kresby střádal; skýtá však alespoň z jedné části Čech přehled a výběr." A jako vudčí myšlenku svých prací uvádí, že „dlužno bylo zachytiti kresbou alespoň věci malebnější, sraziti ‚svoje k svému' a takto udržeti názorně představy hlavních typických lidových památek, obydlí a stavení v zájmu povšechném, národně i kulturně významném a výtvarně uměleckém pro památku a poučení budoucím".

Podáváme z díla Prouskova některá vyobrazení a přidáváme z úvodu jen několik poznámek, pokud slouží k jich vysvětlení.

Z dřevěnýck kostelu neuchoval se na severovýchodu žádný; jenom část věže na kostele v Březině je ze dřeva bedněna a dřevěná vížka bývala též na kostelíku v Nudvojovicích.

Městská dřevěná stavení liší se od vesnických podsíněmi či loubím a bývají jednopatrová. Mnohdy však i selské statky v Pojizeří mají jedno poschodí, zvláště zemanské statky, rychty, mlýny a hospody, jako vidíme hned na vyobrazeném stavení z Rakous nad Jizerou.

Architektonicky nejzajímavější a nejvýznačnější jsou štíty či lomenice, kteréž bývají děleny trámci s římsovím a bedněny prkny, rovnoběžně, kolmě, šikmě či vějířovitě přibitými a zdobenými obloučkovitě vykrajovanými okraji a lemy. Mezery mezi prkny, „spáry", jsou pobity latěmi či lištami, místy i složitě sbitými a drobně vroubkovanými; tu a tam bývají latě barevně natřeny. Ve štítech vídáme vyřezané do prken t. zv. „výkružky", namnoze v podobě kalichův a pod., jimiž vniká vzduch

a světlo na půdu; někdy nalézá se též ve štítu podkrovní světnička se zdobně vroubenými okénky a vyřezávanými „obálkami". V horských krajinách pak bývají ve štítech pavlače se zásuvnými okenicemi; ty nazýváme „horskými štíty". Takový horský štít vidíme na stavení z Petrašovic.

V některých krajinách mívají lomenice po stranách střechy pomalovaná prkna, t. zv. „okřídlí" čili „koutra".

Štít vybíhá buď do špičky, buď má sraženou stříšku nebo končívá „kuklou" čili „kabřincem". Pod stříškou nalézá se vodorovné prkno, „záklopa" zvané, na němž ozdobným písmem napsán jest letopočet a jméno, kdy a kým bylo stavení „vyzdviženo" či postaveno, nebo nese i zbožnou průpovídku.

Pro malebnost a pěkný vzhled nad jiné zamlouvají se na českých dřevěných stavbách pavlače a besídky, spočívající na „krakorcích", jichž konce bývají často konsolovitě vyřezány a hrany ztupeny zářezy nejrůznějšího druhu. Sloupce pavlačí jsou různých tvaru: jednoduše i složitěji kuželovitě článkovány. Prostory mezi sloupci pavlačí bývají nezřídka obloukovitě vaznicí spojeny, tak že tvoří jaksi loggie. Mnohé pavlače na Českodubsku vedou kol rohu stavení, ba nalézají i ve štítech místa. Ještě luxuriosnější jsou „besídky" jako zvláštní přístavby dekorativního vzhledu s pavláčkou a komůrkou na sloupech.

Kromě Jiráska a Prouska pojednávali o lidových stavbách J. Koula, K. V. Adámek, V. Houdek, Dr. Č. Zíbrt, J. Peisker, J. F. Hruška, Jan Václav z Finberka, V. Hauer, Tereza Nováková, A. Šolta a jiní. Jednotlivá vyobrazení starobylých dřevěných

stavení uveřejnili poruznu malíři B. Havránek, A. Bubák, V. Kroupa, H. Ullík, bratří Liebscherové, Věšín, Roubalík, Jansa a j. v. Intensivnějším pěstěním národopisu vubec vzmáhalo se v poslední době i studium lidového stavitelství více a více.

Ba i naše moderní architektura začíná již obraceti vážný zřetel na tento poklad dlouho nepovšimnutý.

M. Jirásek zakončil svuj shora uvedený článek slovy: „Mnohý z čtenářu však třeba se usměje a řekne: ‚Co s tím? Dřevěných stavení již nelze budovati a užiti těchto starých tak, aby byly základem k něčemu novému, to nemožná.' Na to nechť odborníci odpovědí. Já však troufám si tolik říci, že, kdybych byl možným, že bych si vystavěl staveníčko, řekněme v českém slohu, že by bylo v pravdě jako na sloupku a že by stálo za podívanou. Ale poněvadž český spisovatel nemůže sobě ani hezké chaloupky, neřku-li villy vystavěti, doporučuji našim bohatým vlastencum, aby si dali vystavěti zahradní domy nebo villy v českém slohu. Šlo by to; letní ta sídla budou jako klícky, sličná, a lépe nežli nějaký ten ‚Schweizerhaus' budou slušeti našim krajinám."

Nuže, již r. 1881 použil architekt Fr. Schmoranz motivu z dřevěných českých stavení při budování myslivny u lovčího zámku na Kuněticích a r. 1891 zřídil architekt A. Wiehl „českou chalupu" pro výstavu jubilejní, kde také mnohé pavilony měly ráz starých dřevěných staveb. Nyní pak, na výstavě národopisné, máme vedle přečetných modelu lidových stavení již celou vesnici, sestavenou z rázovitých selských obydlí z ruzných krajů českosloven-

ských, i směle možno doufati, že velkolepá tato výstava nezůstane bez účinného, blahodárného vlivu ani na moderní naše stavitelství, jež zajisté alespoň při budování letních sídel a všude tam, kde to materiál a způsob stavby umožňuje, těžiti bude z původních motivů lidových.

Stokholmské národopisné museum pod širým nebem.

(Květy 1895, s obrázky.)

V době, kdy jedná se o to, aby „Česká vesnice“ naší národopisné výstavy trvale byla zachována jako součást příštího národopisného musea, nebude nevhodno podívati se do ciziny na jednu takovou stálou výstavu lidových obydlí, před několika lety již založenou. Máme na mysli „národopisné museum pod širým nebem“ — kteréhož názvu užívá jeden francouzský referát — ve Štokholmu.

Původcem štokholmské výstavy je Artur Hazelius. Jsa filologem, věnoval se horlivě studium své mateřštiny a zejména rozličných nářečí švédských, za kterýmž účelem cestoval roku 1872 odlehlými krajinami Dalekarlie čili Dalarny; ale pohled na zvláštnosti kroje, obydlí, obyčejů a zvyků národních, kteréž v tomto proslulém horském zákoutí ze všech krajin švédských nejdéle zachovaly bývalou originálnost, odvracel pozornost badatele častěji od studií pouze jazykozpytných k národopisným. Vida, jak i zde nivellující duch času vždy víc a více stírá původní ráz domácí, usmyslil si,

sbírati a dle možnosti zachovati alespoň to, co zbylo, a podati ve zvláštním národopisném museum obraz originálního lidového života v rozličných krajích skandinávských. Již roku 1873 otevřel první část svého musea.

Avšak později — snad podnětem světové výstavy pařížské r. 1889, kdež Garnier představil návštěvníkům „dějiny obydlí lidského" — vznikla v něm myšlenka, zříditi jakési museum pod širým nebem tak, aby tam představena byla celá rázovitá obydlí z různých krajů švédských, s původním nářadím i náčiním, jakož i s figurinami v národním kroji. I podařilo se mu skutečně získati místo i prostředky k tomu potřebné. R. 1891 byla stálá výstava tato obecenstvu otevřena v jedné části parku na ostrově „Djurgardenu" ve Štokholmu.

Švédsko má tedy cosi podobného, oč se u nás jedná usilováním, aby česká vesnice výstavní byla zachována. Ovšem nelze tu štokholmskou stálou výstavu nazvati „vesnicí", neboť obydlí její stojí na Djurgardenu jen poruznu, vedle cest podle určitého systemu založených.

Pan Fr. Suchánek na své cestě do Švédska a Ruska r. 1891 navštívil tuto výstavu i podáváme, co o ní stručně zaznamenal.

Především stojí zde kuželovitý letní i zimní stan Laponcu. V letním stanu, jehož dřevěná kostra potažena jest plátnem, sedí Laponka u ohniště, které jest uprostřed stanu, a šťárá dřívkem v uhlí, přidržujíc druhou rukou krátkou dýmku k ústům. Na nízkém mechovém lůžku, zřízeném kolem stěn, hoví si Laponec, rovněž s dýmkou v ústech, v letním do-

mácím oděvu. Zimní stan jest důkladná kuželovitá budova ze dřeva, pokrytá cihlami z rašeliny, které při nastalých mrazech polévají se vodou, aby všechny štěrbiny zamrzly, tím těsně se spojily a stan proti větrům dobře ochráněn byl. Pak se vše z venčí poházi sněhem, a zimní útulek jest hotov. Vedle stanu jsou lešení ze dřeva, kdež visí na sobích parozích všechny potřeby, které si Laponec po většině sám zhotovuje. Jsou tu sítě, sněžnice, sáně i sáňky, dvoudílné chomouty na soby, tažné řemeny, jimiž se psi zapřahují, i dlouhé biče, aby Laponec, sedě v saních, přednější běhouny své osmispřeže zasáhnouti mohl. Opodál stojí lešení, na němž se suší kože, maso a střeva zabitých sobů a ulovené zvěře. Vedle je umístěna malá prohnutá lodka s úzkým otvorem, do něhož Laponec při lovu ryb neb tuleňů vleze a otvor tak vyplní, že jím do vnitř žádná voda vniknouti nemůže.

Ve stanech je vyloženo rozličné náčiní kuchyňské, jako několik ze dřeva vyřezaných lžiček, sběraček, misek a pod., z nichž některé dosti uměle jsou provedeny. Aby pak obraz laponského života byl úplný, spatřujeme na blízku ohradu se čtyřmi soby. Ba, ani bílý, huňatý pes laponský zde nechybí, který si krátí dlouhou chvíli ustavičným štěkotem, ale k obecenstvu velmi přívětivě se chová.

Dále zmiňuje se p. Suchánek o třech dřevěných domcích, velmi pěkného slohu, znázorňujících selská obydlí z rozličných kraju švédských. V prvním spatřuješ starého Dalekarlijce, zaměstnaného správou hodin. „Jeho žena sedí u kolovratu a dcera nebo snad snacha u ohniště se zaměstnává. U domu stojí

máj, četnými fábory a stuhami ověšená. Mimo to nacházejí se na ní různá symbolická znamení, jako křížem přeložené šípy, srdce, kruhy a množství figurek.

V druhém domku překvapil mne švédský prostonárodní umělec svým podáním v obraze sv. tří králů. Všichni tři svatí králové jedou za sebou na tučně vykrmených koních. Všichni oblečeni jsou do starodávné švédské uniformy husarské, až po bradu upjaté. Jisto je, že umělec ten Palestýnu na vlastní oči nespatřil. — Dohlídku v chýších obstarávají děvčata v národních krojích."

K tomuto stručnému nástinu výstavy dodáme na vysvětlenou našich vyobrazení několik zpráv odjinud. Skutečné obydlí laponské líčí z vlastního názoru Dr. Jiří Guth v jedné kapitole svého poutavého, právě vyšlého cestopisu „Za sluncem severním". Z Tromsö v Norsku navštívil ležení kočovných (horských) Laponců v Tromsdalu a představuje nám jejich obydlí takto: „Předně do té gammy (chýše) jsme vlezli — sic nevlezli, poněvadž množné číslo potkalo se hned v úzkých dveřích s překážkami nepřekonatelnými, ano i singular, pan Collins, měl se svým bříškem už obtíže. Také uvnitř pro více než pro dva sotva bylo ještě místa. V chýši, do které vnikalo světlo jen hořejším otvorem, jímž zároveň kouř vychází, bylo přítmí a teprve po chvíli oko mohlo rozeznávati jednotlivé předměty. Ale nemusilo rozeznávat mnoho: uprostřed otevřené ohniště, nad nímž na řetěze visel měděný kotlík a kolem v přepestré směsici, na několika sobích kožích válelo se všecko, co tvoří Laponcovu domácnost: lidé

a psi klidně spí na jedné hromadě, vedle nich je něco nádob na vaření, trochu zásob kávy a cukru a víc, myslím, už ne." — „V chýši byly dvě ženy, sešívající střevíce, několik dětí a psů, nemluvně spalo v primitivní kolébce, která silně podobá se velikému koženému střevíci. Aby dítě nevypadlo, zašněruje se pěkně a kolébka pověsí se na bidlo.

Dlouho v gammě nevydržíš, kouř z ohniště čpí nepříjemně, je tam dusno a řekněme přímo, smrad. Ještě zasmějeme se na to malé kotě v kolébce, jež divně se dívá bledýma, modrýma očima na tu cizí, dalekou návštěvu, a také děvče laponské, červené, buclaté, štípneme do tváře, ale opatrně, abychom se nezamazali. Děvče zasměje se upřímně, řekne „yes", myslíc dozajista, že jsme Angličané — a natáhne umouněnou ruku po odměně!

Že Laponci převlékají se dvakráte do roka, oblékajíce zimní a letní oděv, věříme teď rádi podle toho, co jsme znamenali zrakem i nosem.

Za chýší bylo ještě několik dřevěných rohatin s rozvěšenými sobími kožemi a parohy. Také maso se tady sušilo a kazilo vzduch.

Sobi, když v ohradě jsme se k nim přiblížili, plaše utíkali tulíce se k sobě a bylo nesnadno je chytiti za rohy, porostlé srstí a silně mastné, jako veškera jejich srst, která teď, kdy odkládali zimní šat, vypadala dost bídně; byli celí opelichaní. Při chůzi kopyta jejich vydávala zvláštní praskot, jako když elektrická jiskra přeskakuje. Laponci chytili, kteréhokoli jsme jim ukázali, velmi dovedně dlouhým lasem, jehož užívají vždy, zejména ovšem, když

sobi jsou na pastvě a kde chytiti je rukou bylo by skoro nemožno."

Sobové, jak známo, jsou hlavním majetkem Laponců; kdo má sobů méně než 100, je chuďas, 300 až 500 sobů znamená už jakýs takýs blahobyt, co nad to, už je bohatstvím. Někteří, zvláště bohatí Laponci mají stáda o 2000, 5000, ano až 10.000 sobů.

Dr. Guth zavírá svou laponskou kapitolu rozmarně těmito slovy: „Jsou-li ti lidé v tom primitivním stavu také šťastni? Laponci nedělají si navzájem visit, nepořádají ani soirées ani bálu, nevydávají žurnálů, ve kterých jeden druhého buď jako pána Boha by vynášel nebo jeden druhému nevyvratně dokazoval, že není horšího člověka nad něho, ani nemají besed, kde by pánu Bohu ukrádali drahocenný čas hrajíce karty, ano, oni nemají chudáci ani sněmu, a krk sázím, že jsou spokojenější než my. Nikoho však nepřemlouvám, aby prodal všecko, co nazývá svým, nakoupil stáda, oblekl halenu a dobytek od pastvy ku pastvě honil. Zavřeli by ho u nás."

Avšak vraťme se do štokholmské výstavy.

Nedaleko od laponského oddělení stojí také cosi, co upomíná na dřevěný kostel naší české výstavní vesnice. Je to však pouze zvonice z farnosti Hasjo v Jemtlandu, dřevěná, osmihranná, s vysokou, šindelem krytou střechou. I hřbitov jest při ní — ovšem bez mrtvých, ale se starobylými kříži a náhrobky.

Hlavní pozornosti zasluhují ovšem tři selská obydlí z různých kraju Švédska, svrchu již dotčená.

Jsou to lidová stavení z Dalarny (Dalekarlie), z Bleking a z Helsinglandu.

Nejstarší z nich je stavení Dalarnské, skutečný drevěný dum selský, který byl na výstavu přenesen z Mory u jezera Siljanského. Uvnitř jsou dvě světnice, sice prostě, ale nikoli chudobně zařízené. Krb s kotlem nad ohněm zavěšeným, dvojité lože, na způsob skříně obedněné a ku stěně připevněné, stul a prosté židlice, zvláštní mlýnek na zemčata, z nichž smíšených s obilní moukou připravuje se chléb, pestře vyšívané látky, na bidlech pod stropem zavěšené — toť hlavní části vnitřní úpravy.

Dalarna čili Dalekarlie, nejryzejší kraj švédský, leží kolem Dal elfu ve střední části země, má hojně hor, jezer, lesu a pastvin a proslula ode dávna rázovitostí svého obyvatelstva, kteří na mnoze podnes nosí svuj národní kroj, mluví zvláštním nářečím a liší se i jinak leckterými zvláštnostmi od ostatních obyvatelů Švédska. Zabývají se nejraději hodinářstvím a podobnými mechanickými pracemi. Od nového politi kého rozdělení země v läny značí jmeno Dalarna pouhý pojem národopisný; dřívější provincie toho jména tvoří nyní län Kopparberský.

Druhým výstavním domkem je chata blekingská, krytá rašelinou a nápadná vysokým komínem. Zařízení má již bohatší než obydlí dalarnské. Hojné nádobí a náčiní kuchyňské je namnoze z mědi.

Kdežto stěny světnice dalarnské polepeny jsou papírem s hrubými malbami, zde provedena jest tato malířská ozdoba na tkané látce, jíž jsou stěny potaženy. Ostatně malby v obojím tom obydlí svědčí ještě o veliké naivnosti prostonárodních umělcu.

Uvedli jsme již zmínku p. Suchánka o jednom z těch obrazů. B. Straubová, jejíhož článku z revue „Le Monde Moderne“ jsme v poslední části použili, zmiňuje se o jiných: na jednom jede Eliáš do nebe v parádní karosse, oděn jako probošt, s premovanými sluhy v předu a v zadu; na jiném představuje se Adam v oděvu s pozlacenými knoflíky a jinde objevuje se dvanáct apoštolů v národním kroji dalarnském.

Modernější jsou již malby, jimiž jest ozdoben vnitřek třetího domku, jenž představuje selské obydlí z Bolnâsu v Helsinglandu. Zde jsou obrazy malovány přímo na stěnách a trámech a v jedné světnici viděti též řady obrazů v rámcích. Vůbec jest to obydlí ze všech tří nejpohodlnější a nejúpravnější, ale blíží se z nich také nejvíce obyčejnému obydlí novověkému.

Zvíme-li, že Hazeliovo dílo na Djurgardenu mimo oba laponské stany, tři vylíčené švédské domky vesnické a dotčenou dřevěnou zvonici obsahuje již jen napodobení nejchudšího příbytku švédského „stenstugy“ z Jemshôgu, zpola v zemi vyhrabané a kamením kryté, dále pak dehtárny a uhlířských bud: můžeme konstatovati bez vlastenecké marnivosti, že ona švédská osada s naší národopisnou výstavou co do rozsáhlosti, bohatosti a mnohostrannosti měřiti se nemůže. Ovšem třeba podotknouti, že ona švédská výstava hned zprvu skrovnější rozměr si vytkla a vůbec k významné manifestaci celého národa nesměřovala, jako naše. Ale provedení toho, co tam v oněch skrovnějších mezích podáno, vzdávají cizí navštěvovatelé všecku chválu a v jedné pří

čině nás Švédové předstihli: výstava na Djurgardenu byla hned puvodně, již r. 1891, jako stálé museum pod širým nebem zařízena, kdežto my teprve o to jednáme, aby znamenitá výstavní Česká vesnice k témuž účelu byla zachována. Není však pochyby, že i naše výstavní osada lidových obydlí potrvá nejen pro stálé poučení domácích, nýbrž i jako vábivá znamenitost pro cizí navštěvovatele Prahy.

Českým dělníkům.*)

(1898.)

Jakž bych vřele nestiskl podávanou mi pravici utlačených našeho národa, kteří chtějí domoci se svých lidských práv, ale při tom nezapomínají, že i celek náš národní je dosud utlačen a že potřebí je rukou všech jeho synů, aby se vybavil z nedůstojné poddanosti národu jinému, aby se stal svéprávným a stejnoprávným členem ve společnosti národů! Myslím, že my čeští dělníci péra převážnou většinou jsme s vámi za jedno v otázkách obnovy sociální a že zásady socialismu mají vůbec v intelligenci naší mnohem více přívrženců, než se může jeviti za nynějších poměrů; však víte také, že národ náš má dosud ruce svázané, že nemá ani tolik práv, aby mohl upraviti volně způsob svého života ve vlasti své. Kde by se v těch uzounkých mezích, které jsou jim dosud vyměřeny, vedoucí třídy našeho národa stavěly v cestu vašim snahám sociálním, tu veďte s nimi tuhý, bezohledný boj; ale kde zasazují se

*) Otištěno z konceptu básníkova. Pamětnímu listu »Čeští spisovatelé českým dělníkům národním«, (1898) poslal spisovatel jen část této úvahy.

o práva národní, tu nesmí žádný Čech říkati, že bojují pouze pro sebe; vždyť mezi lidskými právy, která i nejnižšímu přísluší, jsou vedle požadavku těla i požadavky duše a zajisté nechce dělník svým bojem dosáhnouti jen většího hrnce rýže, aby při něm zůstal duševním otrokem, který by ani volně nemohl se hlásiti k národnosti své.

Ano, vedle otázky sociální buší též otázka národní bouřlivě na bránu budoucnosti — vedle uhnětených tříd také celí uhnětení národové žádají svého uvolnění a stejného práva s jinými; ani národnostní otázka nemuže býti prostě odstavena, nebo umlčena popíráním jejího významu, nýbrž musí býti vážně a spravedlivě řešena. A správné, spravedlivé rozřešení její uvolní též dráhu vítěznému postupu sociální obnovy.

Volné pěstění své národnosti, své řeči a zvláštního svého rázu patří také k lidským právům každého člověka bez rozdílu, jak nejbohatšího bourgeois, tak nejchudšího proletáře.

Kdybychom jako jiní šťastnější národové měli již vše, čeho k volnému a jistému rozvoji své národnosti potřebujeme, a kdybychom svuj národní boj vedli dále jen za falešnými hesly národní slávy a moci na úkor národu jiných, tu měly by strádající vrstvy národa plné právo, opříti se proti národnímu chauvinismu a poukázati na palčivější vnitřní otázku sociálních oprav.

Právem pamatujete, bratři, že máte postavení jiné než dělnictvo národu volných, zabezpečených ve svém bytí, rozhodujících samostatně nad svým osudem: toto muže soustřediti všechno své úsilí k boji proti těm vrstvám svého národa, které mu

odpírají jeho práv; vy však pocitujete vedle křivd, jichž dopouští se na vás společenský řád, i všechny ty křivdy, jimiž strádá dosud celý národ váš, a víte, že vedle boje za vlastní práva musíte i jemu pomáhati v těžkém tom zápase za osvobození od cizího jařma, zabezpečení svého volného rozvoje a za nabytí rovného práva ve společnosti národů jiných.

*

(Několik náčrtku k předcházející stati.)

Nevěřím, že kdy všickni národové splynou v národ jediný. Spíše snad rozdrobí se velké národní celky v menší, jak toho jsou již některé příklady i v dobách nejnovějších.

*

Národní otázka mohla by nejlépe sloužiti sociálnímu obrození; ale muselo by býti pracováno k tomu, aby pro národy platila stejná morálka jako pro jednotlivce, aby nepokládalo se za slávu, nýbrž za loupež a surové násilí, rozšiřuje-li některý národ pod jakoukoli záminkou svou moc zabráním cizí země a podrobením si jiného národa. Toť neštěstí, že jednotlivcům káže se čistá lidskost novověká, ale národy jakožto celky řídí se dosud temnými názory středověku. Kdyby se tyto křivé pojmy o slávě, cti a bohatosti národní vykořenily, hledali by národové své štěstí tam, kde skutečně jest: ne v rozšíření svého území a přenárodňování jiných, ne v síle výbojné a marnivém lesku na venek, ale v sesílení a povznesení vnitřním, v duchovém i hmotném po-

výšení všech svých členu, tedy v tom, co jest jádrem sociální otázky.

*

Dvě jsou otázky hlavní, které hýbají našim stoletím: otázka národnostní a otázka sociální.

*

Není pochyby, že by se uspíšilo řešení sociální otázky, kdyby otázka národnostní spravedlivým rozřešením ustoupila do pozadí. Avšak tato otázka musí býti právě rozřešena; leda bláhovec muže se domnívati, že ji odklidí se světa voláním: „Pryč s národností!" A dokud otázka ta není rozřešena, dotud celá řada utlačovaných národu bojuje tuhý boj o své bytí.

*

Řekl li by na příklad Maďar Slováku: nestarej se o svou národnost, hleď jen na svou sociální bídu, z níž si mužeme svorným postupem pomoci — kdyby skutečně po letech hmotné postavení Slováka se zlepšilo, zda by zatím se nepomaďařil, zda by nepodal sebe sama v národní otroctví za skývu chleba?

Za Otakarem Mokrým.

(Květy 1899.)

Vzpomínám na své první styky s milým, nyní mrtvým přítelem.

R. 1874 uveřejnil jsem jeho verše v „Lumíru“ a brzy na to seznámili jsme se osobně. Nevím již, bylo-li to v kavárně či hostinci — literárních salonů jsme tehdáž neměli, jako tuším dosud nemáme, a snad jich ani není potřebí —, kde se poprvé objevil v našem intimním literárním kroužku. Vtělená skromnost, jemnost a dobrota. Spřátelil jsem se s ním za krátko a družné ty styky trvaly po všechna leta, co Mokrý přebýval v Praze.

Kolik vzpomínek hrne se mi na mysl z těch let a téměř všude mezi nimi pozdravuje mne milý jeho obraz! Ty pravidelné schůze spřáteleného kruhu v Slovanské kavárně, u stolu, nad nímž přítel H., praktický inženýr, přicházeje vždy zoufale ruce spínal: „Zas literatura, pánové! Pořád literatura! Samá literatura!“ načež po chvíli raději ke kulečníku odcházel, poněvadž s námi vůbec jiné řeči než o literatuře nebylo; ty večery v malém hostinci, kam přicházel pravidelně s Mokrým K. Kučera a často Antal Stašek, kde se hovořilo sice i o mnohém ji-

ném, ale na literaturu se přece nikdy nezapomnělo — jakž to bylo vůbec možná tam, kde byl přítomen Mokrý! Literatura byla žhavě milovaným idolem jeho, k ní nesly se všechny jeho sny, touhy a snahy. Celou duši vzpínal se nad obyčejné zjevy a barvy skutečnosti, jež se mu nechutily, po vidinách poetického snění.

Jen v tom světě vysněném, v těchto literárních snahách, žil opravdu, cítil se ve svém živle a byl šťasten; za ztraceny pokládal chvíle, které musel věnovati svému praktickému povolání, suchopárným pracem v notářských kancelářích. Se steskem mluvíval mi o tom jhu, do něhož jsem sám — zase v kancelářích advokátních — dosti dlouho byl zapřažen, a svěřovali jsme si vůbec navzájem své soukromé starosti, svízele a radosti. Jeden čas jsme i sdíleli byt; obývalť Otakar se svým bratrem jako podnájemník jeden pokoj bytu, který si naše rodina najala na Vinohradech. Později jsem jej vídal šťastného u vlastního skromného rodinného krbu, který si založil, po boku milované ženy, laskajícího svou roztomilou dcerušku.

Jenom na ten rozpor mezi povoláním, k němuž jej poměry poutaly, a mezi svým pravým snažením životním si stýskati nepřestával. Po celou tu dobu v Praze činil pokusy odpoutati se od praxe právnické, umožnit si činnost výhradně literární; přijal na sebe i redakci literárních podniků a na čas byl také žurnalistou. Avšak poměry, mocnější než jeho vůle, vedly jej zpět na dráhu praktickou a r. 1834 opustil Prahu; stalť se po smrti svého otce na jeho místě notářem ve Vodňanech.

Do té doby vydal již sbírky svých veršů i prosy: „Jihočeské melodie“ r. 1880, „Básně“ r. 1883, „Povídky a arabesky“ r. 1884. Vedle původních veršů uveřejnil již v té době výborné překlady z básníků polských, zejména Julia Slowackého, k jehož poesii přilnul s obzvláštním nadšením. Vydal překlady jeho básní ve dvou svazcích Poesie světové (díl I. r. 1876, díl druhý r. 1880).

Avšak i ve Vodňanech, při své notářské činnosti, zůstal Mokrý věren literatuře. Přihlašoval se básněmi, povídkami i jinými pracemi v časopisech, vydal v „Poetických besedách“ epickou báseň „Na dívčím kameni“, sbírky básní „Dumy a legendy“ a „Jasem a šerem“, pak prosu „Povídky a drobné kresby“, a pokračoval i ve svých překladech ze Slowackého, z nichž „Balladyna“ a „Lila Weneda“ vydány Akademií ve „Sborníku světové poesie“. Kromě toho chystal v poslední době — jak Ant. Klášterský dle jeho dopisu ve „Světozoru“ sděluje — překlad jiných dvou slavných prací téhož básníka: „Mazepy“ a „Beniowského“. Dojímavo jest, že k zasypanému právě hrobu Mokrého došla pocta, kterou mu Národní polské museum v Rapperswylu ve Švýcařích za vynikající zásluhy o bratrské sblížení národa českého a polského vzdalo udělením čestného členství.

Již ony znamenité překlady nesmrtelných výtvorů Slowackého samy o sobě pojistily by Mokrému velmi čestné místo v básnické naší literatuře; ale k nim přistupuje i nevšední hodnota jeho vlastní původní tvorb ypoetické. Nejsem kritikem a nechci podati literární essayi v této prosté vzpomínce na mrtvého přítele; vyznačím jen několika slovy, čím

hlavně působila na mne jeho poesie. Byla to jeho opravdová, vroucí, vždy jen k vyšším ideálu tíhnoucí snaha; byla to ušlechtilost mysli, mluvící z celého jeho díla; byl to zvláštní ráz jemné snivosti, s lehkým přídechem melancholie, který spočíval na všech jeho pracích právě tak jako na jeho osobě. Ano, povaha jeho tvoření byla přímým odleskem a výronem jeho povahy osobní; v jeho poesii prokmitá všude i táž touha po neznámém daleku, po zvláštních jinokrajných obrazech a barvách, která ho vábila na cesty cizinou, jejichž dojmy pak zase poskytly látku k tak veliké části jeho literární tvorby. Ale i na těch cestách provázela ho všude, přitlumovala žhavé barvy, ochvívala tajemným šerosvitem skvělé zjevy cizokrajné ona již dotčená jemně zádumčivá snivost, řekl bych téměř reflex nálady jeho rodného kraje, která obestírá také „Jihočeské melodie" i tam, kde nadšení, vzbuzené velikými dějinnými událostmi, vnáší do jeho zpěvu nezvykle silné, energické tony. Formální stránce věnoval Mokrý velikou píli: přemítavě volil slova i obraty, aby přesně přiléhaly v náladě jeho nitra, pečlivě vybíral, přihlazoval, urovnával kaménky, z nichž často s oblibou skládal jemnobarevnou mosaiku básnických obrazů.

Hlavní podíl na povídkách a cestovních črtách Mokrého má také poesie: básnické líčení krajinných zjevů a vystihování nálad.

Četné jsou i drobné práce jiného druhu, jež Mokrý — zejména za svého pobytu v Praze — pilně psal do časopisů: literární posudky a referáty, listy k současné literární kronice, cestopisné črty, překlady drobných povídek z frančiny a jiné. „Květů"

byl věrným přispěvatelem od samého začátku; v každém ročníku přinášely jeho práce veršem i prosou.

Ve Vodňanech nebyl Mokrý se svými literárními snahami osamělý; vždyť tam žil Herites a později přistěhoval se Zeyer. Měl tam tedy spřízněné duchy, milé a vzácné druhy, s nimiž mohl se sdíleti o všechny své ideální tužby a vzněty. Ale přece nesvědčil mu život v zátiší venkovském: stýskalo se mu po středisku literárního ruchu, po Praze, a přese všecku lásku k rodnému kraji — k tomu půvabnému zákoutí krásného, lehkým dechem zádumčivosti omlženého, nejvzácnějšími dějinnými vzpomínkami posvěceného českého jihu, kterému věnoval tolik zpěvů svých — tísnil jej úzký okruh tichého venkova, stejná vždy scenerie známého obzoru: toužil po širokém světě, po stále se měnících obrazech a pestrém ruchu dalekých krajů, kam již z mládí často zalétal v duchu: k moři, k obrům alpským, k slunnému jihu — zvláště k jihu — tam směřovala většina častých cest, jimiž ukájel svou žízeň po změně a nových poetických dojmech. Navštívil několikráte Italii, dvakráte Francii, za mládí již cestoval po Tatrách, později po slovinských krajích a Dalmacii, poohlédl se i Německem, Belgií a Hollandskem a r. 1896 na své poslední větší cestě seznal Cařihrad a Malou Asii.

Pak již bohužel učinil jen jednu malou cestu, do Brandýsa nad Orlicí, kde hledal marně úlevu v těžké nezhojitelné chorobě, kterou byl postižen.

Právě první den nového roku přinesl mu vykoupení z těžkých, dlouhých muk. Zemřel toho dne ve Vodňanech, odkud z literární trojice, jejíž jména česká veřejnost tak dlouho zvykla spojovati s jmé-

nem tohoto města, Herites již dříve se odstěhoval do Prahy a kde zbyl nyní jediný Zeyer.

Často vzpomínám v těchto dnech své návštěvy u Mokrého ve Vodňanech, před lety, a zejména výletu, který jsem tehdáž ve společnosti jeho a Heritesa i rodin jejich podnikl do Prachatic a Husince. Jak jsme byli tehdy všichni šťastni! Jak zářil Mokrý v hovoru o předmětech a snahách jemu nejmilejších, s jakou radostí mne prováděl místy pro každého Čecha věčně památnými, a jaký to byl rozkošný návrat překrásnou letní nocí, pod jasnou oblohou, obsypanou skvoucími hvězdami!

V tak intimním delším styku jsem potom již s Mokrým nikdy nebyl. Psávali jsme si jen časem a nebyli jsme korrespondenty příliš hovornými.

Ale budu vždy vřele vzpomínati na tebe, milý příteli, a vím, že přátelsky vzpomínají tebe mnozí jiní a že i naše literatura, k níž jsi lnul s tak horoucí láskou, zachová jméno tvé ve stálé vděčné památce.

Poštovní kapitola.

(N. L. 12. ledna 1907, č. 12.)

Snad právě proto, že ze všech věcí na světě mám v nejmenší lásce korrespondenci, vybral mi osud povolání, které mne po celý život uvádělo v nejčastější styky s listonoši, se schránkami na dopisy a s okénky zasklených kancelářských oddělení, z nichž vyhlédaly přívětivé obličeje poštovních úředníků.

S čím kdo zachází, tím i schází, říká se, a pravdu toho pořekadla zkusil jsem sám na sobě. Dostávaje den co den do rukou rozličné poštovní tiskopisy, všiml jsem si, že porušují známý § 19. státních základních zákonů, i napsal jsem o tom štiplavý článeček do novin. Když nic nepomohl, napsal jsem po čase stať ještě pichlavější. A psal jsem dále o témž předmětu, až se konečně stal mojí utkvělou myšlenkou.

Známo, že mnohdy nějaký motiv s obzvláštní houževnatostí se zachytí v mozku spisovatelském; na příklad jeden (ostatně výborný) autor napsal kdysi, že starému Šimkovi pohnutím brada tuze se rozklepala, a od té doby mívá v každé povídce starouška, jemuž se tuze rozklepává brada. Ale ně-

jakého takového koníčka má každý spisovatel a věc ta nenáleží nijak v oblast psychopatie. Jinak bylo se mnou. Otázka poštovních tiskopisu usadila se v mé hlavě skutečně jako chorobná fixní představa: již po léta myslím na ni stále, rozčiluji se pro ni každou chvíli, raisonnuji o ní při každé příležitosti. Snad bych ani nevěděl, o čem mluviti a psáti, kdyby c. k. poštovní správa náhle se zpronevěřila svému vznešenému německo-národnímu poslání. Jednou nebylo k tomu již daleko.

Usídlil jsem se tehdáž v tiché podbrdské vesnici, v samém srdci nejryzejšího českého kraje. Poštmistrovou byla tam dáma pochybné národnosti, Maďarka nebo Němkyně, zavátá buhví jakou náhodou z Uher do Čech, která uměla několik zkomolených českých vět a s vesnickým obecenstvem zpravidla se dorozumívala posunky. Povídalo se, že shlíží na vše české s patra. Měl jsem s ní hned na začátku několik potyček pro německé recepisy — — ale pojednou zavál nahoře nezvyklý vítr, časopisy byly plny Badeniho a slechů o provedení úplné rovnoprávnosti. Vzpřímil jsem hrději hlavu a se mnou povztyčil ji také trochu náš listonoš a poštovní vozka v jedné osobě, čili zkrátka „pošťák" Brejcha — ten arci méně z vlastenectví, jako spíše z oposičního vzdoru proti své vládkyni, paní poštmistrové, živeného některými neshodami stran listonošského platu a píce pro poštovského Šemíka.

Pamatuji se na jednu jízdu, kterou jsem s ním v tu dobu konal k železniční stanici. Jindy, nebylo-li se mnou žádného jiného pasažéra v hloubi krytého poštovského vozíku, bavíval jsem se jen zavíráním chrastivých dvířek, která se vždy hned

zase otvírala, a pozorováním chundelatého koníka, který se vyznačoval tím zvláštním vrtochem, že každou chvíli z ničeho nic odskakoval prudce stranou, až k samému okraji silničního příkopu; avšak onoho času, plného radostných vlasteneckých nadějí, byl jsem stále v růžovém, sdílném rozmaru, i nabídnuv Brejchovi doutník — vozík byl sice krytý, ale mezi vnitřkem pro cestující a kozlíkem pro pošťáka nebylo žádné přepážky — začal jsem s ním hovor, který brzy zabočil na trampoty poštovské služby. Zmínil jsem se o úřadní němčině a že brzy bude jinak.

„Také jsem tentočky něco slyšel a vědí, naší staré bych to přál!" poznamenal Brejcha a stěžoval si pak, že zavádějí z pražské direkce ještě ke všemu nějakou z brusu novou němčinu a že se teď najednou má říkat „Sammelbeutel" a všelijaké jiné divné vymyšlenosti. Ještě na stará kolena aby se člověk učil takovým hloupostem!

Abych pravdu mluvil, nevím určitě, byl-li to právě „Sammelbeutel" či nějaký jiný „— beutel" (jsem docela neznalý vnitřní c. k. poštovní řeči úřadní), a nevím také najisto, zdali Brejcha nad ním se rozhořčil již v tomto našem hovoru či v některém pozdějším (neboť jest možná, že německo-vlastenecká starost o čistotu řeči Göthovy zachvátila naše poštovnictví teprve v době po Badenim); ale o tom není pochyby, že tehdáž Brejcha skutečně si nějak postěžoval i na jazykové svízele svého úřadu.

Rozumí se, že jsem ihned s radostným chvatem znovu poukázal na brzký úplný obrat v té věci.

Pošťák poobrátil ke mně obličej, chvilku hleděl na mne jaksi ztrnule a pak se váhavě zeptal: „Totiž — to jako myslejí, že tentočky dočista bez němčiny —?“

„Inu, ovšem,“ vykládal jsem horlivě, „všechno bude v českém území i na poštách výhradně české, nejen recepisy a ostatní tiskopisy, ale i všechny dopisy pošt mezi sebou, zkrátka celé zevnější i vnitřní úřadování.“

Brejcha si hladil bradu, pokašlával, vrtěl a pokyvoval střídavě hlavou a pak pošoupnuv si výše ošumělou policajtku, vrhl na mne záhadný krátký pohled — totiž záhadný v tom smyslu, že nebyl provázen žádným vysvětlujícím slovem a že nezkušený mohl si jej vykládat i jako zdrželivý souhlas, ale já jsem z něho vyčetl toliko úsečné prostonárodní: „Blázni byli, kordy měli!“

Brejcha má příliš dobrý takt, než aby mi byl s kouřem darovaného doutníku vybafl do očí toto lidové pořekadlo, ale že za jeho němým pohledem skrývala se skutečně soustrast s mou naivností, poznal jsem i z ochoty, s jakou použil opětného postranního skoku koníkova k tomu, aby nadobro přerušil naši rozprávku a věnoval se odtud až ke stanici výhradně svým vozatajským záležitostem.

Jazykové výnosy byly skutečně vydány a tu ším, že jsem dostal z naší pošty dokonce i několik pouze českých recepisů — byly divně zmačkány a podpis paní poštmistrové na nich podobal se roztříknuté kaňce —; ale než jsem se dostal k nové jízdě na stanici, bylo již opět po výnosech i po Badenim. Vkradl jsem se tehdáž do poštovského vozu jako zloděj, abych se nesetkal s pohledem paní pošt-

mistrové, která byla okázale vyložena z okna pošty, a jízdou ke stanici ani jsem nedutal. Brejcha, přijímaje s poděkováním doutník, zavadil sice o mne z pod hrdě vypiaté policajtky pohledem, značícím asi: „Co jsem říkal?" — ale osvědčil znovu svůj vzácný takt tím, že ani slovem se nedotkl předmětu naší poslední rozprávky.

Badeni byl tedy ten tam a vše vrátilo se do starých kolejí, či lépe řečeno: ještě o trochu se zhoršilo. Jak známo, stává se pohodlná rakouská byrokracie někdy ku podivu mrštnou. Tak i tehdáž rozvinula zimničnou činnost: nesčetné pošty v českém jazykovém území byly přes noc obdařeny novými razítky a novými nápisy, zaplaveny povodní nových tiskopisů a na všem tom byla němčina v předu a nahoře, čeština vzadu a dole — totiž čeština potud, pokud nezmizela vůbec nadobro, jako se stalo na formulářích pro vnitřní službu a v německém jazykovém území na všech bez výjimky. Dříve — i dávno před Badenim — přece tam někde zlobil obyvatelstvo nějaký dvoujazyčný nápis neb formulář, nyní však nebylo uráženo ani jediným českým háčkem.

Toť se ví, že naše paní poštmistrová s loyální horlivostí vykonala svou povinnost. Stará tabulka s německo-českým nápisem šťastně přečkala krátkou Badenovskou revoluci, nebylo tedy třeba ji měniti; za to ihned zmizely pouze české tiskopisy (nevím, kam se tak rázem a šmahem propadly!) a za krátko byli jsme také překvapeni novým poštovním razítkem s nápisem: „Przilepp-Přílepy".

Já tehdáž byl poněkud churav. Cítil jsem v levé tváři jakousi bolest a měl jsem ji trochu zapálenou

a napuchlou — v onu dobu prý ta chorobná zardělost a opuchlost tváří po celých Čechách byla rozšířena, také prý lidem postiženým tou epidemií v jednom uchu hučelo a některým se dělaly před očima černožluté mžitky. Tato churavost potlačila na nějaký čas i moji poštovskou fixní ideu. Ale pak jsem si znovu osedlal svého koníčka a chopil se tím horlivěji polemického péra. A vděčné látky bylo nyní teprve dostatek! Nechal jsem jiné bojovati za rovnoprávnost v jiných úřadech a soustředil jsem své úsilí výhradně na povalení černo-červeno-zlaté žerdi s Gesslerovým kloboukem před našimi poštami. A téměř jsem se zlobil na české poslance, že stále jen řečnili o rovnoprávnosti u soudů. Vida advokáty! — reptal jsem v duchu — nemyslí, než na svoje akta! O soudy nezavadí pořádný člověk třeba za celý život, ale s poštou stýká se každý ustavičně. Mnozí z nás musí denně i několikrát znovu pociťovati pohrdavé kopnutí, jakým nás častuje c. k. pošta na každém dopise a balíčku, na každé poukázce a stvrzence.

A kromě toho — soudil jsem dále — zde by snad náprava byla ještě nejspíše možna. Zdálo se mi to takovou maličkostí — co by poštovní správě uškodilo, kdyby v tiskopisech pro české krajiny potichu vyškrtla němčinu?! Němci by si toho snad ani nevšimli a co by mohli namítat, když mají „čistotné“ oddělení obou národností ve svém programu a když netrpí slova českého u sebe? A naši poslanci by mohli poukázati přece na jednu národní vymoženost — a možná, že tato maličkost, poněvadž by každému z nejčastějších denních styků hned

padla do očí, učinila by větší effekt, než moravská universita neb vnitřní čeština u soudů.

Jeden čas moje uhnětená duše skutečně trochu se vzpřímila. Český lev ve Vídni zatřásl hřívou a vycenil obstrukční zuby. Pamětliv onoho Brejchova famósního „Blázni byli, kordy měli", krotil jsem sice svůj optimismus, tím spíše, poněvadž v poslední době pociťuji zvláštní nevolnost, předtuchu čehosi nedobrého: zdá se mi, že nám hrozí nové vydání onoho lícního zánětu, o němž jsem se zmínil nahoře — jenže nám bezpochyby tentokrát opuchne tvář druhá. Ale přes to vše klíčila ve mně slabounká naděje, že přestane alespoň malicherné bodání jehlou jako oněmi výsměšnými „Przileppy" na poštovních razítkách. Tolik strachu snad přece mají ze zježené lví hřívy a vyceněných českých zubů!

Ale rázem bylo po vší naději. Nahoře sice nastala opět malá proměna dekorací, ale — ó běda! — dva Čechové jmenováni při tom ministry a jednomu z nich svěřeno — ministerstvo obchodu! Právě to ministerstvo, na němž mi záleželo nejvíce, ministerstvo, k jehož oboru náleží c. k. pošta! Tu jsem poznal, že je konec, nadobro konec!

Vždyť je přece zřejmo, že český ministr obchodu nemůže, naprosto nemůže ani tečky na poštovních tiskopisech změniti v náš prospěch, aby na sebe neuvalil výtku národní předpojatosti a strannickosti. Kdo jen dost málo o věci přemýšlí, musí uznati, že je zhola absurdní pomyšlení, aby český ministr obchodu počeštil třeba jen přílepské poštovní razítko.

———

Pohádka o červené karkulce.

(N. L. 28. ledna 1907, č. 28.)

Potkal jsem na ulici přítele a mezi námi rozpředla se následující rozmluva.

„Podle tvého nedávného feuilletonu o poštách obávám se, že skutečně trpíš lehkou psychosou."

„Sám vyslovil jsem stejnou obavu, jak víš."

„O fixní představě, jak jsi to pojmenoval terminem již poněkud zastaralým? Ano! Ale i jinak: hleď, kdož za nynější časové nálady píše ještě o národních požadavcích? Přikloň ucho k ústům a prsům české současnosti: Protest proti výnosům, jimiž nám v těchto dnech z čista jasna zdraženo poštovné — ano, ten vzbudí hlučný ohlas všude! Zvýšení služného poštovním úředníkům a zřízencům — ano, takovými themat možno zrychliti žilobití veřejnosti; ale kdož se bude rozčilovati pro jazykovou otázku na poštách a dokonce pro takové malichernosti, jakou je přílepské poštovní razítko!"

„Dovol, příteli: úřední poznámka na jednotlivém soudním aktu je také maličkost; ale z takových maličkostí skládá se celek úřední řeči. Nebudeme-li dbáti jednotlivostí, ztratíme jednu po druhé a s nimi za krátko všechno. A pravíš-li, že jazykové otáz-

ky již veřejnost omrzely, chceš tím snad říci, že celý náš dlouhý boj od let probuzení byl zcela marný a že dospěli jsme šťastně tam, kde nás chtěli míti, abychom totiž za výhody hospodářské dali výhost svému národnímu blouznění, jak to shovívavě jmenovali?"

„Snad mě nechceš zrádcovati? Nejsem proto vlažnějším Čechem, nežli ty, tvrdím-li, že mám s většinou obecenstva již dosyta věčného m l u v e n í o národnosti. Neumíme-li jinak než frásemi, neumíme-li kloudným činem přistoupiti k samému kořenu zla, změniti celou nám nepřátelskou soustavu, málo jsou platny hromy a jeremiády tu na němčení poštovní spořitelny, tu zase na urážlivé nápisy četnických stanic a t. d. Ostatně není správné shlížeti s patra na otázky hospodářské; náležejí také ke zdárnému rozvoji národa a dosti dlouho jsme důležitou tuto stránku hříšně zanedbávali."

„Ale považ, že mnohdy ony věci dotýkají se i hmotné stránky. Zmínil jsi se o poštovní spořitelně — nuže, právě dnes stěžuje si kdosi v novinách, že mu poštovní spořitelna posílá jen německé „Kontoauszugy" a že jeho žádost o české byla zamítnuta s odůvodněním, že při výpisech účetních a v podobných případech „nutné důvody služby prováděcí" vyžadují, aby se všem majitelům účtů vydávaly formuláře jednotné, t. j. německé. Český majitel šekového účtu, který nerozumí německy, ať si tedy v takových případech opatří překlad sám na své útraty! Stěžovatel naříká také na zkomoleniny ve vyřízeních poštovní spořitelny. O tom mohu z vlastní zkušenosti vypravovati episodku, která vypadá jako chatrná anekdota, ale spočívá na skuteč-

né pravdě. Když jsem užíval venkova v oné podbrdské vesnici, které jsem ve svém feuilletonu dal jméno Přílepy, přinesl mi listonoš kdysi ku podpisu stvrzenku poštovní spořitelny na větší obnos, který jsem očekával z jednoho českého nakladatelství. Avšak na stvrzence byla napsána adresa příjemce: „P. Böhmer, Dechant". Nevěděl jsem sice v Přílepech ani v okolí o žádném děkanu Böhmerovi, ale patrno: zásilka nenáležela mně. Listonoš vrtěl sice hlavou, tvrdil, že obnos jistě určen je pro mne, ale vzhledem ke zřetelné cizí adrese musil se s nepořízenou vrátiti k paní poštmistrové. Pak se teprve vysvětlilo, že asi ve vídeňské kanceláři při opisu adresy „p. Bohumír Děčan" z neobvyklého jim „Bohumír" udělali „Böhmer" a z „Děčana" děkana či vlastně hned německého Dechanta."

„Hm, mhm... odpusť, příteli, trochu mne bolí zuby, nemohu se smáti... ale poslyš, měl by ses opravdu poraditi s některým psychiatrem. Snad by ti prospěla změna životosprávy... a pak, měl bys nechati psaní, zvláště feuilletonů —"

„Myslíš tedy opravdu, že vymýšlím hrozné anekdoty, takové, víš, jaké trestáváme o svých přátelských večírkách příšerným odmlčením se celého stolu? Avšak ujišťuji tě znovu, že jsem vypravoval jen holou pravdu. Mohu ti jmenovati ono nakladatelství — zeptej se tam! Odepřel jsem tehdáž přijetí peněz, napsav na vrácenou stvrzenku vhodnou poznámku pro vídeňskou kancelář, a dal jsem si poslati onen obnos z nakladatelství obyčejnou poštovní poukázkou. Od té doby prosím lidi, od nichž mohu očekávati peníze, aby mi nic nepoukazovali poštovní spořitelnou. Teprve v těchto dnech viděl

jsem zase jeden tiskopis její a musím dotvrditi, že byl rovnoprávný (rozumí se: s češtinou na podřízeném místě) kromě jediného dole vytištěného řádku, který byl pouze německý: „(Böhmisch.) D. S. Nr. 37"; ale tato poznámka je patrně jen pro úřady, aby si všimly, že na přítomné D. S. (Druck-Sortě) krčí se skutečně za němčinou trochu češtiny a že jim tedy nesmí ani napadnouti, aby ji poslaly někam do německého území Čech, kde se netrpí čeština ani na podřízeném místě. Poněvadž na tiskopisu nebylo nic úředně připsáno, nemohu věděti, jak ve Vídni zatím pokročili ve psaní českých jmen — snad by o tom mohla vypravovati ještě nemožnější anekdoty některá z našich firem, bank, administrací, které čilým používáním poštovní spořitelny pečují, aby nevyhynula její Böhmische Druck-Sorte."

„Nu, nerozčiluj se opět, příteli, a vypuď si již ty prožluklé poštovní tiskopisy z hlavy! Bojuj proti své utkvělé představě tím, že se vynasnažíš násilně odvrátiti myšlenky od pošty jinam, třeba k železnicím neb jakýmkoli jiným věcem! A znovu ti radím: nech na nějakou dobu všeho psaní — zvláště feuilletonů! — Na zdar!" — —

Uposlechl jsem přátelské rady — ovšem nikoli v příčině psaní, neboť psavost jest nemoc naprosto nevyléčitelná; ale snažil jsem se zapomenouti na c. k. poštu a její německo-národní politiku, i připoutati své myšlenky mocí k našemu železnictví. Bylo to dosti trudné. Ačkoliv poštovní koníček není příliš bohat poetickými cetkami, přece jen mihá se nad poštovnictvím trochu básnického nimbu; ba leckdy, vzpomínaje dávných dob, zabzučíš si s Hálkem:

Nic nad zvuk není trubičky,
když jede postilion,
a v psaních veze hubičky
a každou za milion.

Avšak železnice se svými střízlivými kolejnicemi a nudnými vagony — toť navzdor J. Lierovi a Irmě Geisslové čirý prosaický suchopár. A v tom ještě nespočívala hlavní běda; smutnější bylo, že hned na prvních krocích od poštovních tiskopisů a razítek k železničním nápisům a jízdním řádům klopýtal jsem přes nešťastný § 19. hůře než prve. Ano, poznal jsem brzy, co jest „vyháněti čerta ďáblem“ a dostávati se „z bláta do louže“.

Nebudu vám líčiti všechny své zkušenosti: německé zkomoleniny českých místních jmen na předním místě staničních nápisů v ryze českém kraji — a to nejen na hlavních tratích, ale i na tichých selankovitých lokálkách, takových, kde vlak s pasažéry čeká na té neb oné stanici, až místní bradýř konduktora v čekárně oholí (také žádná stará anekdota, nýbrž skutečná příhoda autorova z miloučké miniaturní dráhy hezkým Posázavím, od Čerčan k Vltavě); jízdní řády pouze německé, nebo s češtinou hodně zastrčenou; konduktory v českém kraji dvoujazyčné, ale od první stanice ve zněmčilém území Čech rázem se měnící v zaryté Teutony, vyvolávající stanice a vše ostatní jen po německu atd. atd. Nebudu vás nuditi všemi těmi nekonečnými stesky, jimiž se beztoho již po léta ustavičně hemží naše noviny.

A podniknouti válečnou výpravu proti těm železničním Gesslerovým kloboukům, bylo by teprve donquixotovsky směšné. Vždyť ministrem železnic

je nyní jeden z politických vůdců německých; na tom žádati, aby omezil germanisatorské přehmaty našich drah, bylo by vrcholem naivnosti.

Je to věru k zlosti i smíchu zároveň.

V poštovnictví nesmí býti hnuto ani przileppským razítkem, poněvadž ministrem obchodu jest Čech, kterému by se to vykládalo za národní strannictví; v železnictví nelze zas pomýšleti na změnu proto, že ministrem železnic jest Němec; jinde musí křivda zůstati křivdou, poněvadž obor ten spravuje ministr Polák, který již vzhledem k haličským Rusům nesmí se mnoho zabývati rovnoprávností; opět jinde není náprava možna proto, jelikož dotyčný ministr-byrokrat chce státi úplně mimo národnosti.

Když jsme provozovali trpnou oposici, volali nás na půdu ústavy, tam že se domůžeme všech svých spravedlivých požadavků; když nám na té půdě nebylo lépe a my bouřili, kázali nám střízlivou oportunní politiku, potichu se domáhající ústupku za ústupkem; když jsme žádali závažných věcí, vytýkali nám furiantství; když jsme chtěli sbírati po drobtech, odsuzovali zase nedůstojné kramaření; když jsme při volbách podlehli, poukazovali na obecně platnou konstituční zásadu většiny; když jsme dosáhli většiny sami, omlouvali se zase nutnou spravedlností k menšině; od legislativy odkazovali nás na administrativu a od této zase na legislativu, od zemského sněmu k říšské radě a naopak; když jsme bouřili proti správě státní, radili nám, abychom si sami zjednali účastenství ve vládě a když jsme do ní vstoupili — odpověď má čtenář nahoře.

Často vzpomínám dávných krásných večerů, když nás dovádějící caparty matka pojednou po-

zvala významným kývnutím na svůj klín, ke svým kolenům, a pak sedíc v utišeném žádostivém hloučku našem, s jemným úsměvem oznamovala, že nám bude vypravěti pohádku o červené karkulce. Byli jsme tolikrát zklamáni a přece — ó děti, děti! — nepřestali jsme doufati, že jednou opravdu uslyšíme tu slibovanou pohádku, zajisté čarokrásnou.

Teď zase velkým českým dětem slibují krásnou pohádku o vyrovnání obou národů ve vlasti naší. Že by byla krásná, o tom není pochybnosti; ale tolikrát byli jsme uchlácholeni vyhlídkou na ni a tolikrát rozplynula se v niveč, když jsme ji chtěli skutečně slyšeti, že je potřebí v pravdě dětinské mysli k víře, že se jí pokocháme konečně tentokrát.

„Počkejte jen ještě chvíli se svou vnitřní řečí úřední, s druhou universitou, se svými personaliemi, s malichernými razítky a nápisy!“ — zní opět nová variace staré melodie — „konečné vyrovnání českoněmecké vznáší se již ve vzduchu, za krátko dojde k úplné národní dohodě a s ní dostane se vám všeho, všeho!“

Zdá se mi ovšem, že doba smíru ještě nepřišla, poněvadž nedostává se nutného základu, na němž by se mohlo zahájiti vyjednávání. Porovnáváme-li německo-české úřední tiskopisy v českém území a pouze německé v německém, slyšíme-li německo-české vyvolávání na stanicích českých a pouze německé na německých, pozorujeme-li tyto a přemnohé jiné věci, vidíme sice, že vláda de facto již bez vyrovnání provedla rozdělení Čech v oblast ryze německou a německo-českou; ale v německém území jsou dosud matiční školy, besedy, české ostrovy a

menšiny, v českém území také leckde dosud úředníci mezi sebou hovoří česky — to všechno musí ještě vláda odstraniti a pak teprve můžeme my Čechové vyjednávati s umírněnou stranou mezi Němci (bude-li mezi nimi vůbec nějaká), jaké další národní vymoženosti jim máme nabídnouti za každé české poštovní razítko.

Takové jest moje zdání; avšak i můj zatvrzelý pessimismus jihne v lichotných járních váncích, vlajících letos Čechami ku podivu časně. Vždyť jsem právě četl v jednom polském časopise tajuplné zvěsti o velikých věcech, k nimž prý se pro únor chystají naše staroslavné Hradčany. Míhá se tam dokonce cosi jako čaroskvoucí přelud koruny svatováclavské . . .

Milo vzpomínati na tu nezapomenutelnou dětskou pohádku o červené karkulce.

Nationalismus.

N. L. 6. února 1907, č. 37, část v hranatých závorkách otištěna poprvé.

Trochu podezřelý přízvuk má to slovo a voní novotou jako altruismus, jako folklore a jiná slova, o nichž se nám starším hrubě ani nesnilo. Avšak přiznávám, že bylo třeba, aby se vynalezlo či vlastně odjinud k nám zavedlo: my před lety znali jen vlastenectví a tento pojem nebyl dosti přesný. Chebský občan mohl býti velmi dobrým vlastencem ve svém smyslu, milovati „das schöne Egerländchen“ nebo i celé německé Čechy vůbec; ale Čáslavsko bylo mu nenáviděnou cizinou. Směšovaly se dva různé pojmy: láska k rodné zemi a láska k národu. Z té nejasnosti povstávala tehdáž divná qui pro quo: Některý šlechtic na příklad, který neznal českého slova a germanisoval dle možnosti celé své okolí, říkal si rád „ein böhmischer Patriot“, ačkoliv by se byl divně podíval, kdybyste si jeho patriotismus byli spletli s pošetilým „českým vlastenectvím“; ba, českými patrioty nazývali sebe tehdáž i lidé, kteří by byli skutečného Čecha na lžíci vody utopili. A mnohý tehdejší patriota vůbec ani nemyslil na „provincii“, v níž se náhodou na-

rodil; jeho vlastenecké srdce náleželo Rakousku, či lépe rakouskému němectví, či ještě lépe vládě vídeňské.

Novější doba nemiluje takových nedosti výstižných. slov. [Proto mohu předpověděti, že ve sporu slov „böhmisch“ a „tschechisch“, který se nedávno vynořil a dosud není rozhodnut, konečné vítězství jistě připadne názvu druhému. Nechť si páni kollegové nad čarou soudí jakkoli, já zde dole mám zase mínění své, že nám totiž muže býti lhostejno, ať nás Němci jmenují tak či onak, a že s německého stanoviska „tschechisch“ je přesnější. Jak přeložiti na příklad: „Moravští Čechové“? — „Mährische Böhmen“? A řekneme-li „die böhmischen Deutschen“ (čeští Němci) — není to vlastně v našem slova smyslu protimluv? Není ostatně třeba sháněti příklady; samo sebou bije do očí, že užívaje slova „böhmisch“ v zeměpisném a „tschechisch“ v národopisném smysle, Němec vyhne se všemu nedorozumění a uspoří si určující přídavky neb opisování jinak leckdy potřebné. Jsou-li ještě na živu dřívější šlechtičtí „böhmische Patrioten“, neznající českého slova a necítící s námi — těm bych se nedivil, kdyby je nově vynalezené „tschechisch“ rozčilovalo, poněvadž se v pološeru slova „böhmisch“ nemusili starati o žádnou národnost vůbec. Věřím, že jim je proti srsti, mají-li se nyní nazývati „tschechische Patrioten“. Ale nám — v čem nám škodí ten německý filologický vynález? Prý má urážlivou příchuť. Ale nechápu věru, jaká je v tom urážka, nazývá-li nás jiný národ jménem, které si dáváme sami; spíše by naši sousedé měli příčinu spatřovati přezdívku ve slově „Němci“, kterým je jmenujeme.

Avšak dosti o tom, abych se snad nezapletl do polemiky s kollegy nad čarou, což by ještě chybělo k nynější naší rozháranosti. Ostatně bylo by naprosto zbytečno, abychom se my Čechové hádali mezi sebou o věc, kterou Němci dozajista rozhodnou jen po svém a spíše způsobem, který nám bude nejméně milý.

Vrátím se k vlastenectví.] Když jsme začali ostřeji analysovati, shledali jsme, že pro lásku k národu — ne k pouhé vlasti — je třeba slova jiného, a tak byl zaveden „nacionalismus". Vlastního, českého názvu jsme pro ten pojem neměli; „národovec" říkalo se sice již dávno, ale „národovství" neb dokonce „národovectví" nezamlouvalo se nikomu.

„Vlastenectví" je nyní na odpočinku. Každý se téměř štítí užiti toho pranemoderního slova. Již Havlíčkův řízný sarkasmus zle si s ním pohrál — ovšem se slovem, ne s věcí samou — tak že se pak vlastenci ostýchali kořeniti jím každou stránku své poesie a prósy. Později se opět vzmohlo. Ze svých mladých let pamatuji tu druhou dobu jeho květu. Zvoní mými vzpomínkami nepřetržitě jako melodie rolniček saních. Zněly jím tehdáž celé Čechy od rána do večera — a trvalo to dlouhou řadu roků. Ozývalo se všude, na každém kroku. Vlastenecké voličstvo, vlastenecké občanstvo, vlastenecké rolnictvo, vlastenecké učitelstvo — který stav nebyl vlasteneckým? Vlastenecká horlivost, vlastenecká ráznost, vlastenecká obětavost — která vlastnost nebyla vlasteneckou? Byly vlastenecké tužby a epištoly, vlastenecké rodiny a společnosti, vlastenecké rovy a odkazy, vlastenecké sbírky, ba i vlastenecké firmy a peněžní ústavy — s vlastenectvím se vstá-

valo i léhalo, z vlastenectví se pilo i tančilo, o vlastenectví se řečnilo i básnilo (ano i ještě básnilo, navzdor Havlíčkovi, ačkoliv ominosní rým „vlast“ a „slast“ již poněkud zdržoval horlivost vlasteneckých poetů), na vlastenské roli se pracovalo, vlastenectvím se obchodovalo — zkrátka, jediné slovo „národní“ mohlo se poněkud měřiti s tím vyvoleným miláčkem českých úst a pér. Bylo toho až příliš. Každý znatel povahy lidské mohl předvídati, že mince ohmatávaná bez ustání všemi rukami ztratí dříve či později svůj lesk, svůj ráz, a stane se konečně neberným plíškem.

A stala se. Musila se státi. Kdož by zvláště v nynější době, kdy přes noc stárnou i věci nejnovější, ještě si troufal užiti slova tak otřelého, ošumělého, nadobro opotřebovaného? Kdybych jím byl nadepsal svoji stať, kdož by o její obsah i jen pohledem zavadil? Vždyť již pomalu vychází z módy sám ironický úsměv nad vlastenectvím; když se objevil poprvé, způsobil zděšení na jedné a obdiv na druhé straně — nyní však nerozčiluje ten posuněk již nikoho, neimponuje ta sevšednělá pósa nikomu.

Vlastenectvím se tedy naivně blýskati nehodlám. Vždyť i nationalismus má příchuť poněkud podezřelou, jak jsem již řekl. Čtenář vzpomene si na francouzské nationalisty, namnoze přibarvené klerikalismem — a třeba že nejsem také nadšen pro svobodné zednářství, v boji světlých barev proti tmavým postavím se vždy na stranu oněch, nechťsi jakéhokoliv odstínu. Ruské „narodničestvo“ rovněž má některé stránky nelibé. O srbské straně „narodnjaků“ dosud jsem se náležitě nepoučil; ale strakatina srbských stran vybízí vůbec k opatrnosti.

Mluvím stále o slovu — ale což abych přihlédl ostřeji také k pojmu? Což vychází li ona podezřelá příchuť z věci samé?

Zkoumejme tedy — (již v tom jeví se změna časů: Komuž by před lety bylo i jen přišlo na mysl zkoumati pojem vlastenectví?!). Láska k národu svému — Kdož může proti ní co namítati? Nejkrajnější internationalista nemuže se proti citu tomu vysloviti. Vždyť je tak přirozený, tak v samé povaze lidské založený, jako láska k rodině, láska k sobě. Láska k sobě — egoismus —? hned zase na mysl přichází slovo. To slovo má přece tak špatný zvuk, že egoistou nechce býti zván nikdo. A přece je láska k sobě základem, předpokladem každé lásky jiné. To znamenitě vyjadřuje Kristův příkaz: „Miluj bližního svého, jako sebe sama!“ Křesťanství tím přikazuje lásku k bližnímu, ale lásku k sobě samému ani nepřikazuje, ani nezapovídá, nýbrž pokládá ji za přirozený cit každého, k němuž netřeba nabádati, jehož účinky vzhledem k člověčenskému celku jen třeba upraviti příkazem, aby každý vedle sebe miloval i bližního.

Altruismus není ani myslitelný bez egoismu. Citová sféra člověka, který by nepociťoval žádné lásky k sobě, byla by anormalní vůbec, neobsahovala by ani pravé lásky k jinému.

Avšak nechám již ochotnické filosofie. Klopýtal bych již o samu nomenklaturu, která není v oboru tom z daleka ještě ustálena. Ó, slova, slova, slova!

Ano, slova. K názvu egoisty nechce se hlásiti nikdo, a přece netřeba přísahati na učení Helvetiovo, abychom přiznali, že egoismus je přirozeným citem každého a že sebeláska, uvedená v soulad

s mravními požadavky všeobecnými, nezasluhuje výtky žádné. Bylo by tedy třeba přesnějšího označení obou pojmů: sebelásky ve smyslu zlém a ve smyslu dobrém.

A tak jest i s láskou k národu. Také tato láska je druh egoismu, mající svůj kořen v samé přirozenosti lidské. Jednotlivec souvisí s národním celkem tolika svazky fysickými i morálními — již samým narozením, krví, zvláštnostmi tělesné i duševní povahy, jazykem, vychováním, historickými i soukromými vzpomínkami, zpusobem života atd. —, že možno v něm viděti takořka část onoho ústrojného celku, oné širší jednotky, kterou nazýváme právě národem. I národ má svůj egoismus, jejž pociťuje s ním každý jeho příslušník. Ovšem jsou jednotlivci — a je jich třeba mnoho — kteří s ním necítí, kteří snad dokonce i národ svůj nenávidí, ale to jsou zjevy anormální, zpusobené mimořádnými okolnostmi. Vynikají-li renegáti zvláštní zuřivostí proti svým vlastním soukmenovcům, je to jen důkazem té anormálnosti; oni snaží se násilně přehlušiti hlas přírody, který se nepřestává ozývati v hloubi jejich nitra. Stejně pozorujeme někdy krutější nepřátelství mezi rodnými bratry, nežli mezi cizími.

Ale jako sebeláska jednotlivce, musí i egoismus národní býti upraven vzhledem k širšímu ještě celku: lidstvu. Osvědčuje-li Maďar lásku k národu svému násilným, vzteklým pomaďařováním Slováka, není chvályhodným národovcem, ale prostě surovým beťárem. Neštítí-li se Němec žádné brutálnosti, aby vyhladil poznaňské Poláky, není to ušlechtilou národní horlivostí, nýbrž je to nejhanebnější

šovinismus. A kdybyste mi pohrozili cejchem národní zrady, neshodnu li se s branným vypuzením všech Němcu z Čech, raději zvolil bych si titul zrádce.

Ovšem, tuto volbu nebudu as míti nikdy. A třeba že se mi nelíbí mnohé stránky české historie, to se mi zdá nejkrásnějším jejím znakem, že naši předci nikdy neusilovali o vyhlazení národností jiných, že vždy jen povstávali na obranu samobytnosti své proti útokum cizím. Chrání-li národ svou individualitu, nemuže v tom nikdo shledávati sobecký nacionalismus ve špatném smyslu.

Miluj bližního svého jako sebe sama! Miluj národy jiné jako svuj vlastní! tou obměnou byl by vyjádřen ideál evangelické lásky v tomto směru. Avšak ideálu nedostihneme nikdy my křehcí pozemšťané; pro nás je dosti, řídíme-li se druhým evangelickým heslem: Nečiň jiným, co nechceš, aby oni činili tobě! Jednej k národum jiným tak, jak si přeješ, aby oni jednali k národu tvému!

Ano, milujme svuj český národ, ale nechovejme nenávisti k národu německému! Tak byl nedávno v určitém případě vysloven mravní příkaz, zajisté na základě zcela správném. Jen že neshledávám, že by právě u nás byla nutkavá potřeba provázeti příkaz lásky k národu svému tak dutklivě zápovědí nenávisti k národu sousednímu. Arci, Němci prohlašují stále, že celý český život prosáklý jest nenávistí k nim. Avšak pozoruje-li kdo nepředpojatě tento život, shledává, že přívětivě obcujeme s každým rozeným Němcem, který nežádá, abychom s ním zpívali „Wacht am Rhein"; že k vůli takovému nejen jednotlivec, ale třeba celá společnost ochotně

láme němčinu; že naše české veřejné místnosti jsou plny německých časopisů; že německá literatura zabírá polovici každé domácí knihovny; že klonime se před německými učenci — vyjma leda takové, kteří učí rozbíjení našich lebek —; že čeští rodiče i v nejprostších vrstvách nemají větší starosti, než opatřiti svým dětem znalost němčiny; že dychtivě přijímáme z Německa každé nové heslo časové a každý tingl-tanglový popěvek; že nejraději cestujeme do německých hor a lázní atd. V tom všem nenalézám znaků nenávisti.

Ale ovšem Němci jmenují nenávistí, vzpíráme-li se odnárodňování českých dětí v německých školách, nechceme-li, aby se s námi úřadovalo cizím jazykem, nepodporujeme-li obchodníků, kteří se zjevně hlásí k našim národním nepřátelům, pečujeme-li především o svou vlastní literaturu, své divadlo a umění, snažíme-li se dle možnosti uchrániti svůj kraj a svůj život přemocné cizí záplavy — zkrátka, prohlašují za šovinismus, bráníme-li se, nespěcháme-li ochotně a láskyplně do horoucích loktů Molocha.

Kdyby nám dali jen trochu oddechnouti pocitem národní bezpečnosti, kdyby dravec germanisace alespoň na chvíli schoval své ocelové drápy: nevím, nevím, nebylo-li by místo výstrah před nenávistí k Německu stokrát více třeba napomínání, abychom krotili svou přílišnou lásku k němu a pamatovali také trochu na lásku k sobě samým. Ale jak se věci dosud mají, pečuje samo Německo svědomitě, aby nevyhynul nacionalismus mezi námi; ba není ani divu, překypí-li nám někdy nefilosoficky žluč trochou šovinismu.

I všeobecné volební právo, po němž tolik toužebných českých hlasů volalo, jak nám bylo zkaleno! Nesplní se jistě naděje předsedy ministerstva, že národní boje v příštím parlamentě utichnou: nechť poslancové jakýchkoli stran přijdou do něho z českých krajů, již sama pokrytecká lež, spočívající v názvu „rovné volební právo", bude jim dutklivou pobídkou k novému boji národnímu, k boji za dosažení skutečné rovnosti s národy ostatními.

Z lidumilných kapitol.

(N. L. 21. února, 5., 13. a 27. března 1907, č. 52, 64, 72, 85, místa v hranatých závorkách otištěna poprvé.)

I.

Brzy po Štědrém dnu — pod vánočním stromem vyrůstají takové něžné citlivky — popsal jsem několik archů lidumilnými úvahami, zahájenými tímto úvodem: „Píšu vám, soudruzi, jimž listonoš ob den přináší dopis, začínající slovy: ‚Odpusťte neznámému, který se s důvěrou utíká k Vašemu vůbec známému dobrému srdci‘. — Jsou nás legiony, nás dobrosrdečných lidí, ale zřídka stýkáme se důvěrně druh s druhem, zřídka otvíráme si navzájem svá zlatá srdce a sdělujeme si slasti a strasti svého krásného povolání. Čteme každý pro sebe dopisy s nadřečeným začátkem, jako plaché stíny miháme se v soumraku ulicemi s obolem uchystaným pro skřehlou stařenku kdesi na rohu a kdyby nebylo občasných novinářských výkazů o dobročinných sbírkách, ani bychom druh o druhu nevěděli. Proto bude vám asi vítáno, uslyšíte li jednou upřímné slovo spolubratra.“

Ale nežli jsem své úvahy mohl dáti do tisku, stalo se mi, co se leckdy stává spisovatelům, jsou-li zrozeni na planetě nešťastné: pan B. K. „uzmul“

mi („ukradl" nemohu přece říci, poněvadž tak uči nil zcela nevědomky) vděčnou látku, pospíšil s ní vesele právě sem pod čáru a přikulhám-li se s ní nyní také, bude každý mysliti, že naopak já při živuji se při cizích šťastných nápadech. A nej horší je, že některé zkušenosti pana B. K. na vlas podobají se zkušenostem mým, tak že by vylíčení těchto vypadalo přímo jako nestoudný plagiát oněch; neboť při vší skromnosti musím se pochlu biti, že i já mám své nadšené čtenáře, kteří se u mne dožadují na památku mých spisu, mých ob nošených kabátu a mých zbytečných korun týmž zpusobem, jak to p. B. K. bohužel příliš trefně načrtal.

Ale přes to vše neváhám podati zde — ovšem po náležitém proškrtání — i svoje lidumilné studie. Vždyť tento předmět je časový vždy, objevuje se v nesčetných proměnách všude a — kdož ví?! — snad brzy vyžádá si bedlivější pozornosti i v těch sborech, kdež dosud hlavní látku k řečnění poskytují nové daně a přirážky.

Dobročinnost je věc prastará. Ušetřím vás starými Řeky a Římany, dotknu se pouze naší české dávnověkosti. S pohnutím čtu na příklad v Tomkovi, že pražský biskup Jaromír v 11. století den co den krmil 40 chudých při svém dvoře a za doby postní je dokonce hostil u vlastního stolu. A biskupská tabule nebyla snad ani v postě špatná, třeba že biskup Jaromír nebyl sám kuchařství tak znalý, jako jeho předchůdce Šebíř, jenž prý si biskupství vysloužil tím, že uměl připravovati kančí ocas zvláště chutným způsobem knížeti Oldřichovi, který ho za to dle kronikáře Cosmy chválíval:

O Severe,
dico tibi vere,
pro hoc tam dulci edulio
dignus es episcopio,

což v nerýmovaném českém překladě zní: „Ó Severe, pravím ti v pravdě: za tu tak sladkou krmičku jsi hoden biskupství.“ Je zajisté pohnutlivo, že duchovní arcipastýř, který dle Tomka vládl větším počtem statků než nejbohatší velmožové tehdejší který měl právo vybírati desátek úrody v celé zemi, který jako sám kníže český mohl se obklopovati četným a skvostným komonstvem rytířů, komorníků, jídlonošů, číšníků, maršálků, služebnictvem bez počtu a celým vlastním vojskem — dojemno jest, že dobrotivý ten hodnostář v duchovní říši lásky a odříkání kromě oněch celoročních dobrodiní ještě každý den velkého postu po mši rozdával mezi chudé 40 bochníků a tolikéž slanečků, bezpochyby na památku chlebů a rybiček, jimiž Kristus zázračně nasytil zástupy po kázání na hoře.

Almužna náleží k nejoblíbenějším slovům křesťanství a čtete li v letopisech zbožného středověku o všech těch dobrých papežích, biskupech, opatech, kněžích a mniších, kteří měli pro chuďasy stále ruce otevřené, o tolika řeholích, jichž předním úkolem byla péče o nuzné, je vám s podivením, odkud se ještě brali ti hladem vychrtlí, v děravých cárech zimou se třesoucí ubožáci, jež umělci účinným kontrastem tak rádi přidávali k nádherně ozdobeným postavám svatých kněžen a královen, kladoucích jim s odvrácenou lící peníz do vztažené dlaně, jak vidíme na jedné soše Karlova mostu.

A záliba v dobročinnosti přecházela i do novějšího věku. Všechny řádné šlechtičny mívaly a snad dosud mají nejen své komorné, své lokaje, své vzácné psíky, nýbrž i „své" chudé, jichž dusné brlohy v určité hodiny určitých dnů naplňovaly šustotem hedvábí, parfumem a tklivými výjevy.

Za mé mladosti bylo ještě v módě dojemné líčení bídy a nejedna slza čtenářek skrápěla příběh o malé prodavačce sirek nebo svíčiček, hynoucí hladem a mrazem na ulici pod okny plnými radostné záře vánoční. Sám jsem kdysi něco podobného napsal a mladistvým tím pokusem položil jsem vlastní nerozvážností první kámen k piedestalu, na němž nyní stojím jako vzor šlechetného lidumila.

Z počátku jsem ovšem přestával na dobré vůli. Měl jsem sice již z dávna měkké srdce a stačil někdy ledabylý stisk, aby z něho vláha vystoupila až do očí. Ale tehdáž domníval jsem se, že činím dosti, jsem-li hluboce dojat pohledem na lidské utrpení a roztrpčen bezcitností boháčů ,kteří lho stejně kráčejí mimo. A měl jsem skoro pravdu. Pósa praktického dobrodince byla by špatně slušela chudému studentovi, který dával skrovně placené hodiny a sám přijímal almužny v podobě nějakého mimořádného pozvání na oběd. Ale přece i tehdáž — přece tu a tam, zejména někdy po prvním, když jsem rozjařen veselou pitkou, s nějakým ještě zbytkem stříbrňáku v kapse, kráčel v bujném rozmaru posněženou, šerou ulicí a pojednou z temného zákoutí třesoucí se ruka — — Ne, nebojte se, vím, co zapovídá dobrý takt i nám již obecně známým šlechetníkům. Ovšem, kdybych i netaktně na sebe vyzradil nějaký ten skutek mladičké pravice, o němž

neměla věděti levice, musil bych dodati hned, že jich nebylo mnoho, dále že jsem po prvním míval Krésovskou neváźnost k penězům a svoji poslední minci — vyjma snad krejcar — že jsem nedal nikdy! Alespoň se nepamatuji.

I dlouho později překračoval jsem jen málo hranice pouhé theorie lidumilnosti. Měl jsem již trochu slušnější příjmy, ale přece jen takové, že jsem mohl jimi právě jen vystačiti — pravím: mohl, kdybych byl uměl a chtěl počítati. Počty však a všeliké finanční i hospodářské nauky byly mi odjakživa nejméně po chuti. A tak se stávalo, že jsem nejen nevystačoval, ale z tísně vůbec ani nevycházel, že jsem lekal šéfa každou chvíli nesmělým vstupem do jeho vnitřní svatyně, kde obyčejně hned při pohledu na můj obličej mrzutě sahával po rejstříku záloh, že přátelé s nějakým grošem v kapse neradi zůstávali se mnou o samotě a že jsem se jim později sám všem vyhýbal, poněvadž ani nejmilejší přítel není milým věřitelem. Za to přemohl jsem svou nechuť k národnímu hospodářství a příbuzným oborům; zvláště v zastavárenství a směnečnictví nasbíral jsem drahocenných zkušeností.

Tehdáž zákonodárství podporovalo ještě úvěr větší volností míry úrokové i seznámil jsem se s peněžníky, kteří brali dvacet ze sta na měsíc a ještě k tomu napřed, vyplácejíce za stozlatovou směnku pouze osmdesát zlatých. Za to bez velkých obtíží po měsíci starou směnku prodlužovali a místo hotových dvaceti zlatých úroků na další měsíc brali novou směnku na dvacet pět zlatých. Po druhém měsíci nebývala ovšem již manipulace tak hladká a později neobcházely se ty obchodní styky — ně-

kdy ani když jsi přinášel úroky nebo třeba i splátku na kapitál — bez mnohého rozčilení.]

Seznámil jsem se při tom postupně s jedním křesťanským finančníkem, pak s třemi israelity — kromě víry nebylo mezi nimi hrubě rozdílu — a za dva, tři roky těchto známostí ocitl jsem se v položení, které dosud někdy ve snách mě strašívá. Stále plnil mne úzkostí a starostmi den splatnosti té neb oné směnky, stále sháněl jsem — obyčejně zase novými pujčkami — peníze na nějaké úroky, a při tom rostl den ode dne součet mých passiv s přibývající rychlostí do úžasných rozměrů.

[Raději jsem již ani nesčítal — jen tolik věděl jsem určitě, že ze svých řádných a možných mimořádných příjmu i při největší šetrnosti nemohu je splatiti ani za leta. S tupým klidem fatalisty očekával jsem jen, brzo li ta letem rostoucí lavina náhle mne zavalí a pohřbí nadobro. I můj rozum tím vším začal slábnouti. Věda, že může mne spasiti jen něco zcela neobyčejného, soustředil jsem všechno své myšlení na zázrak náhody, na možnost nenadálé výhry. Kupoval jsem promessy — na losy nebylo peněz —, ba s hlubokým uzarděním vyznávám, že klesl jsem dokonce až i k malé lotterii: tři čísla — 18, 24 a 47 — sázel jsem na terno secco; nebyla sice ani dle snáře ani dle nějaké sensační vraždy sestavena, nýbrž vybrána zcela nahodile, ale s vášnivou tvrdošíjností staré lutrářky sázel jsem je na Prahu na Brno, na Vídeň a na Linec, den před každým tahem, vždy táž tři čísla, vždy pouze na terno, a po sázce všechny starosti přítomnosti, všechny jiné myšlenky ustupovaly jediné naději že snad za tolik a tolik hodin rázem bude po všech

dluzích a trampotách, že začnu nový, bezstarostný, klidný a veselý život — ach, v jakých rozkošných barvách mi zářila ta lepší budoucnost, v kterou jsem před tím již přestával doufati! A jaké to bývalo zřícení veškeré bytosti, jaký tím hlubší pád v temnou beznadějnost, když zimničné očekávání a nadějné blouznění skončilo povzdechem: „Nic! Opět ani jedna!" Když v nic roplynula se naděje, které jsem se někdy opravdu chytal křečovitě jako tonoucí stébla, jejíž splnění jsem někdy na slepé náhodě takořka násilím chtěl vyhrdliti, že mi totiž dnešní tah přinese sumu, kterou mi ještě do zítřka, naposled a bez milosti jen do zítřka čeká neúprosný Dattelzweig, hrozící jinak exekucí, skandálem a všemi mučidly, jaké jen dovede vymysliti východní fantasie rozhněvaných Dattelzweigů.]

Jestliže jsem i za těchto okolností dával časem nějaký milodar — mohu se tím snad pochlubiti, vyzradiv na sebe všelicos, co by asi každý jiný moudře pro sebe ponechal — byla to pravá satira na dobročinnost. Dával jsem almužnu z almužny, dával jsem vlastně z peněz šéfových a z peněz svých přátel (o známých oněch peněžnících ani nemluvím) — neboť kdybych byl zemřel, kdybych byl z kanceláře před odsloužením zálohy upláchl, nebo svým známým dluh nezaplatil, byli by vlastně oni odnesli moji nevčasnou lidumilnost. Bylo to věru, jakoby si hrál na mecenáše člověk žijící z veřejné dobročinnosti.

[Rozdával jsem ze svých passiv, a přímo směšnou jest mi nyní vzpomínka, že jsem někdy v onom stavu chorobného blouznění uštědřoval značnější almužnu jen vzhledem k bohatství, které zítra již na

jisto vyhraji. Rozdával jsem tedy dokonce větrné zámky své nepříčetné obraznosti.]

Jsou spory o mravní hodnotě almužny. Naši nepřátelé mluví často též o ješitnosti, která prý nám vodívá štědrou ruku — a (mezi námi) kdy bychom ostře analysovali, snad bychom i při almužně, dané úkradkem žebrákovi na rohu lidu prázdné ulice, našli skutečně alespoň špetku ješitnosti, snahu zaskvíti se mravně alespoň v očích toho jednoho ubožáka, který provázeje nás vděčným pohledem, v duchu prohoddí: „To je nějaký hodný pán!" Ať už soudí o almužně tak či jinak, jedno snad je nepochybné, že by měla býti dovolena dobročinnost jen z vlastního jmění, skutečně a cele vlastního jmění, třeba by se čtly sebe pěkněji povídky o Jánošících, Babinských a jiných slavných loupežnících, kteří z peněz bohatým uloupených dobře činili chudým. Rozhazuje-li mladý lehkomyslník zděděné bohatství plnýma rukama, možno se s tím smířiti potud, pokud alespoň část promarněného jmění přechází do rukou potřebnějších a hodnějších; ale nemá-li na konec již ničeho kromě dluhů a vzpomene-li si pak hráti roli dobrodince z peněz, o které vlastně okrádá svého chudáka krejčího nebo jiné podobné věřitele, je to jednání trestuhodné a šeredný věru paskvil na ušlechtilé city lidské.

[Stal se zázrak: Nevyhrál jsem a přece hrozící lavina šťastně převalila se mimo. Jak se to stalo, nemohu sám přesně vysvětliti. Pravda, kromě nadání spadl mi do klína větší obnos, ale ten o sobě nebyl by mne vyrval z pevného objetí pánů Dattelzweigů a křtěných vydřiduchů. Také mé pravidelné příjmy se poněkud zvýšily; leč ani to nestačilo

*

na záchranu. Hlavně pomohl mi asi obrat v rakouském zákonodárství, které začalo neliberálně pp. Dattelzweigy & Cons. klepati přes drápy, a pak rozkvět našeho záložnictví, s nímž seznámil mě soucitný přítel. Někdo si třeba pomyslí, že to bylo jako vyháněti čerta ďáblem — avšak nikoli! Že dluh záloženský byl tehdáž alespoň z nejhodnějších ďáblů a přímo strážným andělem, dosvědčí mi každý ze starších čtenářů, který sám zakusil blaho zlaté svobody Dattelzweigovské. Choval jsem proto k záložnám vždy hlubokou vděčnost a ještě v lepších dobách nejednou osvědčoval ji skutkem, obraceje se po přednosti k nim ve svých finančních záležitostech; ba, kdybych měl něco k ukládání, neváhal bych ani svěřiti jim své kapitály.

Finance mé se tedy zlepšily; dluhy tu sice ještě byly, dluhů hojně, ale úroky nenabývaly již fantastických rozměrů a člověk znající cenu peněz byl by snad na mém místě brzo dospěl spořádaných poměrů. Ale mně v tom vadila zvláštní idiosynkrasie, nepřekonatelný odpor k jakékoli hotovosti — totiž ne k nabývání hotových peněz, nýbrž k chování jich u sebe: jakmile se jich trochu sešlo v mé tobolce ,nemohl jsem pomýšleti na nic jiného, než jak bych se jich zbavil. A k tomu účelu bylo mi všechno dobré: s radostí zaplatil jsem nekřesťanský peníz za delikatesu, která mi nechutnala, zapil ji drahou lahví vína, jehož jsem nepřítelem, koupil si kteroukoli nepotřebnou věc jen proto, že mne přilákala ve výkladní skříni vysokou cenou. Není divu, že jsem tu někdy ochotně použil i dobroty svého srdce, abych se zhostil nějakého z těch stříbrňáků, které mne pálily ještě v kapse jako řežavé.]

Koran praví, že těm, kteří dávají almužnu, dostane se odměny desateronásobné, ale těm, kdo poskytují půjčku, odměny osmnácteronásobné.

Uznávám hlubokou moudrost a krásu těchto slov, ale poněvadž mne k dobrým skutkum nepobádá očekávání odplaty, ani odplaty na onom světě, raději ulevuji svým šlechetným citum almužnou, nežli půjčkou. Ostatně, na základě všech svých zkušeností tvrdím, že vlastně almužna a půjčka jsou jen ruzná slova pro stejnou věc, s tím toliko rozdílem, že při pujčce bližní určuje obnos sám, obyčejně ve výši, která mi není příhodna, kdežto při almužně mohu si ustanoviti výši podle vlastních poměru a svého uznání. Jinak neliší se v podstatě obojí ničím, než leda onou Mohamedem půjčovateli slíbenou vyšší oplátku na o n o m světě.

Zalichotilo mi velmi, když jsem poprvé zvyklou roli dlužníka zaměnil rolí věřitele. Stalo se to náhle a znenadání, ani nevím jak. Myslím, že lidstvo skládá se ze dvou táboru: jedni se dluží a druzí půjčují. Jakmile se přestaneš dlužiti, dluží se jiní od tebe. Tím si vysvětluji, že jakmile jsem začal nechávati s pokojem své známé, ba dokonce své dluhy opláceti, při nejbližší vhodné příležitosti kterýsi tehdejší přítel tajuplně zatáhl mě stranou.

Znal jsem již z dob své tísně ten tajemný obřad a proto nevyčkav ani rozvláčných úvodních formulí, hned jsem sáhl po tobolce a zeptal se přívětivě, kolik? Pocítil jsem v té z brusu nové roli nejen hrdost, ale zároveň uznal jsem za povinnost ušetřiti žadatele všech těch nepříjemností, které jsem dobře znal z vlastní mnoholeté, trpké zkušenosti.

Přítel odměnil mojí delikátnost vděčným stiskem ruky a zakončil obřad známou formulí o jistojistém zaplacení po prvním.

Slovo „tehdejší“, které jsem shora připojil k tomuto příteli, nebylo zbytečné. Je to nyní můj přítel dávno bývalý, naprosto zapadlý za můj životní obzor. Od oné tajemné krátké rozmluvy nespatřil jsem ho již nikdy — vlastně zahlédl tu a tam, ale jen matnou jeho silhouettu, zahýbající v povzdálí za nejbližší roh.

Mám několik známých z oné doby, s nimiž se nemohu přátelsky shledati ani náhodou na ulici, jelikož pokaždé, máme-li se již již setkati, přítel zpozoruje něco na protějším chodníku, co jej odvrátí na druhou stranu.

Z té periody života zůstala mi tedy hrst cenných poukázek na osmnácteronásobné oplátky v ráji Mohamedově. Jen že pochybuji, vpustí-li Rizván, strážce muslimského nebe, nevěřícího psa do společnosti černookých rajských krasavic, a jiné věrouky netoliko neslibují věřitelům žádných zvláštních odměn, nýbrž spíše je častují podobenstvím o velbloudu a jehelním oušku...

Nesuďte ze všeho co předcházelo, že se chci chlubiti spoustou peněz, které mám mezi známými: nepůjčoval jsem po stovkách, ba ani po padesátkách, a postaral jsem se záhy, abych ztratil pro přátele všechnu hmotnou přitažlivost: začal jsem se totiž opět vypůjčovati sám. Obnos, který mám mezi lidmi, je celkem skrovný a přenechal bych všechny své požadavky s radostí za jakékoli podání. K tomu je mezi mými dlužníky převážná většina lidí, jež

nemohu nazvati svými přáteli ba vlastně ani ne svými známými. Mnohé znám jen podle rukopisu, ač jestli své dopisy psali skutečně sami, a podle jmen, ač byla-li to skutečně jména jejich. Avšak takových méně známých a neznámých dlužníku poznali jste u pana B. K. dostatečnou zajímavou kollekci.

Co bych mohl o nich a „tom celém přátelstvu" z vlastní zkušenosti ještě podotknouti, nechávám si do kapitoly druhé.

*

II.

I v naší pohlednicové éře jsou jednotlivci, kteří plýtvají dopisním papírem; náležejí k nim zejména oni neznámí znatelé našich dobrých srdcí, jimiž jsem zahájil své kapitoly.

Psaní jejich poznáš hned podle slov na adrese: „Budiž dodáno jen do vlastních rukou!" A nejsi-li nováčkem, tušíš pak i zhruba obsah, který obšírností a důkladností upomíná na staré, zlaté časy, kdy naši otcové a dědové psávali si navzájem celé brožurky. Obyčejně začínají tyto dopisy „do vlastních rukou" stručným životopisem; pak seznáváme intimní rodinné záležitosti korespondentů, z pravidla neutěšené hmotné jejich poměry, o nic veselejší, a konečně celé jejich filosofické nazírání na svět, většinou pessimistické, shledávající všade jen bezcitné sobectví, uprostřed něhož jediná toliko zářící výjimka — naše známá dobrotivost — zachovává v nich ještě zbytek víry v jasnější stránky člověčenstva. Zkrátka, dopisy „do vlastních rukou"

naprosto se nehodí tomu, kdo vyhledává v četbě odlesk jasného, šťastně urovnaného názoru životního, harmonický klid, vyhýbající se všemu, co může čtenáře rozrušiti a trapně dojati.

A nejhorší jest, že tyto dopisy nutně vyžadují odpovědi, a to rychlé odpovědi. Jiné listy — ó přiznávám se kajicně, že jich mám na svědomí spoustu zapadlých vůbec bez ohlasu! Nezavinila to mnohdy ani nešetrnost, zlý úmysl; spíše bych mohl mluviti o zvláštní nemoci, nepřekonatelném chorobném odporu. Bývaly doby, kdy jsem bral to ono psaní dvacetkrát znovu do ruky — kdy jsem měl třeba i celou odpověď již v hlavě — jenom naškrtnouti „Slovutný pane!“, nebo „Vzácný příteli!“ a několik nicotných řádku s upřímnou úctou nebo vřelým stiskem ruky na konci — ale nedostal, nedostal jsem se k nim... Jen o popeleční středu otvírám někdy skříň, napěchovanou těmi sežloutlými důkazy mých korespondenčních hříchů a s hruzou ji rychle opět zavírám, nemoha snésti němé žaloby těch zaprášených balíku, které v den soudu těžce dopadnou na misku mých provinění.

Dopisy „do vlastních rukou“ nemohou se takto vyřizovati. Obsah jejich bývá takový, že by jen člověk citů nadobro otupělých mohl je klidně odložiti stranou. A záležitosti, jichž se týkají, nesnášejí prutahu. Na ně třeba odpověděti hbitě, nejlépe hned. Dopřívají-li adresátu nějaké lhuty, bývá nejdéle dvou- nebo třídenní a zmeškání její mělo by následky osudné.

Když jsem poprvé přečetl takový dopis, končící revolverem, ne sice na mne, ale na vlastní lebku dopisovatele namířeným, nechal jsem všeho a

s chvatem zimničnim napsal uspokojující odpověď s dutklivým upozorněním na cenu lidského života.

Později stal jsem se otrlejším. Jest už v povaze lidské, že dojmy častěji opakované pozvolna se oslabují. Mnoho k tomu přispěla jedna má delší cesta: navrátiv se po čtyřech nedělích, našel jsem v došlé zatím korespondenci po dvou listech od tří dopisovatelů — v prvním dopise poukazovali stejně na nutnost samovraždy ve třech dnech; po týdnu — nedočkavše se odpovědi — opakovali v novém listě svůj zoufalý úmysl; po dalším týdnu dle výpovědi domácích navštívili i osobně můj byt a zvěděvši o mé cestě, slíbili opětnou návštěvu některý den po mém návratu, kterýžto slib také svědomitě splnili. Poznal jsem z toho, že takoví kandidáti sebevraždy přece jen se pozdržují na prahu velikého Neznáma — a k upokojení čtenáře dodávám, že oni tři korespondenti jsou živi a zdrávi podnes, ač ujišťují, že se jejich poměry nikterak nezlepšily.

Vůbec — nechť jakkoli jsem si domlouval, že chceme-li se oddávati Lásce, musíme se držeti též její sestry Víry, přece znenáhla červ pochybnosti vplížil se do mého nitra. Jsou případy, kdy marno jest říkati sobě: Jako každá pravá láska nezbytně musí se družiti s důvěrou, ztrácí i láska k bližnímu svou podstatu, začínáme-li úzkostlivě vážiti všechny okolnosti s obavou, abychom spolubratru neposloužili více, než kolik nejnutněji jest potřebí.

Co platno všechno — víra slábla a tratila se rok od roku více. Rozrušující příběhy v dopisech „do vlastních rukou" pročítal jsem čím dále klidněji; nic nepomáhaly ani doklady v podobě zástavních lístků, výstřižků z novin a stářím sežloutlých,

propocených, mnohokráte slepovaných vysvědčení. Otupěl jsem i k ústním projevům a demonstracím těch, kteří volili v „nutných soukromých záležitostech“ osobní návštěvu. Pan B. K. podal ve svých nedávných feuilletonech zajímavou galerii takových návštěvníků — a je zvláštní ,že všechny ty osobnosti, s týmiž záležitostmi byly také u mne. Konservatorista, který zastavil housle, člověk, přicházející z nemocnice, redaktor, jenž potřeboval šatů, aby mohl slušně nastoupiti místo v novém českém listě vídeňském, venkovský herec, který sháněl peníze na cestu do Mělníka, kde měl hráti Romea — všichni ti navštívili také mne a s nimi mnozí jiní, kteří měli odjeti na místa v různých vzdálených končinách a právě tak neodjeli, jako dotčený herec, který ostatně hercem ani nebyl. Dle svých zkušeností mohu vůbec tvrditi, že tito pánové vždycky každé místo ještě před nastoupením ztrácejí. Či je to jen zvláštní náhoda u mne, že jsem dosud každého šťastně do Plzně vypraveného některý z následujících dní potkal v Praze? Či alespoň jeden z pánů kolegů lidumilů může se vykázati případem, že návštěvník, který byl od něho opatřen slušným kabátem pro místo konečně prý nalezené, neopakoval svou návštěvu po třech týdnech, nebo i dříve, v bývalém nemožném haveloku a bez místa?

Avšak — — Pojednou cítím, že nejsem v pravém tónu, že třeba na mých filantropických varhanách změniti rejstřík. Buď nesluší obvyklý, hravě ironisující tón causerie mně samému, nebo nehodí se na delší dobu k látce, kterou jsem si zvolil — zkrátka, poznávám, že dospěl jsem k oddílu, kde musím již zanechati oblíbeného, lehkého úsměvu

feuilletonistů a pohlédnou na svůj předmět s obličejem zcela vážným.

Jinak byste mohli v mých hořejších otázkách spatřovati pouze nejapnou nadsázku ubohého vtipálka. Ale já mluvím úplně seriosně a chci vás do opravdy přesvědčiti, že po své mnoholeté lidumilné praxi marně vzpomínám na jediný, pravím j e d i n ý případ, v němž bych se byl přesvědčil o pravdě toho, co psaly dopisy „do vlastních rukou", co líčili návštěvníci v nemožných havelocích. Kde jsem se mohl o něčem vubec přesvědčiti, byla to jen pravda, že nejvíce rozumu mezi apoštoly měl Tomáš.

Ano, musím si již přiznati: v tomto oboru ztratil jsem konečně božskou ctnost víry nadobro. Nechť čtu sebe zoufalejší výkřiky bídy, třeba na okraji dopisu illustrované stopami ukáplých slz; nechť slyším sebe zoufalejší stesky neznámého návštěvníka, žádajícího mé pomoci: neodbytná skepse stojí za mnou a syčí mi do ucha své sarkastické poznámky.

Nedbám sice vždy v praxi jejích námitek, ale umlčeti, odzbrojiti ji nemohu. Má za spojence příliš mnoho výmluvných zkušeností. Uvedu ještě dvě, snad nejvýmluvnější.

Před několika lety, přebývaje na venkově, byl jsem jednoho nevlídného deštivého podvečera překvapen návštěvou slušně oděného člověka prostředních let, intelligentního vzezření, který s nervosním chvatem v pohybech i řeči hned vskočil in medias res, představiv se mi jako ten a ten, jehož jméno asi již znám a který uniká zatčení útěkem z Prahy, odkud se vykradl dnes ráno, pěšky a bez krejcaru

peněz, doufaje, že mu přispění moje umožní dostati se přes hranice do Drážďan, kde má příbuzné. Byla to doba politicky rušná a v Praze došlo k povážlivým bouřím; na jméno návštěvníka — řekněme Luňáček — jsem se sice z novinářských zpráv nepamatoval, ale možná, že mi jen ušlo, a pak bylo v povaze věci samé, že naše noviny neuváděly jména všech účastníků, třeba dosti veliké části pražského obecenstva známých. Nepoddal jsem se přece tak snadno; poukázal jsem na svou nemajetnost a častá zklamání. „Ah, můj bože vašnost mi tedy nevěří —" povzdechl si bolestně, vytrhl z kapsy ošumělý zápisník, přemítal v něm chvilku staré navštívenky a různé papíry, načež neuspokojen zvolal: „Náhodou nemám tu právě nic vhodného; ale račte pro boha uvážit — za takových okolností, kdy policisté jsou člověku v patách, jakž možno sháněti po známých doporučení — Ostatně — —" a tu začal vypravovati o mých známých literátech a žurnalistech věci, které nemohl snadno věděti člověk v kruzích těch cizí. I tomu argumentu ad hominem jsem ještě odolal, nepřestávaje krčiti rameny. Tu neznámý jako v chorobném, nervovém záchvatu začal si pojednou rváti na prsou svrchník, kabát i vestu tak divoce, že utržený knoflík daleko odletěl.

„Jsem člověk nešťastný, nešťastný!" volal zoufale. „Nevíte, co všechno jsem zkusil v životě! Již loni chtěl jsem tomu učiniti konec — vrazil jsem si nuž do prsou — zde, zde — pohleďte — —!" Všecek se třásl rozčilením, v hlase ozýval se vzlykot, v očích byly slzy. A křečovitě trhal dále vestou, rozpínal košili. — Nedal jsem dojíti až na důkaz kdysi Tomášem vymáhaný; nevyčkav odhalení rány,

snad i ve svém zajizvení strašné, ukončil jsem neblahý výjev způsobem, jaký mi jen dovolovala útlá tobolka.

Třetí den na to zvěděl jsem, že můj nešťastný host v nedalekém městečku prohýřil celou noc, a čtvrtého dne přesvědčil jsem se, že je pan Luňáček skutečně znám v žurnalistických kruzích: naše noviny varovaly před podvodníkem toho jména, toulajícím se po venkově s historkou o politickém uprchlictví.

Rcete, je-li oduvodněno, abych já si zábavně dobíral téhož pana Luňáčka povýšeným feuilletonistickým humorem, či nemá-li spíše on všechnu příčinu, vzpomínati s rozmarným úsměvem na mne a pobaviti časem společnost kolegu vtipným líčením své tehdejší cestovní episodky?

O něm mohu se toho jen domýšleti — neboť nevím naprosto, co se s ním dále stalo a raduje-li se dosud ze života —; ale že jiní soudruzi jeho povolání pořádali skutečně humoristické večírky na útraty nás lidí zlatého srdce, je zjištěno protokolárně. Bezpochyby se ještě pamatujete na přelíčení s celou společností lidiček, kteří se některý čas slušně živili dílem vydáváním — či vlastně nevydáváním předměstského časopisu (s geniální věru vtipností nazvali jej v čele prvního a snad jediného vyšlého čísla „časopisem pro lidumilství“), dílem sbíráním příspěvků na rakvičky dítek, jichž neměli, a na podobné dojemné účely. Vynikajícím členem té organisace byl také onen „redaktor“, který navštívil stejně pana B. K. i mne. Milou náhodou nezaznělo tehdáž při veřejném přelíčení mé jméno mezi jmény ostatních přispívatelu na rakvičky, ale ze

soudního referátu v novinách dověděl jsem se, že ona družina z výnosu svých sbírek slavila časem veselé pitky, při nichž se vynášely rozmarné toasty na „kavky“ „hejly“ a jiné vtipně oškubávané opeřence.

Nemohu, naprosto nemohu uzavříti své úvahy touto druhou kapitolou. Byla by to pěkná lidumilnost, která by končila meziřádkovým vyzváním, aby čtenář v každé prosebně vztažené ruce spatřoval šejdířský pazour a proto před bližním ze zásady zapínal kapsy! Musím tedy čtenáře odkázati na vysvětlení v kapitole následující.

*

III.

Předešlá kapitola byla silně skeptická. Ale všemu na vzdory — zatím co úsměšek nevěry bloudí po tváři, z hlubiny srdce ozývá se vážná otázka: A což výjimky? Či chceš opravdu tvrditi, že ze všech těch prosebných dopisů, z inserátů, z nemožných haveloků a šerých průjezdů natahuje ruku jen žebrota řemeslná a pomoci nehodná?

Zamýšlíš se. Pravda, ty sám nemůžeš se vmysliti v duševní stav nutkajícího člověka, aby poprvé vztáhl prosebně ruku k neznámým mimojdoucím. Vzpomínáš na dni, kdy ti bylo nejhůře: ano, byla perioda tvé mladosti, kdy jsi také někdy s poloprázdným žaludkem bloudíval do večera, styde se požádati znovu o bochníček na úvěr hokynáře, který včera již zle se škaredil na liknavého dlužníka. (Spěcháš ovšem dodati, že do té bídy dostal jsi se jen vlastní vinou: lehkomyslností, s jakou jsi po

prvním utrácel svůj měsíční příjem — pravda, nevalně skvělý.) Ano, vzpomínáš i na den — jediný den ve svém žití, který jsi takto od rána až do noci probloudil ulicemi o hladě, v marném vymýšlení a hledání pomoci, načež jsi před usnutím rozchroupal krajíc chleba kdysi do zásuvky pohozený, tvrdý již jako kámen a napolo zplesnivělý. A zítra? určitě se již nepamatuješ, ale můžeš se domysliti, že jsi hned ráno buď odnesl poslední přebytečný kus oděvu k vetešníkovi, nebo přece našel známého, který ti vypomohl pujčkou. Ale, což kdybys nebyl měl již ničeho na prodej a nikde nebyl našel ochotného přítele?

Soudíš, že by ti nikdy, nechťsi v nejkrajnější tísni, nebyl vůbec ani na mysl přišel jakýkoli způsob žebroty. Jistě byl bys prodal raději všechen svůj oděv a naposled ulehl do postele hotov očekávati jakýkoli konec ,třeba — třeba — smrt hladem. Ah, to se pěkně píše člověku, který přece jen nikdy nepoznal, co jest hlad, ten pravý, útroby zžírající a ducha zatemňující hlad — člověku, který přece jen měl jistotu neb alespoň naději brzkého příjmu, kterému vždy přece zbýval nějaký úvěr, některý soucitný přítel a v nejhorším případě prostě útěk v otcovský dům, třebaže v podobě kajícího marnotratného syna!

A pak — v první kapitole jsem pravil, že přátelská půjčka a milodar jsou vlastně jedno. Pravda, je to nadsázka ;ale příbuzenství obou pojmu — nechťsi trochu vzdálené — nebude snad popírati nikdo. Soucit mívá i při půjčce mezi přáteli vynikající úkol. A žádosti o prominutí školného a kolejného, o bezplatné obědy studentské, o různá sti-

pendia atd. atd. — snad i to jsou již zřetelné krucky směrem k téže silnici, u níž chuďas prostších a méně vzdělaných vrstev stojí s kloboukem v ruce. „Ó tuť veliký rozdíl!“ namítne mi každý. „Tam i zde obrací se sice člověk k soucitu jiných, ale onde hlásí se prostě o pomoc lidmi dobré vůle nabídnutou, bez osobního snížení sebe — neboť chudoba sama o sobě „cti netratí —“; zde však vtírá se lidem neznámým, třeba mravní svou jakostí opovržení hodným, a snižuje se před nimi osobně, moha stále očekávati k odbytí ještě potupu.“

Ale tu třeba zase upozorniti, že pomoc nabízená beze všeho pokoření pro některé, zejména nižší vrstvy, je téměř výjimkou a i v kruzích s té strany šťastnějších daleko nestačí skutečné potřebě. Čtěte na příklad to množství inserátu, v nichž studující nabízejí se k domácímu vyučování za nejskrovnější plat, za obědy, za snídaně, a to někdy téměř úpěnlivě. Jsou to ti, na něž se nedostalo žádného z nemnohých stipendií ani jiných podpor, kteří již delší dobu marně se ohlížejí i po jediném čestném pramenu obživy, po kondicích... Jaký div, že konečně stylisace některých takových inserátu silně se blíží ke slohu žebravých dopisů!

A přece nechce a nechce se nám uvěřiti, že by skutečný intelligent, cti své dbalý, vstoupil kdy k neznámému s tou poníženou prosbou o podporu, s jakou k nám přicházejí tak zvaní lepší žebráci. Ne — soudíte — raději by asi podstoupil věci nejhorší, spíše by zemřel hladem nebo sebevraždou! Vždyť přinášejí noviny téměř každý den zprávu o samovrahu, který učinil takto konec své bídě. Již z toho viděti jasně, jak hrozně těžké, pro mnohé

přímo nemožné je odhodlání k prvnímu kroku na cestě oné.

Ano, k prvnímu. Když ten byl jednou učiněn, pak asi již snáze se kráčí dále a možno, že časem dostaví se i záliba v této cestě. Omluvy před sebou samým najdou se pak bez obtíže. Vždyť uvážíme-li věc náležitě, jaká pak je v tom hanba, požádám-li ve své nouzi bližního, tedy vlastně bratra svého, za pomoc z jeho přebytku?! Zdaž stud neplyne tu spíše z předsudku marnivosti, z pouhé hrdosti ješitného egoisty, který se nechce před světem přiznati k potřebě své a nechce praničím býti zavázán jiným, jež pokládá vesměs za stejné sobce, jakým je sám? A snad pomyslí sobě i některý takový „lepší žebrák", oč že vlastně jsou jeho obchuzky horší, nežli návštěvy v bílých rukavičkách, v bílé kravatě a s pokorně nahrbeným hřbetem u pánů městských radních, okresních inspektorů a jiných vlivných osob? Či je žebrota o nespravedlivou protekci čestnější, než prosba o zbytečnou korunu?

Hle, jak zcela jinak věci se představují s různých stanovisek! Čta ony téměř každodenní lokálky o sebevraždách z nouze, jistě i nejrozhodnější hajitel svého měšce a ryze kapitalistických zásad časem se viklá ve své pohodlné skepsi a v nitru připouští, že přece jen mnohem, mnohem více jest kolem něho skutečné, nepřetvářené, hrozné bídy, než si chtívá namluviti v neupřímném optimismu; avšak nejen to — i takový snad musí přiznati, že by přece jen lépe bylo, kdyby oni kandidáti samovraždy raději se odhodlávali k útoku na soucit bližních.

Ostatně, společnost někdy sama zařizuje žebrotu abych tak řekl officielně. Volím idyllický příklad „z kraje". Snad každý z vás poznal páteční žebráky našich vesnic. Já jsem se s nimi seznámil nejlépe v oněch vám již povědomých Přílepech — nehledejte tu podbrdskou dědinu na mapě! — kde jsem delší dobu užíval venkova.

Je to pěkná, spořádaná obec s návsí plnou lip, se starými zahradami za čistotnými staveními, z nichž některá bohatších sousedů zcela se podobají letním sídlům zámožných měšťáků. A tou přívětivou selankou vždy jednou za týden trousily se stíny po jednom, po dvou, ve skupinkách, od stavení ke stavení, a tu z toho, tu z onoho dvora ozývaly se skuhravé a mumlavé hlasy, odříkávající jednotvárně otčenáš. Shrbené, vráščité babky, mezi nimi některý staroch o holi, mladý slepec, vedený malým devčetem, všechny ty podoby stejně nuzně oděné, jako šeré, věkem nebo chorobou zmožené — tak plížili se páteční žebráci po vsi, vcházeli poníženě na dvory sousedu a kde byla vrata zamčena, s resignací belhali se dále.

Nechci snad tím líčením působiti na slzní žlázy citlivých čtenářek. Nebudívali také sentimentální náladu. Byl mezi nimi na příklad stařec snad osmdesátiletý — od té doby již zemřelý — s hlavou téměř úplně holou, ale tváře ještě dosti plné a červené; belhal se po dvorku všelijak, drmolil bezzubými ústy dosti žalostivě svou modlitbičku, činil dosti tklivý dojem svou obnaženou kmetskou hlavou, kterou skláněl tak hluboko, že jsi neviděl nic kromě hladké, lesklé lebky s malými zbytky sněžného chmýří za ušima — avšak hledě na to vše,

hned jsi vzpomněl, že předešlý pátek z večera spatřil jsi téhož starého Šantručka polosedícího, poležícího na hromádce štěrku u silnice, an máchaje pracně rukama kázal starým topolům cosi nehrubě srozumitelného, ale jistě příjemného, neboť jeho purpurově zářící obličej a sladce mžikající vodnatá očka budily představu sybaritské přímo rozkoše. A věděl jsi, že zajisté i dnes, po odbyté páteční pouti, zaměří do krámku za rohem, kde čerpává svou šťastnou demokritovskou filosofii životní. Ani onen slepec, když jsi politoval neštěstí jeho „věčné noci“, nevyzýval jinak svým zjevem a konáním k úvahám larmoyantním; byl svého zpusobu i domácím pánem: na obecním pruhoně za vsí zřídila si totiž rodina, k níž náležel, vlastnoručně z kamení, hlíny, drnu, cihlových zlomku, chrastí a podobného staviva cosi, co se nemohlo sice nazvati ani domkem ani chalupou, ale přece bylo lidským bydlištěm pro dotčenou rodinu prý mnohem útulnějším, nežli obecní pastouška „úřadní“ přístřeší těch místních chudých, kteří neměli, kam by jinam sklonili své hlavy.

Podobně bylo s ženskými, z nichž nejvíce pozornosti budila slabomyslná Apolenka, dosud svobodná, prý velice stará, ač z povzdálí činila dojem nemotorné malé holčice, zakrslé a zmrzačilé; byla snad i dokonce šťastna ve své naprosté dětinskosti. Ostatní byly po většině babičky, sešlé prostě věkem, nebo též celoživotní pernou prací.

Ano, soudím navzdor topolovým kázáním starého Šantručka, že si naši venkovští chudí své páteční přilepšení obyčejně vysluhují chudě placenou lopotou celého života. O Šantručkovi nevím v té

*

příčině nic jistého; ale za výrazný příklad mohu uvésti jiného, jehož západ životní jsem zevrubně seznal. Byl to prostomyslný dobrák od kosti, starého rázu, taková Alešovská neb Raisovská milá figurka, ovšem navštěvovaná občas touže slabostí, jakou míval nebožtík Šantrůček; ale nešťastná sklenička, třeba že jí snad nepohrdal nikdy, stala se mu vášní teprve v pozdním stáří, a jinak třeba bylo jen pohlédnouti na jeho ruce, na jeho celý utrmácený zjev, abyste uvěřili, že si poctivě a těžce vydělával skývu chleba po všechny dni vezdejší. Arci za svého několikaletého pobytu mohl jsem stopovati již jen pozvolný úpadek jeho sil. Stále více se hrbil a scvrkal, jeho prostosrdečné modré oči, z počátku ještě živě a vesele zářící, byly rok od roku mdlejší, jeho neohebné ruce stačily později toliko na různé podělkování a lehčí drobné služby a na konec — po mém odchodu z Přílep — mohl prý zastávati již jen hlídačství. Nyní po třech letech dovídám se, že chodí s pátečními žebráky.

Takto asi dochází se k pátečnímu chudinskému přilepšení. Obdaření spatřují v něm prostě část svého starobního zaopatření, k němuž je obec povinna, a bezpochyby jim ani nenapadá hanbiti se za svou obchůzku; shledávají asi také jen bezvýznamnou, zvykem zasvěcenou formálnost v naříkavém mumlání modlitby i v tom závěrečném: „poníženě děkujeme za boží almužničku", což jedna z nejstarších babiček jako hlasem dávno zapadlého světa vždy provázela dodatkem: „ — a přejeme ještě dlouhé šťastné panování!"

Snad tedy páteční prosebníci sami většinou ani nepociťují ostnu ponížení; ale proč ostatní, obec

a šťastnější její členové — proč ti je poukazují právě na tuto pokořující formu? Mají li mravní a částečně i zákonnou povinnost podporovati své výdělku neschopné spoluobčany, proč je nutí, aby tu podporu — neb alespoň její část — ještě zvlášť si vyprošovali ponižujícím žebráním jako velikou milost?

O, takových otázek by bylo! Vzpomeňte si na podílení chudých dítek ve slavnostním shromáždění dobrodinců pod vánočním stromem, na okázalou dobročinnost při jiných podobných příležitostech, na dobročinné bazáry, spojené s výstavou nádherných damských toalet atd. atd.

Přílepští by mi snad namítli, že jako v jiných obcích prostě zachovávají staré, dávno zvyklé zařízení, jež venkovská chudina nepojímá nikterak tragicky a pro jehož další zachování by sama hlasovala proto, poněvadž tyto dobrovolné příspěvky občanu přece jen činí více, než kdyby obec přestávala na pouhém zákonném vyměření určité podpory. Možná — neprostudoval jsem náležitě chudinskou otázku, nevnikl jsem dosti v názory lidu, nemohu o tom závažně souditi. Ale přes to vše trvám při svém „ceterum censeo", že nedůstojný způsob almužny, milosti — nedůstojný pro obdarovaného i dárce — měl by se naprosto vyloučiti ze všech oborů dobročinnosti.

Uznává-li společnost za svůj závazek pomáhati slabším členům, cítí-li jednotlivec mravní potřebu činiti dobré bližnímu, ať vykonává to právě jen jako svou povinnost, jako splacení mravního dluhu, a nechce tu státi v glorii milostivého dárce před pokořeným nuzákem.

A jiné ještě myšlenky mihají se hlavou — avšak o těch v kapitole poslední.

*

IV.

Tajná policie nemá u nás mnoho přátel. Ani detektivní novelly Conana Doyla jí asi valně neprospěly. Příliš nám ji zprotivila především politika: v dějinách našeho mnoholetého národního i sociálního boje zapsala se způsobem, který jí několika ještě pokolením bude představovati v barvách nejškaredějších. A kdyby ani toho nebylo: kdož dovede se nadchnouti pro životní činnost, jejímiž hlavními prostředky jsou lest a přetvářka a jež má za přední účel, uvésti lidi — třebaže provinilé — před soudní tribunál, do žaláře, na šibenici!

Řekněte: Nutné potrestání zločinců, učinění jich neškodnými, odstrašování, časem i vrácení urvaného majetku atd. Ale nechť kdo staví sebe výše tyto úkoly s právního stanoviska, s čistě lidského není detektivství přece svůdné. Neupírám, že by za jiných podmínek mohlo vábit i lidi nejlepší. V mé obraznosti mihá se „tajný" zcela jiného rázu, geniální Sherlock Holmes dobročinnosti, jehož důvtipu neužívá přísná paní Justicie, nýbrž vlídná signora Carità. On sice také bojuje proti špatným lidem, ale ne aby je uvedl do rukou trestající spravedlnosti, nýbrž aby z předu mařil jejich zlé záměry. Každou chvíli — na příklad — čteme nyní o malém mučenníku, který byl surově utýrán bezcitnými rodiči; soustavné ďábelské trýznění trvalo měsíce i leta, avšak úřady neměly o něm tušení;

až teprve když lékař ohledal malou mrtvolu, vzrušily se policie, soudy, obecenstvo. Útlocitné sousedky přinášejí kvítí do pěkné rakvičky, pořízené z příspěvku dobrých srdcí, všichni v domě klnou ukrutným katanum, předstihujíce se v líčení hrozných podrobností, které již delší dobu na vlastní oči vídali, nářku a dopadajících ran, které slýchali. Již často chtěli zakročiti — ale víte, jak těžko je člověku vtírati se do cizí domácnosti. Sherlock Holmes milosrdnosti nebyl by se toho štítil: byl by slídil po cizích chodbách, vyzvídal, naslouchal u dveří — a snad by jeho přičiněním vubec nebylo došlo k malé, ranami poseté mrtvole, k soucitným a rozhořčeným projevum sousedstva, vzrušující lokálce a sensačnímu přelíčení. A snad by ho sama policie za to pochválila, i kdyby při svém slídění byl přeslechl nějaký trestuhodný výrok o vrchnosti nebo náboženství.

Pochybuji, že nynější policie čte s náležitou pozorností inseráty a zvětří-li v nich dost malou čertovinu, že pošle ihned své tajné, aby se přihlásili o krásné místo bez práce s větší kaucí, nebo aby poznali lidumilné osoby ,které se nabízejí přijmouti dítko za vlastní, bude-li jim vyplaceno několik set jednou pro vždy atd. atd. Jistě by tím soudům bylo uspořeno mnoho dodatečné marné práce. Sherlock Holmes dobročinnosti by studoval ovšem zvláště „úpěnlivé prosby“ Malého oznamovatele a nelenil by si pohlédnouti vlastníma očima na všechny útrapy tam vylíčené. Nedal by se klamati žádným naučeným skuhráním, ani vypočteným dojmem zevnějším; ale zase pokud se týče bídy pravé, skutečné, nečekal by ani na prosby veřejné a soukromé, nýbrž

sám by se snažil vyslídit její dusné brlohy i na pohled bezvadné úkryty.

Ovšem, tajnou policii takového druhu nezavedla si dosud žádná říše, vyjma snad šťastnou Utopii. A přece soudím, že by nebylo utopickou myšlenkou, aby státní celek sám ujal se dobročinnosti, aby ji konal ne jako úkol vedlejší, podřízený, odbývaný nesoustavně a nedostatečně, ubohým zákonodárným příštipkářstvím ,jen tak mimochodem a spíše ut aliquid fecisse videatur — nýbrž aby ji pojal jako jeden ze svých úkolů hlavních, stejné důležitosti, jakou na příklad nyní přikládá obraně proti zevnějšímu nepříteli. A snad by si lépe posloužil, kdyby větší ještě náklad a energii nežli proti sokům cizím, věnoval potírání vnitřního nepřítele, pauperismu.

Možno doufati, že se tak časem stane opravdu. Leckterá sociálně-politická theorie, která ještě nedávno byla odkázána do Utopie jako zpozdilý vrtoch bláhových snílků a zbrklých fantastů, z čista jasna stala se skutečností, neb alespoň nabývá den ode dne makavějších obrysů; není tedy vyloučeno, že se ještě dožijeme doby, kdy stát sám a výhradně vezme na sebe starost o své chudé, uzná za svoji čelnou a svatou povinnost, aby se postaral o výdělek každému ,kdo chce pracovati, a pečoval o výživu všech, kdo pracovati nemohou, kdy nadobro vykoření ve svém území všechnu bídu, vymýtí samo slovo almužny a žebroty, odstraní všeliké projevy soukromé lidumilnosti, zkrátka, vyhradí dobročinnost sobě samému abych tak řekl jako zvláštní monopol — —

Slyším, slyším, pane vtipálku, co mi nahlas šeptáte, že stát zajisté dříve zavede ještě některé jiné monopoly, jako sirkový, petrolejový, pohlednicový atd. Znám dobře sám i jiné vážné námitky, jako hned tu, že by se ani pro české chudé nedoporučovalo zcentralisování lidumilnosti ve Vídni. Vím také, že vůbec i po všeobecném volebním právu máme ještě hezký kousek k sestátnění dobročinnosti a že půjdeme ku předu jen pomaloučku, polehoučku, jako doposud, rozptýlenými krůčky rozmanitých instancí, tu státní správy, tu zemí, tu obcí, tu stavovských a jiných organisací, ohřívárnami a stravovnami, ústavy polévkovými a pro bezplatné opatřování práce, útulnami atd. Sláva bohu i za každý takový krůček! Přece i tímto způsobem pro mnohé je zajištěna pomoc v nejhorší tísni.

Že vedle toho dosti zbývá případu bídy, čouhajících neútěšně značnými mezerami v té nesoustavné síti nynějších filantropických zařízení — kdož by pochyboval?! Čtěte si jen ony žalostné, prosebné inseráty v Malém oznamovateli! Zajisté je v nich ledaco nepravdivo, neb alespoň zveličeno a křiklavou barvou natřeno; ale čtěte jich také dosti ,jež vás dojímají přízvukem nevylhaného zoufalství a z jejichž obsahu rázem chápete, proč tito inserátoví prosebníci odhodlali se k útoku na soucit širokého obecenstva. Na příklad: tu ten churavý otec četné nezaopatřené rodiny snad by se mohl obrátit na svou domovskou obec (vzpomínáte na páteční žebráky) a snad by mohl dosáhnout i pro své dítky přijetí do veřejných dobročinných ústavů; ale drží se křečovitě toho koutku, nechť sebe bídnějšího, jejž nazývá svou domácností, živou mocí

nemůže se rozloučiti se svým rodinným kruhem, doufá, že přece jen doba nejkrutější nouze mine a nebude třeba odhodlati se k nejhoršímu...

Ano, toť právě smutné, že zákonem stanovená pomoc jeví se mnohdy jako nejhorší a že k nadějím v jiné veřejné podpory třeba tak často přidati slovo „snad". Teprve kdyby společnost prohlásila, že má náležitě placenou práci, nebo slušnou, dostatečnou pomoc pro každého bez výjimky — teprve pak mohla by prohlašovati žebrotu zlořádem a mluviti o nevhodnosti almužny.

Do té doby pro lidi měkkých srdcí není žádného vykoupení. Nechť sebe dukladněji uvažují o vadnosti rozličných oněch způsobů, kterými se nyní vyhledává a prokazuje soukromá dobročinnost, způsobů, jež prosebníkovi přinášejí útrapy, ponížení, namnoze i mravní zkázu a dárce při tom zůstavují v pochybnosti, činí-li skutečně dobro, poskytuje-li pomoci těm, kterým opravdu náleží, nepodporuje-li naopak jen podvod a jiné mravní zlo — což to všechno naplat! Skřehlá dětská ruka zatřepetá se před tebou v zimní metelici — znáš dobře všechno, co se uvádí proti žebrotě dítek, pravíš si, že snad kořist toho malého žebráka poslouží jen pijácké vášni zpustlého otce; ale ta fialová ručka tak se třese zimou a vrátí-li se prázdna, snad čekají doma dítko nemilosrdné rány! Stránka úpěnlivých inserátu den co den stiská tvé měkké srdce — víš, že každý z nich není doslova pravdivý, že by se i jinak ledacos mohlo namítati; ale tyto inseráty jsou zde, den co den objevují se za němého svolení veřejné správy, bez protestu různých dobročinných organisací, a nelze pochybovati, že je v nich

alespoň část ukrutné pravdy! Ozve se nesmělé zaťukání a k tobě vchází vyzáblý člověk v ošumělém obleku se známou historií o hladu a marném hledání místa — tolikrát jsi byl oklamán tou historií, že již je uměním potlačiti trpký úsměv nevěry, ale přece, přece jen je možno, že tentokrát bys jím chuďasovi krutě ukřivdil! A kdybys mu alespoň mohl říci, kde by našel zaměstnání, kam jinam by se měl obrátit o pomoc nebo platnou radu!

Vídám ovšem tu a tam na dveřích amulety, chránící proti takovým návštěvám. Bývá to prostě tabulka s oznámením, že majitel platí do toho neb onoho ústavu pro podporování chudých. To je sice útlocitnější, než řízný ferman pana domácího „žebrota se zde zapovídá": avšak lidumilné korporace na oněch tabulkách vyznačené mívají obyčejně obmezenou působnost, pečujíce na příklad jen o místní chudé a p.

Přicházejí mi na mysl, že by ubohým soukromým dobrodincům spíše prospělo společné zřízení jakéhos ústředního orgánu, k němuž by mohli odkazovati své klienty — rozumí se: nikoli jen proto, aby se jich lacino zbavili. Ta ústřední kancelář měla by náležitý přehled chudinských zařízení, jehož se obyčejně jednotlivci nedostává: věděla by, že na příklad žadatel může se prostě obrátit k té neb oné stavovské či odborné organisaci, může hledati podpory u toho neb onoho ústavu pro takové případy již založeného, a teprve kdyby mu nemohla ukázati pomoc jinde, sama by se ohlédla pro něho po místě, nebo by mu podle uznání vypomohla z pokladny spolkové. A při tom by mohla vyšetřením skutečných poměrů každého žadatele

zabraňovati, aby obolem dobročinnosti nepodporovaly se žebrota řemeslná a podvod.

Vždyť jsme si to myslili — slyším v duchu čtenářstvo — tedy návrh! Jako by o ty byla nouze! Nový spolek a k tomu ústřední — jako by se těmi nebyl beztoho pytel roztrhnul! — Shora vytýkáš ledabylé filantropické příštipkářství a na konec přicházíš sám s příštipkem přímo směšným! Toť byl tedy účel všeho tvého rozumování, uvodícího na mysl Shakespearovo: „Dobrý stařec, rád povídá —?!“

Nebudu se brániti. Na omluvu uvádím jen, že předmět, o kterém jsem pojednal, je neobsáhlý jako moře, že z něho budou čerpány ještě nesmírné spousty úvah a návrhů moudřejších, ale za nynějšího stavu věcí že nikterak neškodí, obrací-li k němu časem zřetel povolanějších činitelů třeba jen dětinská hra, nabírající z oceánu krůpěj malichernou lasturou.

A konečně: I shovívavé vyslechnutí „dobrých starců, kteří rádi povídají,“ možno snad vřaditi mezi skutky lidumilné.

ZLOMKY.

Stesk českého literáta.

(1892. Viz poznámku na str. 15.)

Slavná redakce!

Měl bych se s touto záležitostí obrátiti vlastně na redakci jiného listu, ale záleží mi na tom, aby moje prohlášení vniklo do širšího kruhu české veřejnosti.

Říká a píše se u nás často, že hmotné a společenské postavení spisovatelstva u nás není dosud takové, jakým by mělo býti a jakým jest u národů jiných, i méně četných. Buď tomu jakkoli, já osobně byl v tom ohledu se svým osudem spokojen. Mých příjmů ze spisovatelské činnosti nemusel mi nikdo záviděti, ale mně stačily a nedomáhal jsem se jich zvýšení. Jednou ve svém životě ucházel jsem se u „Svatobora“ o podporu na cestu a jednou před mnohými lety ucházel jsem se u ministerstva vyučování o stipendium, vypsané pro umělce, jehož před tím užívali Hálek a Bozděch a potom mnozí jiní čeští spisovatelé.

Avšak nyní čtu v jednom listě projev takového záští, že jsem jím zastižen do hloubi duše.

„Česká stráž“, list dle nadpisu „věnovaný českým zájmům v národně ohrožených krajinách království českého“, přinesl ve svém čísle z 28. prosin-

ce l. r. zprávu o podpoře, kterou obdržel p. Fux za překlad mých „Petrklíčů“ od ministra vyučování, a připojil k tomu několik poznámek, které musí vzrušiti i spisovatele českého, na ledaco již uvyklého.

„Zdá se —“ píše zasílatel té zprávy — „že atd.“ Pisatel té zprávy tuší patrně ve mně člověka, který v nízké zištnosti a nezřízené ctižádosti neúnavně se chápe všech prostředků, aby si pomáhal k penězům a dělal pro své jmeno reklamu. Hledám si přátel na všech stranách, intrikuju proti svým sokům, usiluju o získání bohatých mecenášů, antišambruji u mocných pánů, hledím se zalichotiti vládě, objednávám si překlady do němčiny a vyznamenání v cizině, jichž pak fortelně „užívám za reklamu“, zkrátka jsem neúnavným agitatorem, sollicitatorem a intrikánem pro svoji kapsu a zevnější literární čest. Takovými prostředky dotřel jsem se svého literárního postavení, chytře jsem si dobyl rozličných sinekur a konečně dotřel jsem se i hodnosti člena akademie. Nyní pak hledím došplhati se ještě výše, vzhlížím toužebně do oněch oblastí, kde jsou na rozdání rozličné cenné výhody a zvučné tituly, ba dokonce i řády, a proto rozplývám se loyalností, plazím se servilně před ministry a jsem všecek šťasten, že se mi podařilo získati si první projev vládní přízně a k tomu ještě 200 zlatých pro mého překladatele, o které se s ním bezpochyby rozdělím.

Takto maluje mě neznámý přítel mezi řádky své zprávy a děkuje na konec bohu, že vedle takových nízkých, prodajných kreatur, jakou jsem já, máme v Čechách také umělce, kteří by — — —

Cizí peří.

(1893.)

I.

Že každý ideál jest nedostižný, viděti také na redaktorech. Řádný redaktor má na příklad pečovati, aby v jeho listě čtenářstvo nebylo šizeno falešnými etiketami. Má býti úzkostlivě opatrným, aby třeba nevědomky nepodporoval literárních pirátů a podloudníku, kteří cizí práce vydávají za své nebo překládají z jazyku, z nichž neznají ani jediného slova.

Jak se zabezpečiti proti nim? Znáti dukladně literaturu? Dobrá. Vzorný redaktor by tedy měl v malíku vynikající literární plody všech národu a věku — ale to ještě nestačí. Kromě autoru, jež literární historie vřadila do pantheonu světového písemnictví, jest dosti takových, kteří napsali dobré a třeba i výtečné věci, jež klesly v zapomenutí pouze nedbalostí neb nespravedlivostí kritiky nebo z jiných podobných důvodu. A což teprve současné literární tvoření! Redaktor, který by tomu chtěl stačiti, nedostal by se k redigování svého časopisu vubec, poněvadž by všechen svůj čas od rána do večera musel věnovati četbě časopisů jiných, a ještě by

nezmohl ani skrovnou část toho úkolu. Možná, že by se všechny ty belletristické časopisy a zábavné přílohy žurnálů, které za týden vycházejí jen v Evropě, ani nevešly do jeho bytu. A k tomu ještě musel by býti Mezzofantim, aby při překladech ze všech možných jazyků mohl posouditi, měl-li překladatel skutečně před sebou originál.

Nuže — poradí někdo — ať redaktor uveřejňuje jen práce od známých spisovatelů, kteří mu ručí již svým jménem za poctivost zaslaného příspěvku. Ale kdyby se redaktoři tím pravidlem řídili, nedostal by se nikdy žádný literární nováček do časopisů a při stejné opatrnosti nakladatelů vůbec ani na veřejnost. A pak, dostatečnou zárukou není ani jméno již známé. Leckdy klame některý začínající spisovatel tak obratně celou veřejnost, že teprve po delší době vyjde na jevo jeho plagiatorství. A stává se časem, že i starší, osvědčený spisovatel dopustí se šalby. Jsou toho známé příklady ve všech literaturách.

A mnohdy číhá na redaktora zrada se strany, odkud se jí nadá nejméně. Vzpomínám na jeden případ u nás.

Kdysi jako mladičký, nastávající teprve literát, seděl jsem večer v Umělecké besedě. Zajímavým číslem programu bylo: N. N. bude předčítati úryvky ze svého právě ukončeného velkého původního románu. Se zbožnou úctou zahleděl jsem se na toho muže, který již uveřejnil v Hálkově časopise několik mnohoslibných povídek a nyní chystá se na veřejnost s celým románem. S velikou dychtivostí naslouchal jsem větám, jež autor prostého, bodrého vzezření četl hlasem nepříliš zvučným a výrazným,

s očima skromně sklopenýma. Ale brzy začal obsah četby dodávati zvláštního puvabu i tomu matnému hlasu a jakás ideální zář opřádala zvolna hlavu čtoucího.

V románovém úryvku líčila smělá fantasie zvláštní cizoráznou krásu snědé Asiatky, Afghánky, zabloudivší dobrodružným pásmem událostí do evropských salónu, a líčení to okouzlovalo svěžím, jemně zářícím poetickým pelem originálního, pro mne zcela nového zabarvení. Když autor dočetl a své oči tázavě k posluchačum zdvihl, s upřímným obdivem účastnil jsem se hlučného potlesku, který jej odměnil. Byl jsem přesvědčen, že nám vyvstal nový, svérázný, výtečný romanopisec, a to byla ovšem radostná literární událost prvního řádu.

Ale věci utvářily se zcela jinak. O hrdinovi onoho večera začaly obíhati nepěkné pověsti. Prý vyšlo na jevo, že jedna z otištěných jeho povídek jest prostě překlad z cizího spisovatele. Později věc jaksi ututlána, pověsti umlkly a byly desavonovány způsobem nejzávažnějším, když v Hálkově časopise objevil se začátek původního románu od téhož spisovatele, sice pod pseudonymem, ale tak průhledným, že každý pravé jméno autorovo musel uhodnouti. Nebyl to onen román, z něhož úryvky předčítal v Umělecké besedě, ale román stejně oslňující směle volenou látkou i skvělým provedením. Učinil pravou sensaci. Než ach! sláva jeho netrvala ani dva dni. Bleskem rozletla se v literárních kruzích zpráva, že román ten jest pouhým překladem z M. Jókaie, tehdáž u nás ještě málo známého. A již v příštím čísle uveden byl v titule pravý spisovatel a domnělý domácí autor jako pouhý překladatel.

*

Slyšel jsem pak, že jej Hálek již před tím usvědčil z nějakého plagiátu, že mu následkem toho ovšem nedůvěřoval, ale že se dal pak uchlácholiti svatosvatým ujištěním dotčeného svého přispěvatele a přítele, že toto nové dílo jest veskrze původní.

Co asi přimělo v tomto případě plagiatora, že redaktora, svého přítele, oklamal tak nešetrně a zároveň tak směle — neboť, třeba že nové publikace Jókaiovy byly tehdáž u nás stopovány jen skrovným počtem znatelů maďarštiny, nemohl se přece vážně domýšleti, že jeho šalba zůstane na dlouho utajena. Či příští hrozící hanbu vyvážila mu rozkoš, že — třeba jenom na chvíli — mohl se skvíti glorií znamenitého spisovatele a přijímati z pohledu jiných hold nezaslouženého obdivu, jako tehdáž v Umělecké besedě? Román — zajisté také cizí — z něhož tam četl ukázky, nespatřil ovšem světla veřejnosti a spisovatel vůbec ustoupil nadobro s literárního jeviště do zátiší, z něhož jsem jej nikterak znovu nechtěl vytáhnouti na pranýř pro dávný hřích, jejž snad odpykal za ta léta dostatečně jiným způsobem. Chtěl jsem jen podati příklad, jak snadno může i sečtělý a opatrný redaktor státi se obětí mystifikace.

II.

Přepodivná jsou zákoutí myšlenkového labyrintu, jímž bloudívá chorý duch lidský. Příkladem budiž pro dnes zvláštní druh kleptomanie, který jsem seznal.

Obyčejným úkazem kleptomanie bývá, že zámožný člověk zastrkává v krámě potají do kapsy ten neb onen předmět, který se mu právě namane; přistihnou-li ho, vychází pak na jevo, že nekrade ze zločinného úmyslu, nýbrž z neodolatelného chorobného pudu. Zvláštní jest, že tato nemoc bývá konstatována jen mezi lidmi zámožnými; alespoň jsem nikdy nečetl, že soud propustil z obžaloby některého chudého zloděje jakožto ubohého choromyslného.

Avšak duševní choroba, o níž píšu, jest druhu poněkud jiného; nejvhodněji bych ji snad mohl nazvati kleptomanií myšlenkovou. Aha, víme již: chceš se rozepsati o literátech, kteří se rádi zdobí cizím peřím! pomyslíte si asi. Ano, chci psáti také o nich, ale s jiného stanoviska, než jak se věc ta obyčejně pojímá, a pak chci zahrnouti do své studie i jiné druhy myšlenkové kleptomanie, kteráž se vyskytuje i jinde nežli ve světě literárním a uměleckém.

Krásná cizí myšlenka budí někdy v člověku stejné laskominy jako lákavý cizí majetek hmotný. Obyčejný zloděj chopí se tajně cizí věci a použije jí pro sebe. Různotvárnější je krádež duševní. Je to krádež zcela sprostá, opíše-li kdo prostě literární dílo cizí a vydá je za svoje. Jiný spokojí se však pouze ukradením děje, figury, hlavní myšlenky nebo pointy a zpracuje kořist svým zpusobem. Opět jiný naopak osvojí si jen cizí způsob vypravování nebo líčení, fakturu nebo kolorit, zvláštnosti slohu nebo verše, zkrátka pouhou formu. A kolik je odstínů takové duševní krádeže od nemotorného plagiátu až k nejobratnějšímu, jen pod nejostřejší kritickou lupou patrnému použití cizí práce duševní!

Arci není výraz „krádež“ v těchto případech zcela přesný. Myšlenku samu nemůže nikdo nikomu odciziti, nýbrž jen vydávati ji za svou a těžiti z toho klamu ve svůj prospěch. (Krádce myšlenek z musejníka. Purkyně.) Prospěch ten záleží po většině v nezasloužené pochvale nebo slávě.

K pojmu každého deliktu je však potřebí zlého úmyslu. Přeloží-li někdo prostě novellu z dánštiny a podpíše-li ji svým jmenem jako práci původní, bije arci zlý úmysl do očí. Ale v jiných případech není ortel tak snadný.

Každá literární práce je plna cizího duševního majetku. Pravím každá, i spisovatelů nejpřednějších a nejoriginálnějších. V literaturách národů vzdělaných nemůže ani býti jinak. Jako nikomu z nás nenapadne, zahrát si na Robinsona a pořídit si na příklad roucho vlastníma rukama a po vlastním výmyslu, tak nevytvořuje si spisovatel formu zcela ze začátku, nýbrž přijímá ji po většině hotovou a hledí jí pouze dodati takové úpravy, aby dobře padla jeho myšlenkám. Vezměte na příklad básníka! Formu verše vezme hotovou; převalnou většinu rýmů má odjinud; většina slohových ozdob jsou výrobky cizí ruky; rovněž obrazy a podobenství jsou po většině cizí faktury.

Spisovatel se často nerozpakuje použiti obrazu, ač dobře ví, že byl jinými už před ním napsán. Abychom tak na příklad chtěli stopovati, kde všude a kolikrát již bylo použito obrazu, že ten neb onen předmět „koupá se“ v záři měsíční nebo sluneční! Našli bychom jej trvám u všech spisovatelů všech zemí, i nejoriginálnějších.

Leckdy ovšem zase pozorujete, že spisovatel jaksi násilně se zarazil před obvyklým obrazem a že si dal práci, hledati nový, takový, jakého asi před ním nikdo neužil. Ale celkem, kdyby básník vytkl si za pravidlo, že neužije ani jediného obrazu nebo obratu jinde již upotřebeného, ani by se nedostal ke psaní. Musel by zamítati většinu myšlenek, jež by se mu draly do péra, a při ostatních by ještě nebyl jist, nejsou-li neuvědomělým v té chvíli reflexem myšlenky cizí nebo nahodilým opakováním něčeho, co dosud nečetl.

Tím způsobem nelze si mysliti originální tvoření. Dle mého soudu jde hlavně o to, píšeme-li z vlastního podnětu a chceme-li v napsaném podati jen sebe, či chápeme-li se péra podnětem jiného autora a s úmyslem psáti v jeho duchu. Na příklad: mladý spisovatel přečte Byrona: je okouzlen, opojen, vhřižuje se celým myšlením a cítěním svým v básnický svět veleducha toho, chce sepsati něco téhož rázu a koloritu — a plagiát je bezděky hotov. Jinak je, vyjde-li popud z hudby a záře ve vlastní duši, z představy nebo citu, které se tam zrodily ne z četby, ale z dojmu skutečného okolí a vlastního života. Básník, jenž takto tvoří, snaží se podati věrně svůj vlastní vnitřní svět, hledá k jeho projevu svého zvláštního výrazu, a třeba že nemůže vymaniti se úplně z vlivu literární tradice a cizí duševní práce, odmítá alespoň vše nesourodé, přijímaje pouze živly s rázem jeho myšlení a cítění příbuzné a přes tyto více méně neuvědomělé reflexe a půjčky odjinud zůstává přece celek jeho majetkem, obrážejícím vlastního jeho ducha, který proniká a jaksi ve své přetvořuje i ty cizí přímětky. Již pou-

hým výběrem a spořádáním jich projevuje se jeho vlastní a zvláštní ráz, ač ovšem taková činnost, kdyby pouze na ní přestával, nečinila by ho pravým samostatným spisovatelem.

Naprosto originální není žádná práce spisovatelská. Kdybychom rozpitvali kteroukoli sloku kteréhokoli básníka bez výminky, shledali bychom asi z pravidla, že všechny její částice jsou opakování nebo variace něčeho, co již mnohokrát před tím bylo napsáno. Vždyť již řeč sama jest směsí obratů a rčení sebraných s nejrůznějších stran postupem tisícileté civilisace, jejíž všechny jinonárodní podněty a živly v ní zůstavily své stopy. A kdybychom zkoumali i t. zv. ryzí prostonárodní rčení, v mnohém by se objevil cizí základ.

Dosud měl jsem na zřeteli hlavně formu. Přihlédněme nyní k obsahu a to předem k základní myšlence některého básnického díla.

Vezměme na příklad epickou báseň. Spisovateli vytane na mysli postava, jejíž zjev, povaha a konání jej nadchnou k épu. Nejčastěji jest to postava historie nebo báje. Spisovatel, který poprvé vytvořil z té které historické postavy postavu poetickou, provedl dílo bez odporu originální, ovšem není-li snad tato jeho postava v podstatě kopií jiné, od níž se liší pouze novým jménem a jiným historickým kostýmem. Ale jsou postavy ustálené, o jichž básnické vytvoření pracovaly celé věky. Vezměme Kaina, Jidáše, věčného žida, dona Juana, Fausta a t. d. To jsou již ustálené básnické typy, které postupem tisíciletí neb aspoň století básnictvím, malířstvím, hudbou a t. d. vždy určitěji, plastičtěji a umělečtěji byly vyhraňovány, až konečně pod rukou velikých

mistru dosáhly podoby tak přesně a ladně ohraničené, že přijímá se za hotovou a nadále trvá nezměněna. Čtete-li dnes nějakou novou báseň, v níž objevuje se postava Kainova, máte již před očima titanského Kaina Byronova. Spisovatel nemusí tu svou figuru teprve tvořiti a vdechovati jí básnický ráz a život, nýbrž dosahuje lacinějšího efektu typem již hotovým a od jiného autora poetickou aureolou obklopeným. A přece nemožno tu hned mluviti o krádeži a podskoku. Jinak musili bychom z téhož viniti řecké tragiky, kteří užívali hrdin Homérových, všechny latinské básníky, kteří kořistili z hotového pokladu básnicky již zpracované řecké mythologie. — — —

— — —

Proti sobě nebo vedle sebe?

Literární kapitola.

(1894.)

Bezděky vzpomněl jsem v těchto dnech statečného rytíře z Manchy a jeho památného boje s větrným mlýnem. Logicky byl ten boj zcela správný: chtěl-li náš don slouti udatným rytířem, musil přece bojovati, a poněvadž mu prosaická, nerytířská doba neposkytovala žádného vhodného soupeře, nezbylo mu, než aby si jej svou bujnou fantasií udělal z čehokoli, třeba z větrného mlýna. Theorie zcela správná. Ovšem, v praxi se boj s větrnými mlýny rytíři smutné postavy nevyplatil a leckdy nevyplácí se i jinde.

Vzpomínkou na dona Quixota nechci nikoho urážeti — nemámť v urážení žádné záliby. Naši nynější literární dobyvatelé nejsou nikterak podobni Cervantesovu hrdinovi, nezbožňují minulost, nýbrž naopak, nejsou blouznivými paladiny romantiky, nýbrž naopak, nehledí na své okolí prismatem výstřední fantasie, nýbrž alespoň vedoucí jich část snaží se pozorovati život nejstřízlivějším sklem chladné analysy.

Ale přes to vše napadá mi boj s větrnými mlýny, hledím-li na zuřivé bojovné vzezření jedné současné skupiny literární. Nejprve naskytá se mi otázka: Jaká je příčina té bojovnosti? Nuže, pátrejme, kde by všude mohla vězeti. U některého mohla by snad býti vysvětlením prostě bojovná povaha sama o sobě. Jsou lidé, kterým je boj ať začkoli a jakýkoli, zkrátka boj sám o sobě skutečnou potřebou, pravým živlem životním, bez něhož by se jim na světě zastesklo. Lidi takové najdete vždy a všude. V každém domě je alespoň jeden člověk (zde bývá často ženského pohlaví), kterému je nesnesitelným klidné spolužití ostatních nájemníků a jenž bývá nejšťastnější, podaří-li se mu roznítiti boj všech proti všem od nejhlubšího podzemí až po nejvyšší podkrovní světnici. Každý spolek, ať sebe nevinnější, má alespoň jednoho člena, kterému není ani formát členských legitimací příliš malichernými prostředkem, aby rozeštval členstvo ve dva nepřátelské, zuřivě navzájem se potírající tábory. Zkrátka, přítel boje najde vždy snadno nějakou záminku, aby se obklopil bouřlivým ovzduším, v němž jediném se mu volně dýše.

Avšak jsou i příčiny jiné. Za bojem kyne sláva. Někomu na příklad může býti nejluznějším snem, aby se kdys o něm pravilo, že přišel do nezdravých poměrů literárních jako smělý reformátor, že vydal nové spasné heslo, bil bezohledně na pravo, na levo do všeho šarlatánství a šosáctví, shromáždil kolem sebe nové talenty a v čele jich po chrabrém boji zjednal úplné vítězství svému zdravému názoru a vkusu. A snadno mohlo by se státi, že by někdo nejdříve nadchnul se pro takovou reformátorskou slávu

a pak teprve by ve svém okolí hledal, co a jak reformovati. A heslo nějaké najde se snadno. Není-li ve vlastní hlavě — nuže, jinde v širém světě jest jich dosti. Vybere se tam některé a hrrr! s ním na domácí poměry, kam dosud nevniklo. Hus také vzal podnět ku své reformě až v Anglii.

Ovšem i jiné motivy jsou možny. Někomu nejde snad o slávu literárního reformátora, nýbrž on hledá oddané stranníky k účelům jiným a snaží se heslem literární reformy také mladý svět literární podmaniti svému vlivu, aby mu pomáhal dosáhnouti cílů jiných, třeba politických, osobních nebo kdož ví jakých —

Avšak pryč s podezříváním! Ani v té zbrani nemám žádné záliby. Jsem sice dosti skeptikem, že nevěřím v žádný nechť sebe ideálnější počin bez příměsků lidské slabosti, ale chci rád věřiti, že hlavní vzpruhou tohoto hnutí jsou vskutku nové zásady, nové názory, jimž vyznavači chtějí zjednati platnost.*)

— — — —

— — — —

A podobný poměr bývá mezi starším a mladším pokolením vůbec. Vždy dostavuje se týž konflikt. Harmonie se kalí, když starší zpozorují, že nadějný podrost začíná bujeti za meze, které oni mu vytkli, neb že dokonce obrací se směrem zcela odchylným od toho, v jakém oni si představovali zdar budoucnosti. Tu přicházejí honem s nůžkami, latěmi a špakátem, aby ustříhali škodlivé výhonky a zbloudilé mladé větve vpravili nazpět do směrů a forem, v jakých je míti chtěli. Z pravidla bývá to-

*) Zde úvaha přerušena.

marná práce a pak slychati trpký posměch a stesk že zelená mládež chce obrátiti svět na ruby svým nezralým rozumem, nebo zoufalé volání: Kam to spějeme?

A přece jest tento boj starých a mladých přirozeným procesem, který se musí opakovati ustavičně, dokud se zdravě rozvíjí život národa.

Náležím bohužel sám mezi staré, ale při všem respektu i k ostatním šedivícím vrstevníkům nemohu zatajiti obavu, že by Čechám sotva prospělo, kdyby se nám podařilo v kterémkoli oboru, třeba na příklad v literatuře, na dvacet, třicet let umlčeti všechen odboj mladších a říditi rozvoj věcí výhradně jen dle svého rozumu a vkusu. Naše náhledy jsou velmi správné, naše záměry výborné, i sil máme snad ještě dosti — ale nevím, nevím...

Mládež stará se o to, aby život národa neztrnul a nezbahněl. Přivádí do něho stále nové jaré proudy, kteréž třeba že někdy bouřlivě se dmuly a nevázaně za břehy se rozbíhaly, přece nevyšinují národní rozvoj z prospěšné dráhy a jen usilují, očišťují a osvěžují jeho stále v před se valící proud. Mládež chápe se obyčejně idejí nejkrajnějších a bezohledně bouří za nimi ku předu. A je dobře tak: neboť bojácné rozvahy máme zase my starší až nazbyt. Ze součinnosti obou těch živlů resultuje pak zdravý pokrok celku.

Nuže, vesele v před, zelená mládeži!

Čížek.

(1894 ?)

Zpozoroval či lépe řečeno: pocítil jsem náhle, že je v mém pokoji něco přespočetného. Vyrušil mne jakýsi neklid mého okolí, jehož povahu a příčinu jsem v první chvíli nemohl rozpoznati. Lehounký ruch a ševel, ba spíše jen třepetavý pohyb uvedl mě na stopu.

Aha, tu to máme!

V koutku za kamny krčí se něco živého, malého. Drobounký pták. Bezděčný pohled k otevřenému oknu poučil mne, jak se do pokoje dostal. A hned potom ohlásil se vrozený pánu tvorstva chtíč, zmocniti se všeho, co dosud nenáleží jinému člověku.

Již ho držím. Jak je hezký ten něžný okřídlenec! Hlavička modrá, křidélka šedivá, bříško žluté — radost pohleděti na to maličké, milounké stvoření. Ale zároveň budí soustrast. Je zmoženo divokým letem, snad i nějakým nárazem, zobáček má široce otevřený, prsa klopotně oddychují a v očku jeví se hrozný strach. Na mé pohlazení odpovídá jen úzkostlivým típáním.

Jaký je to asi pták? Rozřešiti tuto otázku ani jsem se nepokusil. Mé ornithologické vědomosti sta-

čily jen ku zjištění, že to není kanár ani vrabec. Nemám příčiny hanbiti se za to; naše methoda vyučování přírodopisu byla a je snad posud taková, že si odnášíme ze středních škol sice výbornou znám ku z botaniky, zoologie, mineralogie atd., ale chceme-li něco vědět, musíme se pak sami znova učiti. Možná, že to nebyl ani strnad*) a že tudíž název mé črty je nesprávný, což by samo leckterému z našich kritiků stačilo k odmítavému posudku. Je to pěkné, ale satira to není.

Maně povolily mé prsty — frrrr! již míhá se opět pokojem v šíleném, vířivém letu. Naráží o strop o stěny a teď rozletěl se přímo do druhého, zavřeného okna, kam ho zavedla vyhlídka na modré nebe a volnou, širokou krajinu záměstskou. Marná naděje. Narazil zobáčkem vší silou o skleněnou tabuli a kolmo, těžce spadl na podlahu.

Chudák! Leží tu polo na boku, s bezvládnýma, rozestřenýma křídloma a jen chvilkové konvulsivní zachvění svědčí, že v něm život neuhasl nadobro. Kladu jej na dlaň; leží tu bez pohnutí; i očka má zavřena.

Sestoupil jsem tedy s nadsvětí do podsvětí a našel pouze domovníka, sedícího na verpánku a zaujatého prací tělesnou i duševní zároveň. Zatloukal totiž povážlivě do rozdělané obuvi nějaké cvoky a nahlížel při tom zrakem ozbrojeným důkladnými brejlemi do časopisu, rozloženého na nízkém stolku před ním. Z titulu těch novin poznal jsem, že je pan domovník mým politickým odpůrcem, ale sympatie mé k němu tím netrpěly, ne-

*) Črta byla původně nadepsána „Strnad".

boť ctím každé upřímné přesvědčení a již jeho vážná, rozvážlivá tvář byla svědectvím, že nemůže se hlásiti jinam, než k táboru konservativců.

Se zdrželivou vlídností poděkoval na můj pozdrav a projevil klidným spočinutím kladívka vedle cvoku, že mi chce obětovati chvilku svého drahého času.

Přednesl jsem svou historku o zabloudilém ptáčeti a zakončil prosebným dotazem po osiřelé kanárčí kleci.

Mistr za mé řeči zatloukl opatrně ještě dva cvoky, prohlédl vykonanou práci, odložil botu na úvodní článek svého časopisu, vyšoupl brejle na čelo a zvolna se pozvedl s třínožky.

„Čtu tady právě o té adresse. Je to zase rozum, co? Všechno jen hrrrr! a přes koleno...“ Při tom upřel na mne ostře zraky, jako by zkoumal mé politické ledví. Když jsem jen mlčky sklopil oči jako zahanbený hříšník, obrátil se k mé vlastní záležitosti: „Klec po kanáru? No, podíváme se, podíváme. A jaký je to vlastně pták?“

„To nevím. Znám ptáků hrozně málo. Má tuším modrou hlavičku, šedivá křídla, žluté bříško —“

„Žluté bříško — hm! — To by mohl být čížek —“ prohodil mistr a pohroužil se v hluboké přemýšlení, jehož výsledek bylo pevnější: „Ba že čížek. Ostatně, podíváme se!“

Pomalými kroky šoural se kamsi do kouta a vykládal: „— — — —

Bylť jsem zatím klec již dávno objevil v koutě pod vrstvou ženského šatstva a pouze jemnocit bránil mi, abych ji sám vytáhl z pod té delikátní přítěže. Upozornil jsem na ni pana mistra.

„Aha! Tady je. Musíme napřed sundati ty hadry —“

S uctivostí, která byla v úplné protivě k tomuto výrazu, bral opatrně zajímavé kusy oděvu s klece, rozestíraje zkoumavě kus po kuse a pečlivě je opět skládaje i ukládaje na vedlejší židli. Tvářil se při tom jako kostelník, skládající po mši v sakristii kněžská roucha.

„Inu člověk, který nemá jmění, musí alespoň hleděť, aby dal dětem nějaké vzdělání,“ hovořil s důstojnou tváří, málo se hodící k zánovní šněrovačce, kterou při tom obracel v rukou a jejíž tvary budily ve mně svudné představy, vztahující se ovšem spíše k neznámé Boženee, nežli k paní mistrové. „Syna jsem dal také na studie a nelituju toho, ačkoli nedopadlo všechno, jak jsem si myslel. Pokazil se básněmi a takovými hloupostmi. Ale teď jsem ho dostal k dru. Goldbergrovi do kanceláře a dá bůh, že se najde časem něco lepšího. Však si u mladšího dám pozor, aby se taky nedostal do špatných společností —“

Při tom hrozil kamsi do dálky jakýms koženým polštářííkem s dvěma tkanicemi po stranách, o němž nevím, k čemu sloužil a jak se dostal mezi ženskou toilettu.

Přál jsem domovníkovi hojně otcovských radostí, ale mně v tu chvíli více ležel na mysli chudák čížek. Možná, že již zahynul a snad by ho bylo spasilo něco zrnek nebo krůpěj vody, zatím co zde mařím čas zbytečnou zábavou s panem mistrem.

Byl jsem proto rád, že domovník, všimnuv si lépe věci, kterou držel naposled v ruce. — — —

Má úcta!

(1894.)

Jisto jest, že se i v našich zdvořilůstkách obráží demokratičtější ráz doby. Naši otcové pozdravovali se ještě frásí „Služebník“ ne-li „Ponížený služebník“, my však nesnižujeme se již ani ze zdvořilosti za sluhy, nýbrž oslovujeme se jako rovnoprávní občané a tlumočíme si pouze navzájem svou osobní úctu. Rozumí se, že tato úcta jenom v nejřidších případech bývá opravdovou, že je to právě jen zdvořilé slovo, při němž si nemyslíme pranic.

Ale tak zcela bez významu to slovo přece není. Házíme jím sice na všechny strany, ale přece jen v určitých mezích, jež třeba nevědomky přísně respektujeme. Potkáme-li na schodech pana domácího, zvoláme arci zdvořilé: „Má úcta!“ — ale potkáme-li domovníka, odpovíme na jeho pozdrav stěží tímto slovem, nýbrž prostým: „Dobré jitro!“ nebo „Dobrý večer!“

Mám času nazbyt ku všelikým malichernostem a proto napadlo mi zkoumati, k jakým lidem máme úctu (ovšem jen ze zdvořilosti) a k jakým nikoli. A tu jsem shledal, že za zdánlivou malicherností

skrývá se hluboký smysl: že totiž v zákonech, jakými se při rozdávání své zdvořilé úcty řídíme, zrcadlí se zřetelně celý duch naší moderní společnosti.

Suďte sami!

Někdo smekl před námi na ulici. Pohlédneme mu rychle do tváře: neznáme ho. A skoro v témž okamžiku obhlédneme také jeho oděv — má-li na příklad kabát z pěkné látky a moderního střihu, zvoláme smekajíce: „Má úcta!“; má-li však na příklad plátěnou kazajku, mlčky popohneme střechou klobouku. Pěkný kabát budí tedy naši úctu, kazajka nikoli.

Vstoupíme do kavárny. Sklepník uvítá nás velmi uctivým „Má úcta!“ — my však leda nepatrně pohneme hlavou. A je to zcela přirozené. Vždyť nemáme ke sklepníkovi pražádné úcty. Proč? Proto, že sklepník za plat nám slouží prací svých nohou, svých zad a těch lícních svalů, jimiž se vyluzuje uctivě přívětivý úsměv.

Někdo řekne, že sklepníkovi škodí v naší úctě právě ta jeho ponížená úcta, vyměřená dle výšky zpropitného. Ale tomu není tak. Pozdraví-li nás z pouhé zdvořilosti zedník, ubírající se na stavbu, neodsloužíme se také „svou úctou“, ačkoliv neslouží ani nám ani jinému, nýbrž prostě za plat koná svou počestnou práci zednickou.

Soudím tedy, že nectím žádného člověka, který pracuje. Vy ovšem ten výrok rychle obmezíte: — který pracuje pouze rukou. Dobrá. Nemáme tedy žádné úcty k tak zvané hrubé, tělesné práci. Ale proč budí naši úctu jen práce duševní? Řeknete,

že proto, poněvadž vyžaduje vyšší intelligence, většího vzdělání.

Potkáme-li člověka bez intelligence, bez řádného vzdělání, který však nosí elegantní kabát a má doma několik set tisíc, jejichž původ ztrácí se třeba v dosti podezřelých mlhách — „Má úcta!“ Potkáme-li však nuzáka, který s nasazením vlastního života svízelně zachránil několik jiných životů lidských, pohledneme naň sice přívětivě, ale neřekneme „Má úcta!“, poněvadž bychom si tím před lidmi zadali vůči jeho chatrnému kabátu a mozolovitým rukám.

— — —

(Začátek povídky bez nadpisu.)

(1904.)

1.

„Stojí dosud!"

Totiž starý dům, jeden z těch, kterým je od nějakého času v Praze nevolno. Stojí dosud, ač má na zvetšelém průčelí dosti zajímavé okrasy z doby rokokové a třebaže by snad některého ctitele umění k nadšenému obdivu strhl divně prolamovaný balkonek — ač pořádně již otlučený a s mříží úplně zrezavělou — nad klenutým vchodem. Stojí dosud i se svou žlábkovanou střechou, z níž vyčuhuje mansardní světnička, kde před mnohými lety odkvetlo Kalinovo studentské jaro.

Není divu, že Kalinu překvapila houževnatá existence domu, který již za jeho mladosti býval pohoršením pro mimojdoucí spořádané lidi. A od té doby vane přece starou Prahou čerstvý vítr, čím dále ostřejší, jenž náležitě profukuje starými křivými ulicemi, že se v nich třese kde jaká gótická, renaissanční a rokoková veteš. Plnou parou rozjeli jsme se k ideálu zmodernisované Prahy, Prahy v ničem nezadávající Berlínu neb jinému vzornému mě-

stu novověku, v níž z jednolité, přesně seřaděné a rozestavené armády činžovních paláců bude leda sem tam trčeti nějaký pošmourný starý kostel pro cizince s červenými knížkami.

Kalina nevyhledal starý, známý dům schválně. Rozhodnuv se z duvodu — arci ne čistě rozumových, ale s jeho dávnými upomínkami jen slabě souvisících —, že zvolí své bydliště na Malé Straně, prochodil ji téměř celou, nežli zabloudil nevědomky do ulice, v níž povědomý dum teprve rázem probudil v něm celou dalekou minulost.

Zjevil se mu jemnými vráskami jako vřezy nitek protkaný, ale na lících červený obličej paní Beránkové, s hladce přičesaným černým, trochu prosivělým vlasem a ještě dosti bystrýma černýma očima, ač jí za čtení staromodní koštěné brejle sedávaly na tenkém, pravidelném nose, který měl jedinou vadu: že byl zamilován do praneúhledné, z březového dřeva primitivně zhotovené tabatěrky. Holdovalať tehdáž i značná část krásnějšího pohlaví té vášni časové. Byl to jeden z charakteristických vrtochů doby. Na příklad vše, co s církví jakkoli souviselo, nedovedl jsem si tehdáž ani představiti bez hladké sandavky s Lionardovou večeří Páně na víčku a bez rozsáhlého modrého šátku. A hle! jak pominula všecka ta šňupácká sláva! Nynější mladé pokolení nemůže nechutné to poblouzení ani pochopiti — právě tak, jako zase budoucí generace bude se diviti pošetilé nyní zálibě v pálení cigarettového papíru. Porovnej hesla politická a společenská, umělecké směry atd. atd.!

Vedle paní Beránkové vytanul v upomínkách Kalinových její manžel, jenž Kalinovi připadával

jako v herbáři zvadlá jarní květina. Bylo cosi jinošského v jeho podlouhlém, jemném obličeji s lehounkým nádechem ruměnce; v zamžených modrých očích a světle kaštanových vlasech, po tehdejší — ač spíš ještě starší — modě uměle nakadeřených a ve své světlosti málo jen prozrazujících vmíchané do nich šediny; i v jeho štíhlé, nechťsi již trochu nakloněné postavě s dlouhým žlutavým kabátem a hluboce vystřiženou vestou s širokými světlobarevnými pruhy, jak tehdy — nebo snad ještě dříve — byly v oblibě; — ale když jsi blíže přihlédl, poznal jsi, že sešel nejen tento oděv, ale i jeho vlastník, že duch, který snad kdysi mladistvý obličej jasně oživoval, z těch povadlých rysů a pohaslých modrých očí dávno již se zatáhl kamsi do koutku nitra, neočekávaje nadále ničeho od světa a nevrlým pohozením ramene — oblíbeným gestem pana Beránka — mrzutě odmítaje všechny zbytečné styky s ním.

Jenom uměle oživovala se časem znovu tato vypáchlá bytost; k malé radosti paní Beránkové přicházel tu manžel její domů ku podivu energický a hovorný, jenže jeho za hřmotné chůze pokojem prudce vyráženým žehavým vtipům nebo mravokárným sentencím pro zastřený hlas jen málo bylo rozuměti.

Kvartýrský trojlístek doplňovala jejich Cecilka, mladistvá ještě dívka drobounkého vzrůstu, ale hezoučkého obličeje, jasných oček, svěžích ústek — všechno na ní bylo maloučké a hezoučké. Student Kalina oceňoval konvalinkový ten půvab; ale jeho ideál ženské krásy byl jiný. Proto nedošlo mezi nimi k opravdovému sblížení. —

Za těchto myšlenek obcházel Kalina zvolna ulicí, až pak se znovu zastavil nedaleko domu na místě, odkud bylo viděti mansardní jeho světničku, a pojednou mihl se mu nápad: „Takhle t a m se znova ubytovat!“

Bezděky pohlédl ke klenutému vchodu. Bělala se tam opravdu nějaká cedule. Přistoupil a dověděl se z mluvnicky i pravopisně správně napsané vývěsky, že se tu svobodnému pánu pronajme pokoj s nábytkem v třetím patře — patrně j e h o „pokoj“ ze studentských let!

Tu již, co z počátku bylo pouhým fantastickým zámihem, představilo se Kalinovi v konkretnějších obrysech. Ale přec tomu zůstal ráz dobrodružný a jen vrtě hlavou přistoupil Kalina k rozboru té myšlenky, jako časem právě jen z chuti k analyse osvětlujeme se všech stran absurdnost, jejíž uskutečnění z předu zamítáme. Třetí patro, vlastně podkroví, a jaké schody! Mladík by se byl ovšem drápal třeba do oblak, ale v těchto letech! K tomu průchod kuchyňkou — a „pokoj“ sám! Bývalo mu v něm těsno již tehdáž. Nábytek také asi nebude valný. A snad i hmyz... V takových starých domech bývá nejčastěji... Ovšem, za pečlivé, čistotné paní Beránkové ho nebylo...

Tu se mu zamihlo: Což aby mi tak paní Beránková přišla otevřít! Ale hned zaplašil bláhový nápad. Kdež pak je ta! Jistě dávno pod zemí i s panem Beránkem. A Cecilka je bezpochyby dávno provdána a bůh ví kde... Nebylo by také moudré — pokračoval ve svých dřívějších námitkách — vrátiti se v takový stálý dotyk starých vzpomínek, jež

dýchají vždy melancholií, jako z dálky i nejveselejší hudba.

Avšak diabolus rotae uznal za svou povinnost pokusiti se přece o hájení věci ztracené. Třetí patro není v Praze výška tak přílišná, a kdož ví, nebude-li tělocvik na schodech tvému zdraví spíše na prospěch. Průchod kuchyňkou — hm, hm — A pokud se týče pokoje, nezapomeň, žes v něm bydlel tehdáž s dvěma kollegy — pro tři byl ovšem těsný, ale pro jednoho bude asi stačiti úplně. Hledají-li pouze jednoho pána, dali tam zajisté také jiný nábytek než do studentského pokoje. Před hmyzem pak nejsi v městě naprosto bezpečen nikdy, leda v novostavbě s neoschlou ještě omítkou. A vzpomínky — hm, vzpomínky! Snad by naopak trochu studentské svěžesti oválo duši z těch známých stěn, které by vypravovaly tolik příjemných a veselých věcí. Snad by se alespoň trochu zdařila milá fikce, že jsi opět quasi studentem — ovšem valně „omšeným" studentem! — a snad bys dovedl z oné minulosti přikouzliti leckterý půvabný odlesk do podobného — ovšem v podstatě stářím a vším jiným naprosto změněného, leč alespoň zevnějšími okolnostmi: garçonstvím, nezávislostí a bohužel i dosti skrovným důchodem, přece jen poněkud podobného života na týchž místech, s části snad i mezi týmiž lidmi — třeba již sestárlými jako on a kteří by se stěží upamatovali na dávného studenta.

Krámek s houskami a umoučněnými koženými jablky, v němž míval neobmezený úvěr, zmizel sice nadobro; ale tamhle nad uzenářským krámkem, jehož vlastník býval již méně důvěřivý, visí ještě stará firma — jenže křestní jméno je přejinačeno —

patrně hospodaří tam syn starého, opatrného mrzouta. I schátralá tabáční budka straší zde posud na rohu, v níž jako v neúhledné škebli sídlila perla všech mladých tabáčnic, která na studentovo rozpačité „Ale dnes platit nemohu..." ještě s nádavkem sladkého, nyvého pohledu ochotně podávala balíček tříkrálového s přiměřeným kvantem sprostého. Perla je nyní ovšem ta tam — sešlá, červotočivá budka je zcela vhodným obalem k nahrbené a scvrklé stařeně, která v ní teď šermuje dráty načaté punčochy nad nějakým Snářem.

Za té němé samomluvy došel Kalina opět ke vchodu starého domu a bezděky znovu pročetl vývěsku. A teď teprve si všiml dodatku: „— se zvláštním vchodem", kterýž byl prve přehlédl. Věru, jako by cedule chtěla odstraniti tu jedinou závadu, pro kterou diabolus rotae nemohl vymysliti žádné omluvy. Snad to tedy ani není „jeho" pokoj! Ale který by to byl? Kalina ví přece určitě, že tam nahoře nebylo vůbec žádného pokoje se zvláštním vchodem. Vcházelo se jen do kuchyňky a tou teprve do ostatních místností.

Ale což? — pravil si náhle — Podívám se nahoru. O najmutí není arci řeči — ale prolezl jsem zbůhdarma již tolik všelijakých bytů a brlohů, že se věru mohu také na tento podívat, když mne již náhoda k němu zanesla. Bude zajímavo pohledět, jaký dojem na mne po pětadvaceti letech učiní mé studentské hnízdo, zda se mi tam zatřpytí alespoň hrstka těch zlatých pírek, jimiž si je po všechen ten čas vystýlaly mé nejmilejší upomínky.

A již vystupoval Kalina po dřevěných schodech. Vrzaly a skřípaly jako před lety. V pošmourném

koutě prvního poschodí dosud jako tehdáž blikala olejová lampička s červeným sklem, jako hořící krev mystického graalu, u noh starého krucifixu, jistě téhož, který se šeřil ve studentských jeho vzpomínkách jako ponurý stín neznáma, padající v jeho marné světské radosti a starosti. Jen plaše tam vždy zalétl pohledem a býval rád, že věčný soumrak zastíral podrobnosti Ukřižovaného. Ani nyní nevnikl v tyto taje, bezpochyby na prospěch svůj i řezby samé.

Když ze světlejšího druhého patra posledními, příkrými schody dostupoval cíle, na okamžik zmizelo mu vědomí přítomnosti a domníval se skutečně, že přichází domů z přednášky a že mu za chvilku na jeho zazvonění otevře paní Beránková se svými brejlemi na špičce nosu, přes které vždy jako napiatě pohlížela na příchozího... Dokonce mu i napadlo, nebude-li si dnes musit od ní něco vypůjčiti... Teprve pohledem na dvéře nově natřené si připamatoval skutečnost a zároveň ucítil první silné dojmutí bezprostředního styku s minulostí. Hle, ten zrezavělý drát zvonítka s ohmatanou dřevěnou rukojetí — kolikrát se jí dotýkala jeho mladá, svěží, pružná ruka!

Leč v tom uslyšel za dveřmi přecházející kroky a zazvonil. Dvéře se otevřely a v nich objevil se mladý muž, s otevřenou knihou v ruce, jehož měkké hnědé vlasy a vousy jevily v porůzných zmuchlaninách a podivných závitcích živý dojem četby, z níž byl příchozím vyrušen.

Vpustil Kalinu do známé chodbičky a pohlédl naň tázavě okem, jež se dosud zcela neprobralo ze smýšleného světa románu nebo veršů, které byl bezpochyby právě četl.

„Přicházím se pozeptat — stran toho pokoje,“ oznámil Kalina.

„Ah, tak — Maminko!“ zvolal mladý muž směrem k jedním ze tří dveří, které šly na chodbičku. „Nějaký pán — stran bytu —“

„Hned, hned!“ ozvalo se z oněch dveří, které byly pootevřeny, a v zápětí vyšla obstárlá panička, malé postavy, čilých pohybu, s brejlemi na špičce tenkého nosu, přes něž vyhlédaly čiperné černé oči z rázného, ale přívětivého obličeje. Ten nos, ty brejle, ty oči upomínaly na paní Beránkovou, konečně i malá postava; ale jinak nebylo mezi oběma nic společného. Nejpatrnější byl rozdíl v úpravě a chování. Tato zde byla podle oděvu a všeho panička, kterou bys byl pravdě nejpodobněji pokládal za schudlou vdovu po vyšším úředníku, kdežto paní Beránková ničím nezapírala prostou ženu z lidu, jen lehounce natřenou velkoměstským lakem. S takovým „Prosím!“ a zdvořile přívětivým pokynem, jaké by paní Beránková nikdy byla nesvedla, otevřela tato panička nejbližší dvéře v chodbě.

Ano, byl to Kalinův bývalý studentský pokoj; jen že byly z něho prolomeny dvéře přímo na chodbičku a za to dvéře do kuchyňky zastaveny vysokou a širokou skříní. Dychtivě a bázlivě zároveň (očekávámeť v takových případech ztrátu neb zkalení opět jedné illuse) rozhlédl se Kalina světnicí. Ale ani bezvadná staroněmecky moderní garnitura, ani čerstvě nalakovaná podlaha ani jiná podobná banálnost nerozehnaly s pohrdlivým úšklebkem jeho drahé vzpomínky. Byl tu sice jiný nábytek, a také lepší, pohodlnější než tehdáž, ale nerušil ani leskem novosti ani ústupky moderním proudům

uměleckého prumyslu. Ovšem pohřešil kasárnického přídechu, jaký této světnici přidávala trojice studentských postelí a dukladných, černě natřených kufru; avšak s esthetického stanoviska musil uznati, že světnice spíše získala ztrátou těchto střízlivých rysu, které i tehdáž mladistvé obraznosti vadily. Ani menším se mu nejevil pokoj než v upomínkách; arci uvolnil se prostor tím, že zařízen byl nyní jen pro jednoho obyvatele.

Přehlédnuv zběžně pokoj, zamířil Kalina hned k jednomu z obou oken v pozadí. Oči se mu zaskvěly. Ó, vyhlídka nic neztratila ze svého puvabu. V rozmanitých barevných odstínech jeseni pestří se tu široká stráň Petřína se svými zahradami a lesíky, ukončená na levo zubovatým hřebenem „hladové" zdi; nahoře, nad seminářskou zahradou, vynikají z hustých skupin rudo-zlato-hnědého podzimního stromoví vížky kostelíka sv. Vavřince (bohužel i nedávno přibylá strmá rozhledna, kterýžto plagiát Eiffelovy věže vetřel se rušivě do známého, milého obrazu a připomněl mu samé nepoetické věci od železářské výroby až po proces panamský); na pravo toulal se s radostí pohled po rozmanitých travnatých zvýšeninách, úklonech a úžlabinách, porostlých tu řadami a skupinami ovocných stromu, tam listnatými lesíky, místy po zpusobu parkovém upravenými, s cypřišemi a thujemi kolem panských letohrádků, s prostšími roztroušenými domky zahradními a jinými staveními, až nejvýše nad tím „rájem" — jak nazývalo se za stara toto líbezné pražské zákoutí — vypínal se klášter Strahovský s dvojicí svých kostelních věží. A po pravici uzavíraly rozkošné panorama staré domy Hluboké cesty,

s pěkně lomenou čarou střech hradčanských, končících malebným starým palácem švarcenberským, jehož obnovené sgraffity až odtud bylo viděti. Kalina věděl, kdyby se vychýlil daleko z okna, že by mohl spatřiti ještě přední část královského zámku a Svatovítský chrám.

„Ó, vyhlídka je znamenitá!“ pravila panička. „Pro mne alespoň milejší, než do ulice.“

„Ah, toť se rozumí,“ potvrdil Kalina horlivě. „Nikdy mi ani nenapadlo, hledati vyhlídku na řady oken a špinavé dláždění.“

„A ticho je tu, velmi ticho.“

Kalina se zase obrátil do světnice, a zatím co panička vypočítávala jiné její přednosti, prohlížel si bedlivěji zařízení. Pojednou jako přikován zadíval se na dva obrazy, vedle sebe visící.

Panička nemohla si jeho pozornost vyložiti než jen dojmem, jemuž sama dala výraz omluvnou poznámkou: „Zbyly nám tu po předešlé partaji — ale pověsím sem jiné —“ a chtěla zřetel jeho obrátiti na jiné hodnější předměty. Ale pro Kalinu byla ta dvojice obrazů ze všeho nejzajímavější: byl to párek známých z dávné studentské doby. Ano, kolikrát tehdáž bezděky se zatoulaly jinošské jeho oči k této pěkné ženské postavě, s podkasaným šatem, se srpem v ruce, se zlatými klasy v klíně, s chrpami a žhoucími květy planého máku v rusých vlasech, a tam k té mladé, svůdné bacchantce jižní snědé pleti, s poloobnaženou hrudí, s věncem révových listů a hroznů v černých kadeřích, s křišťálovým kalichem vína v pozdvižené ke rtům ruce, na hnědě a zlatě zamlženém pozadí, v němž rysovaly se v dáli nějaké starořecké zříceniny, snad sama Akropole!

Bezděky rozhlédl se světnicí po ostatních dvou ročních počasech a když tu nikde neviděl ani Zimy ani Jara, zeptal se paničky: „A kde pak jsou ostatní dva?"

Upiala naň udiveně zraky. Z vážného jeho pohledu a tonu otázky poznala, že obrazy nevzbudily jeho pozornost ve smyslu nepříznivém, ale že jej opravdu živě zajímají. Neuměla si však naprosto vysvětliti tento zájem pro všední, šablonovité barvotisky, nadto již dosti zvetšelé a poněkud i poškozené, v začernalých chatrných rámcích.

„Myslím — je tu jen Léto a Podzim —" vysvětlil Kalina.

„Ah, tak —" porozuměla s části panička. „Vskutku — I Jezus! Račte mi věřiti, ani jsem si dosud sama nevšimla, že ty obrazy mají představovat roční počasí... Když jsme se sem před rokem stěhovali, vyprázdnila předešlá partaj byt — jak to někdy bývá — teprve v nejposlednější chvíli — lidé od špeditéra nosili naše věci už nahoru — a ti tady — byl to nějaký ředitel kanceláře, nevím jaké, něco vyššího sotva — ještě tu měli něco hamparátí, které nevěděli už jak vpravit do vozu — mezi tím byla také kuchyňská almárka, bez politury, jen tak dřevěná, nic na ní, ale mně se hodila — povídám, že bych si ji odkoupila — no, zkrátka dobře, shodli jsme se a ještě mi přidaly nějaké maličkosti a ty dva obrazy —"

„Zdědily je patrně také po předchůdcích —"

Panička zadívala se naň tázavě. Když se již prořekl, neváhal zjeviti vše. „Nebyli snad příbuzní s nějakou paní Beránkovou?"

„Paní Beránkovou? To nevím. Nevím ani, jak se sami jmenovali — mluvila jsem s nimi jen právě tu chvilku, co jsme se při stěhování v bytě setkali — Slyšela jsem je pak jmenovat, ale zapomněla jsem to — Ostatně, kdyby Vašnostem na tom záleželo, domovník nám to poví —"

„Ah, ne — Mne zajímají ty obrazy jen proto, že zde visely již tehdáž, když jsem tu bydlil u paní Beránkové —"

„I božínku, Vašnost zde již zustával a snad právě v tomto pokoji —?"

„Ano, právě tady. Ale je tomu již dávno — plných pětadvacet roků — byl jsem tehdáž studentem —"

„I Jezus! Podívejme se! A to je zvláštní, opravdu zvláštní. Vašnost tady už tedy zůstával — a před tolika lety — jako mladík..." Panička pohlédla na Kalinu, jako by teprve nyní pozorovala skutečnou, živou osobu, kde před ní dotud tanul pouhý abstraktní pojem možného budoucího nájemníka.

Kalina nepřál si psychologického rozboru oné věci a proto vrátil se hned k suše praktické stránce poznámkou: „Ale tehdáž neměl pokoj zvláštního východu —"

„Ten prý dal prolomit pan domácí těm před námi — a dvéře do kuchyňky zazdít — Vymínili si to, aby mohli pokoj snáz pronajmout — Toť se rozumí: který pak svobodný pán chodí rád skrz kuchyňku — A Vašnost je taky svobodný či snad vdovec?" odbočila k informaci pro ženy vždy zvláště důležité.

„Starý mládenec," odpověděl Kalina s přimě řeným úsměvem a zkrátil rozmluvu v náhlém od hodlání prohlášením, že by pokoj najal. Pak již jen ujednali s rozradovanou patrně paní Husákovou (vystoupili teď již navzájem z inkognita, ale Kalina vyznačil při tom své společenské postavení jen dosti neurčitě sdělením, že je pensista) některé podrobnosti a nový nájemník poroučel se prozatím provázen svou paní kvartýrskou již s důvěrnou přívětivostí až na schody, kdež si musela znova ulevit: „Ale je to opravdu zvláštní — po pětadvaceti letech — zas do toho samého pokoje! — Tedy odpoledne — asi ve čtyři hodiny —? Služebnice!"

„Má úcta! Poroučím se!"

2.

Z novell do novell, z románu do románu kolik se potlouká hrdin a statistů, kteří místo z masa a krve jsou pouze z papíru a inkoustu nebo tiskařské černi! I tam, kde spisovatel podati chtěl skutečnou, živou osobu, kterou třeba zná výborně z důvěrného, mnoholetého obcování, vystřihne obyčejně jen zevnější její obrysy, asi tak na způsob více nebo méně podařené silhuetty — ostatek pak je zase jen papír a tiskařská čerň, nic více! Vloží do ní myšlenky a city, o kterých se té osobě aneb vůbec žádnému skutečnému člověku na světě nikdy ani nezdálo — Ano, kdyby alespoň ten duševní obsah čerpal ze sebe, kdyby jí podložil své vlastní skutečné myšlenky a city — ale to většinou vycpe ji vyčtenými odjinud názory a vášněmi, které oblíbení jeho

autoři zase přejali od jiných a ti zase od jiných a tak do nekonečna a které se skutečnými stavy a ději duše lidské nemají téměř už nic společného než pouhé jméno. A to přejímání není úmyslným plagiátem; ba, mnohý je upřímně přesvědčen o své naprosté originálnosti a některému bys také těžko dokázal ten bezděčný plagiát, poněvadž papírovou duši svých hrdin sestrojil z takového množství drobounkých útržků z nejrůznějších spisovatelů, že skutečně nemužeš shledati jejich původ. Jen vidíš a cítíš, že i tato napohled originální slepenina je pouhý potištěný papír.

Návrat k přírodě, ke skutečnosti! Vždy po čase ozývá se znova toto heslo! Vzpomínám na kroužek francouzských malířů v tomto století, kteří jednoho rána zavřely své ateliery se všemi uměleckými tradicemi, vyjeli si v odlehlou končinu Fontainebleauského lesa a tam, usadivše se v prosté selské chalupě, po měsíce potloukali se lesem i polem, malujíce stromy a všední partie lánů, jichž by předchůdci jejich byli nechali bez povšimnutí, malujíce zkrátka, co viděli a *jak* to viděli, zcela bez ohledu na theorie a doktriny dotud panovavší, snažíce se jen zpodobiti věrně krajinu a její náladu, přírodu bez umělecké úpravy, přírodu samu — Avšak je to již stará historka a také revoluce realismu v literatuře i s některými pozdějšími revolucemi jest již příliš otřepaným předmětem rozprávky. A čtenář se mne mrzutě ptá, hodlám-li jej snad odehnati nudným diletantským pojednáním?

Chraň Bůh! Zamýšlel jsem pouze jakousi omluvu. Mám sice nejlepší vůli psáti po svém způsobu realisticky, totiž ne otrocky lpěti na pouhých zje-

vech skutečnosti čili jinými slovy na bezprostředních dojmech svého okolí, nýbrž ponechávavši do jisté míry volnost i obměňující a kombinující práci a hře svého ducha, neboť bez toho lomu vnějších paprsku ve vnitřním prismatu duševním není žádného pravého uměleckého tvoření. Jinak musely by se líčiti věci jen právě v tu chvíli přítomné. Již v upomínce se skutečnost přetvořuje. Snahou mojí bude jen, aby ona práce i hra byla skutečně moje vlastní, aby nebyla prostým nápodobením vyčtených vzoru.

Ale přes to stihne mě asi výtka, že moje figurky zabíhají do obvyklých šablon. Mnohým bude se na příklad zdáti, že muj starý Kalina neodchyluje se mnoho od ctihodných starých pánu, až příliš dobře nám známých z malířských i literárních idyllických zátiší. Nehodlám se příliš brániti. Ano, je v něm a jiných mých osobách asi dosti vyčteného, ale jakousi omluvu podává mi celý život našeho věku. Značná část toho života prýští se zajisté z knih a řídí se naší lektyrou. Každému z nás přibarven je skutečný svět více nebo méně odlesky smýšleného světa literárního. Není divu, že ty kopy lyrických sbírek, novell a románu, které jsme shltali za mládí, nasadily nám zvláštní magické brejle ve věcech lásky a mnohých jiných věcech, tak že jsme tu blouznili prostě podle šablony svých oblíbených spisovatelu. A při tom nám ani nenapadlo, že vlastně sami necítíme to, co se podle jiných cítiti domníváme. A když se nám později rozbily ty romantické brejle, nasadili jsme si jen jiné, abychom zase podle šablony jiných spisovatelu ironicky zkřivovali ret nad prázdnými, bláhovými přeludy. A tak i ten z nás, kdo s prošedlými

vlasy chystá se na odpočinek, bezděky zabředá do idylické nálady různých zmodernisovaných Filemonu, zalévajících s filosofickým klidem svou zahrádku a hledících s tichou, sladkobolnou resignací na hasnoucí ohně západu nad žloutnoucím podzimzimním lesem. Nezapovídá tedy, nýbrž přímo žádá realismus i líčení citů a nálad pouze knihových, pokud tyto skutečně pusobí na ducha i život doby a jednotlivcu. Ostatně vrátím se ještě později tu a tam k tomu thematu. —

(Začátek jiné povídky bez nadpisu.)

(1906 ?)

I.

Unaven a mrzut vracel se dr. Vlna z kanceláře. Již delší dobu trpěl duševní churavostí, v níž by Angličan bezpochyby rozpoznal spleen a Rus chandru. On si to uvědomoval českou triviální větou, že má všeho po krk.

I počasí k tomu přispívalo. Nevlídné večerní šero bylo nasáklé studenou mokrotou; mžilo nepříjemně jako již celou druhou polovici listopadu, téměř den co den, k zoufání stejně — pravý tříaktový déšť Ibsenových „Strašidel".

Prasklými přezuvkami vnikalo zdola chladné vlhko do lehkých bot; shora rozepjal Vlna deštník méně na obranu proti drobounkým krupějím, jako spíše, aby slyšel tiché jejich bubnování, které z jediné v povšechnou protivnost vnášelo trochu půvabu.

A tu vzpomněl, jak jinak před nějakou desítkou let mnohdy bez deštníku stejně mrzutým počasím chodíval po blátivé ulici. Na příklad vracel se večer z přednášky, nevěda, najde-li teplo ve student

ských kasárnách paní Růžičkové — kasárnách nikoli rozměrem, ale nepoměrným množstvím obyvatelů a střízlivostí zařízení, nejnutnějšího pro čtverolist mladých nájemníků, kteří v malém pokoji ledva dovedli stěsnati svá spartánská lůžka s příslušnými kufry; nevěda, najde-li ve společné krabici čaje a měchuřině tabáku zbytek na zpříjemnění večerního studia; věda bezpečně jen, že ostatkem své hotovosti má pojištěnou nejskrovnější večeři a zítřejší snídani. A přece jak mu bývalo mnohdy fysicky i duševně dobře v tom šerém sychravu, z něhož se těšil na suchý osvětlený koutek, a jaká změť příjemných, svěže zbarvených obrazů se míhala zlomkovitě mladickým čelem, jehož oheň nedovedla schladiti studená prška!

Bezděky představil si dávné soudruhy studentské mansardy a porovnal pozdější jejich dráhu se svou vlastní. Julek sedí v redakci žurnálu, jehož program je v příkrém odporu s jeho bývalým politickým credem — a vůbec: den ze dne kaziti sobě i jiným nervy zbytečnými rozruchy a zlostmi — — Ne, tomu nezávidím. Jarda je lékařem v nějaké Lhotě, straší učenými floskulemi nemocné sedláky a zdravé rozesmává v hospodě rozpustilými anekdotami — nu, snad je flegma jeho spokojeno v té kalužině. A Martin? Loquis? (S bezděčným úsměvem vzpomněl žertů, které si tropívali z přítele Martina Housky, jemuž udělili též přízvisko husitského soujmenovce a prorokovali stejný konec, ovšem nikoli na hranici.) Ten si věru vyvolil z nás nejlepší díl. Šťastný globetrotter! Kde as nyní zastavil svou kibitku? Hlásil se mi dosti dlouho, chtě bezpochyby živit mou závist exotickými známkami svých po-

hlednic — poslední byla vyfintěna peřím kolibříků a v pozadí kouřil na ní bílý Popokatepetl... Je tomu přes tři leta; od té doby nechal mou závist s pokojem: snad zatím v Klondyke našel zlato a má na starosti jiné věci než pohlednice.

Ano, šťastný Martin! Nemá jako já olověných podešví, které tlapou již léta den jako den jedinou cestu z bytu do kanceláře a z kanceláře do bytu, s odbočkami nejdále k některému předměstskému soudu nebo v neděli do Šárky; neobědvá u Karásku střídavě šlachovitou papriku s knedlíkem a guláš s brambory; nezabývá se s kolkovanými archy, ale se skutečným, živým, pestrým světem, snad někdy až mrzutě strakatým, ale chtěl bych raději roztínati zamodrchané liany brasilského pralesa a potýkati se s jeho dravci, nežli řešiti právnické hádanky a poráželi kollegy odpůrce dvorskými dekrety.

A jak vyváznout? Co bych si počal v dalekém, širém světě s rakouským občanským zákonníkem? A nesehnal bych ani peněz na nějakou okružní cestu. Zapadám do dluhů, že již nevím, jak se z nich vydrápu. I zdraví mé horší se den ode dne. Žaludek je zničen hostinskou kuchyní a ostatek dokonalo věčné sedění.

Bylo skutečně známkou nevalného zdraví, že ani fantasie dru. Vlnovi alespoň na daleký lem pustého obzoru netkala své povětrné přeludy. Zasmušile stoupal posléze do třetího patra nudného činžáku a byl rád, že nesetkal se v předsíňce s obstárlou vdovou, u které obýval skromný, střízlivě zařízený pokoj. Proklouzl tam rychle a rozsvítil lampu. Vedle ní na psacím stole zabělal se dopis.

došlý patrně za jeho nepřítomnosti. Mrzutě máchl nad ním rukou — snad upomínací list a jistě nic příjemného! Odloživ zvolna zimník a klobouk, chvíli pokračoval v neveselých meditacích přecházeje pokojem. Konečně vrátil se ku psacímu stolu, povytáhl knot lampy a nedbale pohledl znovu na dopis. Ale cizinská známka na obálce ho přece upoutala — prohledl si písmo adressy — Loquis! Trochu se pozastavil nad tím, že před chvilkou po dlouhé době vzpomněl právě na něho. Náhoda, která se přihází často a někdy budí věru myšlenku — E, hlouposti!

Lhostejně odložil zase dopis, mžiknuv jen znovu okem po známce poštovní. Il re Uniberto! Zatočil se tedy zase do Evropy a snad se vrací do Čech — vzpomněl si proto na staré soudruhy a možno, že mi ohlašuje návštěvu. Italie! Tam bude as ještě nyní, v listopadu, počasí snesitelné. Jistě nezalézají tam již za kamna jako my zde.

Bezděky pohledl za té myšlenky na stará kachlová kamna v rohu pokoje. Praskalo v nich; pruh červenavé záře míhal se před nimi na podlaze. Nemohl nic vytknouti; byl spíše nucen přiznati, že koná paní Šedivá nad svoji povinnost — vždyť jí nedal ráno na novou zásobu uhlí, jak měl, a založila ho tedy pro dnešek ze svého. Nebyl jí však za to vděčen; spíše si s nevrlostí představoval, jak zítra ráno vyčíhá jej v předsíni, a nezačne-li sám, připomene mu nějakou polozakrytou narážkou nedostatek topiva. Neříká mu to nikdy přímo; tuší zajisté jeho finanční slabosti a bojí se, aby ho neuvedla někdy do rozpaků. Jak je to všechno odporné!

Jako obyčejně zaměnil kabát pro ulici obnošeným domácím a mokré boty prošlapanými lehkými střevíci, přenesl lampu s psacího stolu na stolek u kamen, kde čekalo prosté čajové náčiní, a zapálil pod samovarem líh. Ani pohled na tanec modravých plaménku ani fysická úleva v suché pohodlné obuvi domácí, v teple poklidného večerního přístavu, nedovedla dnes povyjasniti jeho mysl jako mnohdy jindy. Mračně pomýšlel jen, čím ztráví sklonek večera. Nové číslo „Právníka" na stole odstrčil mrzutě; výraz, s jakým zašilhal po nevelké knihovně, jevil zřetelně, že ani tam dnes nic ho zvláště neláká. Zabije tedy těch několik hodin angličinou? Věru, mohl říci „zabije"; neboť v tu chvíli navzdor obvyklým tirádám, že každou novou řečí přibývá člověku nový svět duševní, pravil si, že jest holým marněním času trápiti se rok dvě leta ochotnickou linguistikou, aby mohl přečísti Shakespeara v originále.

Připomněl si také, že právě angličina s obtížemi své výslovnosti nejméně se hodí pro samouka. Bez učitele Angličana, bez příležitosti k naslouchání anglickému hovoru a pokoušení se v něm, učí se jen mrtvým literám, nikoli živému slovu, učí se jakémus matnému schematu řeči neexistující, nikoli jazyku skutečnému. Ještě kdyby si byl zvolil vlaštinu, kterou by dovedl alespoň přibližně vyslovovati tak, jak se vyslovuje skutečně! Tím přišel mu opět na mysl Houskuv dopis z Italie. Bezděky vzal jej s psacího stolu a pohledl ve světle lampy znovu na poštovní známku. Napoli. Tedy v ideálním souboru veškeré italské krásy a špíny! Tam jistě nezakouší mnoho zimních trampot — avšak

možná, že naopak na svých exotických toulkách užil tropického žáru do omrzení a těší se opět jednou na domácí zimu, na sníh a rampouchy, na rolničky saní.

Dr. Vlna znovu vzpomněl, že snad mu přítel ohlašuje návštěvu; snad zatím již jede přes Brenner nebo Semmering a zítra zaklepe na jeho dvéře — nebyl by příliš vítán! V té obavě otevřel Vlna dopis a zjistil nejdříve, jak obyčejně, bezděčným mrknutím nadpis a podpis. „Milý Vládo!“ „Tvůj Martin.“ Doktor přeletl ještě zběžně dopis, padne-li mu do oka návěští příjezdu — ale prozatím nezachytilo se nic v jeho vědomí z proletlého mračna drobným písmem. Jen si pomyslil: Plné čtyři stránky, hustě popsané! As líčení nějakých dojmů, protkané známými starými vtipy — Eh!

Čaj odvrátil zatím jeho pozornost. Odložil nedbale dopis vedle, ukončil své kuchařské dílo a srkal zvolna z jarmarečního koflíku kouřící nápoj. Ani ten nezlepšil jeho náladu: nikoli bez důvodu uvažoval o hamižných praktikách, jimiž obchodníci se obohacují na útraty konsumentů, a přešel tím ku všeobecným úvahám podobného rázu. Avšak i samo škarohlídství se mu zprotivilo a bezděky sáhl znovu po dopisu, aby konečně seznal obsah.

Četl první řádky zběžně, část i přeskočil, ale pojednou změnil se výraz tváře: objevila se na ní pozornost, a třeba že četl pak ještě kvapněji, bylo patrnou toho příčinou napětí a po chvíli, když opět — nyní však nedočkavě — přeskočil nějakou část, uvízl zrak jeho překvapen na jednom místě. Překvapení bylo tak mocné, že se dopis v ruce zachvěl, tato na stůl klesla a vypoulený zrak do prázd-

na se upřel, jako by chtěl zmateným myšlenkám dopřáti chvilky k náležitému soustředění a uvědomění. Pak chopil se Vlna znovu dopisu, přeletl jej rychle do konce, vrátil se po krátkém ztrnulém prohlížení podpisu nazpět na předchozí stránku a četl tam po druhé, po třetí s napiatou pozorností jedno místo. Pak vypustil papír z třesoucí se ruky, přejel oběma dlaněmi několikrát po hlavě a vyskočiv jal se přecházeti kvapně pokojem, s horečným neklidem v pohybech rukou i rysech obličeje. Tento byl úplně změněn: ponurá ochablost ustoupila živému napětí a prudkému rozčilení; bledosti spíše přibylo, ale oči se rozjiskřily; rty pootevřených úst se prudce pohybovaly, jako by vyrážely neslyšné výkřiky.

Ale po chvilce přejel si rukou obličej, — — — — —

Před půlstoletím.

(1096?)

I.

Nemáme si co vyčítat: všichni bez výjimky jsme lidé minulého století. Lidé moderní, lidé XX. věku, nedávno teprve se vzmohli na první kalhotky a liší se od šestiletých kluků věku předešlého téměř jen tím, že místo překonanou palestrou pohánějí míč vlastníma nožkama. Vy ostatní, kteří jste již knihy školní zaměnili novinami a zabloudíte i sem pod čáru, vězíte v minulém století aspoň prvními láskami, jež se budou na vás věšeti ještě i v nejmodernější budoucnosti, nebo tkvíte v něm celou lepší polovicí života, nebo jste tam dokonce slavili své jubileum, následkem čehož nemáte již, co byste hledali ve věku nynějším, beztoho pro vás zlém a zvráceném v každé příčině.

Autor těchto řádků náleží také celý do minulého století a neměl by tedy vystrkávati mumiovitou hlavu na slunce moderních dob, leda s nářkem a žalobou na jejich povšechnou schátralost; leč autor týž patří k obvyklým „vzácným“ výjimkám mezi mumiemi — autor je totiž v ě č n ě m l á d! Však znáte ty šedivé věčné mladíky, kterých mezi

vámi bouří již tolik, že jsem nahoře uznal za vhodné opatřiti jejich vzácnost husími nožičkami. Ba, jsou i lidé, kteří mládnou teprve na stará kolena. Jsou na příklad spisovatelé, kteří v hloubi XIX. věku psali bez hluku a pohoršení na vlas jako my ostatní, a nyní sice nepíšou nic, neb aspoň tolik, jako nic, ale za to tisknou ruce zástupcum nejkrajnějších mladých směru a následkem toho v časopisech jejich znovu mládnou i se svými zvetšelými spisy, tak že mohou s útupností shlížeti na nás předpotopní šosáky.

Totiž — na mne nikoli. Já jsem také mlád, věčně mlád. Moje hlava pokryla se sněhem, ale pod ním raší svěží myšlenkové sněženky a sasanky, lahodné podoby dívčí dosud navštěvují moji nestárnoucí fantasii a potkám-li na Příkopě živé vtělení těchto svých snu, ihned zastavuji pružné kroky, obracím se a dlouho stopuji elastické oblouky ramenou, harmonický obrys vzdušné postavy, liliový zákmit pod obrubou lehce sebrané roby. A jsem stejně mladistvý ve svých zásadách a názorech. Marně byste se na příklad domnívali, že mě pozlobíte internationalismem — usmívám se od srdce s vámi všem starovlasteneckým pošetilostem; jdete-li na mne s nejradikálnějším socialismem, odpovídám klidně, že jsem theoretickým nebo třeba i praktickým anarchistou (ahá!!); neomráčíte mne žádným novým vynálezem v oboru umění — usednu bez rozpaku na krajní lavici umělecké Hory a chcete-li, stanu se sám krvavým literárním Maratem!

Řeknete, že s takovou svěžestí duševní neměl bych se po zvyku starých pánu vraceti do minulosti; ale víte, mně se zdá, že právě náklonnost

k minulosti stává se vynikajícím rysem v nejmodernější fysiognomii společnosti. Nemusím ani zabíhati jinam; stačí poohlédnouti se doma. V nebývalé spoustě exemplářů rozlétají se po Čechách spisy autorů dávno zemřelých, a to nejen autorů první řady, nýbrž i takových, jimiž se nedávno obírali již toliko literární historikové; rozlétají se v množství takovém, že i v poslední chýši nejen se po zásluze obnovuje sláva a blahodárné působení vynikajících spisovatelů doby minulé, nýbrž z jejich knih nejširší naše obecenstvo, kam při té záplavě staršího písemnictví tím obtížněji vnikne literatura současná, téměř výhradně se prosycuje duchem, názory a city oněch zašlých časů. A hleďte na boje o starou Prahu! Před krátkem ještě hleděli jsme s uspokojením, jak motyka a lopata vesele vyprosťují naši stověžatou z těsné vazby omšených hradeb s předpotopními branami — a teď? „Špendlíčkem bychom kopali, nehtíčkem bychom hrabali" z rovu tu starou matičku, jak jsme ji znávali, všechny ty zvětralé, prejzové malebnosti, které ustoupily za naší paměti tuctovému činžovnímu nevkusu, všechna ta zmizelá romantická zákoutí starožidovská, jimiž jsme kdysi kvapívali se zakrytým nosem!

Ale nesuďte z poslední věty, že se posmívám horlivosti obránců staré Prahy. Naopak, zcela naopak! Lituji z hloubi duše, že sám svatý Jiří marně by zápasil s vítěznou bestií, která již tak hluboko zaryla drápy do naší královny měst a navzdor všem protestům, nářkům a kletbám pozvolna, ale pevně pokračuje ve svém bestiálním díle. Kdybych měl moc, ochránil bych nejpřísnějšími zákazy aspoň to, co zbývá z originálního šedého skvostu, nejvzácněj-

šího, jímž se dosud mohla chlubiti naše zubožená Čechie. Zde smělo by se jen čistit, uzdravotňovat, restaurovat — či vzhledem k rozličným zkušenostem lépe nerestaurovat, jen zachovávat, opatrovat, úzkostlivě a s největší pietou opatrovat — tam venku na předměstích a dále, kam se beztoho za krátko přesunou životní střediska nového moderního velkoměsta, tam je místa dost pro současnou českou architekturu, aby dokázala, co umí!

Ovšem, takovým fanatikem nejsem, abych zachovati chtěl všechno, pravšechno. Abych odsoudil navždy obyvatelstvo starožitných domů k soumraku divně rohatých světnic, průvanu mázhauzu s hrbolatými dlaždicemi a červotočivých pavlačí, slézání krkolomných šneků, prachu a krysám nahlebných dvorních zákoutí a jiným příslušnostem středověké domovní romantiky neb abych starší část Prahy proměnil v jakési museum či stálé výstaviště, oživované toliko milovníky starožitností, průvody školních dítek a cizinci s červenými knížkami pod paží, kteří by v bezvadně restaurovaných středověkých komnatách nalézali jen figuríny dávných patriciů a naposled zacházeli do nějaké staropražské piterny, jak je tak živě umí malovati dr. Winter. A tu by ještě sami ti návštěvníci rušili illusi — bylo by třeba předepsati jim také přesný starodávný kroj a místo červených Průvodců okované kancionály ve svinské kůži.

Vidíte, vidíte znovu, jak nedostižny jsou všechny ideály !Jak těžko je bez úhony zachovávati a křísiti minulost! Již v tom spočívá zásada, že nesnadno jest vybrati určitý okamžik minulosti. Pokuste se třeba jen rozhodnouti otázku svatovítského dómu:

Máte zachovati věž s novější bání, která sama již jest zajímavou starožitností a v představě mnohých pokolení nerozlučně srostla s malebným obrazem Hradčan? Či vytříbenější vkus novější naprosto nemůže snésti toho přílepku renaissance na gótice a nutno obnoviti celou věž v původním slohu? Ale v kterém? V ryzí přísné gótice prvního budovatele chrámu Matyáše z Arrasu či v bohaté, nádherné fási toho slohu z doby Parléřu či v přebujnělé již pozdní gótice jejich pozdějších pokračovatelů? Všechny ty fáze, každá ve svém způsobu krásná, postupem dlouhé stavby dómu zustavily na něm své znaky. Nechci se o té otázce šířiti, poněvadž nejsem znalcem, poněvadž povolaní odborníci již dosti o ní promluvili — a poněvadž z větší části faktem samým dána již určitá odpověď. Podotýkám jen ještě, že k dostižení jakéhokoli starobylého ideálu bylo by třeba souhlasně upraviti i vnitřek až do nejmenších podrobností, nejen pokud se týče kostelního nářadí, maleb a veškeré výzdoby, kněžských rouch a nejjemnějších nuancí obřadu, přese všechnu církevní konservativnost přece jen časem se měnících, ale i vzhledem k obrazu pobožného množství, jehož stafáž není také lhostejnou črtou celkového dojmu. A konečně z venčí — nevadí již samo sousedství renaisančních staveb zámeckých, jimiž dóm je těsně objat a polo zakryt? A není celá silhouetta Hradčan, jak se jí obdivujeme, negací jakékoli slohové jednoty? A není celá stará Praha směsí všech možných stavebních slohu, od románského až po barok a josefinskou nudu, směsí, k níž každé století přispělo po svém vkusu nebo nevkusu, pranic se nestarajíc o přesný estetický soulad celku? A přece

je ta nahodilá různorodá směs v pravdě velkolepou kamenou básní!

Přejeme si vřele zachovati bez proměny všechno to krásné a milé, co jsme zastali po předcích. Ale čas věčně bořící a tvořící, věčně věřící, zdá se posmívati našemu úsilí. Snažíme se uchrániti městům aspoň nynější zbytky starého vzhledu a zatím ztrácí se nám bez pomoci celý bývalý venkov. Nic naplat, že v novější době všechno vzplanulo nadšením pro svérázné stavby lidové a malebný starý kroj, marny byly a jsou vzletné proslovy, nesčetné přednášky, výstavy, záplava článku ve všech časopisech — důsledně bledne a hasne dále každým rokem opět některý pozůstatek malovaného trámoví a pestrého šatu v některém z posledních zapomenutých zákoutí. A kdož by chtěl zameziti, aby nové a nové továrny nekazily idylických vděku českého Jihu, kdož by se ohradil proti houstnoucí síti střízlivých železničních kolejí a šeredných telegrafních tyčí?! Ostatně — jak jsme my staří básníci láli ohyzdnému parostroji, plašícímu všechnu poesii z tichých, snivých údolí a dnes již se vžil navzdor všem protestům i v obecnou představu i v literaturu a má dokonce své zvláštní železniční poety. Ne, nezabráníme, aby malebně se vinoucí třpytní hadové říček nezměnili se v nudně regulované vodní čáry s komisními hrázemi, aby kde jaký zbylý ještě krajinný drahokam nebyl vybroušen v klimatické lázeňské místo s kolonádou, moderními promenádami a výstavou pražských toilett.

Leč ani v městech, ani v Praze, která má přece takovou armádu obránců, není mnohem lépe. V theorii, zdá se, všichni — všichni bez výjimky oběma

rukama souhlasíme s přesným zachováním všech zajímavých stavebních památek a malebného, starobylého rázu celkového, v theorii všichni rozhořčeně klneme činžáckému vandalismu; ale v praxi poroučí se každý den zcela po tichu opět některý kamenný Methusalem staropražský, ustupuje některá zakřivená ulice romantických lomenic nadobro pravídkové třídě moderní. Nevíme, jak se to děje, ale vidíme, že tomu tak jest, a víme určitě, že nic nezadrží ten železně důsledný postup skutečnosti, nedbající žádných theorií. Můžeme si již s matematickou přesností vypočítati letopočet, kdy po bývalé Praze nezbude již nic, nežli pouhé jméno, chvalně známý spolek „Stará Praha", jenž tak záslužně pečoval o její zachování. Poněkud houževnatěji vzdorují jen ještě stavy církevní modernisujícímu proudu; ale k tomu nepůsobí asi toliko čistě estetické zřetele a zavěje-li časem trochu jiný vítr — —

Avšak dosti o tom! Chtěl jsem vlastně jen upozorniti, jak nesmírně obtížno jest zachovati věrně i pouhý obraz té bez pomoci mizící minulosti. Vděčně vzpomenou příští archaeologové zvláštní prozíravosti dra. Jiruše, až po staletích otevrou bedny, do nichž dal pro ně uložiti celé své domácí zařízení; budou míti pěkně pohromadě určitou profesorskou domácnost 19. století, kdežto by jinak byli poukázáni na pouhý dohad a pracné shledávání zachovaných různorodých kusů starožitného nábytku a šatu. A zdá se, že právě z naší přeosvícené doby málo se zachová pro vědu budoucí: sobecky sbíráme pečlivě jen to, co pro nás je staré a vzácné, nedbajíce o starožitnické potřeby a choutky vnuků. Vzpo-

meňme jen jakosti našeho staviva, oděvních látek barev a papíru; všechno, jako by vypočteno bylo na pouhou chvilku s heslem Pompadourčiným: Après nous le déluge! A také fanatismus rychle se měnící módy koná své zhoubné dílo. Hledejte dnes třeba jen kravatu, jakou jste nosili před několika lety: za žádnou cenu nedostanete jí v žádném obchodě pražském, všude stržíte leda udivený pohled a útrpný úsměv. Chtějte si zříditi zahradu takovou jaká vám utkvěla v milé paměti z jinošských let, v sáhodlouhých seznamech nynějších obchodních zahradníku marně budete hledati nezapomenutelné hrušky krvavky, medovky, pykoly, makovičky, čáslavky — propadly se nadobro i se zahradní květenou, která září ve vašich upomínkách. Sháněl jsem se po jiřinkách, jakými o prázdninách vítala mne zahrádka našeho pana faráře; jiřinek je ovšem i nyní dost, ale tolik nejmodernějších „kaktusovitých" nebo svými květy upomínajících na sléz a na vše možné, jenom ne na ty z dávna známé milé květy, jimiž se zdobívaly starovlastenecké jiřinkové slavnosti.

Odkaz dra. Jiruše bude pro budoucí starožitníky znamenitou pomuckou; ale i těm způsobí snad některé starosti, aby jednotlivosti, nářadí a šatstvo v bednách uchované sestavili v úplně správný celek, v dokonale věrný obraz předvěké učenecké domácnosti. A což teprve, má-li se reprodukovati nejen zevnějšek minulosti, ale celý její zvláštní ráz, nejen fysiognomie, ale i duch zašlého věku!

Pravil jsem, že by rušil dokonalý dojem přesně zachované staropražské ulice již moderní vzhled navštěvovatelu. Větší ještě měrou platí to o literární reprodukci zašlých dob. Spisovatel historické-

ho románu vykonal třeba nejpečlivější studie staro žitnické, vžil se jak jen možno nejvíce v ovzduší minulého věku — ale vnáší přece do toho obrazu i svou vlastní osobu, snad hodně nasáklou archaistickým pelem svých studií, ale přece jen osobu jiné, naší doby. Vnáší tam přece jen anachronismus svých novověkých názoru a citových nálad, valnou část svého moderního prostředí. Čtete-li Třebízského, nepochybujete, že se pilně zahloubával do studia minulosti a přece v jeho hradních komnatách, v zástupech jeho rytířu a bakalářu všude vidíte milého Klecanského velebníčka, jak pokulhávaje o své věrné holi, pokyvuje nebo kroutí šedivou hlavou, s živě zářícím dobrým okem čile potřepává rukou, pronášeje své vlastenecké naděje a stesky z druhé poloviny XIX. století. A sám Jirásek — Jak se obdivujete svědomitosti jeho historické a staro-žitnické přípravy, vnikavosti a divinaci, s jakou umí vystihovati do jemných podrobností a odstínu ráz a barvitost zašlé doby! A přece, přece uprostřed nejživější iluse zachováváte si vědomí, že valná část té mistrné, skvělé Jiráskovy malby historické je jeho vlastní, Jiráskovská báseň. A tak má se věc i jinde a všude. Nechť kolem vás Sienkiewicz jako kouzlem obnovuje celý, zevrubný, živý obraz starého Říma — : třeba že jste ani neznali hypothesy o národní příslušnosti dávných Ligiu, hned vás pozdravuje z té obživlé antiky Ursem a Ligií autorova drahá Polska. Právě, jako zase v „Ben Huru" Wallaceově neklamně poznáváte Angličana.

Tyto mé črty nezalétají v šeré věky — hodlámť pouze obnoviti několik obrázku minulosti nedávné, kresliti v nich jen to, co jsem sám viděl i zažil; a

piece, cítím, že ani náležitá reprodukce toho, co se mi zdá téměř včerejškem, není úlohou snadnou a že tedy nebude na škodu, omluvím-li hned napřed její nedostatky tímto úvodem.

II.

Chci se živě vmyslit v některou svou procházku pražskými ulicemi před 40 bezmála lety. Byl jsem v tu dobu, r. 1869, dvacet roků stár a bydlil jsem na Malé Straně. Snažím se tedy představit si, pokud možno určitě, některou svou chůzi na universitu, kde jsem na podzim roku 1868 byl zapsán do čtvrtého ročníku práv. Mostecká ulice se od té doby téměř nezměnila, tytéž staré domy hledí na mne nyní jako tehdáž, jen že jsou v nich jiné krámy a že zejména zmizel proslulý hostinec u Steinitzu, druhdy nejelegantnější restaurace malostranská, jaksi representační vůči cizincům, beroucím se tudy na Hradčany. Ani naše pražské Benátky na Čertovce neztratily mnoho ze své ponuré romantiky a staré i novější sochy kamenného mostu právě tak shlížely na mladého studenta. Ovšem známý Turek byl tehdáž bez nosu, který mu nahražen teprve v době novější, a právě obě nejimposantnější skupiny, na nichž utkvívá nejčastěji, ač nikoli se sympatií k oběma svatým jesuitům, pohled mladíkův — sochy Ignáce z Loyoly a Františka Serafinského — již jen vzpomínka kouzlí nazpět na prázdné nyní pilíře.

Dláždění mostu bylo ovšem chatrnější, než po nynější obnově, chodníky hrbolaté, prošlapané a také kamenné zábradlí hodně opotřebované; za to

nerušily však starobylého nimbu kolejnice elektrické dráhy, a vůz tramwayový byl by tehdáž vzbudil sotva menší podiv, nežli známý z pověsti jelen se zlatými rohy.

Tramway jest také důkazem, jak těžko představit si v úplné přesnosti život i nedávné minulosti. Nynější pokolení nemůže si již ani pomyslit pražského uličního ruchu bez těch dlouhých, ruznobarevných, chodci stále hrozících nestvůrek železniční fantasie, bez drnčení kolejí, křiku a zvonění konduktorů — a jak báječně se scvrkly dnešním Pražanům všechny vzdálenosti! Chůze z Karlína na Smíchov a zpět byla již malým cestováním, do Vršovic podnikával jsem celodenní výlet s botanisujícím přítelem (Vinohrady poskytovaly tehdáž svými květnatými mezemi a rákosnatými rybníčky vděčné loviště mladičkým přírodozpytcům) a do Holešovic, ležících již na konci světa, vážili cestu jen ti Pražáci, kteří chtěli pozorovati ryzí, nezkažený venkovský lid.

Avšak třeba již vrátiti se do mlh minulosti. Porovnání s mlhami se mi skutečně nejlépe hodí. Jako bych se ubíral hustě zamlženou horskou krajinou: nevidím hodnou dobu nic v tom vlnivém kouři kolem do kola, jen leda slabé obrysy čehos nezřetelného, jež marně snažím se určitěji vyhraniti z beztvárného šeda — tu pojednou trhá se na jednom místě šerý závoj a v té trhlině objevuje se úryvek nějaké krajiny, část lučiny s potůčkem, chatrč, za ní slibný začátek jedlového lesa, avšak marně pátrám v mlze, kam se vine dále potůček, co je za lučinou, jak daleko se táhne onen les, zustává tu jen fragment krajiny, jako vystřižený

nazdařbuh z celku a zavěšený v prázdnu. A tak bývá i v životních vzpomínkách: vytane ti na mysli situace, třeba do podrobností zřetelná, ale nadarmo vzpomínáš, kterého určitě to bylo roku, jak jsi se do ní dostal, co předcházelo, co následovalo — vše je zahaleno šerem neproniknutelným a jediný ten útržek vzpomínkové příze míhá se před tebou.

Na příklad: Dobrav se v duchu bývalým hrbolatým mostním chodníkem, mimo Staroměstské mlýny, které tehdáž měly jiné vzezření než v nynější obnově po velkém požáru z roku 1873, pruchodem tehdy ještě silně poškozené a zvětralé Staroměstské mostecké věže s vybledlými malbami, které teprve později Petr Maixner restauroval — vystoupiv tedy v duchu na Křižovnické náměstí, jehož vzácné scenerie se bohudíky moderní vandalismus téměř nedotknul, živě vzpomínám okamžiku, kdy jsem tu poprvé spatřil svého pozdějšího soudruha z „Ruchu“ Emanuela Miřiovského, který takto náhodou zahajuje řadu mých známých v nynějším cyklu vzpomínek. Šel jsem s kýmsi po Křižovnickém náměstí a pruvodce můj ukázal pojednou k obloukům u paláce Colloredovského, se slovy: „Podívej se, tamhle jde Miřiovský!“ S napiatou zvědavostí pohlédl jsem na hezkého, štíhlého mladíka, který právě jedním z oblouku procházel směrem k nábřeží. Díval jsem se za ním s pocitem, v němž bylo dosti závisti a také trochu obdivu: obdivu nad odvahou, s jakou právě v oněch dnech vystoupil — první z nejmladší literární družiny — na veřejnost s celou knihou, s básní „Márinkou“. Zpusobilo to mezi námi pravou sensaci. Ani ne pro báseň samu (měliť jsme většinou již slušné sebevědomí a posuzovali jsme

se navzájem, aspoň v myšlenkách, dosti přísně) — ale imponovalo nám, že směle předstoupil před obecenstvo a kritiku se samostatnou knihou, byť sebe menší, kdežto my jsme dosud vystupovali se svými básnickými prvotinami porůznu jen v časopisech, zvláště Hálkových „Květech“, a pospolu v almanachu Sládkově „Ruchu“ r. 1868. Míhá se mi v paměti zřetelně z té dávné episodky jen postava mladičkého básníka, kterého můj pohled napiatě sledoval zahýbajícího průchodním obloukem ke Královské lázni — vše ostatní, i osoba průvodce, který mi naň ukázal, mizí ve tmách nepaměti. Stěží bych si připomenul i rok, kdyby letopočet 1869 na titulním listu „Márinky“ nedosvědčoval, že sběhlo se to téhož roku — nebo byl-li letopočet po vydavatelském obyčeji trochu anticipován — koncem r. 1868.

Nežli zahnu pod oním obloukem také k nábřeží, přikouzlím si ještě z minulosti obraz duhově pestrý, který jednou za rok rozkvétal na mostě a Křižovnickém náměstí ve smavých májových barvách tak bohatě, že až oči přecházely. Později vybledal rok od roku, až odkvetl na dobro, a nynější pokolení nemůže si již ani představiti té neuvěřitelné svatojanské pestrosti.

Vzpomínám živě prvního svatého Jana, kterého jsem jako žák druhé latinské v Praze zažil. Vážná, starožitná šeď města, tehdáž ještě mnohem zachovanější, se střízlivým, po tehdejších modách se opičícím krojem svého obyvatelstva, začala se jednoho krásného slunného dne jarního zveselovati nezvyklými barvitými tony: jednotlivě i v chumáčích jak ohnivé polní květy obilím proskakovaly

tou šedí a černí makově červené šátky, chrpově modré sukně a jiné zářivé barvy roztodivných venkovských oděvu — i pošmourné staré domy oděly se ve svěží zeleň, záplava březových lístku věnčila na všech stranách vchody hostinců a krámu — barvitá příměs vesnických postav množila se a houstla každou hodinou, až nabývala zněnáhla převahy. Plzeňsko se tu smálo svými sněžnými holubičkami, Chodsko svými nachovými sukněmi, Blatsko svými ohromnými měňavými šátky, i Morava tu svítila zlatotkanými kordulkami, střapci, fábory, dukáty, vyšíváním, péry a kytkami všech barev a pohádkových třpytů.

Všechny oči byly — jak se říká — „na vrch hlavě". Venkov otvíral je široce na nezvyklé městské zjevy; Praha zase pozorovala zvědavě tu bezděčnou výstavu venkova. Zvědavost měšťáku měla namnoze ovšem příchuť pohrdlivou: folklor nebyl ještě v modě a německá neb národně neuvědomělá část obyvatelstva, v té době Prahou vládnoucí a dávající městu hlavní zevnější nátěr, hleděla na onen český venkovský příliv dokonce s nechutí, jinak ovšem nijak nepohrdajíc zvýšeným ziskem v obchodech a živnostech, jejž rušné svatojanské dni přinášely. Jsem ostatně přesvědčen, že navzájem i venkovští hosté leckdy nedovedli skrýti svuj úsměšek nad měšťáckými modami a zpusoby, i nad zvláštní poločeskou, poloněmeckou hatmatilkou, která se na ulicích pražských ozývala tam, kam si vubec troufala povržená, sprostá čeština. Žádný z nás studentíku nebyl by se osmělil vstoupiti do krámku jen trochu lepšího s českým oslovením a připadalo mi jako hrdinský kousek, jako

smělá vlastenecká demonstrace, když jsem později kupoval nějakou maličkost poprvé česky, dokonce i ve Spitrově optickém obchodě v Jesuitské ulici.

Ale o sv. Janě — i v té smutné době Bachovské — spláchl venkovský příboj na dva dni z Prahy větší část cizáckého nátěru, vrátil jí na chvíli vlastní přirozenou mluvu. — — — — — — — — — — — — — — —

———

Zápisky českého Epimenida.

(1908.)

Pane redaktore!

Podíval jste se asi nejdříve na podpis a zavrtěl nad ním v nedobrém tušení hlavou. Avšak ujišťuji Vás, že

1. za tím podpisem neskrývá se obyčejný anonymní zbabělec, který Vám chce vycinkat za odmítnutou práci a vyčísti Vám při tom spoustu jiných vin, jichž by nedovedl smýti s Vás ani slavný dávnověký očišťovatel, jehož jménem zakončuji svou epištolu;

2. že v tom antickém zakuklení nevězí ani dvojnásob kvalifikovaný a zároveň bláhový zbabělec, který by chtěl po vzoru onoho starořeckého věštce mravně očišťovati naše české Athény a při tom naivně se domníval, že přijmete místo něho na vlastní záda krupobití ran, které bývá u nás odměnou za každou takovou práci.

Nikoli! Při volbě podpisu neměl jsem na mysli Epimenida očišťovatele a věštce, nýbrž prostě Epimenida spáče, místo něhož jsem mohl také voliti mnicha, který dle staré legendy v lese zaspal nevím kolik set let a navrátiv se — z krátké, jak myslil,

procházky — do kláštera, našel tam řeholníky zcela neznámých tváří, z nichž nikdo nepamatoval se ani na jeho jméno. Vrátil jsem se totiž právě za okolností trochu podobných, ovšem nikoli z blízkého lesa, nýbrž z daleké ciziny, nikoli do kláštera, nýbrž do rušných pražských ulic ,nikoli po staletích, nýbrž jen po několika desítkách let; konečně jest rozdíl ještě ten, že jsem ono mezidobí neztrávil v kouzelném spánku, nýbrž většinou v prosaické činnosti obchodního korespondenta.

Ale přece střízlivý zámořský comptoir stal se mi poněkud Epimenidovou báječnou jeskyní: přespal jsem v něm, přespal nadobro, plných sedmatřicet roků českého národního života. Jako mladík pětadvaceti let dal jsem s bohem vlasti a jako stařec dvaašedesátiletý shledávám se s ní opět; nuže, a po celou tu dobu — věřte si nebo nevěřte! — nezvěděl jsem o jejích dalších osudech téměř ani zbla více, nežli že dosud leží mezi Krkonošemi a Šumavou, a že v ní Češi s Němci dál do sebe buší se stejnou chutí, jako za času onoho.

Nemohu se zdržovati vysvětlením své tolikaleté vlastenecké či vlastně nevlastenecké nevědomosti; bojímť se, že by Vás odstrašila délka již samotného dopisu a že byste mrzutě odhodil vše nezavadě ani okem o přiložený začátek mých zápisků.

Povím tedy jen zcela krátce, čím si troufám doporučiti svou práci Vaší laskavosti.

Soudím, že mohou zajímati čtenářstvo dojmy pozorovatele, který se toulá ulicemi nové Prahy jako spadlý s měsíce a porovnává ji bezděky stále s Prahou jinou, Prahou svých dávných vzpomínek. Ale zároveň hned ujišťuji, že nehodlám porovnávání

to po zvyku pánu pensistu prováděti výhradně na škodu přítomnosti a že mám vubec hlubokou nechuť ke všemu napravování bližních. Kdybych nynější život český tepati chtěl, káral bych jistě především karatelství, které se tu stalo pravou manií a epidemií, jak poznávám hned v prvních dnech svého návratu. většina nynějších Čechu nemyslí a nedělá nic jiného, nežli že dokazuje, jak špatně o té neb oné věci smýšlejí a to neb ono dělají jiní — rozumí se, že hubuje stejně a snad ještě huře na ty, kteří v tom neb onom nedělají pranic. Začneš-li o počasí, nikdo nesdělí ti prostě svuj úsudek, nýbrž posmívá se nějakému proroku, který na dnešek oznámil déšť; chceš-li zvěděti něčí politické náhledy, uslyšíš od něho jen hořký úšklebek nad celou naší politikou vubec; zabloudíš-li k literatuře — — —

Avšak vidím, že se opět rozbřídám. Nechám si tedy všechna ostatní vysvětlení až do svých zápisku a naznačím jen ještě, proč nemohu vykročiti z anonymnosti. Tušíte jistě, co jsem chtěl právě říci o vašich nynějších literárních diskusích, nuž, uvažte laskavě, že sestárlý člověk miluje klid, že nehledám pro své šediny ani vavřínu ani — — ani jiných věncu, zkrátka že jsem se na sklonku života navrátil do vlasti, abych tu malému a velkému publikum posloužil za králíka veselé komedie, než mne řádně proklepaného a pocuchaného pimprlíčtí hrobaři zatlukou do rakve.

Ostatně mužete prostě otisknouti muj dopis jako předmluvu; snad se z něho páni kritikové přesvědčí, že za Epimenidem neskrývá se ani žádná ošumělá autorita, ani všetečný začátečník, který by

se chtěl odvážiti na veřejnost bez povinné poklony u jejich kavárenského stolku; že autorem není ani Petr z tábora „zelených", ani Pavel z ležení „modrých"; slovem, že není příčiny sahati po kritických skorpionech, a snad propustí s pohrdlivým mávnutím ruky i nepřípustnou anonymnost i redaktorskou nevybíravost. A co nás oba za nynější doby může potkati příjemnějšího, než takové kritické umlčení?!

V Praze dne ... Český Epimenides.

I.

Měl jsem všechno již cestou na lodi a v železničním voze na vlas promyšleno, co učiním, až po tolika letech poprvé opět ze státního nádraží vykročím na pražské dláždění: nechav skrovná zavazadla u portýra, vsedl jsem do nejbližší drožky, dal se dovézti na Malou Stranu, vystoupil za Mosteckou věží, zabočil do Lázeňské ulice a — — ne, zatajím ostatek svého itineraria, aby snad někdo po té stopě nedostal se za moji anonymitu.

Povím jen, že jsem posléze stanul na rohu známého tichého náměstíčka. Ach, ano, stál tu dosud ten starý dům, shlížel ke mně s hury dvojitým okénkem divného, šindelem krytého výstupku mansardové střechy; i pelargonie rděly se jako tenkrát za kalným sklem oněch známých okének. I kolem ta nepravidelná tlačenice starých posivělých domů, zbytek podloubí, počernalé římsy s baročným věncovím a bachoratými putti, různotvárné lomenice s pochroumanými soškami, dlouhonohý pták a jiné roztodivné domovní znaky, malované, vytesané, ze železa tepané — vše zůstalo téměř bez proměny,

Ale nejvíce mne překvapila na starých dveřích „mého" domu přilepená cedulka s neumělým nápisem:

Zde jest k najmutí a hned k obývání
pokoj pro svobodné pány
ve třetím patře.

Tedy právě „muj" pokoj!! Jakž bych se nepamatoval, že z druhého poschodí výše vedou již jen schody k jedinému podkrovnímu bytu, který se skládá z kuchyňky a jediného pokoje — „mého" pokoje. Toť věru, jako by sama náhoda všechno do poslední tečky poslušně byla narafičila dle mého plánu!

Nejsem přítelem hôtelního života a bývám rád, mohu-li se na cestách třeba i jedinou noc vyhnouti „všem vymoženostem nejmodernějšího comfortu". Ustanovil jsem se již cestou ,že ihned po příjezdu do Prahy — bude-li možno — opatřím si byt soukromý. Přijel jsem o několikáté hodině odpolední i bylo třeba pospíchati, měl-li jsem najíti v předurčené končině města vhodný pokoj ještě před nocí. Proto jsem nelitoval výdaje za drožku — již na začátku jízdy jsem ovšem zpozoroval, že za dobu mé nepřítomnosti také Praha pokročila k vozbě elektřinou a že jsem se mohl dostati na Malou stranu téměř stejně rychle a mnohem laciněji tramwayí. Z Mostecké ulice chvátal jsem pak přilehlou maltézskou končinou, neohlížeje se prozatím po bytových návěštích, poháněn pouze tužbou, abych především učinil poklonu starému kamennému známému z dávných let. Že by mne mohl pohostiti právě ten památný dům, ani mi na mysl nepřišlo; za

mýšlel jsem toliko, po krátké němé besedě s ním poohlédnouti se po něčem v okolí, možno-li hodně na blízku. Vysvětlíte si tedy mé překvapení, když mi hledaný útulek nabízel právě on a k tomu právě v mém bývalém podkrovním hnízdečku!

Jako neodolatelně postrčen tou zvláštní náhodou, nijak dále o věci neuvažuje, vkročil jsem do šerého prujezdu a vystupoval rychle vzhůru po známých vrzavých dřevěných schodech. Muj bože, téměř nic se tu nezměnilo. Ba, i rudý svit lampičky mrká dosud v soumraku prvního patra pod šeredným, patrně jen ještě zuboženějším krucifixem! Již vystupuji ze světlejšího, málo změněného druhého patra vzhuru chatrnými posledními schudky, které končí přímo prahem jediných dveří mansardy.

Aby tak dokonce —! Nikoli, to se přece nestalo: po mém zaklepání neobjevil se v otevřených dveřích drobný starý obličej, s tvářemi pěkně červenými, s koštěnými brejlemi na tenkém nose, s lehce zbrázděným čelem pod leskle černými dosud, hladce přičesanými vlasy, s bezvadnou pěšinkou uprostřed. Nevyhledla přes ty brejle na mne zasněná očka — přičítal jsem vždy tuto zamlženost staré modlitební knize, nad jejímž vybledlým švabachem paní Berková trávila téměř celý den, v otřené černé lenošce, nachýlená k punčoše s dráty, u jednoho z oněch dvou kalných, květem zaprášených pelargonií se rdících okének.

Místo ní otevřela mi stařena neznámá, ale přece jí poněkud podobná i malou postavou i rysy drobného obličeje, jenže s Politikou místo modlitební knihy v ruce, bez brejlí, s čilým životem v by-

strých očích, které s přívětivou otázkou na mně spočinuly. Odvolal jsem se na ceduli s bytem.

„A, pokoj — ó prosím, jen račte!“

Se zdvořilým úklonem otevřela zcela veřej a zvala mne i máchaním Politiky do kuchyňky, před stavující zároveň jídelnu, ložnici, hostinský salon i pracovní kabinet, právě jako bývalo za paní Berkové. Nábytek byl ovšem jiný, ale svým celkovým vzhledem neubližoval příliš illusi minulosti; s bolestí pohřešil jsem však ihned otřenou černou lenošku před oknem s pelargoniemi — stál tam střízlivý šicí stroj.

Nevyčkav ani vedení pronajímatelky, sám jsem hned učinil několik kroků napříč kuchyňkou ke dveřím následujícím a vešel jimi do svého bývalého pokoje. Vstoupil jsem nedočkavě a ve směsi ruzných citu stanul jsem za jeho prahem.

To je tedy on — on! Zdával se mi větší. Bože, jak se v něm tehdáž směstnala trojí studentská domácnost?! V tomhle rohu bývala postel Kouřimského, tamhle Modrákova, naproti moje. Zde uprostřed stával společný stul, sloužící vědám i Poesii, próse večeří i nepravosti karbanu. K tomu několik nejpotřebnějších židlic, společná skříň, společný umývací stolek, konečně tři kufry (nebo jen dva, neboť Kouřimský mluvil sice z počátku o svém kufru, že si jej dá za sebou přivézti z předešlého bytu, ale ve hmotné skutečnosti jsme tuším kufru toho nikdy nespatřili)— celkem nebylo toho mnoho, jak vidíte; ale divím se přece, kterak jsme všechno vpravili do prostoru, kde i nyní je úzko, ačkoliv tu stojí o jednu postel a dvě židlice méně a žádný

nájemník dosud s kufrem nebo jiným příslušenstvím se nepřistěhoval.

Nábytek je tu tedy počtem ještě skrovnější nežli tehdáž, ale za to poněkud elegantnější — dodávám ovšem s důrazem: elegantnější jen vzhledem k našemu bývalému mobiláru, při němž se vlastně o eleganci vůbec mluviti nemohlo, poněvadž i nynější nábytek může si takové epitheton osobiti leda v nejvzletnějším slohu pražského kvartýrského krasořečnictví.

Sama pronajímatelka patrně mnoho nespoléhala na oprýskalé zlato politury a sešlé povlaky; směr jejích pohledů a máchání Politikou v tu stranu obracely mou pozornost výhradně na vzdušné záclony krajkové v obou oknech pokoje, které vyšly asi před nedávnem z čistírny a zářily vskutku sněhovou bělostí. Poodhrnul jsem jednu z nich — vyhlídka byla bez nejmenší změny táž, jako před třiceti a několika lety: začazená stěna bez oken a téměř stejně vysoká, zvětralá zeď ohradní, jimiž starošlechtická budova se sadem úzkostlivě se uzavíraly proti plebejskému sousedstvu, s třetí strany pak zadní přístavek vedlejšího domu, mezi jehož okny hned jsem vyhledal ono, kde dávno kdysi míhával se nám v nejistém šerosvitu večerní lampičky svůdný stín rusalčí.

Bez rozmyšlení smluvil jsem se ihned o nájem s paní Korábovou, jak se jmenuje nynější bůh ví kolikátá nástupkyně nezapomenutelné Berkové.

II.

Umělče, tvoř! mluvy nech!
Báseň tvá buď pouhý dech!

Tato rada Göthova tane mi na mysli, zatím co zbytečně namáčím péro, nemoha se dostati ke kloudnému začátku.

Dobře ti rozumím, slavný mistře. Bývaly doby, kdy se mi také mluva zdávala hrubou přítěží myšlenky, kdy jsem spatřoval v inkoustu sprostý rmut, kterým se poskvrňuje a kalí její duchová čistota; psával jsem své první pokusy jen tužkou, ale i v těch stopách tuhy pozbývala myšlenka svých puvodních svěžích barev jako jarní květ sešedlý silničním prachem.

Často bývala tehdáž moje touha neuvědomělým plagiátem onoho Göthova verše. Ó, že nemohu — myslíval jsem si — bez těch zpitvořujících a sevšedňujících, zkalujících a znečišťujících pomucek hmotných přímo z duše na papír vdechnouti, co vzdušným vděkem a leskem zamihlo se v mé představě.

Později jsem ovšem poznal, že duch může se sdělovati právě jen prostřednictvím hmoty a že dosti jest, pakliže idea jen prokmitává hrubým slovním obalem jako asi lehký zátřpyt oka prozrazuje hnutí vnitřní.

A pak nyní, mým sestárlým čelem neprohánějí se již takoví étheričtí motýlkové prusvitně zářivých křídel, abych se příliš strachoval poškoditi hmotným dotknutím psychický jejich pel. Za tolik roků pronikl zemský prach pórami tělesné slupky pozvolna i do záhybu duše, usadil se v nich šedivými vrstvami, cítím na každé myšlence jeho tíhu.

Ale přece hodí se mi, ve smyslu poněkud změněném použiti velmistrovy rady. My staří rádi se do široka rozpovídáme a po každém črtnutí, kte-

rým zamýšlíme doceliti obraz své myšlenky, vždy opět uznáváme za potřebné přidati ještě nějakou čárku, ještě nový rys, který by pomohl znázorniti naši představu co nejostřeji a nejvýrazněji; a zatím právě tou důkladností stává se slovní roucho myšlenky nemotorným kalmukem, který nedává vyniknouti než leda nejhrubším jejím obrysům a v němž ubožačka vypadá spíše jako ověšený stojan, než jako skutečné, živé dítko myslícího lidského mozku. K tomu bývá onen slohový kalmuk notně ošumělý, neboť prošedivělá hlava podobá se herbáři obrazuv a idei, hojně sice nasbíraného z luhů celoživotní zkušenosti a četby, ale vysušených v pouhá bezbarvá schemata, takže našinec útrpné čtenáře nudí tím více, s čím větší chutí a pílí sahává do té zásoby vybledlých dojmů životních a každému dávno známých knihových frází, o nichž se ovšem zapomnětlivý starý autor — ale jen on sám — někdy muže domnívati, že je právě teprv vynalezl.

Ostatně, jak po ukončeném právě odstavci pozoruji, podal jsem bezděky jím samým — ó ironie osudu! tedy zrovna kajícnou úvahou o stařecké povídavosti a přepiaté důkladnosti — názorný příklad, jak nesnadno se našinec vyhýbá těmto hlavním vadám pozdního tvoření.

Vím, že se jim sotva vyhnu zcela. Avšak mám alespoň dobrý úmysl a chci připomínati si jej hodně často.

Proto hned nyní na začátku zdržím se inventárního popisu staro-nového bytu, nedotknu se podrobností mé podnájemní smlouvy s paní Korábovou, nevylíčím zevrubně ani domácnost její, ne-

přiložím fotografického snímku obou manželů a pokud se jejich neteře — —

„Báseň tvá buď pouhý dech!"

Ano, nic než dech, takový lehýnký, pralehounký, neviditelný a nezachytitelný dech, přeletné zavanutí čehosi lahodně šimravého jako svěžího větérku do tvé tváře, jako nenadálého výdechu skrytých v trávě fial ke tvému chřípí. Nota bene: Ne snad abyste probůh! tento fialkami parfumovaný dech vztahovaly k neteři manželů Korábových — toť by bylo pěkné zahájení odboje proti stařeckému přemílání starých myšlenek! — chtěl jsem vlastně jen vystihnouti lehounkou hru neurčitých myšlenek, která mě za té tiché, podvečerní chvíle kolébá do příjemné nálady v mém podkrovním hnízdě, při otevřeném poprvé, západem březnového slunce již docela jasně svítícím okně, v měkkém kdysi a dosud zbytek vycpávky si uhájivším křesle, na pytlovém povlaku, který paní Korábová ještě neodstranila a jímž hnouti sám si netroufám.

III.

Je to zvláštní: mám slušnou řádku roků za sebou a větší polovinu té doby ztrávil jsem v dalekém cizím světě, ale dosud nezažil jsem ničeho, co by se mohlo nazvati skutečným dobrodružstvím, až večer zde v samém středu milé staré domoviny, v tiché spořádané Praze.

Zkrátka: Vyšel jsem si opět na volnou potulku městem, abych pozoroval a s minulostí porovnával nynější tvářnost ulic i ráz života v nich. O do-

jmech své procházky nehodlám však nyní promlouvati; začínám zde teprve koncem jejím.

V odlehlé, pošmourně malebné ulici upoutala mou pozornost hospůdka starého rázu. I plechový věnec visel ještě nad klenutým vchodem domu téměř černého, na němž trochu výše, v železném držadle upevněna, trčela vzhůru železná lilie pěkné starobylé práce, ale všecka již zrezavělá i s oním držadlem. Nápis hostince „u stříbrné lilie“ dokazoval, že kdysi na pyšném průčelí kvetla nádhernou září.

Divil jsem se, že nekvetla také v mých vlastních vzpomínkách. Býval jsem milovníkem zapadlých romantických hospudek. Ale na tuto se nepamatuji ze svých studentských toulek. Několik předešlých dní věnoval jsem obhlídce po svých bývalých zátiších pijáckých; ale shledal jsem, že většina jich v nové Praze zmizela nadobro, jiná moderně vystřízlivěla, některá pak již z venčí jevila takovou sešlost, že snad ani za onoho času nebyl bych se odvážil do takového doupěte. Avšak tato neznámá „lilie“ zdá se — alespoň zevnějškem — zcela odpovídati mým představám daleké minulosti. Což? Podívám se do ní.

Hostinský s dlouhým prošedivělým plnovousem vítá mne otázkou: „Pivo?“

„Máte také víno?“ (Odvykl jsem v cizině pivu.)

„Ó ano, kolikeré: rakouské, dalmatinské — nebo i mělnické, je-li pánu libo?“

„Tedy mělnické.“

Hostinský chválil moji volbu němým úklonem hlavy holé jako dlaň. Vůbec měl velikou podobnost s Prokopem Holým, jak vlivem našich malířů utkvěl

v obecné představě, kterou naši vědci marně se snaží opraviti upozorněním, že latinské jeho přízvisko „rasus“ neznamená „lysý“, nýbrž „oholený“.

Hostinská místnost se zajímavou žebernatou klenbou, jak dosud ve starých pražských domech tak zhusta spatřujeme, byla jen málo osvětlena oknem z ulice, úzké, i v nejjasnější den zašeřené. Na opačné straně místnosti polosvětlo procházelo v hustý soumrak, ač i tam objevil jsem menší okno se starobylou mříží ve výklenku tak hlubokém, že měl v něm dosti místa stul s dvěma přístěnnými lavičkami. Na jedné z nich seděl jediný host, který v tu chvíli mimo mne hospudku oživoval. Rysu jeho tváře nemohl jsem pro šero rozeznati ani ve chvílích, kdy ji zdvihal z dlaně ruky o stul opřené.

Za to rozeznal jsem v bližším polosvětle, když mé oči poněkud zdomácněly, že zařízení hostince bylo sice prosté, ale čisté a pořádné. Bezpochyby sedává u těch spravovaných, ale pečlivě vypraných ubrusů honorace té odlehlé malostranské ulice, lokayové na pensi, skromní úřadníčkové a starosvětští malí domácí.

Trvalo hezkou dobu, nežli se vrátil hostinský s vínem.

„Mám zadní sklep trochu daleko a hluboko!“ omlouval se. „Ale víno je pravé, knížecí, přímo z paláce a k tomu protekční!“ dodal s významným úsměvem.

„Pane Prokope, ještě jednu!“ ozvalo se z temného výklenku v pozadí.

Hleďme, skutečně Prokop! podivil jsem se vtipu náhody.

Potom jsem znovu zabloudil zpytavým pohledem do výklenku. Ale tam se právě udála náhlá změna. Jarní slunce na své odpolední dráze dospělo patrně místa, zkad jeho veselé paprsky nějakou mezerou v tlačenici roztodivných nádvorních přístavků mohly proniknouti do zadního okna hospůdky. A zrobily tam mistrovský kus zlatnické práce nebo spíše kabinetní kousek šerosvitové malby asi tak po způsobu Gerarda Dowa či — náležíte-li k moderním nepřátelům této pýchy svých nizozemských souvěkovců — řekněme raději Jana van der Meer. Oba milovali výklenky okenní se sporem záře v stínu na lidské podobě v nich stojící neb sedící, a zvláště van der Meer měl vroucí zálibu v takové hře paprsků slunečních, jakou zde zabloudilé slunce pojednou provedlo v šerém zákoutí, na osamělém pijáku u zadního okna „stříbrné lilie". Zaprášené sklo zatřpytilo se jako pruhledné zlato, zřeřavěly na okraji rezavé pruty mřežové a starožitný vzorec umělé jejich spleti objevil se přesnou silhouettou na skvěle ozářené zdi výklenku, kam šikmo šlehal ohnivý prut, jako plamenný meč archanděla, rozrážeje moc temnoty, která tam dosud neobmezeně vládla. Dosud sice halila větší polovici stolu, hosta při něm sedícího i stěnu výklenku za jeho zády; ale zcuchané vlasy nad osvětleným čelem tohoto změnily se v motanici zlatých nitek a také huňaté obočí, mžikající řasy přimhouřených očí upomínaly na chomáčky blyštivé třásně.

Mžikání svědčilo, že náhlý přechod ze soumraku do příkrého jasu působil na hosta rušivě. Poposedl také trochu na zad, aby vztyčená hlava unikla světelné záplavě; části obličeje, právě se zamihnuvší

v oslňující záři, zmizely tím opět ve stínu a mohl jsem zřetelně rozeznávati jen hubenou ruku, která nyní dlouhými, tenkými prsty bubnovala po zjasněné polovici stolu. Byla osvětlena tak ostře, že jsem na ní i z té distance dobře viděl i chloupky svítící na slunci jako ohnivé vlasy Děda Vševěda.

Týmž báječným osvětlením zaleskla se právě také nad stolem lebka Prokopa Holého, který postavil k bubnující ruce čerstvě naplněnou sklenici s hustou bílou pěnou pod zářící malbou okovaného víčka.

Poněvadž hned na to hostinská odvolala manžela k nějaké poradě do kuchyně, osamotněl jsem opět ve světnici s tichým pijákem a tentokrát na delší dobu.

Nevím, co je dlouhá chvíle. Pamatuju i z mladých let, že jsem sedal mnoho hodin v opuštěné celým světem hospudce, kde mi stačily k zábavě vedle mých myšlenek (ale nesuďte z toho ani na hloubku jejich ani na tropickou bujnost obraznosti!) dva tři staré, stokrát viděné obrazy na stěnách, zaprášená reseda v okně, pozorování mrzutého hostinského nebo nějakého sem zabloudilého spoluhosta za jiným stolem.

Po starém zvyku studoval jsem i nyní muže v okenním výklenku. Bavilo mne hádati z jasně osvětlené ruky i z úryvku hlavy, který se mi na chvilku okázal ve třpytu slunečním, jak asi vypadá celek nyní opět v hustém stínu ztajený. Jisté bylo prozatím jen, že je to člověk postavy štíhlé a vysoké; o stáří nemohl jsem bezpečně souditi, ač se mi zdálo, že v oné matenici zlatých nitek, jež před

chvilkou zasvítila nad vrásčitým čelem, ve skutečnosti skrývalo se i trochu stříbra; pokročilému věku nasvědčovala i schumlanost huňatého obočí, které jsem právě zahlédl; a rukáv, jehož okraj se jevil s bubnující rukou ve slunečném prachu na stole, neodporoval domněnce, že tento častý (vide: víčko na sklenici!) host „stříbrné lilie" nenáleží k hořejším desítitisícům, neb aspoň se nehoní za elegancí.

V tom sáhla ruka po sklenici a jak se rty hostovy nachýlily vstříc pozdvižené sklenici, učinil jsem nový objev: ve světelném prahu ukázaly se podrchané dlouhé kníry, pod nimiž svítily nápadně veliké zuby.

Doušek byl za chvilku odbyt a vše zaniklo opět v soumraku; ale ty kníry a zuby poskytly nové hojné látky mé němé zábavě. Bylo s podivením, že mi rázem vyvolaly z hlubin paměti četbu dávnou, pradávnou: Máchův „Křivoklát". Tam, zdá se mi, tam — pravil jsem si po chvilince přemítání — zablyštěly se mi takové zuby pod takovým knírem v obličeji příšerného „kmotra" Václavova! Či to bylo v jiné Máchově povídce? Či snad — Puškinův Pugačev?

Jako bych viděl váš pohrdlivý úsměv: Chlubit se zečtělostí tak starosvětskou! A starý pán ovšem také netuší, jak směšný je nám se svou antikou minulého století, jejíž vichrem vlající plášť mu zůstal podnes jediným slušným krojem poesie. Toť se rozumí, že domy musí být černé, na nich zrezavělé lilie — ale kat krále Václava nebyl snad přece nutný!

„Vinovat!" jak říká Rus. Ano jsem vinen. Ale snad mohu přese vše očekávati trochu shovívavosti — považte moji mnohaletou nepřítomnost a že přicházím skutečně do moderního českého rozvoje jako host z daleké minulosti. Konečně: snad mi nezazlíte, že počítám poněkud i na čtenáře příštích desetiletí, kdy romantika přijde opět stejně do módy, jako nyní rozkoší slzíte nad zvětralými klenoty rokoka, které ještě nedávno byly odstrašujícím příkladem nevkusu, jako zapomenutí Preraffaelité slaví moderní triumfy a jako — inu třeba také jako začínají v poslední době vláti — ne sice dosud v literatuře, ale po ulicích — i romantické pláště, tytéž pláště, kterými jsme se malebně ořasňovali jako gymnasiální studentíci. —

Avšak vrátím se k hostu ve výklenku. Slunce se stalo mým spojencem. Usmyslilo si pozlobiti šeromila a pronásledovalo jej i do úkrytu, kam se zatáhl: znenáhla šinul se světelný pruh dále a výše po jeho prsou, ramenou, zasáhl vousy, tváře a — tu máš, tmáři! — vmetl mu znova plnou hrst ohnivých raket přímo do očí. Nyní mohl jsem pohodlně studovati celý obličej. A pravím hned, že mne dosti zajímal. V plném osvětlení zmizel sice přelud kata Václavova, romantické kníry staly se kníry obyčejnými, jen poněkud rozcuchanými a trochu delšími, než dovoluje šosácká míra, a zubů nebylo v sevřených ústech viděti; ale celkové rysy hubeného obličeje, jaksi znavené a zvětralé, nenáležely k tuctovým: byla v nich zvláštní směs zaostřenosti i měkkosti, drsnosti i jemnosti, rozličných rýh a záhybu, z nichž mohlo se hádati i na suchou, trpkou skepsi i na hravé zákmity nepotuchlé dosud fantasie.

Že tvář ta patřila intelligentu, třeba snad sešlému — to bylo nepochybné na první pohled.

Ze svých studií byl jsem vyrušen po chvilce způsobem, kterého jsem se nadál nejméně a který mne uvedl téměř v rozpaky.

Muž, pomžikav několikráte oslněnýma očima, zdvihl se pojednou, vzal se stolu sklenici, z kouta výklenku tlustou hůl s kovovou hlavicí a zamířil od výklenku přímo ke mně. Umístiv hůl opatrně do blízkého stojanu, postavil sklenici na opačný konec mého stolu a sedl si naproti mně. —

„Pánovi snad nevadím?“ naklonil ke mně hlavu. „Slunce mi tamhle mohlo oči vypálit.“

„Ó, prosím!“ odpověděl jsem se stejnou úklonou; ale pravá odpověď byla by zněla jinak. Kdyby co mohlo mě přesvědčiti o skutečnosti astrální látky, perispritu, vortexu a jak jinak se nazývají přejemná fluida, která dle mystických a dobrodružných theorií jako neviditelný jakýsi nimbus obklopují tělo každého člověka (jeden professor pařížské medicinské školy dokonce fotografuje v poslední době tyto tajemné vzdušné emanace a poznává dle útvaru způsobu jejich rozličné nálady, poruchy a nemoci duševní) — kdyby tedy vůbec něco mohlo mne nakloniti víře ve zvláštní, zasvěcencům i hmotně pochytitelný duševní opar každého lidského individua, dovedl by to nejspíše účinek, jaký pociťuji, vyruší-li mne pojednou něčí blízkost z osamělého přemýšlení. Mívám pocit, jako by se byl nejen přiblížil, ale jako by se mne přímo dotýkal neb alespoň dotěrně vnikal v okruh, vyhrazený intimní sféře mé osobnosti. Ano, pociťuji rušivý vpád cizorodého já,

které si zamanulo obtěžovati a stěsňovati mne v mé vlastní duševní domácnosti. Vetřelec sedí třeba zcela tiše, neoslovuje mne, nešťárá ve mně zkoumavými pohledy — nic naplat! Jsem rozladěn již pouhou blízkosti cizího, bůh ví jak myslícího mozku, bůh ví jak cítícího srdce, ta tam je chvíle důvěrné zábavy s vlastní duší, musím býti uchystán, že — —

Z dávných vzpomínek.

I.

(Materiály ku Vzpomínkám z let universitních.)*)

1865 – 1866.

Hned po prázdninách r. 1865, ztrávených částečně u Braunerů v Roztokách, přišel jsem do Prahy a bydlil v prvním patře „u Primasů“ s Leminngrem a Neumannem. Kvartýrská s dvěma dcerami živila se šitím a docházely k ní také dívky učit se, zejmena jedna, filigranská, štíhlá, červenolící, která se nám všem líbila. Za to dcery nebyly hezké, jedna tlustší, nezdravé bledé pleti, trudovitá, jako napuchlá, s bledými vlasy; na druhou se nepamatuji. Bydlil u nich také ve zvláštním pokojíku pensionovaný hejtman. Okna (2) měli jsme do Štěpánské ulice, právě naproti paláci Aehrenthalskému; Neumann a Leminger rádi tam pozorovali kontesku, ještě velmi mladou, tak že kdysi přišel lokay se stížností baronky na to. V tu dobu psal jsem „Anonyma“.

---

*) Bylo nutno chronologicky uspořádati.

Měl jsem hodinu u Braunerů každý den, vyjma neděle, pak bezplatné právnické obědy, které mi opatřil professor Jonák. Chodili jsme do soukromého bytu k jedné paní na Václavském náměstí. Jinak jsem obědval dole u Primasu a jednou za týden chodil jsem (k vuli Kubrově Růženě) až na Hradčany do „vikárky". Ale poněvadž se tam Růžena bavila se Seelandem a poněvadž Kubr mi jaksi dával znáti, že nevraží na mého otce, jemuž z části též kladl na vrub ztrátu svého sládkovského místa v Klobukách — přestal jsem později na Hradčany docházet.

V bytě onom pobyl jsem celý rok a pamatuji se na jeden výlet, který jsme všichni tři s rodinou kvartýrské, onou docházející k ní slečnou a starým hejtmanem podnikli do Šárky až k mlýnu, ale na zpáteční cestě došla nám skrovná hotovost a octli jsme se v nesnázích velikých, z nichž nám pomohl Neumann půjčkou u — jedné z dcer naší kvartýrské.

Na universitě v prvním roce práv (původně chtěl jsem na filosofickou fakultu) měl jsem za kollegy Jaromíra Čelakovského, Štolbu, Zalužana, Pacáka, Jandáta (který měl padoucnici a byl v poměrech velmi bídných), Kandu, Krásla (který byl stejně pilným jako na gymnasium a učil se nazpaměť i textům různých staroněmeckých zákonníků pod čárou v Schulteově německé Reichs- und Rechtsgeschichte; vyživoval se jako domácí učitel u hraběte Clam-Gallasa a dle Hellerova vypravování měl prý vždy plné šuple různých peněz, z nichž mu nabízel půjčku: „Hrábni si do toho!"), hraběte Kounice, a jiné.

R. 1865 vzkřísil Valečka „Lumír“ a vydával jej až do 14. čísla r. 1866. Do toho jsem napsal „Otrokyně“ za redakce Martincovy.

Politická situace se v tom roku změnila ve prospěch Čechů; již od začátku r. 1865 proskakovaly pověsti o odstoupení Schmerlingově a dne 29. července jmenován státním ministrem Belcredi. Dne 1. srpna prohlášena amnestie politických přestupků. Dne 20. září vyšel manifest císařský stran „volné dráhy“, dne 20. října, když jsem již byl v Praze, oslaveno vydání říjnového patentu illuminací. Dne 2. listopadu odhalen náhrobní pomník Čelakovskému, dne 19. října položen základní kámen k mostu Františka Josefa. V listopadu sešel se sněm, kde přijat návrh na provedení rovnoprávnosti též na universitě. R. 1866 dne 23. května jest sněm uzavřen. Byl jsem také při debatě o universitě. Byla demonstrace proti Höflerovi: „Hus, Hus!“

Na jaře 1866 byly demonstrace proti židům pro příbramské stříbro a v Hořovicích, Hostomicích i jinde krvavé výtržnosti cvočkářů.

Heller odebral se za vychovatele na Rus.

Zatím připravovala se válka s Pruskem, která vypukla dne 17. června. Dne 8. července obsadili Prusové Prahu a zůstali tu i po uzavření míru (23. srpna) až do 18. září. V tu dobu byl jsem na Vraném.

Z pobytu za pruské války na Vraném pamatuji se na afféru s Prusy, (kdy otec dal odvésti do lesa panské koně, načež ho Prušáci s vytasenými šavlemi po zámku hledali; otec byl skryt na půdě u zahradníka), pak na Edlen von Krautwurst a jednoho vyššího důstojníka, který si naříkal na ře-

meslo válečné otci. Hrozný byl dojem porážek rakouských a vítězného vtrhnutí Prusu do Čech; připadalo mi to, jako by všemu bylo konec, co mi dosavad nejvíce leželo na srdci. Byla mi téměř nesnesitelnou myšlenka, že bychom mohli zustati poddanými německé říše.

Z drobných episod pamatuji na nedostatek kuřiva, které se do Vraného přinášelo v paklíkách odněkud z dáli a bylo jako drahé koření, na prvního pruského vojáka chorého cholerou, pak na úmrtí maličké sestry a mlynáře Hoffmana. Večer vždy jsme se v rodině loučili. Otec vnutil každému kalíšek nějaké lihoviny, že je to dobré proti choleře, a poslal některé členy rodiny do Pozdně, kde dosud cholera nevypukla.

1866 – 1867.

Po prázdninách 1866 bydlel jsem v Praze u matky v paláci hraběnky Chamaré. Měli jsme 3 pokoje a kuchyň. Do bytu vedly dvoje schody, jedny vzadu ke kuchyni. Zpředu ze dvora paláce bylo to v druhém nebo třetím patře, nazad však jen v patře prvním a okna tu šla do zahrady se starými stromy, za níž v pozadí byl zámek Hradčanský. V zahradě té se procházívali majorovic nebo hejtmanovic; hezká panička. Návštěvou k nám chodívali Grogner, Koudela a Hodač. Z Vraného posílal otec matce peníze a různé zásoby potravin. Doma byli se mnou ještě Zdeňka, Milada, Boženka, Márinka, Růženka a Václav. Domovník měl dva čiperné synky, z nichž jeden se připravoval k theologii nebo byl již v prvním ročníku.

Chodíval jsem na bezplatné obědy nadace Jonákovy, dvakrát nebo třikrát týdně. Reminiscence z toho pobytu v domu Chamaréském jsou v povídce „Pan Bolehlav a svět", kterou jsem uveřejnil r. 1871.

Služka u nás byla tuším z Klobuk a měla za milence adjunkta hospodářského Zavázala (nebo Nenadála).

Dle vypravování Václavova měli majorovic dítky, také dvě malé dcerušky, z nichž jedna se jmenovala Sylva, a které vodila do zahrady guvernantka, jež nosila spuštěné dlouhé vlasy. Volala prý naše děti a ty si pak hrávaly s majorovic dětmi v zahradě. Také prý si naše děti hrávaly s dětmi dělníka, který zůstával vzadu proti naší kuchyni u oněch tmavých druhých schodů. Tam prý bývaly i německé myši a v bytě bylo mnoho štěnic.

Já, Zdeňka a Václav spali jsme v prvním pokoji u hlavních schodů, ostatní v třetím pokoji před kuchyní, kde se také jedlo.

Jednou prý k nám z Tábora přišel Vladimír (snad na velkonoce) a měl nohy pěší cestou celé opuchlé. Miloš byl v konviktě a docházel k nám, kdež jsme mu schovávali buchty.

Do bytu k nám docházela učit Bibrnetzová a ještě jedna slečna, která učila tuším děvčata francině.

Dne 13. října 1866 vrátil se císař Ferdinand do Prahy. Císař sám byl v Praze 6 dní a tu se stal na něho domnělý atentát Pustův. V tu dobu usadili se v Praze též Jesuité.

19. listopadu zahájen sněm, na němž přijata adressa Clam-Martinicova. Dne 21. prosince sněm uzavřen.

Začátkem 1867 povolán Beust v čelo vlády a nastal rozhodný obrat proti Čechům. Když sněmy český a moravský přijaly státoprávní adressy, byly rozpuštěny a ústavák Kellersberg jmenován místodržitelem v Čechách. Sněm nově zvolený s německou většinou obeslal říšskou radu, do které však Čechové nešli. V únoru přišlo do Prahy pozvání na Moskevskou výstavu. Dne 15. května vyjeli poutníci na Rus, z níž se vrátili v polovici června. Za kruté persekuce Čechů „Národní Listy" na 3 měsíce zastaveny, rovněž „Politik". Koncem srpna navrácena koruna česká do Prahy.

V tu dobu byl jsem již zase ve Vraném.

Dne 28. září oslaveno nalezení rukopisu Královdvorského.

1867 – 1868.

Zdá se mi, že jsem v bytě u hraběnky Chamaré zůstal i po prázdninách r. 1867 sám asi měsíc v prázdném bytě a že jsem tu začal psáti „Zimní idyllu". Kde jsem pak zustával, nevím; bezpochyby s Čermákem u starých panen v Jesuitské ulici. O tom bytě pamatuji, že jsme se tam nějaký čas také ztravovali a že měli služku, s kterou Čermák zapředl milostné pletky. Zdá se však, že jsem v tom bytě nebyl celý rok, ale kam jsem se pak r. 1868 odstěhoval, zdali ke Kerkovum nebo k Hellerovi, nemohu si vzpomenouti. Vůbec i v literárním a jiných ohledech mám z doby pobytu v tomto bytě nejméně vzpomínek.

Dne 21. prosince 1867 vydána po vyrovnání s Uhry prosincovka a ministerským předsedou stal

*

se Auersperk. Před tím dne 4. listopadu vzdal se Dr. Bělský purkmistrovství pro neshodu s vládou.

R. 1867 založena „Matice lidu“ a koncem 1867 začal vycházeti „Národní Pokrok“.

Dne 7. ledna 1868 zvolen purkmistrem pražským Dr. Klaudy. Od 18. do 21. ledna byly demonstrace proti Herbstovi. Po demonstracích odsouzen byl Geitler na 14 dní do vězení, načež se odstěhoval do Vídně.

Heller byl r. 1868 již v Praze, sepsal „Život na Rusi“ a mnoho feuilletonů o Rusku. Pro účastenství v táboře na Blaníku odsouzen byl na 6 neděl.

R. 1868 odešel Otakar Červinka na vyšší hospodářskou školu v Táboře.

Od 15. do 17. května konala se slavnost položení základního kamene k Národnímu divadlu. Dne 14. června oslaveny 70. narozeniny Palackého. V týž den přijel do Prahy princ Napoleon. Dne 21. června přijel císař do Prahy. Němé demonstrace. Dne 4. července konala se pouť do Kostnice. Česká opposice byla krutě pronásledována. Doba táborů. Ke dni 22. srpna svolán sněm, avšak čeští poslanci nevstoupili do něho a podali deklaraci.

Ku konci září odstoupil Auersperk a předsedou ministerstva stal se Taaffe. 6. září v Nepomuku konala se slavnost rukopisu Zelenohorského.

Pamatuji, že jsem se účastnil demonstrací proti Herbstovi, že jsem kráčel s ostatními davy při pochodu „Herbst, Beust, pereat Herbst, pereat Beust!“ a že jsem byl před kasinem. Pak se živě pamatuji na slavnost položení základního kamene k Národnímu divadlu i večerní oslavy Palackého; viděl jsem

ho vystupujícího na balkon. Viděl jsem také v okně „Černého koně" prince Napoleona a tuším pak i v divadle. Byl jsem při příjezdu císaře do Prahy, účastnil jsem se demonstrací proti ústavákům. Viděl jsem i roztrhaný prapor velkoněmecký, shozený z bytu prof. Kicka. Poutě do Kostnice jsem se neúčastnil.

1868—1869.

V říjnu 1868 po táboru na Pankráci uvalen na Prahu výminečný stav a místodržitelem stal se baron Koller. Dne 10. prosince oslaveno 50leté doktorské jubileum Purkyňovo. Na jaře 1869 podal Rieger memorandum Napoleonovi. Koncem dubna zrušen výminečný stav. Pořádány tábory „omladiny". Dne 11. června vypálena petarda. Na začátku září Husova slavnost a výprava do Husince. V září vítězně provedeny volby deklarantů. Dne 23. září vzdal se Klaudy purkmistrovství.

Z bytu u Kerků (1868—1869) pamatuji si nejvíce a z části jsem toho již užil v črtě „Ve vzduchu" i jinde. Bydlil jsem tu s Čermákem a Toužimským. Navštěvoval nás kloboučník Kornalík, pak studenti Quis, Mířiovský a jiní. Milostné pletky se služkou v prvním poschodí, do jejíž kuchyně jsme viděli z našeho pokoje. Na večeři jsme nejraději chodili k uzenáři Panznerovi pod podloubím na Malostranském náměstí. Kupovali jsme na dluh doutníky, chleby, syrečky a vařili jsme brambory, kávu a čaj. Peníze nám často pujčovala paní Kerková. Muž její mluvil nejčastěji o panu Damaškovi, u něhož byl zřízencem; ona pak o svém bratru (nebo bratru svého muže), který byl knězem (tušim děkanem v Li-

bochovicích nebo kanovníkem v Litoměřicích) a pak o svém bývalém nájemníku, panu Čečilovi, který byl v Plzni a kterého nám vždycky dávala za vzor. Měli jednu dceru a syna, bývalého námořníka, který chodil nemotorně a ustavičně se smál, při čemž mu blýskaly ve zdravém, zářícím obličeji krásné bílé zuby.

Toužimský zabýval se nejvíce srbštinou, četl Zmaje Jovairoviče a vplétal do řeči stále srbské fráze „dakle s bogom" atd. Při tom byl radikální politik a snil o revoluci.

Čermák zase pěstoval polštinu, měl polské knihy, zvláště čítal jsem s ním v tu dobu Krasiňského (Nebožskou komedii a j.).

Redigovali jsme také almanach, v němž byly zejmena příspěvky od Nečasa, které se nám velmi líbily. V tu dobu jsem psal „Bouři".

Quis(?) nejraději mluvil o básni „Bar Kochba", ku které se chystal. Čermák psal tuším „Marinu Dmitrevnu".

Obyčejně po prvním jsme v několika dnech téměř všechny peníze utratili a pak jsme protloukali živobytí všelijak. Nikdy při tom našem hýření nechyběl tak zvaný „základ", totiž něco u uzenáře, a pak buď hned nebo později čaj. Do kterých hospod jsme chodili, určitě nevím. Tuším, že také k Jasurovům. Do hostince (vlastně tuším vinárny) naproti policejnímu ředitelství jsme chodili jistě, ale bylo to snad v pozdější době a jistě teprve po 11. červnu 1869, poněvadž se vinárna ta jmenovala dle události toho dne „u petardy".

S petardou měl jsem také vyšetřování; byl jsem státní zkoušce hotov a šťastně jsem ji odbyl, ovšem

ně však ne o petardu, nýbrž o tajnou tiskárnu, jejíž lis prý se přechovával v našem bytě. Já jsem o tom lisu skutečně nic nevěděl a proto jsem na otázku: „A což ten lis?" — odpověděl, špatně rozuměje, s upřímným vzezřením nechápání: „List? Jaký list?" A mohl jsem také odmítnouti všelikou vědomost o uschování lisu v našem bytě. Že se tiskly plakáty — v jiném bytě, tuším v tak zvaném našem studentském „domě" — jsem ovšem věděl; ale do dalších podrobností o tom nebyli jsme ani já ani Čermák zasvěceni. Toužimský jediný a ten zachovával k nám tajemství, bezpochyby jsa zavázán přísahou, jak se tehdáž v podobných tajných spolcích dělo. Proto jsme se také o petardě dověděli až teprve v den jejího vypálení.

Almanah českého studentstva jsme částečně redigovali schůzkami v bytě Hellerově. Zvláště na jednu schuzku se pamatuji, k níž se dostavil také Šolc a četl tu kartáčový otisk mé „Bouře". „Bouři" jsem před tím již dal do „Světozora", ale nemohl jsem se dočkati jejího uveřejnění, až mi potom sdělil redaktor Dr. Tonner z vězení, že ji ztratil. Pro almanah českého studentstva jsem báseň tu značně přepracoval.

Toužimský se hněval se svými domácími, proto zustával pro sebe. Jen někdy mu přinášeli hrnek s nějakým jídlem z domova a tu vždy chtěl se děliti s námi, třeba jen o kousky knedlíku, které někdy vytahoval rukama. Jinak stravoval se bídně. K obědu koupil si obyčejně jen kousek špeku s chlebem a šel to snísti někam na hradby. Ve svém nadšení pro všecko srbské i v jídle držel se hlavně paprikovaného špeku a silné černé kávy, kterou si při-

pravoval po tureckém způsobu. Družil se nejvíce s Geitlerem a v „Ruchu" bývali revolucionáři na nejkrajnější levici.

Jednou přišel v noci, kdy už jsme měli shasnuto, domů v kruté zimě bez kabátu; prý u Ježků hodil kamenem do okna, byl od hostinského chycen, vysvlečen a na cestě prý se ho ujal jeden německý student (což ho nejvíce dojalo) a půjčil mu svůj svrchník. Museli jsme pak s Čermákem k Ježkovům dostat pro něho ten kabát zpět. Proč měl takovou zlost na tento hostinec, kteroužto zlost již dříve lecjak projevoval, nevím.

R. 1869 Heller účastnil se slavnosti Husovy, zarazil s jinými „Slavii" a vydal spis „Národové jižní Afriky".

*

II.

1870.

Jak nesnadno jest představit si věrně a živě minulost! I takovou minulost, od níž nás dělí čas poměrně krátký a kterou jsme sami zažili v dospělém již věku.

Rád bych před sebou oživil r. 1870, kdy mi bylo právě 24 let. Nežli se zaberu do vlastních intimních vzpomínek, musím především paměti své pomoci vytčením hlavních veřejných událostí a poměrů toho roku.

Nejdůležitější událostí zahraniční bylo vzplanutí války francouzsko-německé, kteráž byla ovšem vypovězena teprve 19. července. Hlavní zřetel tedy obracel se do té doby k politice vnitřní. V prvních

dnech roku skončila sice krise v ministerstvu odstoupením menšiny nakloněné smírnému jednání s Čechy, ale již začátkem dubna propuštěno do plněné ministerstvo Hasnerovo a nový kabinet Potockého začal vyjednávati s českou opposicí, kteráž pak při volbách sněmovních skvěle zvítězila; ale když většina českého sněmu odepřela volby do říšské rady, byly 6. října vypsány volby přímé.

Leč přes to již se připravovalo ministerstvo Hohenwartovo, které nastoupilo v únoru 1871.

Toť asi stručný nárys politických proměn vnitřních. Bylo to v Čechách po předcházející periodě krutého útisku, doba jakéhosi částečného uvolnění a mnohých alespoň nadějí.

Z jiných událostí r. 1870 třeba vytknouti prohlášení dogmatu neomylnosti papežské a zrušení konkordátu koncem července. V Čechách jevil se i mezi duchovenstvem odpor proti dogmatu o neomylnosti, proti němuž stavěl se i kardinál Schwarzenberg. — — — —

*

III.

1873.

Roku 1873 začal jsem svou právnickou praxi ve Slaném, vstoupiv do advokátní kanceláře dra. Fürsta. Koncipientem v té kanceláři byl dr. Junghans, který se zabýval i literaturou a jehož veselohra „Poslední Mohykán“ byla tehdáž velmi oblíbeným kusem na jevištích ochotnických. Přispíval před tím i básněmi do Mikovcova „Lumíra“, ale nekladl sám velké váhy na tuto svou vedlejší literární činnost;

hlavním povoláním bylo mu stále právnictví, kteréž pěstoval s horlivou zálibou a výborným zdarem.

Já sám seznamoval jsem se teprve s abecedou advokátní praxe. Naši venkovští klienti titulovali sice i mne jako dra. Junghanse „advokátským", kterýžto prostonárodní výraz dle analogie „učitelský" a „mlynářský" atd. značil, abych tak řekl advokátského tovaryše, ale moje práce v kanceláři obmezovaly se prozatím pouze na tak zv. malý koncept, který svěřován byl i pouhým mundantům, a náš solicitátor neprávník přes moji universitní theorii shlížel na mne útrpně s výše svých praktických kancelářských vědomostí. A dodávám hned, že jsem se tím nikterak nermoutil. Neměl jsem téměř pražádné právnické ctižádosti.

Na dráhu jurisprudence uvedlo mě zvláště jen zřejmé přání otcovo, které však nikdy nemělo povahy jakéhokoli nucení, a pak nesprávná domněnka, že právnictví lépe se dá sloučiti s literární činností. Jinak byl bych si asi zvolil dráhu profesorskou. Doba universitní zdála se sice onu domněnku stvrzovati, neboť právnická fakulta ponechávala mi hojnost volného času nejen ku pokusům veršem a prosou, nýbrž i k čilé účasti v rozmanitých demonstracích politických, které tehdáž byly v nejbujnějším rozkvětu. Při tom všem dával jsem ještě kondice a přivydělával si polodenní opisovačskou prací v kancelářích, dle možnosti pak účastnil se kavárenského a hostinského života, tak že mi na návštěvu přednášek a vůbec právnické studium zbývalo jen málo času: přes to však odbyl jsem universitní studia s úspěchem dosti dobrým a chystal se po posledních prázdninách již i ku třetí státní zkoušce a rigoro-

sum, když mne tu nabídka J. S. Skrejšovského uvedla do redakce „Pokroku", kde jsem se stal zvláště spolupracovníkem feuilletonu, a po roce do redakce „Světozora", jehož přílohu jsem pořádal a téměř sám vyplňoval. Otec z počátku neprotivil se příliš této mé diversi, zvláště vzhledem k mým slibům, že neustanu vedle novinářství připravovati se ke zkouškám a že se vynasnažím, abych brzy odbyl nejen třetí státní zkoušku, ale i rigorosa. Z počátku měl jsem sice k tomu nejlepší vůli, ale rušná žurnalistická činnost nepřála mi dostatečného klidu a později ve „Světozoru" měl jsem práce dosti a začal jsem mimo to na právnictví zcela zapomínati, používaje raději každé klidnější chvíle ku práci literární.

Když pak otec stále marně vysvědčení o nějaké zkoušce očekával, přiměl mne konečně, abych opustil redakci i Prahu a věnoval se doma výhradně učení pro třetí státní zkoušku. Tak jsem v dospělejším věku na delší dobu ocitl se opět v tichém zámečku vranském, kde jsem dříve pobýval jen o prázdninách. Nyní zůstal jsem tam téměř půl roku. Zabral jsem se opět do suchopárných právnických studií — ale leckdy sedě se zákonníky a přednáškami pod některým stromem parku, bezděky upustil jsem je do klína a mé myšlenky zatoulaly se daleko od finanční vědy a rakouské statistiky. Dopis přátel z Prahy, chystajících se k vydání almanachu „Máje", přiměl mne také, že jsem učinil přestávku ve svých studiích a napsal cyklus básní „Snové".

Ale konečně byl jsem přece s přípravami ke třetí státní zkoušce hotov a šťastně jsem ji odbyl, ovšem

ne již s vyznamenáním, jako obě předešlé. Po té mohl jsem již vstoupiti do advokátní kanceláře jako koncipient a tak jsem se octnul na podzim r. 1872 v oné kanceláři slánské.

Bydlil jsem tam v prvním patře malého domu na náměstí, v malém pokojíku, v němž se mi však líbilo zcela dobře a z něhož jsem platil pranepatrné nájemné. Bylo také třeba spoření ve všem, neboť mé skrovné služné začátečníka praktikanta stačilo právě toliko na prostý byt, laciné obědy v hostinci „u beránka" a nejnutnější vydání ostatní. Muj život byl velmi jednotvárně rozměřený: po snídaní odcházel jsem do kanceláře, kdež jsem trávil kromě přestávky k poobědvání v hostinci a krátké odpolední procházky všechen čas až do večera, který jediný mi poskytoval možnosti k nějaké mimořádné práci literární. Ale nepsal jsem mnoho. Často sice trávil jsem večery samoten ve svém pokojíku, s bílým archem papíru na stolku; ale většinou přecházel jsem jen z rohu do rohu své těsné klece, upřádaje v hlavě plány a varianty velkolepých prací, z nichž však objevovaly se na papíře leda chatrné začátky, obyčejně znovu a znovu měněné a přeškrtávané.

Zvláště jedna látka vracela se nejčastěji. Zprvu byl to, abych tak řekl, pouze jakýsi hudební prvek. Jako v dřívější „Bouři", mé první větší práci, vznikl ve mně dojem neurčitého šumění, jako promíšený ztlumený hlas z daleka se valící bouře, ale tentokrát nebyla to bouře přírody, nýbrž bouře lidská. Z počátku jen bouřlivý hluk a hyb zápasících davů, bez určitého místního a časového rázu; pudilo mne to jen k vylíčení potýkajících se mass lidských, ale

tyto zůstávaly prozatím jen temnými, divoce zvířenými mračny, bez určitých, zřejmých jednotlivostí, leda že ta vlnitá chmura tu a tam se třepila jako v třásně korouhví, že v ní křížily se mihavé třpyty vražedných ostří a že z ní dunělo víření bubnu. Zkrátka, pocítil jsem neodolatelný pud napsati válečné epos, ať jakékoli.

Snad promine mi čtenář tyto zevrubnosti; nevede mne k nim spisovatelská marnivost, nýbrž domněnka, že snad nebudou zcela bez užitku jakožto malý příspěvek ku poznání zdroju z cest básnické inspirace.

Mne sice vábily tehdáž více látky vzdálené, ale přece zdálo se mi nejvhodnějším zvoliti episodu z dějin domácích a to z bojů husitských, které mne ovšem z české historie poutaly nejvíce a kterých jsem se již před tím lehce dotknul v jedné z prvních svých básní „Husita na Baltu". Pohřížil jsem se tedy znovu do Palackého, hledaje vhodný nějaký příběh z válek oněch.

Znovu musím upozorniti, že hlavním, oč mi šlo, byl bouřlivý válečný děj vubec a místní i časové přibarvení bylo teprve v řadě druhé. Kladl jsem ostatně i v tom směru větší váhu na volnou hru své fantasie, nikoli na přesné vystižení rázu a koloritu doby. Toť bylo pro mne vedlejší. Stačilo mi jen zcela povrchní studium za tím účelem, abych měl přece nějaký určitý historický podklad; ostatně hodlal jsem z výtěžků toho studia použiti jen toho, co by odpovídalo obrazu, třeba v celku historicky nesprávnému, jaký si má fantasie tehdáž spřádala o velké bouři husitské.

Tak jsem došel ve své četbě Palackého k místu o vzniku a potření sekty adamitské. A tu rázem nabyla ona míhavá lidská bouře určitého pozadí a zároveň hlubšího významu. K bouři válečné přistupovala tu zároveň bouře duchová a mravní; nejradikálnější vzpoura proti všem současným názorum a zásadám náboženským, morálním, právním a společenským. A jak ohromný byl kontrast těch dvou zápasících živlů: na jedné straně Žižka se svými věrnými, tento nejpřísnější obhájce pravdy boží v bibli zjevené a křesťanské mravnosti, stojící v obojím směru dále na pravo, nežli tehdejší společnost křesťanská, proti níž hlásal návrat ku prostému, přesnému slovu písma, očistěnému od pozdějších přiměsků a křivých výkladů, jakož i nejpřísnější plnění zákonů mravoučných — na druhé pak straně lidé, kteří zamítali všeliké učení zjevené, hlásali, že každý má zákon boží v sobě samém, a žili bez manželství v úplné mravní nevázanosti. Již i v zevnějšku vyniká ohromnost této protivy, porovnáme-li přísné předpisy Husitu o přísné počestnosti prostého, šerého roucha s úplnou nahostí Adamitů.

Všechno to, i zevnější originálnost scenerie: na jedné straně zástupy nahých mužu a žen, tábořící na lesnatém ostrově Nežárky, na druhé pak straně voj Táboru se svými cepy a sudlicemi, se svou hradbou vozovou, zaujalo mne tak mocně, že jsem ihned začal promýšleti rozvrh básně a že brzy objevil se na papíře první zpěv. Ovšem pokládal jsem tento první náběh za pouhý koncept, na němž jsem hodlal ještě mnoho měniti, a prozatím konal jsem

ještě některá přípravná studia k celé básni. Byla to však studia dosti povrchní.

Jak již praveno, nekladl jsem zvláštní váhu na přesný historický podklad. Nedal jsem se tedy do podrobného studování celé doby husitské, tehdejšího válečnictví a ruzných poměru kulturních. Ostatně tehdáž nebylo ještě některých podrobnějších badání o Adamitech, kteráž vyšla teprve později; přestával jsem pouze na tom, co podává o nich ve svých dějinách Palacký a i tento skrovný materiál hodlal jsem pozměňovati dle potřeb své poetické osnovy. Z historických osob vzal jsem z Palackého jen vudce Adamitu, nazývaného Mojžíšem, a husitského vudce Boška Klatovského; ostatní postavy Adamitu jsou smyšleny, jen jsem volil pro ně jména biblická, poněvadž tito sektáři po příkladu svého vudce tak se překřtívali.

Když později „Adamité" s jinými pracemi vyšly v mé první sbírce „Básně", vytknul mi jeden kritik, proč prý jsem volil samá starozákonní, v Čechách málo užívaná jména; podivil jsem se ovšem tehdáž nemálo, že kritik z povolání muže se pronášeti autoritativně o básni historické, aniž by aspoň zběžně nahlédl do té partie dějin, o kterou se jedná — pouhý pohled do Palackého byl by mu vysvětlil, proč jsem zde užil nápadných jemu a jím vytýkaných jmen biblických. Stuj to zde, jako malá ukázka povrchnosti, s jakou se někdy recensuje.

Zatím co jsem konal ony zběžné přípravy, odpočívala práce o básni samé; ba, poznenáhlu začaly její vysněné obrazy v duchu blednouti a konečně odvrátil jsem se od začatých studií historických k věcem jiným. Možná, že by se byl ochablý podnět

sám sebou brzy vrátil s větší ještě silou a že bych byl dříve či později ve volných svých chvílích dopsal své první epos — možná však také, že by byl podnět onen časem uhasl docela a že by napsaný první zpěv byl zůstal bez pokračování jako jiné začátky některých mých zamýšlených prací.

Ale zevnější okolnost přinesla náhlé rozhodnutí. Došel mne z nenadání list Nerudův. Začal vydávati s Hálkem nového „Lumíra“ a sháněl energicky příspěvky. Psal i mně, který jsem byl z některých porůznu uveřejněných básní a prosaických věcí již znám; ostatně sám byl posoudil příznivě mé verše před tím v „Almanachu českého studentstva“ vyšlé a sice, což mne zvláště potěšilo, vytkl tehdáž s pochvalou nejen „Bouři“, kterou jsem tam uveřejnil pod svým jménem, nýbrž i druhou pod pseudonymem uveřejněnou báseň „V klášterním sklepě“.

Psal mi tedy nyní a to ne ledabylo: musím prý něčím přispěti hned, slyšel prý od Hellera, že mám nějakou novou větší báseň. Dopisoval jsem si s přítelem Hellerem a k jeho dotazu jsem snad i podotkl, že se chystám k něčemu většímu. Odpověděl jsem tedy dle pravdy Nerudovi, že píši sice epickou báseň, ale že mám teprve první zpěv a dokončení že je posud daleko. Potom došla hned jeho odpověď, abych poslal bez prodlení ten první zpěv, že mohu psáti od čísla k číslu, nebo po případě, že se ten začátek uveřejní samoten jako ukázka. Vymohl jsem si tedy jen ještě několik dní k opravení a propilování části již napsané a poslal ji pak, čekaje prozatím, jak se Nerudovi zalíbí.

Jemu líbila se rozhodně a dopsal mi s obvyklou svou rázností, že jest již rukopis v sazárně a že počítá bezpečně na celek; mám se tedy hned dáti do druhého zpěvu a napsati mu, zdali může ohlásiti pokračování práce, načež abych přistoupil, je-li mi jen trochu možná; celkový rovrh básně že mám beztoho již asi hotový. Nebylo tomu sice tak, neboť celek básně byl dosud jen jako neurčitá mlha, z níž se teprve vyklubaly jen obrysy některých postav a i zaslaný první zpěv byl bych raději ještě měnil neb dokonce napsal znovu. Avšak opojen chválou muže, který stál v čele celého nového literárního hnutí a proniknut mladistvou sebedůvěrou, která se nelekala ničeho — —

IV.

1876.

Dne 1. ledna vstoupil jsem na celý den do kanceláře Dra. Eyperta a bydlil jsem u paní Turkové (již i před tím) ve Velké Karlově ulici č. 22 nové.

Zdeňka byla od podzimu členem městského divadla v Liberci (ředitel Julius Posinger) za 60 zl. r. m. a honorář 1 zl. za vystoupení a bydlila u paní Kollarkové.

Od 1. ledna — píšu Zdence — byl jsem od rána do večera, ba do noci pracemi kancelářskými a redaktorskými zasypán. Byl jsem totiž také v „Lumíru“.

Naši mi psali, že se asi v březnu z Chorvátska do Prahy přistěhují.

— — — —

MENŠÍ ZLOMKY.

Volné listy.

(1892.)

1. O české krajině.

Ačkoliv se u nás s velikou oblibou mluví o českém rázu, o pravém nebo ryzím českém duchu, jest přece málokterý pojem záhadnějším a mnohosmyslnějším než právě ta oblíbená českost. Možná, kdybychom některého z těch, kdož nejvíce o českosti kážou, požádali o definici toho slova, že by se dostal do velikých rozpaků. Snad by si na konec pomohl odpovědí, že jest sice těžko pojem onen přesně slovy vymeziti, ale že každý pravý Čech dobře *cítí*, co jest ryze české.

Ale kdo jest pravý Čech? Snad odpovíte: Ten, kdo ve způsobu myšlení a cítění zachoval si zvláštní národní povahu českou. A jaká jest tato povaha?

— — — .

O zívání.

(1893.)

Psáti o zívání je nebezpečno pro spisovatele, který chce čtenářstvo pobaviti. Zívání jest věc tak nakažlivá, že nejen pohled na ně, ale již pouhá zmínka o něm snadno může naladiti příslušné svaly k bezděčnému posunku, který se pokládá v dobré společnosti za nezpůsobný. Ale odvážím se toho přece.

Po starém zvyku měl bych začíti učenou definicí, co jest zívání. Leč právě učené definice jsou jedním z těch dráždidel, jimiž se řečený úkaz nejčastěji vyvolává. Odkazuju tedy zvědavého čtenáře na písmenu Z naučného slovníku a začínám bez definice.

— — —

Starý holič.

Podzimní črta.

(1893?)

Byl jsem dnes ráno v rozmaru znamenitém. Škoda, že našinec mívá po řídku takových jiter, kdy se nám zdává, že jsme se probudili mladší o mnoho let. Tělo jako pírko, hlava jasná a v ní plno svěží podnikavosti.

Procházel jsem se hodinku městskými sady. Sežloutlé listí padalo na vadnoucí astry, ale slunce svítilo vesele a v mou duši neuléhal ani nejlehčí stín podzimní melancholie. „Hle, jaké půvaby má i podzim!" pravil jsem si. „V jaké rozkošné odstíny barev šatí se rostlinstvo ještě na rozloučenou před svým zimním spánkem! Neškodilo by, abych si vyjel někam na venkov, do lesů; bude tam asi překrásně..."

A s podzimních vděků přesmekla se má fantasie zvolna na sněhové závěje. Mrzne jen praští, bílo všechno vůkol, a já se vracím domů, do vytopeného pokoje, rozsvěcuji lampu s fantasticky pomalovaným stínítkem a dávám se do psaní.

A tím sdružením představ*) — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

Vešel jsem. Nu, zde bylo opravdu holičské zátiší: V prázdné místnosti seděl jen sám majitel, s rukama na kolenou, s nachýlenou hlavou, jakoby byl pohřížen v hluboké rozjímání.

Zvedl nyní hlavu a zadíval se na mne, jakoby se teprve vracel ke skutečnosti; pak zvolna vstal a málo nakloniv hlavu, šel mi vstříc.

Byl to starý, velmi starý člověk šedivých vlasů a hubené oholené tváře s uvadlou, téměř popelavou pletí. Z jeho zvětralých, původně dosti pěkných rysů i mdlých, kalných očí vyzíraly únava a mrzutost, kteréž marně chtěl zakrýti pokusem zdvořilého úsměvu, jehož křivka bezděky zaběhla v ironické ostří.

První pohled na mrzutého starce a jeho chudobný, zanedbaný atelier pověděl mi, že zákazníci neruší majitele příliš často z pošmourného rozjímání o špatných obchodech. Ostatně možná, že již o nával jich ani hrubě nestojí.

„Vlasy?" napověděl sám, zavadiv pohrdlivým pohledem o mou rozcuchanou hřívu.

Když jsem přisvědčil, ukázal mi na stolici před zrcadlem a loudavě zašel pro potřebné věci. Usednuv prohlížel jsem zatím chatrné zařízení před sebou: Na malém, otřeném stolku s dávno vyrudlým pozlacením stálo několik umouněných nádobek s oleji, pomádou a voňavkami, vedle nichž ležel starý hřeben s vylomenými dvěma zuby. Nad stolkem viselo kalné zrcadlo v rozpraskaném a pobledlém zla-

*) Zde psaní přerušeno.

tém rámu, za jehož vnitřní okraj byl zastrčen jediný předplatný lístek. Od hořejšího rohu zrcadla k vedlejšímu, níže visícímu obrázku táhla se vzduchem jemná niť, již čiperný pavouk zahajoval své tkalcovské dílo. A na všem vukol jakoby spočíval šedavý pel zřídka znepokojovaného prachu.

— — —

O pruderii.

(1894?)

Jak velice názor o tom, co uráží mravopočestnost, časem a okolnostmi se mění, nejlépe dokazuje kroj. Pominu plemen divokých, kterým k uhájení slušnosti postačí nějaká variace rajského fíkového listu nebo i méně; mám na mysli národy kulturní. V dávném Egyptě stačila mužům všech stavů krátká zástěra, zakrývající kolkolem tělo od kyčlí až do polovice stehen; ženám s počátku také, později pak suknice, sahající od prsů až ke kotníkům, ale tak přetěsně k tělu přiléhající, že všechny tvary zřetelně vyznačovala, nechávajíc při tom ňadra úplně odestřena. Ještě později nosily Egypťanky sice i široké svrchní roucho, ale to bylo z mušelinové látky tak tenounké a řiďounké, že tím lehounkým, průzračným obalem nejen formy těla, ale i barva pleti zcela zřetelně byly viditelny, a poněvadž pod tím oděvem mnohdy ani oněch těsných suknic nenosily, vypadají časem dámy na staroegyptských obrazích jakoby úplně nahá jejich těla vězela jen v průhledném křišťálovém obalu, který objevuje všechny půvaby jejich od hlavy až k patě. Z toho je viděti,

že dcery Nilu přes veškeru vyspělost a zjemnělost egyptské kultury nebyly dle našich pojmů valně stydlivé. Řekyně a Římanky zahalovaly sice celé tělo obšírným, v hojných řasách ladně splývajícím rouchem — — —

Touha po venkově.

Z „Venkovských listů“ J. Volavce.

(1900?)

Nepamatuji už začátek té choroby. Byl to u mne jakýsi druh „domácí nemoci“, jak zčešťuje nostalgii jeden spisovatel populárních statí lékařských. Přijal to slovo od našich vojáků, kteří takto všeobecně prý nazývají chorobný stesk po domovu, jenž mezi nimi nejčastěji se vyskytuje. Mně líbilo by se lépe slovo „stýskavka“, jehož dle jedné Raisovy povídky užívá náš lid v Podkrkonoší.

I mně zasesklo se kdysi po ústředí, v němž jsem vyrostl. Jsem na venkově narozen a ztrávil jsem tam své dětství a chlapectví. Později, jako student, pobýval jsem tam vždy alespoň část roku a to část pro studenta nejkrásnější: o prázdninách. Po studiích universitních ztrávil jsem pak ještě jeden celý rok doma — a potom rozloučil jsem se nadobro s venkovem. Vlastně, ještě byl rok jakéhosi přechodu — zahájil jsem svou praxi v advokátní kanceláři venkovského města; ale rok ztrávený po většině jen v kanceláři a v městském pokojíku s vy-

hlídkou na střízlivé, rozlehlé náměstí — třeba že všelijak dlážděné a jen v určitých promenádních dobách slušněji oživené — nelze dobře připočísti k venkovskému životu.

Stručný návod pro každého Čecha, který chce vyniknouti a dobře se míti.

(1905?)

Veliká tato myšlenka zrodila se v okamžiku, kdy pan učitel Švestka, nakloniv hlavu stranou, zajel si rukou za límec košile, kdy obecní pan tajemník, přicpávaje palcem levice čerstvý tabák v dýmce, pravicí přibližoval k ní rozškrtnutou sirku, a kdy starý Bareš odklopoval malované dýnko sklenice, aby dopil její obsah. V tu všední chvilku zrodila se z nenadání, jako blesk z čista jasna, příští sláva Radvanická v nakloněné hlavě učitele Švestky, kterýž proto neukončil svou obvyklou objížďku dlaní kolem krku, nýbrž rázem vypjal hlavu a vztáhl ruku proti oběma soudruhům s takovým výrazem, že obecní tajemník uvízl s hořící sirkou ve vzduchu a Bareš se sklenicí na půl cestě k otevřeným ústům.

Každý máme nějaký obvyklý bezúčelný pohyb. O vzniku takových utkvělých gest mohl by snad někdo napsati celé zajímavé pojednání. Mohl by zkoumati z povahy, povolání a životních osudů té které osoby, proč A. za řeči každou chvíli si přihlazuje bez potřeby svůj zcela hladký účes, proč

B. naopak ustavičně si cuchá vousy, proč C. nestává si mnouti ruce, proč mnozí židé (i nežidé) zastrkují rádi palce za šle a třepetají při tom roztaženými k předu prsty, proč onen šafář v „Dětství“ Tolstého kroutil za zády palcem, proč pisatel těchto řádků souká všechny své literární výrobky z nešťastných knoflíků své vesty atd. atd. Učené pojednání by bezpochyby soudilo, že pan učitel Švestka kdysi nedopatřením koupil si tucet příliš těsných límců, které nosil tak dlouho, že nemohl si pak již odvyknouti pohyb ruky, kterým v té době snažil se ulevovati staženému hrdlu.

— — —

———

Začátek povídky bez nadpisu.

(1905?)

I.

Bije šestá hodina. V advokátní kanceláři dra. Machytky zdvihají se mundanti k odchodu. Starý Hladík sejmul černé plátěné rukávníky, ač obstárlý kabát ošoupaných rukávů nezdál se již valně hoden takové ochrany, oblekl nemnohem zachovalejší zimník a vyhrnuje si pustlý sametový límec prohodil: „Dnes se musí člověk dobře opatřit.“

„To si myslím,“ přisvědčil vysoký, hubený sollicitator, mna si po svém zvyku dlaně. „Zvlášť oni, než dojdou na ten svůj letní byt —“

Při tom rozhledl se s úsměvem po ostatních, kteří se také usmívali vtipu, ač v kancelářských jejich hovorech notně již otřepanému, který se zakládal na tom, že Hladík loni na jaře pro úsporu najal si laciný byt až na konci Vinohrad, jež v době, do níž děj tohoto vypravování sahá, s prvními teprve, rozptýlenými začátky stavebního ruchu mezi poli a zahradami měly ještě převahou záměstský ráz.

„I jen to nechme,“ podotkl s veselou ironií mladistvý mundant Jeřábek. „Taková procházka je i v zimě zdravá, že, pane Hladík?“

Z tónu řeči i pohledu bylo pozorovati, že Hladíkova osobnost má pro kancelářskou společnost příchuť komickou a že s oblibou vtipkují na jeho útraty. A přece bylo vzezření jeho spíše způsobilé buditi vážnost. Jsem také přesvědčen, že obléci Hladíka v elegantní černý šat a posadit ho do lenošky presidenta, byl by budil opravdový respekt každého nejen svou hodností, ale i důstojným výrazem ušlechtilého obličeje, intelligencí jevící se v pohledu vážného velkého oka, pěkně utvořenou hlavou s šedými, trochu zkadeřenými vlasy, ba i zvláštním způsobem, jakým často, podloživ levou ruku pod pravý loket, pravici zdvihal ke spánku a jako v přemýšlení hlavu hluboko nachýliv, dlouhými prsty zvolna přejížděl od týla přes temeno až k čelu, načež hlavu jako ze sna náhle vysoko vypjal a na chvíli před sebe upřel široce otevřené oči.

Ale tak bývá v každé společnosti: Člověk zřídka kdy ctí člověka o sobě, nýbrž kloní se jen před zevnějšími emblemy, kterými společenské řády a předsudky člověka ověsily. Kdyby tyto emblemy rázem zmizely a všichni lidé stali se společensky sobě rovnými, bylo by as mezi nimi pramálo vzájemné úcty, prostě proto, že člověk o sobě svou vlastní hodnotou, svými osobními vlastnostmi zřídka kdy zvláštní úcty zasluhuje.

Avšak nechme nudných reflexí! Bije do očí, že společnost kancelářských opisovačů, majících vesměs měsíční gáži 20—25 zl., nemohla k sobě vespolek chovati a navzájem si prokazovati nějakého zvláštního respektu. Hladík to patrně také nahlížel a přijímal občasné škádlení v kanceláři s dobromyslným úsměvem.

Takto se také jen usmál k poznámce Jeřábkově a s obvyklým „Dobrou noc, pánové!“ opustil kancelář.

— — — — — —

Bez nadpisu.

Román od Jaroslava Skály.

I.

„Pěkná historie! Paní Roubalová!"

Pootevřel dvéře a hlasitěji opakoval do síně: „Paní Roubalová!"

Pak se znova usadil do lenošky před psací stul a pročítal podruhé dopis před chvílí dočtený.

Do pokoje vklouzla stará žena v prostém vesnickém oděvu a stanula čekajíc u dveří. Ale starý pán, se skřipcem na nose, byl již opět cele zaujat dopisem; čelo jeho se vraštilo, rty se chvílemi pohybovaly, jakoby neslyšně přeříkávaly některá význačnější místa.

Roubalová počkala, až psaní s povzdechem poodstrčil; ale když i pak setrval v mlčení, upíraje zamyšlený pohled na bronzového Žaponce, který mu sloužil za těžítko, ozvala se: „Poroučejí něco, milostpane?"

„Poroučejí... poroučejí..." vytrhl se milostpán napolo z myšlenek. „Toť se rozumí — Počkají, co pak jsem vlastně —? Ah, tak! Tedy poslouchají, paní Roubalová: Nejsem doma! Rozumíme? Odjel

jsem — No, kam jsem odjel —? Kamkoli — třeba do Prahy... za nějakou záležitostí... A hned včera — rozumějí? Hned včera — Na to zvlášť nezapomenou!“

„Jako — včera? Do Prahy?“ opakovala Roubalová, dosud nechápajíc.

„Jako — jako — Nic jako! Odjel jsem zkrátka a punktum. Mám tam nějaké řízení a přijedu teprv — Počkají, řeknou, že přijedu teprv zítra — nebo ještě líp: snad teprv za několik dní — Študenta přece poznají, ne?“

„Jakého študenta, milostpane?“

„Jakého — jakého — To je otázka! Vždyť přece snad někdy viděli nějakého velkého študenta nebo alespoň vědí, jak asi študenti vypadají — Když tedy přijde nějaký takový mladý člověk — asi tak čtyřiadvaceti — nebo pětadvacetiletý — pěkně mu to řeknou, jak jsem to povídal. A kdyby řekl, že je ten a ten a že má vyřídit poručení od toho a od toho, řeknou, že to bude pánovi moc líto, že nebyl právě doma, a tak dále. Ale velké řeči s ním nevedou. Rozumějí?“

„A to ten mladý pán — ten študent má přijet jako dnes?“ A Roubalová, již zpola chápajíc, mrkla po dopise na psacím stole.

„Má nemá! — Myslím zkrátka, že přijede, totiž bezpochyby po svých. A co mají dělat, už slyšely... Ale počkají — kdyby přišel až k večeru, dají se s ním tak trochu do řeči... a řeknou mu tak jako mimochodem, víme, že tady ve vsi není žádný takový hostinec, kde by mohl přenocovat... a lež to nebude, vždyť vědí, že u Skleničků je ten inženýr, a jinde že by mohl spát leda v šenkovně na lavici...

ale kdo ví . . . takový študent . . . No, zkrátka, řeknou mu, že je odtud do města jen něco přes malou půl hodinku a tam že u „beránka" dostane slušný a laciný nocleh. Tak! — kde pak je sestra?"

„Plejou v zahradě se slečinkou zeleninu."

„Tak jí taky všechno řeknou — stran toho študenta — Nebo počkají, radš jí řeknou — aby přišla ke mně i s Baruškou."

Roubalová odešla a pan Buchal přitáhl k sobě po třetí dopis, který ho vyrušil z obvyklého klidu a v tu chvíli právě z jízdy po sibířské dráze, která byla nejnovějším jeho koníčkem a kam právě na mapce dospěl — ovšem po kolejích dosud jen projektovaných — na stanici , když mu listonoš přinesl ono psaní.

Znělo takto:

Milý příteli!

Rukopis můj asi již neznáš — ostatně sešel za ta léta i s mou rukou — a proto zaletěl jsi asi hned zrakem na podpis a zavrtěls hlavou, čím Tě asi k stáru navštěvuje Franta — víš-li totiž ještě, žes mne tak jmenovával, milý Vašku! Snad ti vytanulo na mysli pozvání k nějakému sjezdu kollegů — ne, dávný příteli, na takové kratochvíle nemám ani pomyšlení a nejméně by mi napadlo, abych byl dokonce sám arranžérem schůzky, při níž bych bezpochyby představoval nejsmutnější figuru ze všech. O tom nebudeš pochybovat, až dočteš toto mé stručné curriculum vitae: Jak víš, stala se mi za slavné doby „táborů" malá nehoda, která učinila mým universitním studiím nenadálý — —

Z denníku průměrného člověka.

Napsal František Suk.

Dne 13. února 1906.

Ano, koupil jsem si zápisník a budu se jím baviti v hodinách, kdy nemívám nic rozumnějšího na práci.

Nemám spisovatelských aspirací a proto bude to vskutku pouhá zábava: nemusím se párati s formou a starati se, abych učinil dojem člověka zvláštního, na příklad titana děsícího šosácký malosvět nikdy nebývalými názory a vášněmi. Mohu se nedbale podávati, jen jakým opravdu jsem, jako bych asi mluvil ve společnosti lidí, kterých neznám a kteří neznají mne, s nimiž mne náhoda svedla kdesi v železničním voze a s nimiž mě příští signál rozloučí na věčnou neshledanou. A jest mi ještě lépe než v takové společnosti: nevadí mi fysiognomie besedníků leckdy málo příjemné, netřeba mi poslouchati navzájem cizí žvast a mohu mluviti jen o tom, co zajímá mne. A nejlepší jest, že vůbec ani mluviti nemusím: jsemť ještě horším řečníkem nežli stylistou.

Při pouhém denníku neměl bych ovšem mysliti na čtenáře — ale kdož ví?!

Z našich ctností.

(1907?)

1. Lehká mysl.

Ve francouzském měsíčníku „Le Monde Moderne" překvapila mě nedávno povídka „Zámek na Sázavě" (Le Château de Sazawa). Nechtěl jsem věřit svým očím. Hledám jméno autora na konci.

Puvodní francouzská novelka! Nahlédám do prvních řádku — mluví se tu o Čechách — opravdu tedy naše Sázava, snad nejčeštější z českých řek, protékající jen ryze českým krajem, posvěcená památkou pračeského světce, naše tichá a skromná Sázava, snivě spřádající svou staroslovanskou mnišskou legendu, stranou od tepen moderního žilobití ve svých idyllických údolích, jejichž svérázné půvaby i našim turistům jsou z většiny pouhou pohádkou.

Hle, ovoce našich mladých styku s Francií! Vzpomínám, že týž „Monde Moderne" před nějakou dobou přinesl úryvek překladu „Babičky" od Boženy Němcové, dokonce i s illustracemi (ovšem podobal se na nich český venkovský kroj nápadně bretonskému), a letos malý článek o Rakousku, jehož pisatel jevil dosti porozumění i pro českou otáz-

ku. A nyní zajel si francouzský belletrista přímo k nám, nepřestal na Praze a vyjetých cestách kamsi na Karlův Týn neb do Kutné Hory, nýbrž zajel si do českého venkovského zátiší, cizincům dosud úplně neznámého, aby v nejintimnějším soukromí studoval ráz českého kraje a lidu. Jak asi lámalo se obojí v prismatu francouzského ducha?

Nedočkavě vnořuji se do francouzské sázavské povídky. Můj bože! První osobní jméno v ní je vybraně německé. Snad zabloudil milý Francouz v některý z těch posázavských zámků, v nichž uslyšíš češtinu leda per nefas v konírně? Avšak nikoli. Naše šlechta není v tom nijak vinna — francouzský autor vůbec o naši zemi ani nezavadil a jeho Sázava není naše milá Sázava, nýbrž nějaká zeměpiscům dosud neznámá řeka stejného jména, tekoucí samým srdcem Německa. Přesvědčuji se již na prvních dvou stránkách, že Francouzovo Posázaví je kraj nakrze germánský, a odkládám povídku s upřímným smíchem, lámaje si jen hlavu tím, jak se autoru k jeho francouzsko-německé historce připletlo právě jméno Sázavy.

Ano, odkládám ji s upřímným smíchem, bez mrzuté příchuti. Naopak, se zálibným uspokojením, že autor neporušil mé ustálené představy črtou, která by se naprosto nehodila ku pravé francouzské fysiognomii. Jaký by to byl vzdělaný Francouz, který by se puntíčkářsky staral o takovou lapálii, jakou je šestimilionový národ kdesi ve středu Evropy?! Ta germánská Sázava sluší našemu francouzskému povídkáři přímo roztomile. — —

Stín.

(1907.)

I.

Od několika již let mám vytrvalou snahu osamotit se. Proč, nebudu se vám zpovídat. Psychiatrové mohli by snad o mém případě napsati zajímavé studie, vylíčiti pravděpodobný jeho vznik a předpověděti s obvyklou neomylností jeho průběh až do konečné katastrofy. Já však nejsem psychiatrem a byl bych nad to nejméně povolán k analyse svého vlastního duševního stavu; ostatně nechci psáti vůbec o sobě, nýbrž jen o svém stínu. Jsem-li bohužel přece nucen mluviti stále v první osobě, děje se tak jediné následkem fakta, že se dosud nezdařilo navzdor Schlemielovi zjednati stínu samostatnou existenci. Vyjma — avšak o tom až později.

Již od několika let snažím se tedy vyhledat si v lidském mraveništi nějaký koutek, kde bych byl co nejméně obtěžován jeho shonem a mravenčí kyselinou. Mám v theorii rád lidské mravence, ale v praxi protiví se mi ten jejich zvláštní kyselinný zápach; mám dosti na svém vlastním.

Jednoho jitra přestěhoval jsem svou špetku movitostí na Malou stranu, zařídiv obezřele všechno tak, aby nevedla žádná stopa do mého nového doupěte. Dřívější kvartýrské řekl jsem docela, že odjíždím na delší čas do ciziny.

A tehdáž začala se právě historie mého stínu. Když jsem ve svém novém bytě stáhl záclony a rozsvítil, bylo mi velmi příjemno. Přecházeje hrbolatou podlahou starosvětského pokoje, mnul jsem si ruce: Náležíš tedy alespoň na čas výhradně sám sobě! Pravda, již tam isoloval jsi se dle možnosti; ale pobude-li člověk jen trochu déle na jednom místě, nic naplat: nechťby sebe žárlivěji chránil svou individuální samostatnost, znenáhla tvoří se jemná, ale stále hustější a hutnější vlákna, pojící jeho bytost čím dále pevněji a mnohostranněji s okolím, až náhle pociťuje, že již již začíná se věřiti v pevně vrostlý a kornatě ztrnulý článek korálového trsu společenského. Ale přerušil jsi v čas tu transformaci. Vyrval jsi se ze všech vláken a svazů dotěrného onoho prostředí, jsi zde opět volný a sám, s čistě znovu ohraničeným obrysem své individualnosti.

S libostí představil jsem si, že na druhé straně Vltavy zůstala všechna ta místa, k nimž se poutaly obvyklé projevy mého každodenního života: několikaletý byt se vším neživým i živým příslušenstvím, známé ulice s osobami, které jsem v nich vídal a potkával, veřejné místnosti, které jsem sice volíval obezřele a měnil dle možnosti často, ale v nichž se přece časem namanul některý známý a jichž služebný personál i denní hosté již mi začali věnovati důvěrnější pozornost.

To všechno je rázem opět přetrženo, náležím zase celý sobě, výhradně jen sobě. Připadám si v tu chvíli jako Robinson, probudivší se poprvé na pustém ostrově — jenže neběduji proto jako on, nýbrž raduji se z plna srdce. Nemusím se zde

starati o nikoho a snad nikdo nebude se starat o mne. Pokoj najal jsem přímo od pana domácího — ten bude se starat leda o svou činži. Ani s domovníkem nemám co činiti; dostal jsem domovní klíč a mohu vycházeti na ulici zadním východem starého rozsáhlého domu, jehož barokní jednopatrové průčelí hledí na Loretu, a jehož zadní část spadá třemi patry do Hluboké cesty, v té její části, která jest oddělena jen nízkou zdí od širé zahrady Strahovského kláštera. Nepřekážejí mi tedy ani žádní zvědavci naproti. Scházím v tu stranu sice na ulici po několikerých schodech, ale ústí do nich jen asi dvoje nebo troje dvéře, takže asi málo koho budu potkávati.

Veřejný posluha dopravil sem mé věci a těch několik kusů nábytku, které jsem si zakoupil k nejnutnějšímu zařízení pokoje. Stará, nahluchlá posluhovačka, z jiného domu, která mi bude v určitý čas uklízeti byt a přinášeti potřebné věci, již také odešla.

Milenko má, Samoto, vítám tě v tom starém domě Malostranského zátiší, vítám tě s týmž blahým pocitem, s jakým jsem chodíval za mladších let na zastaveníčko s tebou do háje, odkud se ve tvé náručí tak milo hledělo skulinami větví na daleká sídla lidská, daleká se vším ruchem svým a shonem, na modré nebe a na modré zvonce, které se houpaly na hebounkých lodyhách vedle mé hlavy, nad mechovou mojí poduškou. Ó, máš v očích modro těch lesních zvonců, Samoto, a tvuj hlas jest šepot jehličnatých třásní, visících těžce s daleko napřažených, malebně prohnutých větví, rozpovídaných vánkem.

— — —

Několik náčrtků.

Myslím si, že by lépe bylo v Čechách, kdyby tu bylo méně spolků a více pospolitosti, méně hartusících dozorců a více tichých pracovníků, méně nevšedních talentů a více všední píle, méně nespokojených spisovatelů a více spokojených čtenářů, méně bystrozrakých politiků a více politického bystrozraku, méně zasloužilých mužů a více záslužných skutků, méně upřímných vlastenců a více vlastenecké upřímnosti, méně vlastní nedůtklivosti a více šetrnosti k jiným, méně osobní animosity a více věcné animovanosti, méně rozumování a více rozumu, méně rozvahy a více odvahy, méně duchaplnosti a více ducha, méně slupky a více jádra, méně napodobitelů a více vzorů.

* *

Někdo řekne snad: Což nemáš ještě dosti té literární záplavy, ve které pomalu již se utápí moderní společnost? Chtěl bys ještě rozmnožiti ty stohy básní a povídek, učených a jiných článků bez konce? Kdybych namítl, že by ta spousta nebyla tak ohromná, kdyby každý psal právě jen své vlastní

myšlenky, a to jen takové, které ho svojí zvláštní krásou nebo důležitostí samy sebou pudí ke psaní, kdyby mnozí neopisovali, nerozřeďovali, neomílali myšlenky cizí a nepsali jalové věci jen proto, aby byli jmíni spisovateli, aby napsali do roka slušné kvantum, aby si vypsali honorář, aby si ukrátili dlouhou chvíli atd. atd. — jistě by se ozvalo sarkastické: A proč píšeš ty? Či myslíš, že tyto tvé myšlenky jsou nové, zvláštní, duležité — a domníváš se vůbec, že i nejjalovější písálek nepřikládá svým myšlenkám váhy dostatečné?

Avšak není mým úmyslem, buditi ještě větší psavost. Ostatně, jest dosti přirozených stavidel proti literární povodni. Jest dosti lidí, kteří nemají chuti ani času zvěčňovati své myšlenky; kromě toho zamezují přílišné rozbujnění produkce opatrní nakladatelé, váhavé obecenstvo, odmítaví redaktoři a kousavá kritika.

Ale přes to lituju spousty těch myšlenek, jež zaniknou neprojeveny nebo projeveny jen v nejužším kruhu! Ani ne tak těch básní a povídek, jež putují do redakčních košů, jako na příklad všech těch denníků a soukromých dopisů, jichž spousty mizí beze stopy navždy jako bezcenný papír. Kolik drahocenných příspěvku k poznání ukrytých zpružin historie, k povahopisu znamenitých lidí, ku pravému pochopení výtvorův uměleckých poskytly nám již dopisy osob vynikajících. Takovéto dopisy se ovšem namnoze zachovávají a po čase tiskem vydávají. Ale kolik cenných příspěvku k poznání doby mohlo by se vážiti i z korrespondence lidí zcela obyčejných, která propadá zkáze neoželena? Jsou sběratelé všeho možného; zajisté přineslo by užitek

i sbírání zcela všedních dopisů. Najdeme-li nyní kterékoli, třeba několikařádkové psaníčko ze středověku, ukládáme je vděčně pod sklo k ostatním dokumentům oné doby. Zdaž nebudou naši pravnuci želeti, že ztratila se jim taková ohromná spousta materiálu?

* * *

Co dřímá ještě mezi lidem v odlehlých údolích pod slaměnými střechami, který zůstal bližším nejen přírodě, ale i vlastnímu duchu našeho jazyka, nevyčerpaných jazykových pokladů a původní tvořivé síly! Naši učenci naučili se tam již mnohému, ale myslím, že by se ještě mnohému mohli naučiti. Bohužel, činí někdy pravý opak. Vzpomínám si, jak radostně jsem byl překvapen a přímo nadšen, spatřiv poprve originální, pestré a svěží malování na chalupách moravských, a jak mne později domrzelo sdělení jednoho moravského učitele kreslení, že nabádá své žáky, aby působili na své domácí ve prospěch úhlednějšího a barevně ladnějšího způsobu národních ornamentů podle předložek, které s nimi ve škole prováděl. Tak i v ohledu jazykovém vštěpuje se asi vesnickým dětem nejedna (třeba za vrchol správnosti vyhlašovaná) nejapnost a cizoduchost našeho spisovného jazyka místo krásných a pravočeských obratů mluvy lidové.

Poslechněte si jen některou tu „mluvnou“ výměnkářku z daleké dědiny a někdy odklidí vám rázem záhadu, jejíž rozřešení jste v mluvnicích marně hledali. Nepatrný příklad, jak mi právě napadá. Kolísal jsem mezi fanatiky pro zjemňování drsných

skupin souhláskových a proti němu. A letos na venkově zapisoval jsem si z mluvy lidu slova „ve mlejně", „ke dvoru", „ze Mšena" atd. a zase „v strouze", „k truhle", „z Dvorce" atd., kteráž mne přesvědčila, že není zcela v právu ani ta ani ona strana a že lid v každém tom případě řídí se svým sluchem, ovšem nezfalšovaným ještě českým sluchem, jemuž „v mrkvi" zní zcela slušně, ale za to příčí se německé „Karl".

* *
*

Žádný čin člověka není tak nepatrný, aby nemohl míti vážných a dalekosáhlých následku. Ba, správněji řečeno: každý čin jednotlivce pusobí jako úhoz do vody kruhy dále a dále okolím jeho se šířící; avšak vodní ty kruhy ponenáhle slábnou a v jisté vzdálenosti zanikají úplně, kdežto následky každého lidského činu šíří se celým lidstvem bez konce a působí pro všechnu budoucnost. Na první pohled zní to jako paradoxon, ale jen pozorujme kterýkoli určitý případ.

Někdo nezaplatí krejčímu, jaké to může mít osudné následky pro mnohé jiné lidi, ku příkladu: krejčí má věřitele, který je chud a na ten peníz čekal, ten zase jiného atd., až to může na konec dojíti u některého k následkům nejosudnějším.

Každý sebe nepatrnější čin člověka spojen jest s celou legií činů jiných lidí, kteréžto působení daleko sahá v prostoru i do budoucnosti. Kdyby mohl a chtěl některý badatel zjistiti, jaké následky

měla okolnost, že některý panovník jednou špatně se vyspal, jaký by to byl spletitý řetěz přečetných, třeba i velmi závažných událostí!

* *
*

Je po letních prázdninách. Nejeden městský čtenář tráví dosud z lesní zeleně, jíž prosytil svou duši v některém venkovském zátiší. Někteří hledali tam pouze vzduch a klid; ale valná většina přidala si k tomu les, z nouze třeba jen několik zakrslých borovic nebo chrastím porostlou stráň, ale vždy přece něco lesu alespoň podobného. Slušnou krajinu bez lesa nedovedeme si ani představiti.

Slyším-li blouzniti o krásných krajinách, vždy přichází mi na mysl starý Pácha, bývalý kočí mého nebožtíka otce, tehdáž hospodářského úředníka. Ze studentských let utkvěla mi pevně v paměti jeho na kozlíku nahrbená záda za leta v otřené plátěné kazajce, v zimě v usmoleném kožiše, vlastně jen kaputu, z něhož dole visely proškubané a vypelichané chumle rezavé kožešiny, jaké s oblibou kreslívá Aleš. Jestliže s námi někdy zajel do vzdálenější od našeho polnatého kraje končiny, otec v dobré náladě rád ho budíval ze zamyšlení otázkou: „No, což, Pácho, jak se vám líbí tahle krajina?“ Nad povědomými zády na kozlíku okázal se zvětralý profil, z pod placaté čepice zašilhalo dobrácké oko po holé rovině beze stromu s rozsáhlými řepništi a blaženě se usmívající rty pochválily: „Inu, to věřím, milostpane! Tohle je zrovna radost. Jako v ráji!“ Za to vedla-li cesta mezi lesnatými horami, podle malebných skal

a sřícenin, tu zabručel k takové otázce jen cosi o čisté divočině a práskl raději do koní.

Soudím, že je mnoho takových Páchů i v elegantních kabátech nejnovější módy, jen že jim vyšší vzdělání nedovoluje pronésti stejně upřímně své mínění.

Každý čtenář má ten hrozný sen.

Zdá se ti na příklad, že jsi členem akademie a že máš na konci výroční slavnostní schůze prosloviti řeč o poměru mravnosti k umění. Všechno je zcela hezké. Jsi řečník a máš svuj předmět v malíčku. Sedíš tedy v povznešené náladě na svém sametovém křesle v nádherném pantheonu, ve skvělém sboru zástupcu věd, slovesnosti a umění. S tribun shlíží na shromáždění věnec puvabných dam. Protektor kníže Lobkovic zahajuje schůzi...

Náhlým leknutím zastavil se ti srdce tluk. Zpozorovalť jsi pojednou, že tu sedíš — nahý, úplně nahý od hlavy k patě. Nemůžeš naprosto pochopiti, kterak se stalo, že jsi doma opomenul učiniti nejen slavnostní, ale vubec nějakou toilettu a jak jsi mohl se v takovém „lesku“ dostati až sem do skvělého toho shromáždění; ale buď jak buď, o děsné skutečnosti, že zde sedíš v úboru Adamově, nelze pochybovati. Mrskneš okem po svých sousedech: krátkozraký učenec po pravici naslouchá pozorně zahajovací řeči pana presidenta, umělec na levici šilhá vytrvale po damské tribuně, kam netroufáš si ty ani zraku povznésti. Krčíš a choulíš se úzkostlivě za drem Pražákem, který sedí před tebou, a

velmi lituješ, že tam nesedí raději prof. Kvíčala nebo některý jiný člen, za kterého by spíše bylo možno trochu se schovati.

* *
*

Pohleďte jen mým oknem! První je dojem čiré oslňující bělosti. Teprve v druhém okamžiku rozeznáváte obrysy v tom běloskvoucím neurčitu. Nežli o nich promluvím, dovolte, abych dvěma třemi řádky načrtnul malý polohopisný plán.

Nejprve skromná zahrádka s keři a nízkými stromky, ohražená vzadu nízkou, neomítnutou, kamennou zdí; za touto úzké pásmo vysokých, převysokých stromů: topolů, jasanů a jiných, tvořících obrubu rozsáhlých luk, jež prostírají se za nimi a v jichž středu strmí osamělý věkovitý dub, v plné síle, s mohutnou, ladně zaokrouhlenou korunou; za lukami pak — vlastně za ramenem Labe, které však je ukryto zraku ve svých březích — uzavírá výhled široký pruh statného listnatého lesa.

A nyní vizme, co učinil z těch několika rysu štětec zimního mrazu! Půda zahrádky a luk je celá, bez poskvrny bílá vysoko napadlým sněhem; kmeny stromů, trčící nejblíže za zdí, jsou sice šedé a začernalé, i větší větve jsou na dolejší polovici temné, ale svršek jejich a celá ta síť útlejších větvic a haluzí, jež za léta halily se v zelená oblaka lupení, jest nyní obalena bílými třásněmi jinovatky, že bezděky vzpomínáš některých jarních stromů, které před rozvitím listů celé zářívají běloskvoucími květy. Za tou vysokou hradbou stromovou, mezerami tem-

ných kmenu a sněhových oněch třásní vidíš uprostřed bílých luk pročernávati a probělávati široký kmen osamělého dubu s ojíněnou ohromnou korunou a nejzáze

* *
*

Mír, světový mír! Lepším krokem k ideálu tomu než samo odzbrojení vojsk bylo by mravní odzbrojení těch národů a lidových vrstev, které odporují nynějšímu stavu politickému a společenskému nikoli hmotnou zbraní, ale spravedlivou žalobou na útisk a křivdu.

* *
*

Myšlenky ke „Stínu" (neurovnané a bez promyšlení po ledabylém nápadu nahozené).

I.

Není individua v pravém slova smyslu. Každý z nás jest pouhou molekulou v organickém celku člověčenstva. Celek ten má svuj život, ale nemá uvědomění; vědomí o sobě nabývá jen prostředkem jedince, jednotlivé lidské molekuly, vymkne-li se tato z koloběhu společenského života, v němž jinak vykonává mechanicky, sama neuvědoměle, funkci jí vykázanou. Člověk musí se osamotit, aby nabyl vědomí o sobě a mohl přemýšleti o svém poměru k ostatnímu lidstvu a tohoto ke světu i k onomu neznámému vyššímu celku, jehož zase celý vesmír jest pouhou mizivou molekulou. Každý filosof, každý zakladatel náboženství musil především na poušť.

*

do samoty, a jeho myšlenka ihned se opět zakalila v ruchu lidského života. Nejčistší, nejvroucnější idea náboženská měnila se v suchý, hluchý obřad, bezduchou formuli.

II.

Myšlenka hlavní: Bylo-li by účelno a možno, aby si jednotlivec ustanovil své vlastní náboženství, odpovídající cele jeho osobním představám a citům, nezávisle na jakémkoli z dosavadních náboženství positivních. Chci myšlenky k tomu se vztahující načrtávati zde jen úryvkovitě a nesoustavně, jak mi která právě přijde na mysl, kusými větami nebo jen ohlavením, pouze jako pokusový materiál k příštímu zpracování.

Předem podotýkám, že se nehlásím k žádnému určitému vyznání náboženskému a že ani nechápu, jak se člověk opravdu intelligentní může vydávati za věřícího katolíka nebo protestanta atd. Hledám-li motivy takového jednání, tanou mi nejčastěji na mysli: osobní prospěchy, vliv zevnějších okolností neb zvláštního citového nastrojení, způsobeného kouzlem dětských upomínek a p. V každém případě spatřuji v tom klamání buď jiných neb sebe sama. Ačkoliv pozdější vyučování spíše mě od náboženství odpuzovalo, to střízlivé článkování rozličných dogmat a suchopárné škatulkování křesťanských ctností, myslím, že zejména gymnasiální vyučování náboženství (s tou botanicky suchou latinskou nomenclaturou) nejspíše jest způsobilé všechnu věrouku znechutiti.

* *
*

Myšlenkový materiál, nepropracovaný a nesouvislý.

Byla doba v mém životě, kdy jsem si uvědomil, že mám nechuť k mnohým věcem a poměrům kolem sebe jen proto, že se mi podávají jako hotové a samozřejmé. Neuvědoměle choval jsem tuto nechuť již dlouho před tím, již z dětských let. Tisíce generací dávno přede mnou pracovalo o tom neb onom předmětu potřeby a výsledek jejich práce, nynější tvar a zpusob onoho předmětu, přijímá se bez přemýšlení buď jako již nadobro hotový a nezměnitelný, nebo pozměňuje se jen málo, v nezávažných podrobnostech. Nikdo již nezamyslí se nad tím, je-li skutečně nejvhodnějším tvarem obytného prostoru dutá krychle s čtyřhrannými otvory oken a dveří.

* *
*

Chápu se péra a přemýšlím, proč? Proč jsem nalil znovu inkoust do vyschlého kalamáře? Chci začíti novou honbu za slávou? Mohu říci s dobrým svědomím, že nechci. Dosáhl jsem pochval veřejnosti, byly chvíle, kdy opojen dýmem publicistických a jiných kaditelnic téměř sám jsem se domníval, že jest ve mně více nežli tuším; poznal jsem rozkoš závratných úspěchu, velebení davu, výmluvný stisk ruky i nejlepších svého lidu, závist soků i vděčnost upřímných přátel svého umění; zakusil jsem i hořký rub slávy, zklamání, pád s výše, vítěznou radost neb — což je trpčí ještě — útrpnost bývalých poražených — poznal jsem to všecko a netoužím již po ničem.

OBSAH.

